

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE
CENTRUL DE SOCIOLOGIE ȘI PSIHOLOGIE SOCIALĂ

Cu titlu de manuscris
C.Z.U: 316.7(478):061.1EU(043.3)

REABCINSCHII VEACESLAV

POLITICILE CULTURALE NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL
ASOCIERII REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA
EUROPEANĂ

541.02 STRUCTURA SOCIALĂ, INSTITUȚII ȘI PROCESE SOCIALE

Teză de doctor în sociologie

Conducător științific:

Ludmila Malcoci, doctor habilitat în sociologie,
profesor cercetător



Autorul:

CHIȘINĂU, 2021

© Veaceslav Reabcinschii, 2021

CUPRINS

ADNOTARE (în română, rusă și engleză).....	5
LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR	8
LISTA TABELELOR	9
LISTA FIGURILOR	10
INTRODUCERE.....	11
1. FUNDAMENTE ISTORIOGRAFICE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE DE CERCETARE A POLITICILOR CULTURALE NAȚIONALE.....	19
1.1.Evoluția istoriografiei cercetărilor privind politicile culturale naționale.....	19
1.2.Abordări teoretico-metodologice ale politicilor culturale.....	31
1.3.Modele de politică culturală.....	41
1.4.Metodologia cercetării politicilor culturale naționale.....	52
1.5.Concluzii la capitolul 1.....	63
2. MODELELE DE DEZVOLTARE A POLITICILOR CULTURALE NAȚIONALE ÎN STATELE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE.....	65
2.1.Cadrul instituțional european pentru dezvoltarea politicilor culturale naționale	65
2.2.Reglementări normative privind dezvoltarea culturii în Uniunea Europeană.....	74
2.3.Modele de politici culturale naționale dezvoltate în statele Uniunii Europene.....	84
2.4.Concluzii la capitolul 2.....	97
3. CARACTERISTICILE POLITICILOR CULTURALE NAȚIONALE ALE REPUBLICII MOLDOVA DIN PERSPECTIVA ACORDULUI DE ASOCIERE CU UNIUNEA EUROPEANĂ	99
3.1.Specificul cadrului legislativ și instituțional de dezvoltare a politicilor culturale naționale	99
3.2.Eficacitatea implementării politicilor culturale naționale la etapa actuală: realizări și probleme.....	112
3.3.Modernizarea politicilor culturale naționale conform provocărilor actuale.....	126
3.4.Concluzii la capitolul 3.....	141
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	144
BIBLIOGRAFIE.....	151
ANEXE.....	166
Anexa 1. Corespunderea indicatorilor statistici culturali ai Republicii Moldova cu recomandările UNESCO.....	166

Anexa 2. Distribuirea răspunsurilor la chestionarul „Cercetarea problematicii și căilor de eficientizare a politicilor culturale în Republica Moldova”	170
Anexa 3. Distribuirea răspunsurilor la cercetarea petrecerii timpului liber și a cadrului valoric al populației Republicii Moldova.....	184
Anexa 4. Caracteristicile modelelor de politici culturale după L. Varbanova.....	187
Anexa 5. Modele de politici culturale după Harry Hillman-Chartrand și Claire McCauley.....	189
Anexa 6. Modele de politici culturale conform A. Moles, M. Dragičević Šešić și A. E. Hrenov.....	190
Anexa 7. Ghid de interviu semistrukturat.....	195
Anexa 8. Politicile culturale naționale ale statelor Uniunii Europene	196
Anexa 9. Prioritățile politicilor culturale naționale în statele Uniunii Europene.....	202
Anexa 10. Etapele de dezvoltare a politicilor culturale naționale în Republica Moldova	204
Anexa 11. Evoluția indicatorilor statistici pentru calcularea subindicilor infrastructurii, producției și consumului cultural	208
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	211
CV-UL CANDIDATULUI	212

ADNOTARE

Veaceslav Reabcinschii. Politicile culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Teză de doctor în sociologie. Chișinău, 2021.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 198 titluri, 11 anexe, 150 pagini de text de bază, 16 figuri, 13 tabele. Rezultatele obținute sunt publicate în 27 de lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: politici culturale naționale, modele de politici culturale, dezvoltarea politicilor culturale, modernizarea politicilor culturale, Uniunea Europeană, Republica Moldova.

Domeniul de studiu: sociologie.

Scopul cercetării: determinarea priorităților politicii culturale naționale ale Republicii Moldova din perspectiva Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

Obiectivele cercetării: analiza istoriografică a cercetărilor politicilor culturale; definirea conceptelor de bază utilizate în cercetarea politicilor culturale; determinarea metodologiei de cercetare a politicilor culturale naționale; evaluarea cadrului legislativ și instituțional al politicii culturale a UE; examinarea tipologiei modelelor de politici culturale naționale în statele UE; evaluarea cadrului legislativ și instituțional ale politicilor culturale naționale din Republica Moldova; definirea rezultatelor implementării politicilor culturale naționale; elaborarea recomandărilor practice în vederea eficientizării politicilor culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova cu UE.

Noutatea și originalitatea științifică: elaborarea concepției de autor al tipologiei de constituire a modelelor de politici culturale în baza diversității relațiilor dintre subiecții principali *stat – cultură – societate*.

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea modelelor de politici culturale bazate pe relațiile *stat – cultură – societate*: emfatic, paternalist, participativ, intervenționist și antreprenorial pentru analiza politicilor culturale naționale.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă sunt determinate de creșterea rolului culturii în dezvoltarea social-economică și durabilă a societății și necesitatea definirii politicilor culturale naționale eficace și eficiente. Tipologia inovativă a modelelor de politică culturală elaborată în cadrul cercetării permite teoreticienilor și practicienilor din domeniu să analizeze cultura ca componentă a transformărilor societății, precum și participarea societății în dezvoltarea culturală.

Implementarea rezultatelor științifice au fost realizate în cadrul proiectului „Casa de cultură - model de consolidare a comunităților locale prin parteneriat civic” din localitățile Mereni, Colibași, Băhrinești, Hârjauca, Gaidar, Durlești, Rezina, unde a fost elaborat și aplicat conceptul participativ de activitate a instituțiilor de cultură. Prevederi separate ale cercetării au fost prezentate în cadrul a nouă conferințe și reuniuni internaționale în orașele Harkov, Odessa, Lvov, Kiev (Ucraina), Vilnius (Lituania), Chișinău (Moldova) și 19 publicații în reviste și culegeri de specialitate naționale și internaționale. Totodată, rezultatele cercetării sunt diseminate în cadrul cursului universitar „Politici culturale” în Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice.

АННОТАЦИЯ

Вячеслав Рябчинский. Национальная культурная политика в контексте ассоциации Республики Молдова с Европейским Союзом. Диссертация кандидата наук по социологии. Кишинев, 2021.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 198 наименований, 11 приложений, 150 страниц основного текста (до библиографии), 16 рисунков, 13 таблиц.

Ключевые слова: национальные культурные политики, модели культурных политик, развитие культурной политики, модернизация культурной политики, Европейский Союз, Республика Молдова.

Область исследования: социология.

Цель исследования: определение приоритетов национальной культурной политики Республики Молдова в условиях Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом.

Задачи исследования: историографический анализ исследований культурной политики; определение основных концепций, применяемых в исследованиях культурной политики; определение методологии исследования национальной культурной политики; оценка законодательной и институциональной базы культурной политики ЕС; изучение типологий моделей национальной культурной политики в странах ЕС; оценка законодательной и институциональной базы национальной культурной политики в Республике Молдова; определение результатов реализации национальной культурной политики; разработка практических рекомендаций для оптимизации национальной культурной политики в контексте ассоциации Республики Молдова с ЕС.

Научная новизна и оригинальность: разработка авторской концепции типологии формирования моделей культурной политики, основанной на разнообразии отношений между основными субъектами *государство - культура - общество*.

Решенная научная проблема представлена в обосновании моделей культурной политики, основанных на отношениях *государство-культура-общество*: эмфатическая, патерналистская, партисипативная, интервенционистская и предпринимательская, для анализа национальной культурной политики.

Теоретическая значимость и практическая ценность определяются возрастающей ролью культуры в социально-экономическом и устойчивом развитии общества и необходимостью определения результативных и эффективных национальных культурных политик. Инновационная типология моделей культурных политик, разработанная в ходе исследования, позволяет теоретикам и практикам анализировать культуру как составляющую социальных преобразований, а также участие общества в культурном развитии.

Внедрение научных результатов проводилось в рамках проекта «Дом культуры - модель консолидации местных сообществ посредством гражданского партнерства» в населенных пунктах Мерень, Колибашь, Бахринешть, Хыржаука, Гайдар, Дурлешты, Резина, где была разработана и внедрена концепция деятельности в области участия культурных учреждений.

Положения исследования были представлены на девяти международных конференциях в городах Харьков, Одесса, Львов, Киев (Украина), Вильнюс (Литва), Кишинев (Молдова) и в 19 публикациях в специализированных национальных и международных журналах и сборниках. Также, результаты исследований использованы в университетском курсе «Культурные политики», Академии Музыки, Театра и Изобразительных Искусств.

ANNOTATION

Veaceslav Reabcinschii. The National Cultural Policies in the context of the Association of the Republic of Moldova to the European Union. PhD Thesis in Sociology. Chisinau, 2021.

Structure of the thesis: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 198 titles, 11 annexes, 150 pages of basic text (up to Bibliography), 16 figures, 13 tables.

Keywords: cultural national policies, models of cultural policies, development of cultural policy, modernization of cultural policy, European Union, Republic of Moldova.

Field of study: sociology.

The aim of the research: to determine the priorities of the national cultural policy of the Republic of Moldova from the perspective of the Association Agreement with the European Union.

The research objectives: historiographic analysis of cultural policy research; defining the basic concepts used in cultural policy research; determining the research methodology of national cultural policies; evaluating the legislative and institutional framework of EU cultural policy; examining the typology of national cultural policy models in EU countries; evaluation of the legislative and institutional framework of national cultural policies in the Republic of Moldova; defining the results of the implementation of national cultural policies; elaboration of practical recommendations in order to streamline national cultural policies in the context of the association of the Republic of Moldova with the EU.

Scientific novelty and originality: the elaboration of the author's conception of the typology of establishing cultural policy models based on the diversity of the relations between the main subjects *state - culture - society*.

The solved scientific problem consists in substantiating the cultural policy models based on the *state-culture-society relations*: emphatic, paternalistic, participatory, interventionist and entrepreneurial for the analysis of national cultural policies.

The theoretical significance and application value are determined by the increasing the role of culture in the socio-economic and sustainable development of a society and the need to define effective and efficient national cultural policies. The innovative typology of cultural policy models developed in the research allows theorists and practitioners in the field to analyze culture as a component of societal transformations, as well as society's participation in cultural development.

Implementation of scientific results: It is carried out within the project "Cultural House - Consolidation of Local Communities through Civic Partnership" in the localities of Mereni, Colibași, Bahrinești, Harjauca, Gaidar, Durlești, Rezina, where the participatory concept of activity of culture institutions was developed and applied.

Separate research provisions were presented at nine international conferences and meetings in the cities of Kharkiv, Odessa, Lvov, Kiev (Ukraine), Vilnius (Lithuania), Chisinau (Moldova) and the 19 publications in a specialized national and international journals and collections. At the same time, research results can be used in the university course ""Cultural Policies" in Academy of Music, Theater and Fine Arts.

LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR

AMTAP	Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
AO	Asociație Obștească
APC	Administrația Publică Centrală
APL	Administrația Publică Locală
CBTM	Cadrul Bugetar pe Termen Mediu
CE	Comisia Europeană
COMPENDIUM	Compendiul politicilor culturale și tendințelor în Europa
CSCDC	Centrul de Studii și Cercetări în Domeniul Culturii (România)
EUROSTAT	Oficiul de statistică al Uniunii Europene
DG ECTS	Direcția Generală Educație, Cultură, Tineret și Sport
EYCS	Formațiunea Educație, Tineret, Cultură și Sport a Consiliului European
INCFC	Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală (România)
ITC	Instituțiile Teatral-Concertistice
IVC	Indicele Vieții Culturale
MECC	Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
MC	Ministerul Culturii
MOSAIC	proiect al Consiliului U E
PE	Parlamentul European
PIB	Produsul Intern Brut
PNUD	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare
PPP	Propunere de Politici Publice
RMCBU	Unitatea Regională pentru Monitorizare și Dezvoltare a Capacității
SCBM	programul UE „Sprijin pentru Măsurile de Consolidare a Încrederii”
SSC	Sistemul Statistic Cultural
SSNM	Sistemul Statistic Național al Republicii Moldova
UTA	Unitatea Teritorial-Administrativă

LISTA TABELELOR

Tabelul 1.1. Modele de politică culturală bazate pe relațiile dintre principalii subiecți	47
Tabelul 1.2. Metodele de cercetare empirică	58
Tabelul 1.3. Eșantionul raportat la universul cercetării (populația mai în vârstă de 18 ani)	61
Tabelul 3.1. Frecvența participării respondenților la activități culturale	116
Tabelul 3.2. Evoluția indicatorilor economici ai activității instituțiilor teatrale	118
Tabelul 3.3. Evoluția indicatorilor economici în sectorul bibliotecar	121
Tabelul 3.4. Indicatorii economici de activitate în sectorul muzeistic	122
Tabelul 1.A1. Indicatorii statistici conform Sistemului Statistic Cultural UNESCO	169
Tabelul 1.A6. Modele de politici culturale în funcție de caracterul de reglementare după A. E. Hrenov	193
Tabelul 1.A11. Indicatorii statistici ai infrastructurii culturale	208
Tabelul 2.A11. Indicatorii statistici ai producției culturale	208
Tabelul 3.A11. Indicatorii statistici ai consumului cultural	209
Tabelul 4.A11. Evoluția indicelui sintetic al vieții culturale în Republica Moldova în corelație cu subindicii de infrastructură, producție și consum cultural	210

LISTA FIGURILOR

Fig. 1.1. Caracterul relațiilor dintre principalii subiecți ai politicilor culturale	45
Fig. 1.2. Constituirea indicelui vieții culturale după CCCDC	57
Fig. 2.1. Evoluția cheltuielilor pentru servicii culturale în țările UE	70
Fig. 2.2. Cota-parte (%) a alocațiilor pentru serviciile culturale în PIB în țările UE în anul 2018	72
Fig. 2.3. Distribuția populației în funcție de practicarea activităților artistice în țările UE (2018)	80
Fig. 2.4 . Număr de angajați în domeniul culturii pe piața europeană, mii, pe ani	81
Fig. 2.5. Numărul întreprinderilor din sectorul cultural în țările UE, pe ani	82
Fig. 3.1. Evoluția alocațiilor pentru cultură în perioada 2011 – 2019, mln lei	108
Fig. 3.2. Evoluția cotei-părți a domeniului culturii în structura PIB, %	109
Fig. 3.3. Gradul de realizare a acțiunilor din Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei de dezvoltare a culturii până în anul 2019, %	113
Fig. 3.4. Evoluția subindicelui infrastructurii în perioada 2010-2019	127
Fig. 3.5. Evoluția subindicelui consumului cultural în perioada 2010-2019	127
Fig. 3.6. Evoluția subindicelui producției culturale în perioada 2010-2019	128
Fig. 3.7. Evoluția indicelui vieții culturale în perioada 2010-2019	129
Fig. 1.A1. Ciclul cultural conform SSC	166
Fig. 2.A1. Sectoarele culturii conform SSC	168

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate este determinată de tendințele de creștere a rolului culturii în dezvoltarea durabilă atât locală, regională, cât și națională, factor puțin explorat până în prezent. Asigurarea sustenabilității dezvoltării sociale poate fi realizată doar prin includerea dimensiunii culturale. Documentele și deciziile organizațiilor internaționale, precum UNESCO, subliniază necesitatea includerii culturii în strategiile de dezvoltare [1, p. 31]. Comunitatea europeană, la cel mai înalt nivel, susține guvernele naționale în ceea ce privește elaborarea și implementarea strategiilor de dezvoltare culturală. De asemenea, în cadrul altor domenii de activitate, cum ar fi educația, cercetarea, acțiunile sociale, dezvoltarea regională, relațiile externe, sunt integrate și componentele culturale.

Importanța culturii crește odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale și evoluția proceselor de globalizare. Statele au nevoie de societăți consolidate, activ angajate în munca de realizare a obiectivelor de dezvoltare. Politicile culturale trebuie să creeze condiții, care să permită o participare cât mai largă a populației la viața culturală, indiferent de tipul activităților: creative, educative, recreative. Prin potențialul său creativ și educativ, cultura poate contribui la dezvoltarea atât individuală, cât și a societății întregi.

La 27 iunie 2014, la Bruxelles, a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană, pe de altă parte. Semnarea Acordului actualizează necesitatea studierii modelelor conceptuale de formare a politicilor culturale în baza bunelor practici din țările comunității europene. Atenția guvernelor țărilor din UE față de cultură este în creștere. La nivelul UE, cheltuielile pentru cultură constituie în medie 1% din PIB.

Analiza comparativă a politicilor culturale, evoluarea lor teoretică și empirică adecvată, inclusiv valorificarea rezultatelor cercetărilor sociologice pot dezvălui caracteristicile specifice ale politicilor culturale naționale și scoate în evidență cauzele, care ar impulsiona dezvoltarea domeniului în Republica Moldova. Studiarea diferitor modele de politici culturale și rezultatele implementării lor permit alegerea unor direcții emergente, care să poată face față provocărilor economice, sociale și politice existente în societate și influenței culturale crescânde externe.

Cultura ca ramură a activității profesionale trebuie să fie evaluată sub aspectul criteriilor economiei de piață. Produsele și serviciile din această sferă devin bunuri culturale, iar producția lor este influențată de cerere și ofertă. Crește mobilitatea și migrația populației, se dezvoltă noile tehnologii informaționale, care influențează substanțial producerea și consumul cultural. Procesul de descentralizare, care se desfășoară în Republica Moldova, inclusiv în domeniul culturii, bugetele reduse ale administrațiilor publice locale influențează activitățile organizațiilor de cultură. În aceste condiții se formează generații noi de consumatori și respectiv cerințe și consum cultural specific, se modifică valorile culturale și se creează altele noi. Reieșind din realitatea creată se necesită ca politicile culturale să fie adaptate și dezvoltate în conformitate cu noile provocări, cu implicarea mai activă a societății în elaborarea, dezvoltarea și monitorizarea

politicilor culturale. În cadrul cercetării de față s-a constatat că 1/2 din experții anchetati consideră că populația este implicată în mică măsură în elaborarea politicilor culturale.

Transformările culturale au consecințe sociale – se schimbă criteriile și comportamentele morale, sistemul de valori. Piața acționează ca un regulator al proceselor sociale, inclusiv al dezvoltării culturale, prin schimbarea sistemelor și structurilor socioculturale, determină căutarea mecanismelor eficiente de reglementare a pieței culturale care, pe de o parte, păstrează libertatea de dezvoltare a societății, iar pe de altă parte, asigură compatibilitatea pieței cu misiunea și funcțiile sociale ale culturii. Studiarea acestor schimbări este o sarcină importantă pentru cercetători.

În acest context, crește actualitatea cercetărilor în domeniul politicilor culturale, care ar asigura eficientizarea vieții culturale. Reformele administrative, procesul de descentralizare, care se realizează în țară, necesită o analiză dinamică a rezultatelor reale și a provocărilor existente în dezvoltarea culturii la nivel local și național. Elaborarea unor astfel de documente de politici culturale este responsabilitatea nu doar a organelor administrației publice, care trebuie să fie „generatoare” de politici, nu doar a unui grup restrâns și limitat de persoane profesioniste asociate cu sectorul cultural, ci trebuie să includă și un cerc larg de specialiști implicați în studii sociologice și de administrare a proceselor socio-economice și politice din țară.

Importanța temei abordate este determinată de necesitatea de a perfecționa politicile culturale naționale ale Republicii Moldova în contextul reformelor din ultimele decenii și al Acordului de Asociere cu UE. Pe parcursul perioadei de independență se pot evidenția două etape importante de dezvoltare a politicilor culturale naționale în Republica Moldova: 1991 – 2013 – etapa de supraviețuire și ajustare la condițiile economiei de piață, 2014 – până în prezent – crearea unui mediu durabil de dezvoltare a culturii.

La 09.04.2014 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” [2]. Este o etapă care se deosebește de precedentele prin existența unor factori importanți la nivel național și internațional: 1) deschiderea Republicii Moldova față de experiența elaborării și implementării politicilor culturale contemporane din alte țări, 2) capacitatea culturii de a menține și promova unicitatea națională și locală în procesul globalizării și 3) creșterea rolului culturii în dezvoltarea durabilă a societății moderne.

Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană stabilește un nou cadru legal pentru promovarea relațiilor la un grad superior de asociere politică și integrare economică, inclusiv activități în domeniile culturii, educației și turismului. În elaborarea politicilor culturale naționale, Republica Moldova poate beneficia de experiența și bunele practici ale statelor membre ale UE, care realizează diferite modele de politici culturale. Problemele dezvoltării culturii au o semnificație atât științifică, cât și practică. Aceasta se datorează necesității de a folosi experiența anilor trecuți pentru elaborarea politicilor culturale actuale. Este important de păstrat unicitatea moștenirii culturale și de cunoscut experiențele internaționale în dezvoltarea culturii. Cercetarea de față analizează condițiile și direcțiile prioritare de activitate pentru crearea unui model eficient

de politici culturale naționale în Republica Moldova în condițiile asocierii cu UE. În cadrul cercetării s-a stabilit că 53,4% din experții chestionați consideră că gradul de eficiență a politicilor culturale este mai curând scăzut sau foarte scăzut.

Creșterea gradului de comercializare a activităților culturale, dezvoltarea industriilor culturale și creative, cum ar fi mass-media, publicitatea, editarea, show-businessul, turismul, industria divertismentului, care utilizează produsele culturale și sunt parte importantă a dezvoltării economice, face actuală necesitatea dezvoltării unor politici culturale, care să reglementeze și să motiveze dezvoltarea domeniului culturii. Astfel, cercetarea politicilor culturale naționale oferă răspunsuri la o serie de întrebări importante pentru dezvoltarea culturii pe viitor, cum ar fi alegerea modelului de politici culturale adecvat provocărilor și resurselor existente în domeniu, stabilirea priorităților de dezvoltare culturală și a valorilor naționale puse la temelie, determinarea balanței între specificul strict național al dezvoltării culturale și tendințele globale existente în țările economic dezvoltate. Conștientizarea modului în care se construiește politica culturală pe teren, modul în care este înțeleasă de subiecții săi și responsabilii de implementare contribuie la elaborarea și dezvoltarea unor strategii adecvate în domeniul culturii.

Nu se poate ignora faptul că dezvoltarea social-economică are loc în condițiile informatizării globale, care nu este doar o etapă a progresului științific și tehnologic, ci este un proces de transformare a societății, datorită pătrunderii sale în toate domeniile de activitate.

Rezultatele cercetărilor anterioare referitoare la tema tezei. Politicile publice, inclusiv cele culturale, sunt în atenția cercetătorilor. Literatura științifică ce se referă direct sau indirect la politicile publice este foarte diversă. Analiza teoretică pentru studierea politicilor s-a bazat pe prevederile conceptuale prezentate în lucrările mai multor savanți cum ar fi americanii William Jenkins [3], James Anderson [4], Michael Hill, W.N. Dann [5], elvețianul Frederic Varone [6].

O contribuție semnificativă la studiul culturii populare ca parte integrantă a societății de consum au avut-o francezii Jean Baudrillard [7], germanii Theodor W. Adorno, Max Horkheimer [8], Erich Fromm [9, p. 288]. Jean Baudrillard a studiat problemele „societății de consum” care s-a constituit în țările dezvoltate ale Europei până în anii '70 ai secolului XX. În baza materialului economic și sociologic bogat, J. Baudrillard, folosind exemplul Franței, oferă o analiză critică a unei astfel de societăți din punct de vedere filozofic, sociologic, economic, politic și cultural. El dezvăluie trăsăturile caracteristice ale societății și se concentrează asupra influenței pe care o au procesele din „societatea de consum” asupra stării morale și intelectuale a cetățenilor săi.

Cercetările în politicile culturale sunt bazate pe elaborările realizate pentru politicile publice, dar orientate spre specificul domeniului cultural. O parte din cercetări a fost generată de programele organizațiilor internaționale precum UNESCO, Consiliul Europei. La sistematizarea politicilor culturale din diferite țări în baza unor principii generale pentru a modela anumite tipuri de politici culturale și-au adus contribuția cercetătorii Harry Hillman-Chartrand și Claire McCaughey (Canada) [10], Milena Dragičević Šešić (Serbia) [11], Abraham A. Moles (Franța)

[12], A. Hrenov (Rusia) [13], A. Girard și G. Gentil (Franța) [14]. Cercetări consacrate elaborării și implementării politicilor culturale în condițiile și provocările social-economice actuale se regăsesc în publicațiile realizate de englezii François Matarasso și Charles Landry [15], S. Mundy [16], australianul D. Trosby [17], olandezii C. Marcer [18] și H. Mommaas [19], japonezul N. Kawashima [20], italienii M. d'Angelo și P. Vesperini [21].

Cu toate că anume UNESCO i se atribuie prima definiție modernă a noțiunii de *politici culturale*, discuțiile despre principiile acestor politici au fost purtate cu mult mai înainte. Fondatorul Școlii Sociologice de la București Dimitrie Gusti, în cadrul conferinței „Politica culturii și Statul cultural”, organizată de Institutul Social Român la 10 iunie 1928, afirma: „Principiile ce vor trebui în mod necesar să stea la baza unei politici de stat a culturii nu pot fi decât acestea: 1. Nu se poate despărți cultura superioară creatoare de cultura poporului; 2. Cultura nu se poate impune de sus; fiind o afacere personală, ea trebuie deci să trăiască într-o atmosferă de libertate, spontaneitate și specificitate națională; 3. Cultura trebuie clădită pe specificul național, care trebuie cercetat prin metoda monografică sociologică; 4. Instituțiile de stat care-și asumă răspunderea organizării culturii naționale vor trebui să aibă o autonomie cât mai mare; 5. Astfel de instituții nu pot avea ca scop crearea culturii, ci numai crearea condițiilor prielnice de dezvoltare a ei, descoperind, stimulând și organizând colaborarea tuturor elementelor culturale ale țării” [22, p. 3]. Cercetările în domeniul politicilor publice s-au intensificat în România mai ales după 1997. Se pot menționa lucrările cercetătorilor români A. Miroiu [23], R. Gârbouan [24], S. D. Șandor [25], Paul E. Collins, C. Crăciun [26] și în domeniul politicilor culturale cele realizate de către Centrul de Studii și Cercetări în Domeniul Culturii [27].

Cu toată diversitatea lor culturală, țările din spațiul post-sovietic au o serie de probleme și priorități comune în domeniul culturii, precum: nivelul insuficient de dezvoltare a sectorului cultural comercial, gradul redus de dezvoltare a pieței de bunuri și servicii culturale, lipsa unor strategii și planuri de dezvoltare comune pentru diferite domenii ale sectorului cultural. În acest context, problemele politicilor culturale naționale devin actuale și atrag din ce în ce mai mult atenția cercetătorilor pentru a face față noilor provocări.

Publicații la temă realizate în Rusia ar putea fi structurate, cu un grad anumit de condiționalitate, după problemele pe care le cercetează. Multe lucrări sunt consacrate studierii specificului politicilor culturale regionale, sunt analizate metodologiile de cercetare și politicile culturale în perioada de formare a noilor relații social-economice. Sunt relevante în acest sens lucrările cercetătorilor ruși A.S. Balakșin [28], [29], V.S. Zhidkov, K.B. Sokolov ” [30], I.I. Gorlova [31], L.E. Vostreakov [32]. O concluzie mai generală a acestor autori ar fi că, indiferent de modelul de politică culturală, în perioada de tranziție este necesar de ținut cont că s-a schimbat nu numai baza de resurse ale culturii, dar și obiectivele sale, devenind actuală necesitatea căutării unor forme conceptuale inovative. Expertizei politicilor culturale implementate la diferite niveluri:

federal, regional, local sunt consacrate lucrările cercetătorilor O.N. Astafieva, O.A. Jukova [33], P.A. Moșnyaga [34].

Mai multe lucrări analizează activitățile de implementare a politicilor culturale – diverse tipuri de tehnologii sociale, elaborarea de concepte, programe și proiecte pentru îmbunătățirea proceselor culturale. La tema aceasta pot fi remarcate lucrările cercetătorilor G.M. Birzhenyuk, A.P. Markov [35], G.L. Tulchinsky [36], Y.D. Krasilnikov, T.G. Kiselev [37], V.A. Lukov [38], V.E. Novatorov [39], E.A. Orlova [40]. Concluzia acestor lucrări este faptul că multe probleme sociale, cum ar fi conflictele etnice, calitatea joasă a muncii și rezultatele acesteia, ineficiența sistemului juridic, sunt rezultatul unui nivel scăzut al competențelor culturale ale populației.

O altă direcție de cercetare o constituie lucrările dedicate analizei comparative a politicilor culturale din diferite țări. Astfel, politicilor culturale din Franța sunt consacrate publicațiile semnate de A.V. Dmitrieva și I.N. Zakharchenko [41], din Germania – de E. Barysheva, V.A. Kosmach [42], din SUA – de T.I. Grekhova [43], Yu. Filimonov [44], din Japonia – de P.A. Moshnyaga [45]. Aceste lucrări permit de a înțelege cum politicile și activitățile culturale pot deveni un instrument al concurenței și influenței interstatale. În condițiile actuale, eficiența puterii economice sau militare se reduce din cauza revoluției informaționale și globalizării, iar locul lor este preluat de puterea culturală, care devine tot mai influentă.

Politicile culturale naționale se află și în atenția cercetătorilor din Republica Moldova. Publicațiile sunt consacrate în mare parte analizei rezultatelor politicilor culturale implementate și mai puțin consacrate teoriilor și metodologiilor de cercetare a politicilor. Lucrări consacrate analizei situației din diferite sectoare ale culturii și rolului ei în societate au fost realizate de cercetătorii: G. Postică [46], S. Mustață [47] – protejarea patrimoniului cultural, Ș. Rusu [48] – arta contemporană, E. Ploșniță, M. Ursu [49] – activitatea muzeistică, L. Corghenci [50], N. Țurcan [51] – biblioteconomie, L. Malcoci, V. Mocanu, T. Spătaru [52] – cultura în petrecerea timpului liber, I. Caraman [53], V. Mândru [54] – consum cultural, M. Babuc [55] – aspecte valorice ale politicilor culturale, T. Comendant [56], V. Aderov [57] – culturologie.

Analiza lucrărilor științifice publicate relevă faptul că cercetările se bazează pe studierea unor aspecte ale dezvoltării culturale din perspectiva activităților administrațiilor publice și domeniului culturii. Societatea, un alt subiect important al politicilor culturale, este analizată ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Nu există un studiu cuprinzător, care ar cerceta dezvoltarea culturală din perspectiva participării culturii la soluționarea problemelor social-economice ale societății, precum și implicarea societății în dezvoltarea politicilor culturale.

Problema cercetării rezidă în fundamentarea insuficientă a politicilor culturale, care ar explica relațiile subiecților principali: *stat – societate – cultură* și ar determina prioritățile politicii culturale naționale în vederea eficientizării acestora în contextul asocierii Republicii Moldova cu UE.

Ipoteza de cercetare presupune că politicile culturale naționale sunt definite de valoarea și rolul culturii în societate prin interacțiunea dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale *stat –*

societate – cultură. Astfel, cu cât mai mult societatea participă în elaborarea, implementarea și monitorizarea politicilor culturale naționale, cu atât mai mult cultura contribuie la dezvoltarea socială durabilă.

Obiectul cercetării: politicile culturale naționale ale Republicii Moldova în condițiile democratizării și dezvoltării economiei de piață.

Subiectul cercetării: cadrul legal, instituțional, mecanismele de funcționare și rezultatele implementării politicilor culturale naționale ale Republicii Moldova.

Scopul cercetării: elaborarea tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor subiecților principali: *stat – societate – cultură* pentru determinarea priorităților politicii culturale naționale ale Republicii Moldova din perspectiva Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

Obiectivele cercetării: analiza istoriografică a cercetărilor politicilor culturale naționale; definirea conceptelor de bază utilizate în cercetarea politicilor culturale naționale; determinarea metodologiei de cercetare a politicilor culturale naționale; evaluarea cadrului legislativ și instituțional al politicii culturale a UE; examinarea tipologiei modelelor de politici culturale naționale în țările UE; evaluarea cadrului legislativ și instituțional al politicilor culturale naționale din Republica Moldova; definirea rezultatelor implementării politicilor culturale naționale; elaborarea recomandărilor practice în vederea eficientizării politicilor culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova cu UE.

Problema științifică importantă soluționată constă în fundamentarea tipologiei politicilor culturale naționale în baza relațiilor dintre subiecții principali *stat – societate – cultură*. Modernizarea politicilor culturale naționale presupune îmbunătățirea cadrului legislativ, reformarea mecanismului de finanțare a instituțiilor de cultură și ajustarea lui la provocările moderne ale economiei de piață, crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial, creșterea eficienței activității instituțiilor și organizațiilor culturale, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural, implicarea societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: 1. Modelul politicilor culturale naționale este determinat de natura interacțiunii dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale *stat-cultură-societate*; 2. Eficacitatea și eficiența politicilor culturale naționale sunt influențate de cadrul valoric național, ce stă la baza modelului de politici implementat; 3. Modelul de politici culturale naționale, implementat în Republica Moldova pe parcursul ultimelor trei decenii, înregistrează un nivel scăzut de eficiență și eficacitate și asigură o dezvoltare slabă a domeniului; 4. Recomandările, elaborate în vederea eficientizării politicilor culturale naționale, sunt corelate cu experiența implementării politicilor culturale în țările UE și reies din provocările social-economice naționale.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Bazele teoretice și metodologice au un caracter interdisciplinar. Abordările fundamentale sunt bazate pe teoria „acțiunii sociale raționale” a lui M. Weber, pe „fenomenologia cunoștințelor culturale” a lui K. Manheim, pe „funcționalismul structural”, în care cultura este prezentată ca forța principală ce unește diferite elemente ale lumii sociale, al lui T. Parsons, pe „teoria critică” față de produsul industriilor culturale moderne, care „standardizează gândirea oamenilor”, a lui M. Horkheimer, H. Markuse, T. Adorno, precum și pe „teoria structuralismului”, prin care se formează valorile culturale după P. Bourdieu. Instrumentarul de investigație este bazat pe aplicarea metodelor neoevoluționistă, sistemică și comparativă.

Cercetarea empirică este realizată prin analiza documentelor de politici culturale din țările UE și din Republica Moldova, determinarea rezultatelor cantitative și calitative ale implementării politicilor culturale naționale, stabilirea consumului cultural și cadrului valoric al populației Republicii Moldova.

Semnificația teoretică constă în sintetizarea și valorificarea literaturii la temă, elaborarea tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor *stat – societate – cultură*, definirea conceptelor de politică culturală și politici culturale naționale. Tipologia inovativă a modelelor de politică culturală elaborată în cadrul cercetării permite teoreticienilor din domeniu să analizeze cultura ca componentă a transformărilor societății, precum și participarea societății în dezvoltarea culturală.

Valoarea aplicativă este determinată de creșterea rolului culturii în dezvoltarea social-economică și durabilă a societății și necesitatea implementării unor politici culturale naționale eficiente și eficiente

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere: 1. Modelul politicilor culturale naționale este determinat de natura interacțiunii dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale *stat-cultură-societate*; 2. Eficacitatea și eficiența politicilor culturale naționale sunt influențate de cadrul valoric național, ce stă la baza modelului de politici implementat; 3. Modelul de politici culturale naționale, implementat în Republica Moldova pe parcursul ultimelor trei decenii, înregistrează un grad jos de eficiență și eficacitate și asigură o dezvoltare slabă a domeniului; 4. Recomandările, elaborate în vederea eficientizării politicilor culturale naționale, sunt corelate cu experiența politicilor implementate de țările UE și reiese din provocările social-economice naționale.

Implementarea rezultatelor științifice a principiilor politicilor culturale participative s-a realizat în cadrul proiectului „Casa de cultură - model de consolidare a comunităților locale prin parteneriat civic”. Conceptul politici culturale participative a fost dezvoltat de autor și aplicat în activitatea instituțiilor de cultură din localitățile Mereni, Colibași, Băhrinești, Hârjauca, Gaidar, Durlești, Rezina. Noua tipologie a politicilor culturale, elaborată în cadrul cercetării, este inclusă în cursul universitar „Politici culturale”, destinat studenților de la specialitatea „Producție artistică și management cultural” din cadrul AMTAP. Totodată, conceptele-cheie au fost sintetizate și furnizate

Ministerului Culturii, pentru a fi incluse în viitoarele politici și strategii sectoriale naționale. Unele idei din teză și-au găsit reflectare în proiectul de elaborare a strategiei de dezvoltare culturală a Găgăuziei pentru perioada 2021-2030.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele științifice au fost prezentate de către autor în 8 articole în culegeri apărute peste hotare și în 19 publicații din țară. Unele teze ale cercetării au fost expuse în cadrul a șapte Conferințe Științifice Internaționale.

Teza este elaborată în cadrul Centrului Sociologie și Psihologie Socială al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova.

Sumarul capitolelor tezei. Structura tezei este determinată de scopul și obiectivele cercetării și include introducere, trei capitole, 14 paragrafe, concluzii și recomandări, lista bibliografică din 194 de surse și 11 anexe.

În Capitolul 1 este analizată istoriografia cercetărilor și trăsăturile distinctive ale noțiunii de *politici culturale* prin analiza caracterului polisemantic al conceptului și al componentelor sale, *politici* și *cultură*, ca parte a politicilor publice. Sunt definite noțiunile relaționale: *politici culturale naționale* și *valori naționale*. Este elaborată o nouă abordare bazată pe relațiile dintre trei subiecți de bază ai politicilor culturale *stat – societate – cultură*, este expusă o nouă tipologie de modele de politici culturale, utilizată în studiile politicilor culturale naționale ale statelor membre ale UE, precum și în Republica Moldova. Este elaborată și argumentată metodologia de cercetare aplicată în lucrare.

În Capitolul 2 sunt expuse cadrul instituțional și rolul acestuia în formarea politicilor culturale ale UE, precum și documentele care stau la baza implementării programelor europene actuale în domeniul culturii, rezultatele implementării politicilor culturale la nivel de comunitate. Sunt analizate politicile culturale ale statelor membre ale UE în conformitate cu noua tipologie elaborată în cadrul cercetării. Sunt distinse modelele de politici culturale ale fiecărei țări, precum și caracteristicile de bază ale modelelor de politici culturale naționale. Sunt determinate tendințele de dezvoltare a politicilor culturale naționale în statele UE.

Capitolul 3 este consacrat analizei politicilor culturale naționale din Republica Moldova prin abordarea istorică și practică. Din perspectiva istorică, sunt identificate patru etape de dezvoltare a politicilor culturale naționale. Sub aspect practic, este analizat cadrul legislativ-normativ și instituțional de funcționare a culturii în Republica Moldova și rezultatele implementării politicilor culturale naționale. Cercetarea sociologică a scos în evidență problemele existente, fiind elaborate și argumentate noile direcții de dezvoltare a politicilor culturale naționale.

1. FUNDAMENTE ISTORIOGRAFICE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE DE CERCETARE A POLITICILOR CULTURALE NAȚIONALE

Capitolul dezvăluie caracteristicile științifice și premisele pentru dezvoltarea teoriei privind politicile culturale moderne ca parte componentă a politicilor publice. Este determinat stadiul actual de cercetare a temei, sunt definite conceptele fundamentale și prezentate interpretările datelor din literatura studiată. Sunt analizate atât publicațiile științifice (articole, monografii, materiale ale conferințelor etc.), cât și documente oficiale ale organizațiilor internaționale, o atenție deosebită acordându-se rezultatelor științifice recente din literatura de specialitate. Este realizată o sinteză a studiilor consacrate modelelor de politici culturale și prezentată metodologia cercetării de față.

1.1. Evoluția istoriografiei cercetărilor privind politicile culturale naționale

Factorii fundamentali, care conduc la înțelegerea conținutului conceptului de *politici culturale* din punct de vedere sociologic, se bazează pe concluziile rezultate din istoriografia noțiunii de *cultură* ca fenomen. În funcție de interpretarea și conținutul său semantic, cultura este categoria în jurul căreia se construiesc concepte și abordări ale studiului lumii materiale și simbolurilor, valorilor și relațiilor sociale. Sociologul român A. Bondrea consideră că „Sociologia culturii studiază sistematic, în cadrul vieții materiale și spirituale, faptele de cultură, fenomenele și procesele culturale, ca forme ale realității sociale complexe, ansamblul dinamic al acțiunilor, a căror rezultantă este constituirea de valori culturale realizate în procesul transformator al practicii social-istorice” [58].

Definiția clasică a conceptului de cultură a fost propusă în 1871 de antropologul britanic E. Taylor: „Cultura sau civilizația într-un sens etnografic larg este alcătuită în întregime de cunoștințe, credințe, artă, moralitate, legi, tradiții și alte abilități și obiceiuri adoptate de om ca membru al societății” [4, p. 59]. La începutul secolului XX, cultura a devenit obiect de cercetare datorită, mai ales, sociologilor M. Weber, A. Weber, G. Zimmel, K. Manheim, M. Adler, care au atras atenția asupra necesității unei analize sociologice a fenomenului.

Max Weber considera că sociologia trebuie să devină o știință empirică a culturii. În viziunea sa, fenomenele sociale sunt, în primul rând, cele cu semnificație culturală. Sarcina sociologiei este de a înțelege fenomenele sociale, și nu neapărat de a releva unele legi generale. Înțelegerea fenomenului cultural, în opinia lui Weber, se realizează prin corelația cu anumite

valori, ceea ce face ca el să fie semnificativ pentru oameni. Fiecare persoană este marcată de un mediu cultural care este o condiție necesară pentru înțelegere, iar înțelesul este întotdeauna legat de valori. Raționalizarea culturii și a formelor vieții sociale, lansată de către M. Weber, a devenit o caracteristică a epocii moderne. „Acțiunea socială, ca orice alt comportament, poate fi: rațională, dacă se bazează pe așteptarea unui anumit comportament al obiectelor din lumea exterioară și al altor oameni și folosirea acestei așteptări ca o „condiție” sau „mijloc” pentru a-și atinge obiectivul rațional și bine gândit; bazată pe valoare – a unui anumit comportament ca atare, indiferent la ce duce” [59]. Acest concept formulat încă la începutul secolului XX devine tot mai actual în zilele noastre, procesul de raționalizare depășind hotarele societăților occidentale.

A. Weber a evidențiat trei aspecte ale procesului istoric: cultural, civilizațional și social, fiecare având un rol special. Civilizația asigură continuitate și dezvoltare prin dezvoltarea tehnologiei și științei, iar cultura redă sens procesului istoric. Socialul joacă un rol unificator, reunind tendințele irepetabile ale culturii cu scopurile practice ale structurii raționale de existență a oamenilor. Sociologia culturii, în interpretarea lui A. Weber, ar trebui să contribuie la înțelegerea logicii istoriei.

Aceste idei au influențat lucrările lui K. Mannheim, care a realizat analiza sociologică a fenomenelor culturii spirituale și a dezvoltat propria sa metodologie filosofică și sociologică – sociologia cunoașterii. El consideră apariția sociologiei culturii ca rezultat al situației sociale specifice actualității europene. O trăsătură caracteristică a acestei situații este transformarea culturii ca obiect de interes al cercetării. „Din punct de vedere sociologic, nucleul tendințelor moderne de viziune asupra lumii nu este format în niciun fel prin valoare, transformată artificial de un oarecare sistem ideologic în axa centrală a construcțiilor sale teoretice, ci de acele substraturi de formare a vieții, care în realitate sunt resimțite ca ultimele, recent trăite” [60].

Conceptul „sociologia culturii” a fost inclus în circulația științifică la începutul secolului XX de către M. Adler. El a considerat că sarcina-cheie a noii discipline este studierea în profunzime a următoarelor aspecte principale: mecanismele apariției și funcționării valorilor culturale; impactul valorilor culturale asupra societății și asupra comportamentului de grup al individului.

Mijlocul secolului XX a fost marcat prin răspândirea funcționalismului structural, dezvoltat de sociologul american T. Parsons. În cadrul „teoriei acțiunii sociale” factorii culturali joacă un rol dominant în menținerea ordinii sociale și în procesul schimbărilor sociale. În contextul funcționalismului structural, cultura este văzută ca un subsistem special în cadrul sistemului de acțiune socială. T. Parsons înțelegea cultura ca forță principală care leagă diferitele elemente ale lumii sociale. Cultura servește ca mediator în interacțiunea dintre agenții sociali și combină

personalitatea cu sistemele. Astfel, în structura socială, cultura este reprezentată prin sistemul de norme și valori, însă acest sistem al culturii nu este doar o parte a altor sisteme, ci există separat sub forma unui depozit social de cunoștințe, simboluri și concepte.

Analizând studiile despre cultură în cadrul diverselor tendințe sociologice, remarcăm contribuția reprezentanților „teoriei critice”, exponenți ai Școlii de la Frankfurt, dar care au emigrat în alte țări, inclusiv în SUA: Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Theodore Adorno [8]. Din punctul lor de vedere industria culturală, bazându-se pe noile tehnologii ale societății industriale, creează o imagine falsă a lumii care își ascunde conflictele și contradicțiile și formează idealuri false în rândul consumatorilor. Industria culturală, care produce așa-numita cultură de masă, contribuie la menținerea poziției dominante a claselor conducătoare, paralizând capacitatea de judecată critică în rândul publicului său de masă. Industria culturală standardizează nu numai produsele culturale, ci și gândirea oamenilor.

Sociologul Pierre Bourdieu analizează cultura ca un „câmp” înzestrat cu logica proprie și implicând forme specifice de concurență pentru capital. P. Bourdieu consideră că pozițiile pe care le ocupă diverși agenți sociali în acest câmp sunt determinate de caracteristicile capitalului pe care-l dețin, iar acțiunile pe care le întreprind au la bază dispozițiile lor – rezultante ale întregii experiențe anterioare de viață. Sistemul acestor dispoziții constituie habitusul unui agent social, care este specific fiecărui câmp: habitus științific, cultural, artistic, și este determinat de statutul social al fiecărui agent. În timpul jocului, nu numai că pozițiile sunt distribuite și se construiesc ierarhiile, dar se formează idei despre valorile culturale, care ar trebui considerate norma sau abaterea etc. Câmpul culturii este inclus în domenii mai largi – politice și economice, de aceea el este supus nu numai logicii sale proprii, ci și logicii acestor domenii. Astfel, fenomenul culturii comerciale demonstrează pătrunderea logicii relațiilor economice în sfera creativității culturale.

Dezvoltarea sociologiei culturii ca disciplină specializată a fost urmată de apariția unor ramuri ale sale, care studiază anumite domenii: sociologia artelor, sociologia literaturii, sociologia învățământului, sociologia științei, sociologia comunicațiilor de masă ș. a. Definind obiectul de cercetare al sociologiei culturii, Cf. Gilles Feréol și Jean-Pierre Norek constată că el se referă la: „a) studiul descriptiv și analitic al practicilor culturale; b) studiul practicilor culturale diferențiate și al relațiilor lor; c) analiza instituțiilor culturale; d) opțiunile teoretice și metodologice; e) conflictele între culturi sau în cadrul unei culturi; f) cultura și stilul de viață; g) procesele de aculturație și condițiile deviante; h) educația și condițiile sociale” [58, p. 22]. Unii sociologi consideră că cercetarea politicilor culturale nu ține de domeniul sociologiei culturii. Astfel, sociologul rus A. Kogan specifică: „dacă un sociolog studiază structura de organizare a instituțiilor culturale, cercetarea sa nu ar trebui să fie atribuită sociologiei culturii, ci sociologiei administrării,

studiul structurii de conducere într-un teatru sau un club – sociologiei organizațiilor. În general, prin studiul doar al instituțiilor culturale (cu referire doar la ele), sociologul cercetează doar condițiile activității culturale, și nu cultura însuși. Bineînțeles că instituțiile culturale au fost și vor fi interesate de sociologia culturii, dar numai ca element necesar al comunicării culturale” [61, p. 14].

Abordările prezentate demonstrează că politicile culturale ca obiect al cercetării se află la hotarul intereselor, atât al sociologiei culturii, cât și sociologiei administrării și sociologiei organizațiilor. Nu putem analiza administrarea domeniului și instituțiilor de cultură fără a ține cont de practicile culturale, de mecanismele de formare și funcționare a valorilor culturale, impactul lor asupra societății. După cum menționa A. Bondrea, studierea fenomenelor și proceselor culturale este necesară pentru că „rezultantă este constituirea de valori culturale realizate în procesul transformator al practicii social-istorice” [58].

Sociologia administrării este o ramură mai nouă a cunoștințelor sociologice, care studiază sistemele și procesele administrării în contextul relațiilor sociale existente. Obiectul său de studiu sunt sistemele sociale constituite din elemente precum comunitățile, organizațiile, grupurile sociale, care interacționează între ele în scopul realizării intereselor comune și specifice. În acest context în cadrul sistemului social sunt distinse două subsisteme principale: cel care administrează și cel care este administrat. Astfel, subiectul sociologiei administrării îl constituie relațiile administrative, metodele și legitățile administrării. În acest scop sociologia administrării studiază organele de conducere – de stat și publice, în primul rând ca sisteme sociale, din punctul de vedere al selecției și al activității personalului administrativ, relațiile care se dezvoltă între angajații aparatului de conducere în îndeplinirea funcțiilor lor administrative, specificul intereselor acestora. În studiul acestor probleme, sociologia administrării se apropie de sociologia organizației.

Cercetarea politicilor culturale este necesar să fie realizată și în cadrul studiilor din domeniul politicilor publice. Abordarea sistemică în domeniu, începută în prima jumătate a secolului trecut, este atribuită lui Harold Dwight Lasswell, cercetător american în domeniul științelor politice. Analizând constituirea și comportamentul elitei, cercetătorul consideră că: „Știința academică a politicii trebuie să-și lărgescă conținutul său descriptiv prin concentrarea atenției asupra administrației publice, partidelor politice, grupurilor de interese și personalităților politice” [62, p. 307]. Pentru prima dată H. Lasswell utilizează noțiunea de „politici publice” și argumentează necesitatea de abordare multidisciplinară a capacității de administrare a procesului decizional politic în societățile industriale. El a numit această abordare „cunoașterea procesului politic pe intern”, referindu-se la necesitatea unei discipline social-științifice, care ar ajusta practicile democratice la realitățile dezvoltării societății tehnico-industriale.

În viziunea lui H. Lasswell, această disciplină trebuie să se bazeze atât pe contribuția științei politice, sociologiei, antropologiei, psihologiei, statisticii și matematicii, cât și, în unele cazuri, pe științele naturale și fizice. În locul unei perspective metodologice multidisciplinare, domeniul politicilor publice și-a modelat un cadru mai limitat de acțiune, specific pentru științele sociale moderne, care pune accentul mai mult pe „analiza cantitativă riguroasă, separarea obiectivă a faptelor și valorilor, precum și căutarea de constatări generale, a căror valabilitate ar fi independentă de contextul social din care au fost scoase. Acest cadru limitat devine o știință politică, care trebuie să elaboreze norme generale aplicabile spre o serie de probleme și contexte” [63, p. XIX]. Pe lângă necesitatea de a aborda rațional procesul pentru realizarea scopurilor publice, a defini corect problema, a identifica și analiza mai multe soluții de rezolvare, a selecta alternativa de rezolvare, procesul de elaborare a politicii trebuie să țină cont și de conflictele și dezacordurile dintre grupurile politice care vor controla procesul de luare a deciziei.

Cercetătorii americani F. Fisher, G. Miller și M. Sanda disting trei direcții specifice ale politicilor publice: 1) orientarea spre rezolvarea problemelor, formulate destul de explicit și care prezintă recomandări pentru ameliorarea acestora; 2) orientarea spre studii teoretice și practice multidisciplinare; 3) orientarea spre anumite normative sau valori, ca o recunoaștere a faptului că orice problemă socială, orice abordare metodologică trebuie să fie privită din punctul de vedere al cadrului valoric. Pentru a înțelege mai bine o problemă, este necesar să se cunoască și componentele sale valorice [62, p. 3].

Studiile despre politicile publice s-au dezvoltat în două direcții. Prima este cercetarea politicilor, care caută să elaboreze metode și instrumente argumentate din punct de vedere științific în procesul de elaborare a politicilor publice. Această direcție se află în interesul grupurilor de cercetători din mediul academic. A doua direcție este formularea și analiza practică a realizării politicilor publice prin mecanismele științifice create. Direcția respectivă este în atenția experților sau centrelor de politici. Aceleași direcții de cercetare sunt specifice și în privința politicilor culturale: formularea metodologiilor de elaborare și implementare și analiza realizărilor.

În urma cercetărilor realizate pot fi distinse componentele de bază ale politicilor publice, care sunt caracteristice și politicilor culturale:

1. sunt elaborate de structurile administrației publice, care au autoritate legislativă, executivă și financiară de a acționa la nivel național, regional sau local;
2. răspund la nevoile sau problemele societății, sau ale unui segment din societate, ridicate de către cetățeni, reprezentanți ai grupurilor sociale sau legislatori și alți funcționari publici, inclusiv oficialitățile și agențiile guvernamentale;

3. sunt decizii care fac parte dintr-o abordare integrată, orientate spre atingerea anumitor scopuri, ceea ce reduce apariția unor comportamente sau evenimente întâmplătoare;

4. sunt implementate de o structură ce poate include unul sau mai mulți agenți guvernamentali, care asigură eficacitatea și eficiența realizării;

5. există în formă de inacțiuni, dacă problema poate fi rezolvată în cadrul politicilor deja existente, decizie adoptată conștient, în urma dezbaterilor, în privința unei probleme care a fost adusă în atenția oficială. Anume prin aceasta politica publică se deosebește de inacțiune.

Politicile culturale au fost definite ca un concept pentru prima dată în raportul „Cultural policy a preliminary study”, elaborat în urma desfășurării mesei rotunde organizate de UNESCO în Monaco în perioada 18-22 decembrie 1967. Oferind recomandări pentru politicile culturale ale statelor, raportul relevă că „politicile culturale reprezintă totalitatea de acțiuni conștiente și deliberate (sau lipsa acțiunilor) din societate, care vizează atingerea anumitor obiective culturale prin utilizarea optimă a tuturor resurselor materiale și spirituale pe care societatea le are la momentul dat” [64, p. 10].

În România prima analiză a politicilor culturale naționale moderne a fost realizată de către Ministerul Culturii în anul 2000. În perioada aceasta, după cum afirmă cercetătorul Dan Eugen Rațiu, „a lipsit o reflecție critică atât asupra principiilor și scopurilor politicii culturale, cât și asupra aplicării și rezultatelor/efectelor acesteia. Cei care s-au angajat în dezbaterile politicii culturale – adesea ignorată de către mediul academic – au fost mai degrabă administratorii și managerii culturali, experții și animatorii unor organizații non-guvernamentale culturale” [65, p. 60].

În „Strategia sectorială în domeniul culturii și patrimoniului național pentru perioada 2014-2020” [22], la care și-au adus contribuția cercetători în domeniul politicilor culturale precum Dr. Delia Mucică, Dr. Anda Becuț, Bianca Bălșan, Dr. Carmen Croitoru, Dr. Pîrvu Ionică, Dr. Virgil Nițulescu, Alexandru Oprea se menționează „Demersurile interdisciplinare care asociază istoria și teoria artei cu sociologia sau științele politice sunt fie rarissime, fie nu chestionează în mod expres principiile și justificările diverselor modalități de sprijinire publică a artelor și artiștilor sau impactul acestora asupra lumii artei din România și a statutului socio-profesional al artiștilor”.

O altfel de premisă propune Dan Eugen Rațiu, care consideră că „politica culturală este inseparabilă de valori și deschisă spre invenția conceptuală, principala sa componentă fiind de natură ideologică” [65, p. 62]. Afirmatia reiese din faptul că acțiunile sau inacțiunile autorităților publice în domeniul culturii sunt determinate politic și ideologic. Autorul consideră că este necesar să „examinăm din punct de vedere filosofic utilizarea conceptelor din sfera politicii culturale sau a artelor, deoarece clarificarea cuvintelor și ideilor confuze conduce la îmbogățirea cunoașterii

noastre” [65, p. 62]. Astfel, politica culturală (la singular), definită ca noțiune ideologică, care reprezintă o „concepție coerentă a statului despre acțiunea culturală”, poate fi distinsă de politicile culturale (la plural), înțelese ca „ansamblu de măsuri sau politici publice ale culturii” [65, p. 62] .

În Republica Moldova studiile cu privire la rolul culturii în dezvoltarea socială și rezultatele implementării politicilor culturale, îndeosebi privind consumul cultural au fost realizate de către mai mulți sociologi, în special: Iu. Caraman [53], [66], [67], [68], V. Mândru [54], Gh. Călcâi [69]. O comunitate nu se poate dezvolta fără cultură, care este baza constituirii raporturilor dintre membrii comunității și în corelație cu lumea înconjurătoare. „Diversitatea culturală înfățișează un fenomen de bază al societății. Ea vizează diferențele culturale existente dintre oameni, precum și cele dintre grupuri diverse, ca identități multiple: tradiții, obiceiuri, modul de abordare a educației și a societății din perspective interculturale” [66, p. 65]. Fiind unul din mecanismele de bază în automenținerea și dezvoltarea societății, cultura asigură stabilitatea societății, continuitatea dezvoltării prin armonizarea intereselor generale și individuale, prin valorile spirituale comune ale comunităților. Perioada de tranziție din Republica Moldova a intensificat schimbul de valori și dialogul dintre culturi: „Este una dintre caracteristicile importante ale epocii pe care o trăim. Comunicarea socială a valorilor și comunicarea dintre culturi au fost favorizate de extinderea sistemului mediatic, astfel că interferențele culturale, conexiunile și schimburile de valori au devenit astăzi realități dominante” [70, p. 67].

Cercetând consumul cultural în zonele rurale în 2014, Iu. Caraman pornește de la faptul că formele și diversitatea petrecerii timpului liber sunt destul de reduse în comparație cu cele din spațiul urban. Astfel, modalitățile de dezvoltare a serviciilor culturale la sate devin una din cele mai importante probleme în Republica Moldova. Situația se agravează și prin faptul că, fiind în gestiunea consiliilor raionale și primăriilor, aceste instituții nu pot beneficia de suportul necesar din cauza bugetelor publice reduse și se află într-o stare tehnică proastă. Cu toate acestea, autorul consideră că „cele trei elemente de bază ale sistemului cultural al societății noastre – tradițiile, obiceiurile și moștenirea culturală – ne-au format ca popor aparte – un popor spiritual, primitor și bun la inimă. Acestea continuă să ne ghideze și astăzi, însă, cu părere de rău, mai mult în mediul rural, acolo unde tradiția și obiceiul sunt încă îmbinate frumos cu moștenirea noastră culturală” [53, p. 90].

În spectrul abordărilor autorilor naționali, identificăm analiza domeniului cultural și politicile culturale ale Republicii Moldova în contextul proceselor de globalizare și al Acordului de Asociere cu UE. În studiul academicianului A. Roșca și al doctorului în politologie P. Midrigan [71] se face o analiză atât a rezultatelor pozitive, cât și a celor negative ale procesului. Globalizarea este în continuă evoluție, mai ales după încheierea războiului rece. Aceasta asigură înlăturarea

frontierelor economice între țări sub influența comerțului și a investițiilor. Dar globalizarea are consecințe negative. Printre acestea se pot menționa fragmentarea și slăbirea coeziunii sociale, consolidarea inegalității interne și externe, distrugerea valorilor culturale și naționale. Tradițiile și valorile se schimbă, în principal, datorită promovării uniformității culturale prin intermediul mass-media. Ele pot fi protejate doar prin intervenția fiecărui stat prin politici culturale. Trebuie acordată o atenție deosebită impactului sărăciei asupra consumului cultural – lipsa de interes pentru viața culturală și creativă a societății, lipsa de încredere în valorile tradiționale, ignorarea rolului educației, devalorizarea culturii și rolului său social, cu care se confruntă atât societățile sărace, cât și cele bogate. Experiența a arătat că nu există nicio legătură directă între standardele economice înalte și consumul cultural. Când valori fundamentale devin acumularea bogăției materiale și a banilor prin orice metode, fără a ține cont de partea spirituală a societății, se dezvăluie cele mai negative rezultate ale globalizării. În același timp, practicile indivizilor, grupurilor și comunităților care depășesc problemele social-economice prin cultură, educație și astfel asigură bunăstarea economică, datorită proceselor globalizării devin rapid disponibile pentru un număr mare de populație. „Noile realități culturale, care apar în urma proceselor de mondializare, de circulație a valorilor și oamenilor, nu sunt univoc acceptate de toți membrii societăților: unii optează în favoarea tradiționalismului, alții – în favoarea modernismului. Adeseori pendulul oscilează între naționalism și cosmopolitism. Însă între etnocentrismul pronunțat al unora și nihilismul național al altora există un diapazon larg de conlucrare între diferite culturi și civilizații, aducând beneficii tuturor părților implicate în activități transnaționale desfășurate pe mai multe planuri” [71, p. 81].

Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană determină adaptarea politicilor culturale ale Republicii Moldova la obiectivele culturale europene. Pornind de la direcțiile principale ale politicilor culturale europene, promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural, promovarea culturii în calitate de catalizator al creativității și drept element vital în cadrul relațiilor internaționale, autoarea M. Babuc [55] consideră că: „Pe plan național, în următorii ani politicile culturale urmează a fi realizate prin crearea unui cadru legislativ și normativ adecvat timpului și comunităților locale; prin formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural; prin promovarea creativității; dezvoltarea industriilor culturale și eficientizarea managementului cultural” [55, p. 208]. În acest context, în cadrul cercetării sociologice empirice, 2/3 din experții chestionați consideră că politicile culturale în mică măsură sau deloc nu reflectă nevoile culturale ale populației Republicii Moldova. Deoarece perioada de tranziție de la sistemul centralizat la economia de piață s-a extins prea mult în timp, în Republica Moldova s-au creat condiții pentru dezvoltarea unui sistem viabil și competitiv de valori

culturale. „Practica zilnică arată că sectorul culturii, pentru a fi competitiv și durabil, trebuie să implice eficient toate categoriile de agenți și beneficiari. Acest lucru include asigurarea coerenței între partea instituțională, cea de politici și partea direcționată către publicul și beneficiarii/participanții la procesul cultural” [72].

Prima lucrare de analiză generală a politicilor culturale, care a apărut în Republica Moldova, a fost realizată în cadrul proiectului MOSAIC al Comitetului pentru Cultură al Consiliului Europei, în 2002. La 3-4 noiembrie 2001, la Chișinău în cadrul reuniunii Biroului Comitetului pentru Cultură al Consiliului Europei a fost prezentat Raportul Național cu privire la politicile culturale ale Republicii Moldova. Pornind de la contextul general al Consiliului Europei și cel specific al Republicii Moldova, experții au definit că politica culturală pentru Republica Moldova „reprezintă hotărârea și determinarea autorităților publice – naționale, regionale sau locale – de a interveni, împreună cu alți factori de decizie, în domenii individuale de activitate, în scopul de a realiza anumite obiective specifice pentru beneficiul public” [73, p. 17]. În cadrul studiului au fost stabilite domeniile relevante de intervenție ale politicilor culturale – „educația și instruirea, producția artistică și de creație de toate tipurile, protecția patrimoniului, industriile culturale, comerțul și difuzarea, dezvoltarea audienței, instituțiile culturale, creația individuală, rețele de interese, facilități și echipamente” [73, p. 90].

Scopul cercetării a fost analiza retrospectivă a rezultatelor politicilor culturale naționale după zece ani de independență (1991-2001) în contextul reformelor politice, administrative și schimbărilor sociale într-o perioadă economică destul de dificilă și elaborarea recomandărilor pentru dezvoltarea politicilor culturale pentru viitor. Analiza a fost realizată de către un grup de experți locali: I. Bălțanu, S. Cibotaru, A. Ciobanu, Gh. Ciobanu, C. Cheianu, T. Colac, L. Kulikovski, E. Martin, D. Olărescu, E. Postolache ș. a. La elaborarea studiului și-au adus aportul și patru experți desemnați de Consiliul Europei: France Lebon (Belgia), Bill Dufton (Marea Britanie), Maria Berza (România) și Joost Smeets (Olanda).

Studiul s-a bazat pe aplicarea a două metode de cercetare. Prima: interviuarea unui număr considerabil de persoane nemijlocit legate de elaborarea politicilor culturale, cum ar fi Prim-ministrul, conducerea Comisiei Parlamentare pentru Cultură, Educație și Mass-Media, responsabili Ministerului Culturii, precum și beneficiarii acestor politici, conducerea instituțiilor de cultură Muzeul Național, Opera Națională, a instituțiilor de instruire artistică, administrația publică locală din Comrat, Cahul, Taraclia, reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale. A doua metodă a fost elaborarea Raportului Național privind Politica Culturală de către Ministerul Culturii. Astfel a fost posibilă evaluarea a două viziuni privind rezultatele implementării și prioritățile de dezvoltare a politicilor culturale – prima, a mediului profesionist din cultură și a

doua, a autorităților administrative. Pornind de la tendințele internaționale de schimbare a rolului culturii în societate, autorii consideră că acțiunea politicilor culturale nu trebuie să fie orientată doar spre arte și patrimoniu, ci să includă și „activități comerciale și necomerciale și interacțiunea dintre ele, dar și să cuprindă artele de amatori sau activitățile artistice profesionale” [73, p. 90]. Autorii consideră că intervenția statului prin politicile culturale trebuie să cuprindă și domeniile relevante precum educația, producția artistică, protecția patrimoniului, industriile culturale, comerțul produselor culturale, dezvoltarea audienței ș. a. Intervenția în afacerile culturale poate să fie directă și indirectă, legislativă și financiară. Realizându-se o analiză a situației în domeniul culturii în statele Uniunii Europene, studiul scoate în evidență tendințele generale ale politicilor culturale, cum ar fi reducerea pe cât e posibil a imixtiunii autorităților publice în activitatea instituțiilor culturale, încurajarea dezvoltării organizațiilor puternice independente de autoritățile publice, crearea parteneriatelor dintre sectorul public și cel privat, transmiterea responsabilităților publice către administrațiile regionale și locale, sprijinirea culturii ca modalitate de realizare a obiectivelor sociale și economice ale politicilor publice, încurajarea finanțării plurivalente pentru activitățile culturale. Susținând potențialul benefic al unor politici culturale puternice, autorii consideră că „obiectivul primordial este de a păstra patrimoniul național cultural și a-l transmite generațiilor viitoare, de a sprijini creația artistică în toată diversitatea ei, precum și de a întreprinde măsuri pentru a face mai accesibile toate formele de activitate artistică și culturală” [73, p. 91]. Rezultatele cercetării sociologice aplicative constată că 73,3% din experții chestionați consideră că situația pentru salvagardarea patrimoniului cultural în toată diversitatea lui s-a îmbunătățit.

Un alt studiu în domeniu „Viziuni de viitor: politica culturală a Republicii Moldova” [48] a fost lansat în 2009 de către Fundația Soros Moldova cu susținerea Fundației Culturale Europene (Amsterdam, Olanda). La realizarea acestuia au participat experți, reprezentanți ai diferitor sectoare culturale: V. Grosu, scriitoare, V. Reabcinschii, director AO Centrul de Politici Culturale, Șt. Rusu, curator de proiecte AO Centrul pentru Artă Contemporană KSA:K, V. Tcacenco, doctor în studiul artelor, AMTAP, Iu. Filip, economist, AO „Alternativa Nouă”. Metodologia aplicată a constat în etapizarea activităților de studiere. La prima etapă, au fost organizate focus-grupuri cu reprezentanții din diferite sectoare ale culturii vizând unele priorități ale politicilor culturale stabilite de către grupul de experți: descentralizarea actului cultural și asigurarea accesului egal al populației la valorile culturale; protejarea și dezvoltarea patrimoniului cultural; păstrarea identității culturale; reformarea raportului Stat versus Cultură; participarea culturii la soluționarea problemelor comunității; finanțarea culturii: diversificarea surselor de finanțare. La etapa a doua, au fost colectate de la specialiști din diferite sectoare materiale informative și viziuni asupra posibilităților de rezolvare a problemelor prioritare determinate în etapa întâia. În baza materialului

acumulat experții au pregătit câte un raport pentru fiecare direcție prioritară de activitate. La etapa a treia, s-a derulat elaborarea raportului final, în baza analizei raporturilor de la fiecare direcție, a studierii materialului statistic și legislativ. Astfel a fost posibilă prezentarea diferitor viziuni asupra problemelor abordate, atât ale specialiștilor din domeniu, cât și ale administrației publice centrale și locale.

Raportul a scos în evidență principalele probleme, formulate în urma focus-grupurilor realizate pe domeniile culturale. Potrivit acestora, problemele identificate relevă lipsa unor politici culturale de lungă durată și a priorităților stabilite de dezvoltare, lipsa cunoștințelor și deprinderilor de management ale conducătorilor instituțiilor culturale în condițiile economiei de piață, persistența sistemului defectuos de finanțare a instituțiilor de cultură, repartizarea inegală a activităților și serviciilor culturale pe teritoriul țării. Unele din aceste probleme sunt confirmate și în prezenta cercetare. Astfel, conform opiniei experților, cele mai importante probleme necesare de soluționat sunt: finanțarea inefficientă și defectuoasă, lipsa unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale, eficiența redusă în activitatea organizațiilor de cultură, deficiențe de perfecționare continuă în management cultural. Absența politicilor pentru rezolvarea acestor probleme afectează grav activitatea instituțiilor culturale, determină exodul masiv al specialiștilor din domeniul culturii spre alte activități sau migrarea în alte țări, împiedică dezvoltarea creativității, nu asigură accesul egal al populației la produsele culturale.

Un rol important în prezentarea și promovarea politicilor culturale din Republica Moldova în spațiul european și internațional îl are expunerea anuală a raportului „Compendium. Cultural Policies and Trends” [74], un web-sistem de informare și monitorizare al politicilor culturale naționale și al tendințelor de dezvoltare, actualizat în fiecare an. Compendiile profilurilor țărilor în domeniul culturii sunt elaborate și actualizate în principal de către experți independenți în domeniul politicilor culturale, cu consultarea ministerelor respective. Compendiul are ca scop generarea și revizuirea standardelor de politici, prin furnizarea de date, informații, cunoștințe, analize comparative și tendințe, expertiză, consultanță și studii de caz. Profilurile țărilor furnizează informații privind evoluția istorică, structura actuală, cadrul legal, aspectele financiare și debaterile actuale privind politicile și tendințele culturale. Informațiile prezentate în profilurile țărilor provin dintr-o varietate de surse, inclusiv studii de cercetare, documente guvernamentale și rapoarte ale ministerelor și ale altor organizații decizionale, rapoarte sau prezentări ale diferitor grupuri din domeniu, mass-media etc. „Modelul politicilor culturale din Moldova este bazat pe influența puternică a statului asupra instituțiilor culturale și activității lor. Ani la rând statul a încercat să mențină și să reanimeze la viață o infrastructură rămasă drept moștenire din perioada sovietică, utilizând inefficient resursele destinate culturii și uitând să investească în capitalul uman,

care trebuia să administreze această infrastructură în noile condiții ale economiei de piață. Drept rezultat avem o infrastructură culturală subdezvoltată: instituții cu capacități reduse de administrare și o acută criză de resurse umane calificate” [74, p. 51], se constată în Compendium. În ceea ce ține de participarea populației la activitățile culturale, cercetarea sesizează că se înregistrează o scădere permanentă a cotei de participare a populației în activitățile culturale. Autorul consideră că „principala cauză a acestei deprecieri este pauperizarea masivă a populației (mai mult de 90% din populație au fost preocupate de probleme de supraviețuire)” [74, p. 55].

Dezvoltarea politicilor și strategiilor culturale a devenit o parte integrantă a transformărilor pentru țările post-sovietice. Prin aceste procese, se regândește situația culturii, se intensifică dialogul public cu implicarea largă a diferitor categorii de participanți în rezolvarea problemelor viitorului culturii și ale societății. Acest lucru ajută la determinarea mai exactă a rolului modern al culturii, a dezvoltării și influenței sale asupra societății, precum și la aprofundarea înțelegerii și dezvoltării propriului drum specific de dezvoltare pentru fiecare țară.

Concluziile pe care le-am extras, în baza analizei literaturii cu privire la dezvoltarea politicilor culturale pe plan internațional, regional și național, ne conduc spre constatarea că interesul față de studierea politicilor culturale naționale este într-o creștere permanentă, fiind revendicate atât de organele naționale decizionale, cât și de programele internaționale. În același timp, în Republica Moldova lipsesc lucrări în domeniul cercetării politicilor culturale („cultural research”), adică consacrate elaborării teoretice a mecanismelor de dezvoltare a politicilor culturale, relaționate cu analiza unor rezultate practice de implementare a politicilor culturale („cultural analyze”). Lipsește și un studiu cuprinzător, care ar estima politicile culturale dintr-o perspectivă generală, bazată pe relațiile fundamentale dintre cei trei subiecți principali ai politicilor culturale: stat-cultură-societate. În cercetările analizate nu se regăsește o definiție a conceptului de politici culturale naționale.

În consecutivitatea logică a cercetării urmează să fie definit conceptul de politici culturale naționale, să fie analizată tipologia politicilor culturale determinate de relațiile dintre principalii actori stat-cultură-societate și, în baza modelelor definite, să fie analizate politicile culturale ale țărilor UE și dezvoltarea lor în Republica Moldova, pentru a determina condițiile de creștere a eficacității și eficienței politicilor culturale.

1.2. Abordări teoretico-metodologice ale politicilor culturale

Definirea noțiunii cultură. Prima definiție a noțiunii de „cultură” a fost dată de către englezul Edward Burnett Tylor (1832-1917) în lucrarea „Cultura primitivă” (1871) și se referă la calitatea oamenilor din toate grupurile sociale, care trec printr-o dezvoltare evolutivă de la „barbarie” la „civilizație”.

În procesul de cercetare a fenomenului, numărul definițiilor a crescut, astfel că în 1952, culturologii americani A. Kroeber și K. Klakhon, sistematizând noțiunile cunoscute de ei, au numărat 164 de definiții. Pe parcursul secolului XX, anii '70 numărul de definiții a ajuns la 300, iar în anii '90 a depășit 500. Definițiile existente pot fi clasificate prin evidențierea anumitor caracteristici importante, cum ar fi modul de abordare. Astfel, se pot distinge convențional patru grupuri – filosofică, antropologică, sociologică și integrată.

În cadrul abordării filozofice, în primul rând, se subliniază că cultura este o „a doua natură”, o lume artificială, creată în mod conștient și intenționat de om, iar activitatea umană acționează ca un intermediar între aceste două lumi, fiind considerată extrem de largă, ca producție nu numai a mediului material, dar și a întregii existențe sociale a omului. În al doilea rând, cultura este tratată ca o modalitate de dezvoltare și autodezvoltare a unei personalități conștiente și creative. Exemplu poate servi definiția oferită de către filosoful german I. Kant: „În general, cultura este libertatea de a stabili orice obiective și de a crea în concordanță cu acestea, ceea ce este posibil datorită dezvoltării morale a individului și a rasei umane. Libertatea este baza moralității unui individ și scopul culturii” [75]. I. Kant a propus și metoda teleologică, ce permite determinarea esenței culturii, care constă în „a considera toate procesele și fenomenele prin analogie cu activitățile adecvate ale oamenilor, deoarece stabilirea obiectivelor are o relație directă cu mintea” [75].

Esența abordării antropologice este recunoașterea valorii importante a culturii fiecărei națiuni, care stă la baza stilului de viață atât individual, cât și al întregii societăți. Specificul abordării antropologice se concentrează asupra cunoașterii omului în contextul unei anumite culturi. În cadrul acestei abordări, A. Kroeber și K. Klakhon au clasificat toate definițiile culturii în șase grupuri și subgrupuri principale:

1. definiții descriptive, care se concentrează pe conținutul subiectului culturii. Fondatorul acestui grup este E. Taylor, care a susținut că cultura este o combinație de cunoștințe, credințe, artă, moralitate, legi, tradiții, alte abilități și obiceiuri dobândite de o persoană ca membru al societății. „Cultura se referă la depunerea cumulativă de cunoștințe, experiențe, credințe, valori, atitudini, sensuri, ierarhii, religii, noțiuni de timp, roluri, relații spațiale, concepte despre univers și obiectele materiale și bunurile achiziționate de către un grup de oameni în decurs de generații, prin eforturi individuale și de grup.” [76, p. 4];

2. definiții istorice, care evidențiază procesele de moștenire socială și tradiție. Ele subliniază că cultura este un produs al istoriei societății și se dezvoltă prin transferul experienței dobândite din generație în generație. Aceste definiții se bazează pe idei despre stabilitatea și invariabilitatea experienței sociale. Un exemplu este definiția dată de lingvistul american E. Sapir, pentru care cultura este un set de metode de activitate și credințe moștenite social, care constituie esența vieții.

3. definiții normative, care afirmă că cultura înseamnă normele și regulile ce guvernează societatea. Aceste definiții pot fi împărțite în două subgrupuri:

3.1. definițiile culturii ca mod de viață al unui grup social, de exemplu, pentru antropologul american K. Wissler, cultura este un mod de viață pe care îl urmărește o comunitate sau un grup. „O cultură este un mod de viață al unui grup de oameni – comportamente, credințe, valori și simboluri pe care ei le acceptă, fără să se gândească la ele în general, și care sunt transmise prin comunicare și imitație de la o generație la alta.” [77, p. 1];

3.2. definiții valorice, care atrag atenția asupra idealurilor și valorilor societății, de exemplu, pentru sociologul american W. I. Thomas, cultura înseamnă valorile materiale și sociale ale oricărui grup de oameni (instituții, obiceiuri, atitudini, comportamente). „Cultura poate fi definită ca sisteme de cunoștințe împărtășite de către un grup relativ mare de oameni. Ea include credințe, comportamente, valori și simboluri [78, p. 12] ;

4. definiții psihologice, care accentuează legătura culturii cu psihologia comportamentului uman și văd în ea trăsături determinate social ale psihicului uman. Aceste definiții pot fi împărțite în patru subgrupuri: definiții adaptive, care accentuează procesul de adaptare a omului la mediu; definiții didactice, care atrag atenția asupra procesului de educație a unei persoane, cultura este ceea ce a învățat și nu a moștenit genetic; definiții ale culturii ca forme de comportament obișnuit comun unui grup; definiții psihanalitice în care cultura este totalitatea elementelor care în societate depășesc nivelul animalelor;

5. definiții structurale, care se concentrează pe organizarea culturii, o combinație de comportament învățat și rezultate, care sunt partajate și moștenite de membrii unei societăți. „Cultura în sensul cel mai larg este comportamentul cultivat; adică totalitatea cunoștințelor și experienței acumulate de persoane, care sunt transmise social sau, mai pe scurt, un comportament prin intermediul învățării sociale.” [77, p. 1];

6. definiții genetice care se orientează spre originea culturii. Aceste definiții sunt împărțite în patru subgrupuri: definiții antropologice bazate pe faptul că cultura este produsul activității umane; definiții ideale, care reduc cultura la producția de idei, alte produse din viața spirituală a societății, care se acumulează în memoria socială; definiții care subliniază activitatea umană

simbolică atunci când o cultură este considerată fie un sistem de semne utilizat de societate, fie o colecție de simboluri sau o multitudine de texte care sunt interpretate de oameni; definiții negative, care reprezintă cultura ca ceva care provine din incultură, cultura este ceea ce distinge omul de animale. „Cultura este comunicarea simbolică. Unele dintre simbolurile sale includ abilități ale unui grup, cunoștințe, atitudini, valori și motive. Semnificațiile simbolurilor sunt învățate și în mod deliberat perpetuate într-o societate prin instituțiile sale.” [77, p. 1].

Abordarea sociologică definește cultura ca factor în formarea și organizarea societății. Principiul organizator este sistemul de valori al fiecărei societăți. Valorile culturale sunt create de societate și determină dezvoltarea. Cultura s-a aflat în atenția studiilor sociologice realizate de către E. Durkheim, M. Weber, C. Levy-Strauss, R. Bart, T. Parsons, R. Merton. P. Sorokin și alții. P. Sorokin interpretează conceptul de cultură ca „o anumită complexitate, creată sau modificată ca urmare a activității conștiente sau inconștiente a două sau mai multe persoane, care interacționează între ele sau se influențează reciproc în comportamentul lor” [79].

Fiecare societate umană are propria sa cultură specifică. Diferențele sunt asociate cu particularitățile condițiilor de viață, prezența sau absența resurselor naturale, obiceiurile și tradițiile existente, nivelul de dezvoltare socială. Astfel, sociologia studiază două părți ale culturii: materială, care include produsele culturale, instrumentele, echipamentele și altele; nematerială, adică cunoștințe existente în societate, valori, ideologie, limbaj, dezvoltare spirituală.

După anii ‘60 (sec. XX), pentru mai multe state a devenit clară necesitatea susținerii culturii ca important stimulent al dezvoltării economice și sociale. Această tendință a creat un nou fenomen denumit „dezvoltare culturală”, care era relaționat, pe de o parte, cu alfabetizarea, dezvoltarea mass-mediei, formarea standardelor de viață și, pe de altă parte, cu determinarea guvernelor de a lua măsuri pentru a răspunde la această nouă cerere. Necesitatea de a face accesibile bunurile culturale tuturor segmentelor sociale dictează întreprinderea unor măsuri din partea administrațiilor publice. Creșterea rolului culturii în societate a fost confirmată de Conferința Mondială în Politici Culturale la nivel ministerial a statelor membre și asociate UNESCO, care a avut loc în Mexico la 26 iulie – 6 august 1982. În cadrul acestei conferințe, fără a încerca să se stabilească o definiție științifică și rigidă a noțiunii de *cultură*, majoritatea delegaților au acceptat definiția: „În sensul cel mai larg, cultura poate fi un complex întreg de caracteristici distinctive de natură spirituală, materială, intelectuală și emoțională, care caracterizează o societate sau un grup social. Ea include nu numai artele și literatura, dar și modele de viață, drepturile fundamentale ale persoanei, sisteme de valori, tradiții și credințe” [80, p. 41]. Pentru o înțelegere mai clară a noțiunii de „cultură”, în formularea participanților la conferință, raportul prezintă și domeniile atribuite ei: creația și interpretarea artistică, producerea și difuzarea operelor de artă, cultura fizică, sportul și

jocurile în aer liber, modurile în care o societate și membrii săi își exprimă sentimentul său pentru frumusețe și armonie, precum și viziunea sa asupra lumii.

În 1992, Consiliul Europei a decis să sprijine inițiativa Comisiei Mondiale pentru Cultură și Dezvoltare și a constituit un grup internațional independent, care a avut sarcina de a prezenta concluziile sale cu privire la aspectele culturale specifice Europei, ca bază pentru o dezbatere mai largă asupra culturii și dezvoltării durabile. Raportul grupului a fost publicat în 1997 cu titlul „In from the margins”. Analizând definiția UNESCO, cercetătorii consideră că ea este destul de complicată, deoarece include atât abordarea sociologică, cât și antropologică, ceea ce creează dificultate ca obiect de analiză. Autorii au considerat mai util să se lucreze cu o definiție, care ar prezenta doar unele aspecte mai limitate ale celei generale. Acesta este motivul pentru care grupul de lucru a decis să acorde o atenție deosebită artelor și activităților conexe, dar privite într-un cadru cultural mai larg: toată activitatea creatoare, nu numai artele tradiționale și clasice, dar și cultura de masă (muzica pop și rock, moda, fotografia, circul și artele de amatori).

Din cauza dificultății formulării definiției pentru acest termen, multe state evită să elaboreze documente oficiale în care ar prezenta o definiție a noțiunii „cultura”. Mai puțină atenție în acest sens manifestă țările în curs de dezvoltare, cum este și Republica Moldova. În Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999 cultura este definită ca „totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferele materială și spirituală ale societății și produsul valoric al acestora” [81].

O definiție a culturii poate fi găsită și în legislația Ucrainei. Legea despre cultură o definește astfel: „Cultura este uniunea patrimoniului material și spiritual al unei comunități umane (grup etnic, națiune), acumulat, consolidat și îmbogățit pe o perioadă lungă de timp, care se transmite din generație în generație, inclusiv toate tipurile de arte, patrimoniul cultural, valorile culturale, știința, educația și reflectă nivelul de dezvoltare al comunității” [82].

Spre deosebire de definiția din Legea Republicii Moldova, care are o abordare filosofică, cea ucraineană se referă la domenii concrete de intervenție a politicilor de stat. După ce apreciază rolul culturii în societate, ea prevede și domeniile concrete de aplicare: „arte, patrimoniul cultural, valorile culturale, știința, educația”.

Definirea noțiunii politici publice. Una din cele mai simple definiții ale conceptului de politici publice aparține cercetătorului american Th. Dye, care afirmă: „politica publică este ceea ce guvernele aleg să facă sau să nu facă” [83, p. 1]. W.Jenkins consideră că politica publică este „...un set de decizii inter-relaționate, luate de un actor politic sau de un grup de actori, privind o serie de scopuri și mijloacele necesare pentru a le atinge într-o situație dată” [63, p. 37].

Cercetătorul american J. Anderson definind noțiunea ca „...un curs al acțiunii urmat de un actor sau mai mulți actori politici, cu un scop, în încercarea de a rezolva o problemă” [4, p. 2], a evidențiat șase dimensiuni ale conceptului de politică publică, care trebuie să fie urmate de către unitățile guvernamentale și oficialități pentru soluționarea unei anumite probleme: 1) politicile trebuie să fie niște acțiuni orientate spre atingerea unui set de obiective pentru rezolvarea unei probleme și obținerea unor rezultate concrete; 2) politicile constau din acțiuni, care sunt implementate de către oficialități și includ nu numai decizia de adoptare a unei legi sau regulament, dar și prevederi cum vor fi implementate legea sau regulamentul; 3) politicile sunt un răspuns pentru rezolvarea unor probleme publice concrete, care pot fi formulate de către cetățeni, reprezentanți ai grupurilor sociale sau legislatori și funcționari publici, inclusiv oficialitățile și agențiile guvernamentale; 4) politicile indică nu numai ceea ce autoritățile intenționează să facă, dar și ce și cum se face în realitate; 5) politicile pot fi cu răspuns pozitiv sau negativ – funcționarii guvernamentali pot acționa în direcția rezolvării unei probleme într-o anumită formă (răspuns pozitiv) sau pot decide să nu facă nimic în direcția unde a fost solicitată implicarea autorităților (răspuns negativ); 6) politicile se bazează pe lege și pe autoritate de acțiune: legislativă, politică și financiară [84].

În definirea noțiunilor documentelor de politici publice Cancelaria de Stat a Guvernului Republicii Moldova în 2009 a elaborat Ghidul metodologic cu privire la procesul decizional [85]. Ghidul stabilește conținutul sistemului de politici publice prin următoarele tipuri de documente, prezentate în mod ierarhic: Concepția → Strategia → Programul → Planul de Acțiuni → Propunere de Politici Publice.

Concepția este definită în ghid ca „document de politici publice care stabilește viziunea de ansamblu și principiile de bază ale dezvoltării țării pe termen lung. De obicei, concepția este urmată de o strategie, deși poate fi succedată și de un program” [85, p. 5].

Strategia poate fi elaborată pe termen mediu (3-5 ani) și pe termen lung (mai mult de 6 ani) și este definită ca „politica Guvernului într-un sector sau mai multe sectoare sau domenii de politici publice și descrie mecanismul de realizare a acesteia. Strategia se elaborează atunci când sunt necesare politici publice noi în unul sau mai multe domenii sau când politicile publice existente necesită modificări substanțiale. În mod obligatoriu, Strategia este însoțită de un plan de acțiuni” [85, p. 5]. O alternativă a strategiei este considerat programul, care are o structură similară acesteia. În cazul unor strategii pe domeniu este bine-venită elaborarea programelor pentru implementarea activităților prevăzute de strategii.

Un document mai concret de implementare a politicilor publice este planul de acțiuni, care se elaborează pentru perioade mai scurte, de obicei de 1-2 ani. Spre deosebire de strategie și

program, unde costurile sunt estimate în general, planul trebuie să includă costuri exacte, detaliate pe acțiuni. Planul de acțiuni se elaborează în formă tabelară.

„Propunerea de politici publice este un document de politici publice destinat rezolvării unor probleme de politici publice specifice, care necesită o analiză prealabilă a impactului și dacă este necesar un acord conceptual privind forma reglementării normative. Propunerea de politici publice se elaborează înainte de elaborarea proiectelor de acte legislative sau normative și în rezultatul analizei se poate ajunge la necesitatea de a elabora unul sau mai multe acte legislative și/sau normative” [85, p. 6].

Definirea noțiunii politici culturale. Complexitatea definirii noțiunii de „cultură” este proiectată și asupra conceptului de „politici culturale”. Noțiunea nu este determinată printr-o definiție precisă, nu este una statică, ci este reprezentată mai degrabă de un set de caracteristici în dezvoltare permanentă. Ea se află la hotarul de interacțiune cu economia, sociologia, filosofia, politica, culturologia, psihologia. Definiția termenului s-a modificat în funcție de cerințele timpului, rolul culturii în societate și contextul de implementare.

Cercetătorii politicilor culturale clasifică multitudinea de definiții ale conceptului după anumite criterii. Sociologul rus L. E. Vostreakov evidențiază în acest sens patru tipuri de concepte: 1) orientate spre obiective, 2) bazate pe instituții, 3) bazate pe resurse și 4) diferite combinații dintre primele trei concepte, intitulate „abordare administrativă complexă” [86]. Ca exemplu al conceptului orientat spre obiective este citată definiția formulată de către Milena Dragičević Šešić: „reglementarea conștientă în domeniul culturii, prin adoptarea deciziilor necesare cu privire la toate problemele referitoare la dezvoltarea culturală a societății” [11, p. 27]. Autorul prezintă și căile prin care se realizează politica culturală într-o societate. În primul rând, sunt necesare elaborări teoretice, care ar combina tendințele generale de dezvoltare și ideologia societății concrete, precum și realizările științei în domeniul sociologiei și culturii. La etapa următoare, este necesar de formulat scopurile și sarcinile concrete ale politicilor culturale, după care urmează să fie elaborate metodele și mecanismele de realizare a obiectivelor stabilite.

Drept exemplu al definiției bazate pe instituții este formularea făcută de cercetătorul francez A. Girard, care în colaborare cu G. Gentil au publicat în 1972 lucrarea „Cultural development: experiences and policies”. Autorii analizează noțiunea de „politici culturale” în relație cu „acțiunea culturală”, o îmbinare de cuvinte care ține de două domenii destul de diferite: „cultura” – domeniul aspirațiilor spirituale și „acțiunea” – domeniul real al economiei. În acest mod se confirmă existența unor acțiuni cu caracter cultural, al căror scop este de a modela realitatea prin cultură. Prin urmare, acțiunea culturală la diverși agenți economici este dictată de necesitatea

accelerării dezvoltării culturale. „O politică este un sistem de scopuri finale, obiective și mijloace practice, urmărite de un grup și aplicate de către o autoritate. Politicile culturale pot fi identificate într-un sindicat, la un agent, o mișcare educațională, o instituție, o întreprindere, un oraș sau la un guvern. Dar, indiferent de agentul în cauză, o politică presupune existența unor scopuri finale (pe termen lung), obiective (pe termen mediu și măsurabile) și mijloace (resurse umane, financiare și legislație), combinate într-un sistem explicit, coerent” [14, p. 172].

În spațiul ex-sovietic cercetările din domeniu s-au intensificat, mai ales după anul 2000. În contextul dezvoltării durabile, cultura a devenit o componentă a sistemului social, care influențează toate celelalte componente (economia, politica, socialul etc.) și, la rândul său, este influențată de acestea. Cercetătorul rus O. Ghenisaretsky consideră că „... Dacă în sistemul public, dintr-un motiv sau altul, este dezorganizat subsistemul său cultural, apoi, în cele din urmă, și sistemul public și social se vor dezorganiza. ... În acest sens, se presupune că sistemul cultural conține un set de valori, care stabilesc structura și funcțiile sistemului social și că interacțiunea lor permite sistemului public să mențină și să dezvolte integritatea și stabilitatea sa” [87, p. 3].

O parte din cercetări relaționează noțiunea direct doar cu politicile publice, considerând că numai acțiunile statului, care răspund la problemele și necesitățile domeniului, pot fi definite ca „politici culturale”. În acest sens ele reprezintă „o formă de influență politică conștientă a statului în domeniul culturii, cu scopul de a rezolva contradicțiile existente în interesul grupurilor celor mai influente față de viziunile conceptuale cu privire la locul și rolul culturii în societate și prioritatea obiectivelor sale de dezvoltare. Aceste politici sunt reflectate în programe și puse în aplicare prin distribuirea diferitor tipuri de resurse. Premisa importantă de dezvoltare a politicilor culturale este acordul între forțele oficiale, creative, sociale cu privire la obiectivele prioritare ale dezvoltării culturale” [86, p. 24]. O altă definiție din același punct de vedere prezintă politicile culturale ca un „set de principii și reguli de care se conduce statul în activitatea sa de conservare, dezvoltare și promovare a culturii, precum și activitatea statului în însăși domeniul culturii. Principalele obiective strategice ale politicilor culturale ale statului sunt: dezvoltarea potențialului cultural și conservarea patrimoniului cultural al țării, asigurarea unității spațiului cultural și accesibilitatea valorilor culturale, dezvoltarea creativității” [88, p. 40].

În definițiile formulate în cadrul cercetărilor pot fi evidențiate și cele prin care politicile culturale sunt văzute nu numai prin prisma priorităților de acțiune ale statului, ale problemelor economice și sociale, de conservare și dezvoltare a patrimoniului cultural, dar, de asemenea, ca un proces de relaționare a persoanelor la diferite valori culturale, precum și implicarea membrilor societății în procesele și activitățile culturale. Astfel, cercetătorul rus A. Hrenov definește politicile culturale ca „un sistem al activității umane, care include obiective clar definite, o metodologie

eficientă pentru realizarea acestora, acțiuni reale cu privire la crearea, conservarea și transmiterea celor mai importante idealuri culturale (standarde), precum și implementarea acestora în realitatea socio-culturală” [13, p. 24].

Cercetătorii ucraineni S. Zdioruk, O. Litvinenco, O. Rozumna în lucrarea ”Культурна політика України: національна модель у європейському контексті” consideră că în conformitate cu aspirațiile sale europene, o sarcină importantă a politicii culturale a statului ucrainean este „menținerea echilibrului între următoarele domenii: 1) conservarea, studierea și actualizarea patrimoniului cultural național și popularizarea lui în străinătate; 2) dezvoltarea unor forme moderne de activități culturale și artistice, crearea unor condiții favorabile pentru dezvoltarea unor produse culturale competitive la nivel global; 3) asigurarea accesului maxim al bunurilor culturale pentru fiecare cetățean al Ucrainei, oferirea oportunităților de dezvoltare a potențialului creativ” [88, p. 40]. Deoarece situația economică a țării este destul de dificilă, experții consideră că rentabilitatea economică și succesul comercial sunt importante în elaborarea politicilor culturale, însă aceste criterii nu pot fi principalele în evaluarea nivelului culturii naționale și, prin urmare, nu pot fi principalele obiective ale politicilor culturale.

În contextul cercetării conceptelor este necesar de diferențiat unele noțiuni pentru a distinge corect utilizarea lor. Care este diferența dintre noțiunile de „*politici culturale*” și „*politică culturală*” și prin ce se deosebesc?

În cercetările analizate mai sus nu găsim anumite diferențe în utilizarea acestor termeni la numărul plural sau singular. În cadrul aceleiași cercetări, autorii folosesc ambele noțiuni fără a face vreo distincție între ele. Ph. Urfalino în lucrarea „Inventarea politicii culturale” (2004) consideră că noțiunea „*politica culturală*” este una ideologică și reprezintă „un aliaj reușit, adică acceptat, între o reprezentare a rolului pe care statul îl atribuie artei în schimbarea sau consolidarea societății și un ansamblu de măsuri publice – nominalizări, finanțări, crearea de diverse dispozitive și așezăminte”, acestea reprezentând o „concepție coerentă a statului despre acțiunea culturală”. În același timp „*politicile culturale*” sunt înțelese ca „un ansamblu de măsuri sau politici publice în domeniul culturii”. În conformitate cu aceste definiții, vom utiliza termenul de „*politică culturală*” atunci când vom vorbi despre o abordare ideologică a statului față de domeniul cultural, un model anumit de relații dintre stat și cultură. Iar noțiunea de „*politici culturale*” (la plural) se va folosi pentru a prezenta acțiunile administrației publice în vederea soluționării unui set de probleme din domeniul cultural.

Definirea conceptului de politici culturale naționale. În cercetările studiate nu este prezentată definiția noțiunii de „*politici culturale naționale*”, un lucru necesar de realizat în

contextul analizei politicilor culturale din mai multe țări. Care sunt caracteristicile de bază ce diferențiază politicile culturale din țări cu același model ideologic? Ca punct de pornire poate servi afirmația lui Ph. Urfalino, care consideră că „politica culturală este inseparabilă de valori și deschisă spre invenția conceptuală, principala sa componentă fiind de natură ideologică”. În această ordine de idei, acțiunile sau inacțiunile autorităților publice în domeniul politicilor culturale, în fiecare țară aparte, trebuie să țină cont de valorile naționale. Ca și în privința altor termeni, o dificultate prezintă caracterul polisemantic al noțiunii. Valoarea este obiectul de studiu al unei științe filosofice aparte – axiologia. Valorile sunt o parte integrantă atât a unui individ, cât și a societății în ansamblu. Societatea însăși creează valori, care mai departe devin norme de comportament. Sociologul român P. Andrei, în lucrarea „Filosofia valorii”, scrie: „Valorile sunt realizate în forme generale de cultură, ele sunt bunurile culturale din viața istorică. Viața socială însă poate determina diferite și multiple valori, nu toate sortite să fie realizate cu același succes, căci unele se impun, durează, devenind cauzele unor fenomene sociale noi, pe când altele dispar foarte repede. Este o adevărată luptă pentru realizare între valorile sociale. Hotărârea în această luptă o dă societatea, în urma unui proces de apreciere, de valorificare” [89].

O contribuție semnificativă în studierea problematicii valorice a avut-o sociologul american P. Sorokin. În concepția sa, valorile culturale sunt sensul existenței oamenilor și a societății, deoarece totalitatea anumitor valori formează o cultură și, prin urmare, un sistem în care indivizii și societatea interacționează. Analizând structura interacțiunilor sociale, Sorokin scrie: „Fără valori culturale, interacțiunea umană ar fi mai degrabă un fenomen pur biofizic, decât social. ... În cazul în care, în cadrul examinării interacțiunilor sociale, ar fi excluse toate valorile culturale, pentru studii ar rămânea foarte puțin, doar unele structuri fizice și mișcări, care sunt obiectul de studiu al biologiei sau fizicii. ... Fără includerea elementelor culturale – semnificații, valori și norme – nu am putea studia nici regulile interacțiunii dintre indivizi și componentele ei înșiși. Aceste reguli adesea sunt indisolubil legate de toate valorile de bază ale grupului – religioase, științifice, filosofice, estetice, economice, politice ș. a. m. d.” [90, p. 121].

Un aport important în dezvoltarea teoriei valorii l-a avut și sociologul american T. Parsons. El a remarcat rolul important pe care îl ocupă valorile în ceea ce privește funcția sistemelor sociale de a păstra și reproduce anumite modele, deoarece acestea sunt un standard care determină obiectivele și acțiunile persoanelor. El considera că sistemul de valori poate uni oamenii într-o societate și, în același timp, poate dezbină, contribuind la apariția diverselor clase sociale, straturi, națiuni. Valorile reprezintă unicitatea lor și diferența: ceea ce este acceptabil și obișnuit pentru unele comunități, poate fi inacceptabil și neobișnuit pentru altele.

Valorile nu există separat, ci sunt într-o dependență una de alta, creând sisteme de valori. Fiecare societate își definește propria structură de valori, care este acceptată de majoritate. Valorile, în primul rând, sunt mecanismul de reglementare a comportamentului uman, precum și normele și idealurile atât individuale, cât și ale societății, devenind o parte integrantă a ei. Anume astfel de sisteme de valori, create în timp și acceptate de majoritatea societății, pot fi considerate valori naționale. Din multitudinea de definiții ale conceptului am scos în evidență definiția oferită de cercetătorul român V. Ivan: „Valorile naționale reprezintă acele tipuri de relații sociale preluate din patrimoniul universal (derulate între membrii societății și între stat și cetățeni) pe care națiunea, în evoluția sa, le adoptă la un moment dat ca fiind cele mai potrivite pentru stadiul de dezvoltare în care se află. Asumate, concretizate și promovate, conceptele reprezentând valori naționale conturează profilul națiunii și al statului (ca reprezentant al națiunii), individualizându-le în raport cu alte națiuni/state. Aceste concepte sunt materializate prin sistemul legislativ al statului și, de obicei, sunt valabile pe termen lung” [91, p. 10]. În acest mod, putem defini politicile culturale naționale acele politici în domeniul culturii, care sunt bazate pe anumite tipuri de relații sociale pe care națiunea, în evoluția sa, le adoptă la un moment dat ca fiind cele mai potrivite pentru stadiul de dezvoltare în care se află.

Sinteza definițiilor noțiunilor de bază operate în conținutul tezei, ne determină să afirmăm că caracterul multiseμανtic al acestora, precum *cultura*, *politica culturală*, *politici culturale*, *politici culturale naționale* necesită o determinare precisă a sensurilor lor în cadrul prezentei lucrări.

Astfel, noțiunea de *cultură* va fi utilizată în continuare în sensul definiției formulate de către Conferința Mondială UNESCO în Politici Culturale din Mexico, 1982: „În sensul cel mai larg, cultura poate fi un complex întreg de caracteristici distinctive de natură spirituală, materială, intelectuală și emoțională, care caracterizează o societate sau un grup social. Ea include nu numai artele și literatura, dar și modele de viață, drepturile fundamentale ale persoanei, sisteme de valori, tradiții și credințe” [80, p. 41].

Caracteristicile de bază ce evidențiază politicile culturale sunt: existența unei autorități publice responsabile, orientarea spre soluționarea anumitor probleme culturale ale societății, comunității sau ale unui grup de oameni reprezintă o abordare integrată, ceea ce reduce apariția unor comportamente sau evenimente întâmplătoare, sunt implementate de o structură ce poate include un singur sau mai mulți actori, care asigură eficacitatea și eficiența realizării. În același timp politicile culturale pot fi și lipsa anumitor acțiuni, dacă problema poate fi rezolvată în cadrul politicilor deja existente, doar că aceste decizii trebuie să fie adoptate conștient.

Majoritatea cercetărilor în domeniul politicilor culturale diferențiază conceptele „politici culturale” și „politică culturală” doar prin categoria plural-singular. În acest context, considerăm că este o abordare incorectă din punctul de vedere al sensurilor acestor noțiuni. În prezenta lucrare vom defini termenul *politica culturală* ca o noțiune ce determină concepția ideologică coerentă a statului față de rolul și statutul culturii în dezvoltarea social-economică durabilă a țării, precum și relațiile dintre stat și cultură.

Deoarece politicile culturale sunt inseparabile de *valori*, concept care se regăsește și în definiția noțiunii de *cultură*, trebuie definit sensul în care este utilizat acest concept în lucrare. Valorile sunt o componentă importantă a fiecărei societăți; fiind realizate în forme generale de cultură, ele influențează semnificativ fenomenele sociale. Valorile sunt într-o dependență una de alta, creând sisteme de valori care, fiind acceptate de societate, devin valori naționale. Astfel, prin *valori naționale* vor fi reprezentate acele tipuri de relații sociale pe termen lung pe care națiunea, în evoluția sa, le-a adoptat ca cele mai potrivite pentru stadiul de dezvoltare în care se află, materializate prin sistemul legislativ al statului, care oferă individualitate în raport cu alte națiuni/state.

Fiecare țară are calea sa pentru a-și realiza obiectivele de dezvoltare culturală, deseori utilizând aceeași politică culturală, aceleași principii generale și modele de acțiuni. Cu toate acestea, este necesar de a diferenția aceleași modele aplicate de politici culturale, de specificul fiecărei țări în parte. În acest caz vom utiliza conceptul *politici culturale naționale*, care în literatura de specialitate nu este definit. Astfel, noțiunea de *politici culturale naționale* reprezintă un model de politici implementat de un stat în domeniul culturii și bazat pe anumite relații sociale pe care societatea în evoluția sa le-a adoptat ca cele mai potrivite la momentul dat (valori naționale), ținând cont de resursele financiare, materiale și umane de care dispune.

1.3. Modele de politică culturală

Cu toate că politica culturală a fiecărei țări este deosebită de celelalte, în literatura de specialitate sunt prezentate mai multe cercetări cu privire la elaborarea unor caracteristici comune pentru un grup de țări și crearea unor modele specifice. Bazele conceptuale ale alegerii unui anumit model de politică culturală reiese, de obicei, din determinarea rolului, scopului și funcției culturii în societate.

Analiza evoluției tipologiei politicilor culturale scoate în evidență dezvoltarea modelelor de la cele simple, bazate doar pe relațiile *stat-cultură*, spre modele mai complicate, cu includerea unui actor important, cum este *societatea*. Relațiile *cultură-societatea* sunt în mare parte analizate doar din punctul de vedere al consumului. Cultura – domeniul de consum al resurselor societății, iar

societatea – consumator al produselor culturale. Analiza comparativă a diverselor abordări în dezvoltarea politicilor culturale, a modelelor implementate în diferite țări a contribuit la identificarea tendinței de creștere a rolului societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale și diversificării relațiilor între *societate* și *cultură*.

Cea mai simplă clasificare prezintă două tipuri de modele de politică culturală. Primul este caracterizat de o implicare maximală a statului în administrarea culturală, numit *model centralizat*. Cea mai reprezentativă țară europeană este Franța. Pentru cel de-al doilea, *modelul liberal*, relațiile dintre stat și cultură sunt minime – de exemplu, SUA. Politica culturală din alte țări este plasată între acești doi poli, fiind în apropiere de unul sau altul – *model mixt*. Caracteristicile, avantajele și dezavantajele fiecărui model sunt prezentate în *Anexa 4* [92, p. 22].

Cercetătorii canadieni Harry Hillman-Chartrand și Claire McCaughey, analizând principiul „arm’s-length” („la distanța de un braț”) de finanțare a culturii, au ajuns la concluzia că există patru roluri diferite pe care le poate avea statul în finanțarea culturii, pe care ei le-au numit convențional: *Facilitator*, *Patron*, *Arhitect* și *Inginer*. „Mai mult decât atât, statul poate avea două obiective diferite – susținerea procesului de creație sau susținerea producției unor anumite genuri de artă, cum ar fi realismul socialist. Rolurile și obiectivele nu se exclud reciproc, adică un singur guvern poate juca mai multe roluri și poate încerca să atingă mai multe obiective” [10, p. 3] (*Anexa 5*).

Statul Facilitator finanțează arta prin instituirea taxelor, care ar compensa pierderile donatorilor particulari, efectuate în susținerea culturii. Aceste donații sunt deductibile din punct de vedere fiscal. Obiectivul politic al statului este de a promova diversitatea activității artistice de amatori și non-profit. Facilitatorul sprijină mai mult procesul de creativitate decât anumite tipuri sau stiluri de artă. Susținerea depinde de preferințele și gusturile corporațiilor, fundațiilor și donatorilor particulari. Statutul economic al artistului sau companiei artistice depinde de veniturile obținute și de gusturile și condițiile financiare ale patronilor privați. Punctul forte al statului *Facilitator* este diversitatea surselor de finanțare – persoane fizice, corporații și fundații, care susțin arta, artiștii și organizațiile culturale. Punctele slabe sunt lipsa oricăror standarde de excelență, incapacitatea statului de a influența susținerea activităților de importanță națională, dificultățile în evaluarea donațiilor private în natură, de exemplu, tablouri donate unui muzeu sau galeriilor de artă, sprijinul public al unor activități artistice discutabile.

Statul Patron finanțează artele prin intermediul unor consilii sau agenții de arte după principiul „arm’s length” (la lungimea brațului). Guvernul determină ce sumă va fi acordată pentru susținerea artelor, dar nu stabilește care organizații sau artiști vor primi aceste alocații. Agențiile au un consiliu de administrare, care este numit de guvern și în componența căruia sunt

reprezentanți atât ai organelor de decizie, cât și ai domeniului artistic, societății civile, businessului ș. a. Consiliul distribuie granturile pentru artiști și organizații culturale, pornind de la prioritățile stabilite în cultură pentru perioada dată, fără a ține cont de interesele partidului de la putere. Interesele guvernanților sunt reprezentate de către membrii consiliului numiți din partea guvernului, dar care nu reprezintă majoritatea în adoptarea deciziilor. Deciziile de acordare a granturilor sunt aprobate de către consiliu la propunerea comisiilor profesioniste, care realizează evaluarea proiectelor propuse. În felul acesta este asigurată susținerea procesului de creativitate și promovarea unor standarde de excelență. Sistemul *statului Patron* este destul de flexibil, răspunzând operativ la schimbările de priorități din domeniul culturii. Situația economică a artiștilor și întreprinderilor artistice depinde atât de veniturile generate din activitate, preferințele donatorilor privați, cât și de subvențiile primite de la consiliile artistice printr-o concurență reală. Printre neajunsurile acestui model este acela că prin stabilirea standardelor de excelență are loc promovarea elitismului, ceea ce poate limita accesul la produsul cultural și realiza producții artistice neapreciate de publicul larg. În cadrul acestui model, guvernul nu-și poate asuma nici succesele activităților culturale, nici responsabilitățile pentru eșecul lor.

În cadrul modelului *stat Arhitect* susținerea activităților culturale și instituțiilor de cultură are loc prin intermediul Ministerului sau Departamentului de Cultură. Deciziile privind alocarea fondurilor sunt aprobate de către funcționarii publici, pornind de la necesitatea realizării obiectivelor de bunăstare socială, satisfacerea cerințelor societății, în detrimentul unor standarde artistice de excelență. Toate acestea creează o inerție în activitatea culturală, ceea ce la un moment dat duce la stagnarea creativității artistice. Statutul economic al artiștilor în *statul Arhitect*, în mare parte, depinde de apartenența la organizații profesioniste sau uniuni de creație. Devenind membru al unor astfel de organizații, artistul obține o securitate socială. Statutul economic al companiilor artistice este determinat aproape exclusiv de fondurile guvernamentale. Deși companiile artistice au o oarecare autonomie în inițierea proiectelor culturale, ele nu-și direcționează activitatea spre creșterea veniturilor autogenerate și obținerea unor donații private. Acestea joacă un rol nesemnificativ în determinarea statutului financiar al companiilor artistice. Avantajele modelului *Arhitect* constă în faptul că artiștii și organizațiile artistice sunt eliberați, într-o oarecare măsură, de dependența de publicul larg și veniturile autogenerate, iar statutul artistului este asigurat în mod explicit de politicile de asistență socială. Dezavantajul modelului *Arhitect* constă în faptul că, pe termen lung, finanțarea directă garantată poate duce la o stagnare a procesului creativ.

Statul Inginer susține și acceptă doar arta care respectă standardele sale politice. Deciziile de finanțare sunt aprobate de către politicieni și nu au ca obiectiv susținerea procesului de creație, asigurarea unor standarde de excelență artistică, ci educația consumatorului în baza unei ideologii

politice. Statutul economic al artistului este determinat de apartenența la o uniune de partid. Orice artist care nu aparține unei astfel de uniuni nu poate fi numit artist. Toate întreprinderile și mijloacele de producție artistică aparțin statului. Acest model este specific regimurilor totalitare, deoarece concentrează energiile creatoare ale artiștilor spre atingerea scopurilor politice oficiale. Autorii consideră că și unele guverne occidentale își doresc un model de *stat Inginer* pentru a construi o „industrie artistică comercială viabilă, în care obținerea profitului sau "realismul capitalist" joacă un rol ideologic analogic cu cel al "realismului socialist"” [10, p. 4]. Dezavantajul evident al modelului de *stat Inginer* este faptul că arta este aservită unor obiective politice sau comerciale, iar energia artiștilor nu este în întregime orientată spre creație. Alte tipologii ale politicilor culturale sunt prezentate în Anexa 6.

Tipologia inovativă a modelelor de politică culturală. Cercetarea este orientată spre studierea politicilor culturale într-o complexitate de relații determinate nu doar de raporturile *stat-cultură* și *stat-societate*, dar și ca un proces de implicare a populației în elaborarea și implementarea politicilor culturale, precum și implicarea domeniului cultural în rezolvarea problemelor și satisfacerea necesităților comunităților și societății – relația *societate-cultură*.

Statul este subiectul, care prin politicile sale asigură condiții optime pentru domeniul cultural în crearea produsului și oferirea serviciilor culturale pentru societate – consumatorul acestui produs. Relațiile dintre toți acești subiecți sunt diferite și au un grad înalt de diversitate. În prezent tot mai mult societatea este privită nu doar ca un simplu consumator, ci și ca un participant nemijlocit la crearea produsului cultural. Fiecare dintre acești subiecți își are propriile interese. Guvernarea are nevoie de o societate consolidată în baza unor valori acceptate de majoritatea și o imagine unicat, care ar reprezenta statul în lume. Societatea are nevoie de niște repere morale și o autodezvoltare creativă în timpul liber. Iar creatorii, care sunt un generator de produse și valori culturale, sunt cointeresați în dezvoltarea creativității și obținerea în baza acesteia a unui venit, care ar asigura necesitățile de viață și ar permite dezvoltarea abilităților sale. „Relația societate-cultură este o relație de influențare reciprocă, în care, în ultimă instanță, starea culturii este determinată de legile sistemului social global. Această caracteristică de bază a culturii reclamă studiul ei din perspectiva sociologiei ca știință a realității sociale” [58, p. 21].

În Fig. 1.1. sunt prezentate relațiile posibile dintre principalii subiecți ai politicilor culturale – statul, cultura și societatea. Caracterul relațiilor dintre fiecare doi subiecți în parte oscilează respectiv: *stat-cultură* – de la centralizare spre descentralizare; *stat-societate* – de la autoritarism la democrație; *cultură-societate* – de la consumațiune spre participațiune [93]. Pentru a crea un model teoretic clar al politicii culturale sub aspect tripolar este necesar de analizat relațiile care există între fiecare pereche dintre aceste componente.

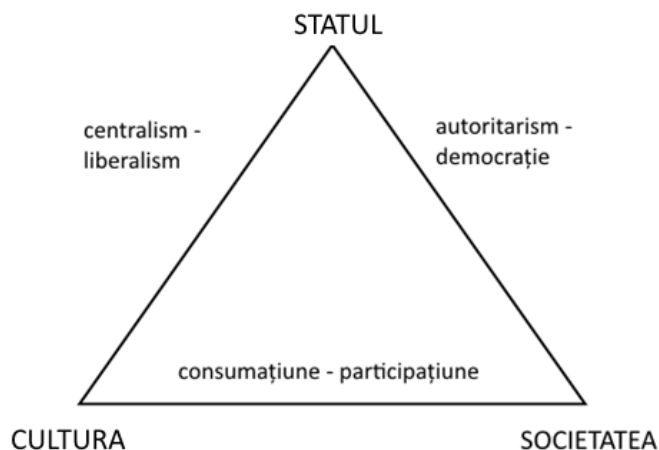


Fig. 1.1. Caracterul relațiilor dintre principalii subiecți ai politicilor culturale

Sursa: Elaborat de autor.

Cea mai importantă, și într-o măsură mare, determinantă pentru celelalte este relația *stat-societate*. În epoca modernă, pe lângă funcțiile istorice, precum cea legislativă, executivă, apărare, menținere a ordinii și liniștii publice, statul și-a asumat și alte funcții precum „a ridica și îmbunătăți starea materială și spirituală a populației. ... Statul constituie o instituție care se fundamentează pe o populație, așezată pe un teritoriu delimitat și care este aptă de a se organiza în vederea exercitării funcțiilor legislative, executive și judecătorească prin intermediul autorităților publice legal investite”, afirmă cercetătorul român Vasile-Sorin Curpă [94, p. 26].

Mijloacele și metodele prin care statul își exercită puterea și modul în care funcționează sistemul politic determină regimul politic existent. Una dintre cele mai răspândite, dar în același timp suficient de profunde clasificări realizate în baza relațiilor dintre stat, societate și cetățean este împărțirea regimurilor politice în *totalitare, autoritare și democratice*. În realitate, niciuna din ele nu există în formă pură, dar într-o formă sau alta sunt reprezentate pe scară largă în lumea modernă. Mai mulți politologi consideră totalitarismul „o formă extremă a autoritarismului” [95], care nu este capabil de a se adapta la provocările unei lumi în continuă schimbare și istoric condamnat la dispariție.

Cultura și societatea se află într-o interacțiune constantă. Pentru a defini mai amplu relațiile *cultură-societate* este necesar de a ne referi, în primul rând, la funcțiile culturii în societate. În sociologie sunt distinse următoarele funcții principale. Prima, fără de care însăși existența societății este imposibilă, este *formarea și educarea omului*. Doar prin cultură, cu un rol important al tradițiilor, obiceiurilor, ritualurilor, valorilor, care formează modul de viață colectiv, individul poate deveni membru deplin al societății. Nu mai puțin importantă este cea de a doua funcție a culturii, strâns legată de prima, *acumularea, păstrarea și transmiterea*, inclusiv de la o generație

la alta, a cunoștințelor și informațiilor create de societate. În acest caz cultura acționează ca o memorie socială și intelectuală a omenirii. O altă funcție ține de asigurarea condițiilor necesare de funcționare normală a societății, în baza unui sistem de norme, reguli și legi care *reglementează relațiile dintre oameni*. De mare importanță este și funcția *axiologică*, care contribuie la formarea orientărilor valorice ale indivizilor și societății, permite, în baza unor valori morale și estetice, de a face distincția între bine și rău, frumos și urât, corect și greșit. Este necesar de remarcat și funcția *creativă și inovatoare* a culturii, care se manifestă în crearea de noi valori și cunoștințe, norme și reguli, obiceiuri și tradiții, precum și dezbateră critică și reformarea culturii existente.

Politicile culturale într-un regim autoritar. Caracteristic pentru un regim *autoritar* este concentrarea puterii în mâinile unui subiect sau unei elite politice limitate numeric. Controlul asupra societății se extinde în toate direcțiile: economică, educație, cultură. Populația are rolul de a susține hotărârile adoptate de elită și este limitată în procesul de adoptare a deciziilor. În autoritarism puterea este exercitată centralizat, iar rolul unor instituții reprezentative, precum parlamentul, partidele este ignorat sau redus semnificativ. Avantajul regimului autoritar este capacitatea înaltă de a asigura stabilitatea politică și ordinea publică, de a mobiliza resursele publice pentru a rezolva anumite probleme.

În tabelul 1.1 sunt prezentate modelele de politică culturală, care se conturează la intersecția caracteristicilor relațiilor *stat-cultură*, *stat-societate* și *societate-cultură*. Aceste concepte și modele nu sunt statice, fiind într-o schimbare permanentă.

Relațiile *stat-cultură* în regimul *autoritar* sunt determinate de absența principiilor democratice în activitatea instituțiilor statului, inclusiv celor responsabile de domeniul culturii. Cultura este tratată ca un instrument de influență asupra societății, iar importanța artei este determinată de utilitatea sa socială. Prioritățile statului sunt direcționate spre a susține și proteja arta și patrimoniul cultural național, precum și asigurarea accesului larg al populației la produsele culturale, ca elemente importante ale menținerii puterii politice. Implementarea practică a politicilor culturale se realizează sub un control direct al instituțiilor de stat și este orientată spre desfășurarea unor activități naționale de grandoare cu participare în masă a populației. Fondurile culturale bugetare sunt distribuite de către o instituție guvernamentală către organizațiile care fac parte din susținătorii și promotorii regimului, fără anumite standarde de performanță, ceea ce creează și încurajează o formă a dependenței permanente de fondurile publice, nu stimulează obținerea veniturilor de la produsele și prestarea serviciilor culturale. Organizațiile și inițiativele culturale care nu se încadrează în ideologia statului nu au șanse de a fi susținute bugetar și pot provoca acțiuni agresive din partea instituțiilor guvernamentale.

Tabelul 1.1. Modele de politică culturală bazate pe relațiile dintre principalii subiecți

<i>stat-societate</i>	democrație		autoritarism
<i>societate-cultură</i>	consumațiune	participațiune	consumațiune
<i>stat-cultură</i>			
centralizare	<i>Modelul paternalist</i> – statul susține activ activitățile culturale în conformitate cu prioritățile sale fără implicare ideologică. Societatea – consumator al produselor și serviciilor oferite de piața culturală.	<i>Modelul participativ</i> – statul coordonează obiectivele culturale de dezvoltare, cultura este o componentă a dezvoltării social-economice, societatea participă activ	<i>Model emfatic</i> – statul susține și controlează producerea culturală pentru menținerea puterii prin educarea și formarea populației, conform unor valori ideologice, cultural-naționale sau religioase. Societatea – consumator al produselor culturale oferite de instituțiile statului.
descentralizare	<i>Modelul intervenționist</i> – statul intervine pentru a susține inițiativele culturale ale comunităților sau grupurilor sociale și dezvoltă politici pentru creșterea consumului cultural în societate.	<i>Modelul antreprenorial</i> – statul stimulează consumul cultural pe piață și implicarea societății în susținerea culturii, dezvoltarea culturii este determinată de cererea și oferta pieței.	

Sursa: Elaborat de autor.

Ca exemplu poate servi Concepția politicii culturale a Kazahstanului adoptată în 2014 cu redactarea ulterioară în 2017. La început Concepția prezintă obiectivele strategice: „Prioritatea strategică a noii politici culturale este ideea națională de modernizare spirituală și reînnoire a conștiinței naționale, înaintată de șeful statului și menită să consolideze poporul kazah cu bogatul său patrimoniu cultural și potențial creativ pentru a atinge cu succes obiectivul de aderare a Republicii Kazahstan la cele 30 de țări cele mai dezvoltate ale lumii... Politica culturală a unui stat de succes vizează asigurarea dezvoltării durabile a societății pe baza formării orientărilor valorice creative și este un indicator calitativ al dezvoltării tuturor aspectelor importante ale vieții societății și ale statului” [96].

Concluzionând în baza celor analizate anterior, se poate afirma că în cadrul sistemului *autoritar* relațiile stat-cultură și cultură-societate au aceleași caracteristici generale: politicile culturale au obiectivul de a asigura menținerea puterii prin educarea și formarea populației, conform unor valori ideologice, cultural-naționale sau religioase, acceptate de guvernare. Acest model de politici culturale va fi numit convențional *model emfatic*.

Diversitatea modelelor de politică culturală poate exista în cadrul unei societăți bazate pe *principii democratice*. Regimul democratic se caracterizează printr-un grad ridicat de libertate politică a indivizilor și respectarea drepturilor omului, ce permite o influență reală asupra guvernării. Principiul fundamental al unui stat democratic: cetățenii sunt responsabili față de statul lor, puterea statului este responsabilă față de cetățeni. „Democrațiile reprezintă o formă de guvernământ în care rolul predominant îl are voința poporului. ... Pentru a exista un regim democratic – în epoca contemporană – este imperios necesară o implicare în viața publică a tuturor cetățenilor capabili, fără deosebire de naționalitate, avere, religie, origine socială, sex sau apartenența politică” [94, p. 34].

Politica culturală în statele democratice. Unul dintre principiile politicii culturale a statelor democratice este libertatea fiecărei persoane în alegerea valorilor și propriei identități culturale. Pe baza separării anumitor bunuri culturale, precum și urmării anumitor practici specifice, în societate se formează pluralismul cultural al diferitor grupuri și comunități culturale. Politica culturală este determinată nu numai de „stat” (sistemul administrației de stat) și de elita politică, ci și de artiști, consumatori, sfera de afaceri, organizații publice și diverse asociații. Pentru țările democratice este caracteristică creșterea rolului societății ca subiect al politicilor culturale. Prezența diferitor „platforme” culturale în spațiul social al unei țări presupune abordări speciale din partea statului pentru reglementarea proceselor socio-culturale. Politica culturală este necesar să păstreze diversitatea culturală și în același timp să contribuie la asigurarea integrității țării. În acest scop sunt folosite anumite mecanisme, care influențează tendințele negative ce se cristalizează în

societate și contribuie la autorealizarea culturală a diferitor grupuri sociale. După cum arată istoria și experiența mondială, dezvoltarea unui stat democratic nu poate avea loc fără implicarea resurselor culturale. Elaborarea priorităților și obiectivelor politicilor culturale, coordonarea intereselor subiecților săi care nu pot fi influențați prin aceleași mecanisme este o sarcină destul de complicată.

În analiza *relației stat-cultură* într-un regim democratic vom baza pe cercetările, care scot în evidență două tipuri de rapoarte: „centralizate” – existența unei administrații culturale la nivel central, care joacă rolul de coordonator al activității tuturor subiecților politicilor culturale, inclusiv în comunitățile regionale și locale și „liberale” – rolul principal îl joacă piața bunurilor culturale. Oferta industriilor culturale și produsele acestora se orientează spre cererea audienței culturii de masă, reprezentată de majoritatea membrilor societății.

Factorii care determină dezvoltarea culturii nu sunt numai instituțiile statului, eficiența lor, talentul și creația artiștilor, infrastructura pusă la dispoziția lor, dar și necesitățile societății, interesul businessului, implicarea populației. În urma analizei dezvoltării politicilor culturale în diferite țări în ultima perioadă de timp, am remarcat creșterea rolului activității culturale a oamenilor și interacțiunii lor sociale ca factor important al dezvoltării socio-economice, care considerăm că trebuie să stea la baza relațiilor *cultură-societate*. Spre a le distinge, ele au fost numite relații de „*consumațiune*” și „*participațiune*”. Primul tip este relevant pentru țările în care cultura, în mare parte, este tratată ca un domeniu al consumului, iar societatea ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Tipul doi prevede cultura ca domeniu care contribuie la dezvoltarea social-economică a țării, iar societatea este implicată activ în dezvoltarea domeniului.

Modelul paternalist este caracterizat printr-o implicare substanțială a autorităților publice în elaborarea și implementarea politicilor culturale în baza priorităților sale de guvernare, care țin cont și de cerințele majorității populației. Pe lângă reglementările juridice și administrative cu privire la subiecții, bunurile și activitățile politicilor culturale, statul la diferite nivele: național, regional sau local alocă fonduri substanțiale pentru activitățile culturale. Activitatea este administrată de către instituțiile publice specializate la diferite niveluri. Unul dintre obiectivele principale ale politicilor culturale este asigurarea accesului larg al populației la produsele și serviciile culturale, înlăturarea inegalităților în ceea ce privește participarea culturală cauzată de anumite obstacole geografice, economice sau sociale. Aceste politici vizează susținerea deplină a artei profesionale, cultura fiind considerată un bun public, care contribuie la dezvoltarea societății, extinderea și diversificarea publicului, încurajarea variatelor activități artistice în toate domeniile culturale.

O altă prioritate pentru acest model de politică culturală este susținerea culturii ca domeniu care contribuie la formarea valorilor și crearea modului de viață al populației. Statul este cel mai important subiect al politicilor culturale, asigurând realizarea principiilor diversității și pluralismului cultural, libertatea expresiei creative, respectarea drepturilor și intereselor culturale ale diferitor grupuri.

Ca exemplu de *model paternalist* sunt politicile culturale ale Franței. Statul francez consideră necesară intervenția publică reieșind din faptul că, pe de o parte, patrimoniul cultural este considerat o valoare comună, care trebuie protejată și promovată, și, pe de altă parte, sprijinul creativității culturale și artistice este o necesitate pentru dezvoltarea societății. În aceste direcții, acțiunea guvernamentală intenționează să prevină și să minimalizeze riscurile funcționării pieței: monopolizarea, uniformizarea sau înlăturarea produselor culturale de către piață. Statul și-a asumat responsabilitatea pentru educația și formarea artistică și culturală, care se realizează atât prin intermediul școlilor specializate la nivel național sau teritorial, cât și prin asociații și organizații de formare neguvernamentală.

Modelul participativ prevede susținerea culturii din partea statului, dar și un grad înalt de implicare activă a societății în susținerea, elaborarea și implementarea politicilor culturale. Din punctul de vedere al procesului de luare a deciziilor și de administrare, modelul este bazat pe o largă descentralizare pe verticală și asociere pe orizontală. Descentralizarea verticală este axată pe relațiile dintre administrarea centrală și autoguvernările locale. Statul este responsabil din punct de vedere financiar și administrativ pentru instituțiile de artă și cultură de importanță națională, dar în același timp susține accesul larg la produsele culturale prin finanțări organizaționale sau direcționate pentru instituțiile culturale regionale și locale. Guvernarea își asumă susținerea inițiativelor individuale, ale organizațiilor, naționale sau locale prin utilizarea diferitor mecanisme, care exclud implicarea factorului politic, cum ar fi finanțarea „la lungimea brațului”. Un rol important îl joacă organizațiile neguvernamentale. În primul rând, ele sunt importante în consolidarea participării culturale și a amatorilor de arte. În al doilea rând, deși au și susținere guvernamentală, majoritatea instituțiilor culturale și artistice funcționează ca organizații non-guvernamentale (asociații, fundații, societăți pe acțiuni).

Spre deosebire de modelul paternalist, pentru modelul participativ prioritară este oportunitatea pentru fiecare de a beneficia de experiențe culturale, de educație culturală și de a-și dezvolta capacitățile creative, iar patrimoniul cultural existent să fie promovat prin utilizare și dezvoltare. Cultura trebuie să contribuie la dezvoltarea comunităților și, respectiv, la crearea *statului bunăstării sociale*, iar societatea, prin implicarea largă a instituțiilor sale, nu numai cele de stat, să contribuie la susținerea activităților culturale.

Modelul intervenționist – politica culturală se bazează pe principiile descentralizării și subsidiarității. Această abordare a politicii culturale este în primul rând orientată spre ofertă, ceea ce înseamnă că prioritate în obținerea susținerii din partea autorităților, atât centrale, cât și locale, are infrastructura culturală. Statul încurajează, susține și garantează libertatea exprimării artistice, care oferă baza autonomiei activității instituțiilor și organizațiilor culturale și este o formă de protecție față de intervenția și reglementarea procesului cultural. Cu toate că autoritățile centrale nu influențează politicile locale, predomină responsabilitatea sectorului public pentru asigurarea existenței și finanțării instituțiilor și programelor culturale. La necesitate, guvernarea centrală poate interveni cu resurse financiare pentru a susține sectoarele pe care ea le consideră prioritare. Unul dintre principalele obiective ale politicii culturale este asigurarea unui acces cât mai larg al populației la artă și cultură. Politica culturală, ca o componentă a politicilor sociale, trebuie să răspundă la provocările sociale, cum ar fi tendințele demografice, migrația, sistemele de valori.

În cadrul *modelului antreprenorial* de politică culturală, guvernarea nu se implică nemijlocit în activitățile culturale, elaborând mecanisme indirecte de stimulare și promovare a procesului creativ. Se consideră că doar principiile economiei de piață pot reglementa democratic procesul cultural, orice intervenție din partea statului este o imixtiune la drepturile omului. Sectorul privat și asociativ prevalează net asupra sectorului public, fiind reprezentat de diverse tipuri și forme de activități culturale. Arta este considerată ca un instrument al activității social-economice, care contribuie la dezvoltarea societății. Produsul cultural are nevoie de o piață cât mai mare, astfel fiind orientat spre integrarea în procesul cultural internațional. În aceste condiții un rol foarte important îl joacă managementul inițiativelor culturale.

Concluziile pe care le formulăm în baza analizei rezidă în faptul că constituirea modelelor de politică culturală a parcurs în dezvoltarea sa calea de la cele mai simple, bazate pe relațiile *stat-cultură*, spre cercetarea complexă a relațiilor *stat-cultură-societate*. Cercetarea a scos în evidență unele neajunsuri ale modelelor existente, care se concentrează pe studierea relațiilor *stat-cultură* în condițiile diferitor relații *stat-societate*. Noua tipologie elaborată în cadrul cercetării răspunde provocărilor contemporane și include și analiza relațiilor *cultură-societate*. În cadrul acestei tipologii sunt distinse cinci modele de politică culturală: *emfatică*, *paternalistă*, *participativă*, *intervenționistă* și *antreprenorială*. Fiecare dintre aceste modele își are anumite puncte forte și neajunsuri. La determinarea modelului de politică pe care îl dezvoltă, fiecare țară pornește de la anumite criterii, care, în primul rând, țin de tradițiile și valorile împărtășite de societate, dar și de situația politică și social-economică din țară.

Politica culturală a Republicii Moldova se înscrie în *modelul paternalist*. În societățile în curs de dezvoltare, cultura este esențială pentru a consolida națiunea și reprezintă condițiile

necesare pentru a facilita dezvoltarea unor politici culturale originale, care să poată răspunde la provocările interne și externe ale lumii moderne. Statul și-a asumat responsabilitatea pentru cultură, deoarece, în condițiile economiei de piață, inițiativa privată nu este capabilă să acopere toate sectoarele de activitate. În același timp, statul nu dispune de resurse financiar-materiale destule pentru a dezvolta cultura în conformitate cu cerințele contemporane. Pentru a realiza acest obiectiv, cultura trebuie tratată ca o componentă a dezvoltării, iar politicile culturale trebuie integrate în strategiile naționale de dezvoltare. În același timp, este necesar de creat condiții care ar exclude implicarea statului în procesul de creație, pentru a reduce uniformitatea acțiunilor culturale și a neutraliza gestionarea politică a instituțiilor culturale. Susținerea statului trebuie să fie liberă, fără unele condiții speciale. Dezvoltarea tehnologiilor, mijloacelor de comunicare în masă, creșterea bunăstării sociale necesită, pe de o parte, asigurarea accesibilității produselor culturale pentru toate segmentele de populație, iar pe de altă parte, implicarea populației în crearea produselor culturale și a organizațiilor culturale în viața social-economică. Este o sarcină care trebuie să fie rezolvată de autoritățile publice prin elaborarea și implementarea unor politici culturale, ținând cont de resursele de care dispun și de valorile naționale.

1.4. Metodologia cercetării politicilor culturale naționale

Politicile culturale, ca obiect de cercetare, sunt un domeniu destul de complicat, deoarece necesită aplicarea cunoștințelor, care aparțin diferitor domenii ale științelor social-umanitare precum culturologia, sociologia, politicile publice ș.a. Fenomenul culturii nu poate fi studiat exhaustiv prin utilizarea doar a anumitor metode, indiferent cât de universale ar fi acestea. Întotdeauna este necesar de aplicat o varietate de tehnici de cercetare, corelându-le între ele. Metodele științifice generale, utilizate în egală măsură atât în științele umanitare, cât și în cele reale, pot permite cercetarea unor caracteristici semnificative ale culturii, însă trăsăturile specifice rămân nestudiate. Cercetarea are un caracter interdisciplinar și se bazează pe un studiu cuprinzător al surselor, care aparțin unor domenii conexe din științele social-umanitare, cum ar fi politici publice, sociologie, economie, comunicare, culturologie, administrare.

Pentru a asigura succesul cercetării este necesar de ținut cont de principiile metodologice generale în științele sociologice, precum: 1) unitatea dintre teoretic și empiric; 2) unitatea dintre înțelegere și explicație; 3) unitatea dintre cantitativ și calitativ; 4) unitatea dintre judecățile constatative și cele evaluative [97, p. 20].

Cercetarea teoretică se bazează pe metodele *neoevoluționistă*, *sistemică*, *comparativă* și *sinergică* aplicate în studierea culturii.

Metoda neoevoluționistă a fost elaborată în anii '60 ai secolului XX în SUA și reprezintă o dezvoltare complexă a metodologiilor evoluționismului clasic, difuzionismului și funcționalismului. Fondatorul acestei metode este considerat antropologul Leslie Alvin White. El examina trei procese separate în cultură și, în consecință, trei tipuri de cercetări ale culturii. Aceste trei componente și cercetarea lor sunt următoarele: „1) procesul în timp, care reprezintă un șir de fenomene separate cronologic și studiate istoric; 2) procesul formal (funcțional), care exprimă fenomenele prin aspecte atemporale, structurale și funcționale, ce permite cercetarea culturii ca structură și funcții; 3) procesul formal-temporal, care prezintă fenomenele ca un șir cronologic de forme, a căror studiere este prin evoluționism. Astfel, distingem procese istorice, formale (funcționale) și evolutive” [98, p. 476]. În structura culturii, metoda distinge nucleul cultural, ce constă din instituții, procese și norme culturale, care asigură vitalitatea culturală. Dezvoltarea are loc datorită unei schimbări în nucleul cultural, ceea ce reprezintă un semn al modernizării. Conceptul de modernizare dezvoltat în cadrul metodologiei *neoevoluționiste* presupune că schimbările socioculturale ireversibile, realizate în anumite țări sau regiuni, asigură excluderea catastrofelor sociale, prin dezvoltare durabilă și un nivel înalt de viață pentru majoritatea oamenilor care trăiesc în aceste țări și regiuni. În cazul când schimbările nu afectează nucleul cultural, adică nu sunt structurale, este posibilă crearea diverselor configurații culturale, prin care societățile de același tip diferă una de alta. Metoda presupune posibilitatea dezvoltării unor modele socio-culturale echivalente în lipsa unor legi universale ale evoluției.

Cercetarea teoretică bazată pe utilizarea metodei neoevoluționiste permite analiza dezvoltării politicilor culturale naționale în timp, separate cronologic, precum și studierea funcției culturii în general, a elementelor constitutive și a caracterului relațiilor dintre aceste componente, condițiilor de dezvoltare a culturii și dependenței de diferiți factori. Astfel este realizată cercetarea politicilor culturale naționale în perioada de la formarea RSSM în 1940 și până în prezent, însă analiza empirică se va baza pe rezultatele implementării Strategiei dezvoltării culturii „Cultura 2020” (2014-2020).

Sistemul cultural se bazează pe organizațiile și relațiile dintre ele determinate de politicile culturale implementate. Realizată din perspectiva relațiilor input-output (intrări-ieșiri), metoda neoevoluționistă specifică raporturile dintre resursele consumate în cadrul sistemului cultural și rezultatele obținute în satisfacerea necesităților culturale ale populației. Aceasta poate dezvălui carențele în funcționarea și eficiența „cutiei negre” a sistemului cultural.

Ca nucleu cultural pentru cercetare este determinată activitatea instituțiilor culturale și cadrul legal-normativ de funcționare în corespundere cu abordarea modernă, care presupune includerea culturii în dezvoltarea proceselor socioculturale desfășurate în țară, pentru a asigura excluderea

catastrofelor sociale, dezvoltarea durabilă și un nivel înalt de viață pentru majoritatea oamenilor. În cadrul analizei structural-funcționale este cercetat contextul și compatibilitatea politicilor culturale naționale din Republica Moldova și influența lor asupra instituțiilor culturale. Un element important constituie cercetarea factorilor structurali, precum finanțarea domeniului, mecanismul de distribuire a banilor publici, managementul la diferite niveluri – central, local, instituțional. Un factor structural puternic este și gradul de dezvoltare social-economică a țării, care influențează toate fenomenele sociale: starea tehnică a instituțiilor de cultură, modul de viață și participarea la viața culturală a populației.

Politicile culturale naționale sunt rezultatul unor decizii conștiente pe care statul le adoptă pentru satisfacerea cerințelor culturale ale societății. Ele trebuie prin anumite funcții să asigure obținerea rezultatelor așteptate. Analiza politicilor culturale ca element în cadrul sistemului cultural va permite de a determina relațiile cu alte elemente și influența reciprocă existentă. Activitatea culturală se bazează pe un efort social și pe consumul de resurse. Analiza desfășurată permite de a determina gradul de realizare a politicilor culturale naționale față de obiectivele stabilite, precum și eficiența funcțiilor instituțiilor de cultură, rolul și contribuția lor în dezvoltarea sistemului cultural.

Metoda sistemică de cercetare a culturii, care completează metoda de bază, a început să se dezvolte la mijlocul secolului XX, odată cu lansarea teoriei sistemelor. Printre fondatorii metodei sunt menționați austriacul Ludwig von Bertalanffy, economiștii americani Herbert A. Simon și Peter Ferdinand Drucker. Metoda oferă posibilitatea de a studia cultura ca sistem – un set de elemente interconectate prin relații de influențare, condiționare sau acțiune cauzală reciprocă. Teoria generală a sistemelor permite de a determina tipul sistemului din care face parte cultura, considerat extrem de dificil. Din această cauză în cercetarea culturii este necesar de utilizat diferite metode prin divizarea în subsisteme mai simple. În cadrul sistemelor funcționează două tipuri de relații: dinamice și statice. Relațiile dinamice asigură rezultate previzibile conform parametrilor dați, în timp ce rezultatul final al relațiilor statice este determinat de interacțiunea mai multor elemente ale sistemului, care sunt imprevizibile. Cultura se referă la sisteme cu relații de tip static. Prin urmare, este imposibil în urma cercetării de prezentat date clare ale proceselor desfășurate, însă există posibilitatea de a identifica și urmări anumite tendințe. Conform naturii schimbărilor care au loc în sistem, cultura se referă la sisteme de tip în curs de dezvoltare. Aceasta înseamnă că este permanent într-un proces de schimbare calitativă în conformitate cu obiective specifice. Specificul culturii este faptul că sursa de stabilire a obiectivelor se află în interiorul ei. Toate subsistemele sistemului cultural, inclusiv indivizii, sunt surse de stabilire a obiectivelor. *Metoda sistemică* stabilește principalele etape în cercetarea culturii [99, p. 61]:

1. Definirea noțiunii *cultură*, adică determinarea elementelor constitutive ale cercetării.
2. Cercetarea structurii și legilor funcționării sistemului.
3. Determinarea legilor de dezvoltare a sistemului.
4. Construirea modelului teoretic dorit al funcționării culturii. Necesitatea acestei etape este legată de necesitatea stabilirii obiectivelor de dezvoltare și de natura funcțiilor pe care le îndeplinește în raport cu o persoană și cu societatea.
5. Corelarea parametrilor modelului teoretic cu starea reală, identificarea erorilor teoretice sau practice, elaborarea recomandărilor pentru obținerea stării dorite și corectarea acțiunilor practice.

Astfel, sistemul cultural național este abordat prin subsisteme mai simple: subsistemul instituțiilor culturale, subsistemul legislativ, subsistemul administrativ, subsistemul valorilor care permite cercetarea relațiilor statice atât între subsisteme, cât și în cadrul subsistemelor însăși.

Metoda comparativă este folosită pentru a îmbunătăți și îmbogăți rezultatele obținute prin aplicarea metodelor neoevoluționistă și sistemică și a analiza atât politicile culturale naționale în integritatea lor, cât și elementele particulare, procesele de dezvoltare ale culturilor, cu scopul identificării proprietăților și trăsăturilor comune, precum și ale celor care sunt unice și specifice pentru fiecare cultură în parte. Metoda permite analiza diverselor abordări în dezvoltarea politicilor culturale naționale, a modelelor implementate în diferite țări și contribuie la identificarea relațiilor dintre componentele politicilor culturale și obiectivele de dezvoltare culturală.

Cultura este cel mai important factor în organizarea societății. Pentru a cerceta subsistemul valoric ca sector important al culturii, care determină problema principală a dezvoltării societății – relațiile între oameni, vom utiliza *metoda sinergică*.

Fiind un sistem în schimbare permanentă, politicile culturale ca obiect de cercetare sunt un domeniu destul de complicat, care necesită o abordare deosebită. Metodologia cercetării politicilor culturale se confruntă cu aceleași multiple provocări ca și politicile publice. Cercetarea politicilor publice este un proces foarte complex. Una din modalitățile posibile de a simplifica cercetările este reducerea numărului de factori cauzali și explicativi care influențează obiectul cercetării. În contextul cercetării politicilor culturale această metodă prevede concentrarea pe variabilele cauzale sau așa-numitele „determinante de politică”, cum ar fi relațiile dintre politicile culturale, caracteristicile societății și sistemului internațional, precum și atitudinea factorilor de decizie. Ceea ce se dorește a obține în cele din urmă este dacă activitățile adoptate și resursele investite au avut efectele dorite (sau nedorite). Ipoteza cercetării trebuie să realizeze o conexiune cauzală între parametrii de „intrare” (input) și „ieșire” (output). Astfel, cercetarea este similară cu alte cercetări cauzale în științele sociale.

Culturologul danez Dorte Skot-Hansen propune pentru cercetarea politicilor culturale trei abordări: umanistă, sociologică și instrumentală. În abordarea umanistă, scopul politicilor culturale este culturalizarea și educația ca mijloace de consolidare a democrației. Oamenii au nevoie de susținere pentru a ajunge la valorile artei și culturii, iar instituțiile culturale joacă un rol important în realizarea acestui scop. Statul are cel mai important rol în implementarea politicilor. Abordarea sociologică presupune implicarea activă a culturii în viața socială. În loc de susținere a oamenilor pentru accesarea „culturii înalte”, instituțiile trebuie să-i ajute pe oameni să devină parte a muncii creative. Democrația culturală este esențială și toată lumea ar trebui să aibă acces la cultură și să aibă dreptul să se exprime artistic. Cultura este privită ca un domeniu al dezvoltării în loc de ceva ce trebuie consumat. Abordarea instrumentală presupune că cultura este un domeniu al creativității și inovației. Cultura este privită ca un instrument al dezvoltării economice. Piața își revendică locul în politica culturală, iar influența internațională crește. Rolul instituțiilor culturale este de a accesa oportunitățile financiare și de a promova noutățile culturale, cum ar fi experimentele, atracțiile și divertismentul [100].

Cercetătorul englez Colin Mercer consideră necesară cercetarea politicilor culturale pentru a direcționa cultura spre dezvoltarea umană. Pentru a realiza acest lucru este necesară o abordare multidimensională și multidisciplinară a politicilor culturale. Colin Mercer formulează patru direcții de cercetare:

- „1. orientarea către resurse, care permite să înțelegem rolul economic al culturii atât în viața de zi cu zi, cât și ca sector semnificativ al economiei;
2. orientarea spre reproducerea socială, care permite să recunoaștem rolurile constitutive și instrumentale ale culturii în organizarea socială;
3. orientarea politică, care permite să înțelegem rolul culturii în stabilirea, menținerea și schimbarea relațiilor cu puterea;
4. orientarea cognitivă și expresivă, care permite să înțelegem rolul culturii în formarea sistemelor de valori generale și personale, și formele de identitate, stilul de viață și comportamentul în cadrul acestor sisteme” [18, p. 23].

O lucrare consacrată metodologiei de cercetare a politicilor culturale este cercetarea sociologului suedez Göran Nylöf, realizată în cadrul elaborării raportului cu privire la politicile culturale ale Suediei în 1997 [101]. Göran Nylöf consideră că analiza politicilor culturale trebuie să răspundă la trei întrebări: 1) ce s-a făcut? 2) ce s-a obținut? 3) ce s-a dorit? Astfel, politicile pot fi cercetate în termeni generali sau doar anumite aspecte ale acestora. Cercetarea este întotdeauna o decizie subiectivă bazată pe evaluarea relațiilor dintre resurse și obiective. În acest sens Göran Nylöf propune trei perspective de cercetare: perspectiva politică, o evaluare a obiectivelor politice;

perspectiva administrativă, o evaluare a activității administrative, fie la nivel național, fie regional sau local pentru atingerea obiectivelor și perspectiva participanților, o evaluare a instituțiilor și organizațiilor culturale, grupurilor sau indivizilor.

Rezultatele sunt analizate la șase niveluri diferite: structură, activități, participare, experiență și calitate, populație și societate. Etapa următoare constă în determinarea metodelor de măsurare și a indicatorilor. Se poate măsura tot ceea ce poate fi semnificativ în viața culturală. Indicatorii trebuie să fie nu prea numeroși, dar suficienți pentru a reprezenta întregul spectru al cercetării. De asemenea, este avantajos dacă există posibilitatea de analiză a parametrilor evolutivi.

Este necesar de diferențiat indicatorii calitativi și indicatorii de calitate. Acestea din urmă se referă la calitatea artistică și implică multe probleme metodologice nesoluționate. Un rol important îl atribuie Göran Nylöf metodei comparative, utilizând parametrii temporali până la implementarea politicilor și după, comparații internaționale și experimente locale.

În 2009 Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii din România (CCCDC) a publicat studiul „Indicele vieții culturale al României 1998 – 2007”, în care a propus metodologia de calcul a nivelului de dezvoltare culturală prin sintetizarea dezvoltării a trei componente – infrastructura culturală, producția culturală și consumul cultural. Subindicii dezvoltării componentelor au fost determinați prin 23 de indicatori statistici (Fig. 1.2).

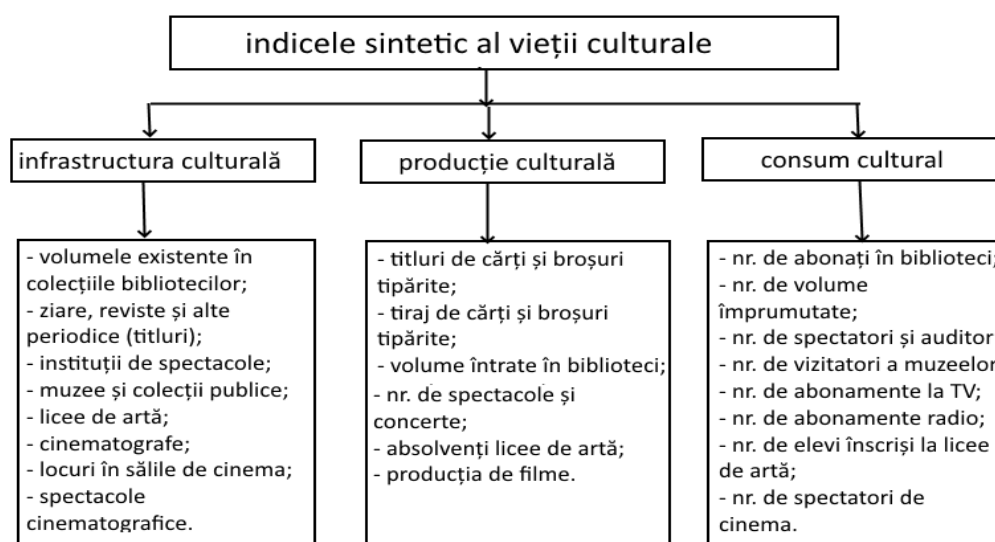


Fig. 1.2. Constituirea indicelui vieții culturale după CCCDC [102, p. 3]

Sursa: Indicele vieții culturale 1998 – 2007 [102].

Indicele sintetic al vieții culturale se calculează în baza datelor din patru sectoare: cinematografie, cultură scrisă, artele spectacolului și muzee. El a fost obținut prin media aritmetică a trei subindici componenți: infrastructura culturală, producția culturală și consumul cultural, fiecare dintre aceștia reprezentând o medie a valorilor ponderate ale indicatorilor componenți.

Autorii au considerat că acest indice „ar putea fi interpretat ca un avatar al vieții culturale în ansamblul ei, ceea ce înseamnă că înregistrarea unei creșteri la nivelul indicelui nu implică o creștere în toate cele patru sectoare. Cu toate acestea, ținând cont de faptul că elementele componente ale vieții culturale, infrastructura, producția și consumul sunt interconectate și interdependente, o schimbare intervenită în cadrul unuia dintre ele are efecte indirecte și asupra celorlalte” [102, p. 3].

Tabelul 1.2. Metodele de cercetare empirică

Nr. d/o	Denumirea cercetării	Metoda sociologică	Perioada	Eșantion	Talia	Localitatea/ Instituția
1	Analiza progresului implementării politicilor culturale naționale în Republica Moldova	Analiza datelor statistice	2010 – 2018	național	21 Indicatori	BNS
2	Rezultatele implementării activităților strategice în domeniul politicilor culturale	Analiza documentelor	2014 – 2018	național	5 rapoarte	MC
3	Rezultatele și problemele implementării Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”	Ancheta sociologică pe bază de chestionar	2018	național	60 experți	Chișinău, Drochia, Cahul
4	Petrecerea timpului liber și cadrul valoric al populației Republicii Moldova	Ancheta sociologică pe bază de chestionar	2017	național	1179 respondenți	Republica Moldova
5	Modelele politicilor culturale naționale în țările membre ale Uniunii Europene	Analiza documentelor	2014 – 2018	Internațional	28 țări	UE
6	Situația în instituțiile de cultură și prioritățile de dezvoltare	Interviuri aprofundate	12/2019 – 02/2020	național	18 angajați din APL	Soroca, Glodeni, Florești, Edineț, Drochia

Sursa: Elaborat de autor.

Cercetarea empirică este realizată prin utilizarea metodelor prezentate în tabelul 1.2. Cercetarea constituie o combinație a metodei transversale, cu scopul de a determina relațiile dintre aspectele, caracteristicile și procesele politicilor culturale la momentul dat, și longitudinale,

evoluția lor în timp. Metodele calitative, anchetarea și interviuarea experților au permis sintetizarea informației pentru înțelegerea fenomenului culturii și a politicilor culturale în contextul asigurării dezvoltării durabile a societății, iar metodele cantitative, ancheta sociologică în bază de chestionar – determinarea rezultatelor implementării politicilor culturale. Datele statistice sunt analizate în relație cu percepția experților asupra rezultatelor implementării acțiunilor prevăzute de Strategia „Cultura 2020”.

Analiza datelor statistice. Pentru a dezvolta politici culturale eficiente, dar și pentru a putea determina și evalua consecințele aplicării lor, sunt necesare informații sigure și corecte. Scopul utilizării *analizei datelor statistice* în cercetare constă în determinarea evoluției indicatorilor culturali ce reprezintă rezultatele implementării politicilor culturale. Pentru analiză au fost utilizate datele Biroului Național de Statistică, care își dezvoltă sistemul de evidență în baza prevederilor documentelor internaționale.

Sistemul statistic național al Republicii Moldova (în continuare SSCM) în domeniul culturii cuprinde date cu privire la activitatea editorială, sistemul național al bibliotecilor publice, cinematografele, muzeelor, teatrelor și instituțiilor muzicale, caselor de cultură. În anexa 1 este prezentată corespunderea indicatorilor statistici culturali utilizați de SSNM cu modelul UNESCO bazat pe etapele ciclului și sectoarelor culturale [103].

Indicatorii permit calcularea indicelui vieții culturale (IVC) din Republica Moldova după metodologia utilizată de către CCCDC din România. Pentru aceasta este necesar de calculat subindicele de consum, producție și infrastructură, bazați pe datele statistice respective, raportate la evoluția numărului populației. Subindicele de infrastructură îl vom determina în baza indicatorilor de care dispune SSCM: numărul de muzee, teatre și instituții concertistice, case de cultură, numărul de locuri în casele de cultură, instalații cinematografice, biblioteci, cărți și reviste în biblioteci – total 7 indicatori. Subindicele de producție se calculează după indicatorii: spectacole și concerte, titlurile și tirajul de cărți și broșuri editate, titlurile și tirajul de reviste și publicații periodice, numărul și tirajul anual de ziare – total 7 indicatori. Următorii 6 indicatori se referă la numărul de vizite în muzee, numărul de spectatori în teatre și organizații concertistice, spectatori în cinematografe, utilizatori activi în biblioteci, vizite în biblioteci, cărți și reviste eliberate și constituie subindicele consumului cultural [104].

Metoda anchetei sociologice pe bază de chestionar, aplicată în mediul experților. Metoda a fost utilizată cu scopul de a determina percepția reprezentanților domeniului cultural despre rezultatele implementării Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”. Cercetarea a avut loc în luna mai 2018 prin chestionarea a 60 de respondenți, reprezentanți ai diferitor sectoare culturale, ai instituțiilor culturale rurale și urbane, funcționari ai administrațiilor publice centrale și locale,

cercetători și administratori ai domeniului. Dintre aceștia, 33,3% din respondenți au o experiență de activitate în domeniu mai mare de 26 de ani, 48,3% – între 6-25 de ani și 18,4% – până la 5 ani. Conform nivelului de școlarizare, respondenții s-au repartizat astfel: licențiat – 41,7%, masterat – 31,7%, studii postuniversitare – 15,0%, studii medii de specialitate – 11,6%. Majoritatea sunt cu studii din domeniul culturii și artei – 70,0%, științe sociale, politice și juridice – 11,6%, științe economice și inginerie – câte 9,2%. Din numărul total de respondenți 60,0% activează în instituții de cultură, 16,6% sunt cercetători și angajați ai instituțiilor de învățământ, 13,4% reprezintă sectorul neguvernamental, 10,0% sunt liber profesioniști. În privința gradului de informare cu privire la prevederile strategiei „Cultura 2020”, 58,4% consideră că sunt informați deplin sau mai curând informați și 41,6% sunt mai curând neinformați sau deplin neinformați. În același timp 40,0% sunt mulțumiți de rezultatele implementării Strategiei, iar 60,0% – nemulțumiți.

Indicatorii cercetării includ:

Salvgardarea patrimoniului cultural: cadrul legislativ-normativ, valorificarea patrimoniului cultural prin activități educaționale, sociale, turism, ecologice, cultural-științifice.

Circulația produsului cultural: cadrul legislativ-normativ, dotarea tehnică a instituțiilor de cultură, reparația clădirilor, parteneriatul public-privat, mecanismul de finanțare, interesul populației, reformarea caselor de cultură, reformarea bibliotecilor, accesul la finanțare, cunoștințe în tehnologiile informaționale.

Creșterea ponderii sectorului cultural în PIB: cadrul legislativ-normativ, management bazat pe performanță, abilități de management, abilități de marketing, finanțare motivantă, formare continuă în management, eficiența administrării, sistem de finanțare, acces al organizațiilor de cultură, reforma mecanismului de finanțare, ajustarea la economia de piață, finanțarea ITC, norma de finanțare, finanțarea pe programe.

Contribuția sectorului cultural în coeziunea socială: diversificarea serviciilor organizațiilor culturale, participarea tinerilor, schimbul de bune practici, participarea la acțiunile culturale, informarea populației, mobilitatea artistică, participarea minorităților naționale, parteneriate de incluziune socială, diminuarea și prevenirea criminalității, promovarea drepturilor omului.

Distribuirea răspunsurilor la chestionar este prezentată în Anexa 2.

Metoda anchetei sociologice pe bază de chestionar, aplicată în mediul populației. Cercetarea s-a derulat în cadrul proiectului instituțional de cercetări fundamentale 15.817.06.13F – ”Constituirea clasei mijlocii în condițiile transformării societății și asocierii Republicii Moldova cu Uniunea Europeană”, director de proiect V. Mocanu. Proiectul a fost implementat din 2015 până în 2018 în cadrul Centrului Sociologie și Psihologie Socială a ICJPS. În cadrul anchetei a fost

inclus un pachet de întrebări, care au avut scopul de a determina consumul cultural, petrecerea timpului liber și valorile împărtășite de către respondenți. Anchetarea a fost realizată pe un eșantion reprezentativ de 1179 de respondenți, de la 18 ani în sus, selectate non-aleatoriu, pe cote pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Variabilele de bază ale eșantionării au fost mediul de reședință, sexul și vârsta. În funcție de mediul de reședință, în Chișinău au fost chestionați 25,9%, în orașele mici – 16,0%, în localitățile rurale – 58,1% din respondenți. După vârstă respondenții s-au repartizat astfel: 18-30 ani – 26,5%, 31-45 ani – 29,0%, 46-62 ani – 27,9%, mai mult de 62 ani – 16,6%. Femeile reprezintă 51,9% din respondenți, iar bărbații 48,1%. În Tabelul 1.3 este prezentat eșantionul raportat la universul cercetării (2869566 de persoane) (anul 2017).

Tabelul 1.3. Eșantionul raportat la universul cercetării (populația mai în vârstă de 18 ani)

Caracteristici ale eșantionului	Număr în populația generală	Pondere în populația generală	Număr în eșantion	Pondere în eșantion	Deviere
1. Mediul de reședință					
Rural	1599600	57,3%	685	58,1%	+ 0,8%
Urban	1269966	42,7%	494	41,9%	-0,8%
2. Sex					
Femei	1513175	52%	565	51,9%	-0,1%
Bărbați	1356391	48%	613	48,1%	+ 0,1%
3. Vârstă					
18-34 de ani	710021	32,6%	359	30,45%	-2,15%
35-54 de ani	721272	33,2%	438	37,15%	+ 3,95%
55 de ani și mai mult	746595	34,3%	382	32,4%	- 1,9%

Sursa: Elaborat de autor.

Indicatorii cercetării au inclus:

Timpul liber: citirea cărților, rețele de socializare, activități artistice, întâlniri cu prietenii, lucru manual, activități sportive, gospodăria, biserica.

Emisiunile televizate: frecvența, tipuri.

Condițiile pentru ascendența socială: studiile, relațiile, apartenența de partid, norocul, creativitatea, banii, munca, proveniența, corupția.

Valori personale: sănătatea, familia, bunăstarea, studiile, dragostea, spiritul de întreprinzător, munca, onestitatea, prietenia, libertatea, responsabilitatea, solidaritatea, bunătatea, prestigiul, dreptatea, credința, patriotismul, pacea, drepturile omului.

Distribuirea răspunsurilor anchetei este prezentată în *Anexa 3*.

Interviul de cercetare. Metoda calitativă a fost folosită cu scopul de a obține informații concrete despre rezultatele reale ale implementării politicilor culturale în instituțiile culturale și prioritățile de dezvoltare a culturii. Interviurile au fost semistructurate, individuale, față în față, cu asigurarea anonimatului, bazate pe întrebări deschise nedirecționate. În ghidul interviului (*Anexa 7*) au fost precizate întrebările cele mai importante, precum și câteva posibilități de continuare, în funcție de răspunsul interviuatului. Astfel, a fost posibil ca intervievatorul să exploreze problema în adâncime.

Au fost intervievate 18 persoane din raioanele Soroca, Glodeni, Florești, Edineț, Drochia. Intervievații sunt administratori și angajați ai diferitor instituții culturale: secții raionale de cultură, case de cultură, biblioteci, instituții de învățământ artistic.

Interviul a constat din opt întrebări privind experiențele, comportamentele, opiniile și cunoștințele subiecților despre situația din instituțiile culturale, problemele cele mai importante existente, prioritățile politicilor culturale, condițiile pentru îmbunătățirea finanțării sistemului cultural, consecințele semnării Acordului de Asociere cu UE, interesul populației față de activitățile culturale. Întrebările principale au fost completate cu întrebări secundare pentru detalierea răspunsurilor obținute.

Concluzionând, afirmăm că cercetarea teoretică și empirică, utilizată în studierea politicilor culturale naționale, permite:

- determinarea conceptelor și abordărilor contemporane despre politicile culturale în baza lucrărilor științifice din diferite domenii – sociologie, politici publice, culturologie;
- analiza documentelor de politici culturale aprobate de către autoritățile publice ale Republicii Moldova în perioada 1990-2018, inclusiv Strategia de dezvoltarea culturală „Cultura 2020”;
- tipologizarea politicilor culturale ale țărilor membre ale UE în corelație cu noua tipologie lansată în cadrul cercetării și bazată pe relațiile dintre actorii principali stat – cultură – societate;
- evaluarea rezultatelor implementării programelor de activități strategice pentru anii 2013-2018 în baza datelor statistice ale Biroului Național de Statistică și rapoartelor Ministerului Culturii;

- determinarea percepției mediului cultural cu privire la rezultatele implementării Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”;
- analiza consumului cultural și al cadrului valoric al populației Republicii Moldova.

Corectitudinea rezultatelor cercetării este determinată de utilizarea integrată a metodelor teoretice și empirice pentru înțelegerea proceselor care determină realizarea obiectivelor prioritare ale politicilor culturale, compararea datelor calitative despre evoluția politicilor culturale cu datele statistice obiective, confruntarea rezultatelor cercetărilor empirice obținute, coerența logică între concluziile teoretice obținute și conceptele generale aprobate.

1.5. Concluzii la capitolul 1

Analiza istoriografică a dezvoltării conceptului *politici culturale naționale* a scos în evidență complexitatea fenomenului, care se află la hotarul de interacțiune a mai multor științe, precum culturologie, sociologie, politologie, economie. Spre deosebire de științele politice tradiționale, politicile culturale, ca subdomeniu al politicilor publice, sunt bazate pe concepte și metode de lucru provenite din sociologie, care asigură nu numai descrierea, dar și explicarea cauzelor și consecințelor activităților administrative prin analiza forțelor sociale, economice și politice care influențează rezultatele. De asemenea, este necesară evaluarea consecințelor politicilor culturale asupra societății.

Cercetările politicilor culturale presupun două direcții diferite, numite în limba engleză „policy research” (cercetarea teoretică) și „policy analyses” (analiza practică). Cercetarea teoretică este mai mult academică și presupune studierea relațiilor dintre diferiți factori sociali pentru a elabora metodologii și instrumente de lucru. Analiza practică a politicilor culturale utilizează instrumentele elaborate pentru a stabili problemele și rezultatele implementării. În literatura de specialitate diferențierea acestor două direcții se realizează prin abordarea lor ca domeniu descriptiv („policy research”) și domeniu aplicativ („policy analyses”). Prezenta lucrare este bazată pe ambele direcții, atât cercetarea academică și descriptivă a politicilor culturale, cât și analiza lor. Cercetarea a scos în evidență că până în prezent accentul în studierea politicilor culturale era pus pe analiza relațiilor dintre stat și cultură, iar relațiile cultură-societate erau examinate din punctul de vedere al consumului cultural. Este necesară o nouă abordare bazată pe cercetarea mai aprofundată a relațiilor fundamentale dintre toți cei trei subiecți principali ai politicilor culturale *stat-cultură-societate*. În acest context, în urma analizei istoriografice s-a constatat că cercetările din Republica Moldova, în mare parte, au fost consacrate studierii rezultatelor implementării politicilor culturale naționale, lipsind cercetările teoretice cuprinzătoare ale fenomenului.

Analiza dezvoltării conceptelor noțiunilor de bază utilizate în cercetare a scos în evidență caracterul multisemantic al definițiilor pentru noțiunile *cultură*, *politică culturală*, *politici culturale*, *politici culturale naționale*. Pentru cercetarea de față a fost stabilită abordarea sociologică a conceptelor care vor fi utilizate în continuare. Cercetarea a remarcat necesitatea definirii noțiunii de *politici culturale naționale* și diferențierea sensului noțiunilor de *politică culturală* și *politici culturale*, care în majoritatea lucrărilor sunt utilizate cu aceeași semnificație.

În cadrul studierii modelelor de politică culturală este propusă o nouă abordare tipologică, bazată pe multitudinea de relații posibile între principalii subiecți – stat, cultură și societate. În urma cercetării sunt formulate caracteristicile de bază a cinci tipuri de politică culturală: *emfatică*, *paternalistă*, *participativă*, *intervenționistă* și *antreprenorială*. Fiecare dintre aceste modele își are anumite puncte forte și neajunsuri. La determinarea modelului de politică pe care îl dezvoltă, fiecare țară pornește de la anumite criterii, care, în primul rând, țin de tradițiile și valorile împărtășite de societate, dar și de situația politică și social-economică din țară.

Metodologia cercetării politicilor culturale naționale, stabilită în lucrare, constă din combinarea metodelor generale de cercetare utilizate în științele sociale și cele specifice pentru studierea politicilor. La baza cercetării teoretice a stat metoda neoevoluționistă, completată de metodele comparativă, sistemică și sinergică, iar cea empirică a fost completată cu metodele de analiză a documentelor, datelor statistice, anchetarea populației și a experților, precum și interviurile de cercetare.

2. MODELE DE DEZVOLTARE A POLITICILOR CULTURALE NAȚIONALE ÎN ȚĂRILE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE

În capitol sunt analizate rolul principalelor instituții ale UE și structurile comunitare responsabile de politicile culturale, precum și documentele care stau la baza elaborării și implementării programelor europene actuale în domeniul culturii. Principiul subsidiarității este utilizat de către instituțiile europene în raport cu politicile culturale naționale ale țărilor membre. Utilizând programul european de analiză comparativă „Compendium. Cultural Policies & trends”, este realizată analiza politicilor culturale naționale prin prisma noii tipologii bazate pe relațiile dintre subiecții principali ai politicilor culturale. În baza acestei tipologii, sunt clasificate politicile culturale naționale ale țărilor membre ale UE.

2.1. Cadrul instituțional european pentru dezvoltarea politicilor culturale naționale

Uniunea Europeană (UE) ca o comunitate economică și politică a statelor europene a fost înființată, sub denumirea aceasta, prin Tratatului de la Maastricht în 1993. Baza constituțională a funcționării UE este Tratatul de la Lisabona, care a fost semnat de statele membre la 13 decembrie 2007 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 2009. Acest document a completat cele două tratate, care stau la baza funcționării UE: Tratatul de la Maastricht și Tratatul de la Roma (1958). Tratatul a consolidat personalitatea juridică a UE prin acordarea unei puteri decizionale mai mari Parlamentului UE și parlamentelor naționale, prin crearea funcției de Președinte permanent al Consiliului European, care este și Președintele UE, înființarea noilor funcții în domeniile diplomației, securității, comerțului, ajutorului umanitar, prin plasarea libertății, justiției și securității în centrul atenției UE, stabilirea supremației dreptului comunitar și trecerea de la votul în unanimitate la votul cu majoritate calificată în multe domenii.

În procesul de consolidare a UE, Tratatul de la Roma a fost redenumit în *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*. Articolul 6 al Tratatului prevede domeniile de acțiune ale UE, printre care se află și cultura. Statele membre pot interveni cu ajutoare în „promovarea și conservarea patrimoniului, în cazul în care acestea nu modifică în mod nefavorabil condițiile schimburilor comerciale și de concurență în Uniune într-o măsură care contravine interesului comun” [105, p. 9].

Articolul 167 (ex-articolul 151 TCE) dedicat culturii prevede: „(1) Uniunea contribuie la înflorirea culturilor statelor membre, respectând diversitatea națională și regională a acestora și punând în evidență, în același timp, moștenirea culturală comună” [105, p. 11].

Pentru realizarea acestui scop UE ține seama de aspectele culturale ale țărilor, favorizează cooperarea cu țările terțe și cu organizațiile internaționale, încurajează cooperarea dintre statele membre și susține acțiunile lor în următoarele domenii: „îmbunătățirea cunoașterii și a diseminării culturii și istoriei popoarelor europene; conservarea și protejarea patrimoniului cultural de importanță europeană; schimburile culturale necomerciale; creația artistică și literară, inclusiv în sectorul audiovizualului” [105, p. 11].

Pentru a contribui la realizarea obiectivelor menționate, „Parlamentul European și Consiliul adoptă acțiuni de încurajare, cu excepția oricărei armonizări a actelor cu putere de lege și a normelor administrative ale statelor membre, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară și după consultarea Comitetului Regiunilor” [105, p. 11].

Un sistem de instituții supranaționale, care iau decizii prin negociere cu statele membre, asigură funcționarea uniunii. Principalul organ legislativ este *Parlamentul European* (PE), care se alege prin vot direct, pe cinci ani, de către cetățenii statelor membre. Împreună cu Consiliul, PE constituie organele bugetare ale UE. CE întocmește proiectul de buget, care este transmis spre aprobare PE și Consiliului, împuterniciți cu posibilitatea de a face modificări. Partea veniturilor este determinată de către Consiliu, iar partea cheltuielilor – de către PE.

Un organism, parte a legislativului UE, este și *Consiliul UE* (denumit și Consiliu sau Consiliul de Miniștri). Consiliul reprezintă guvernele statelor membre, care participă la adoptarea legislației europene și coordonează politicile UE. Împreună cu PE, Consiliul este principalul organism cu putere decizională al UE, negociază și adoptă propunerile înaintate de CE, coordonează politicile țărilor membre, elaborează politica externă și de securitate, încheie acorduri între UE și alte țări sau organizații internaționale, participă la adoptarea bugetului anual. Membri permanenți ai Consiliului UE nu sunt. El se întrunește în 10 formațiuni diferite, conform domeniilor politice supuse discuțiilor. În dependență de aceasta, fiecare țară este reprezentată de către ministrul care se ocupă de problemele date. Oricare dintre cele 10 formațiuni poate adopta un act care să se înscrie în domeniul de competență al unei alte formațiuni. Prin urmare, oricare ar fi actul legislativ adoptat de Consiliu, formațiunea nu este menționată nicăieri. La reuniunile Consiliului participă reprezentanți la nivel ministerial din fiecare stat membru.

Printre cele 10 formațiuni este și *Formațiunea Educație, Tineret, Cultură și Sport (EYCS)*. Rolul Consiliului în domeniile educației, tineretului, culturii și sportului este de a furniza un cadru de cooperare între statele membre în vederea schimbului de informații și de experiență în legătură cu activități de interes comun. Sprijinul acordat sectorului cultural este direcționat spre protejarea și promovarea patrimoniului cultural european, susținerea industriilor culturale și creative, care influențează creșterea economică și creează locuri de muncă. Consiliul UE consideră că potențialul

sectorului culturii rămâne relativ ignorat în ceea ce privește contribuția sa la dezvoltarea durabilă a societății. Patrimoniul cultural european poate juca un rol enorm în contracararea riscurilor actuale, pentru a asigura supraviețuirea omului și mediului.

Instituția responsabilă pentru elaborarea propunerilor legislative, implementarea și respectarea deciziilor aprobate, gestionarea activității curente a UE este *Comisia Europeană*. Organizarea Comisiei este constituită din Președintele CE, șapte vicepreședinți, inclusiv prim-vicepreședintele și Înalțul Reprezentant pentru afaceri externe și politica de securitate a UE și alți 20 de comisari responsabili de diferite direcții, inclusiv *Direcția Generală Educație, Cultură, Tineret și Sport (DG ECTS)*. Acest proces conduce la definirea unor proiecte legislative care sunt apoi retrimise comisarilor spre adoptare în cadrul reuniunii săptămânale, după care devin propuneri oficiale și sunt transmise Consiliului și Parlamentului pentru etapa următoare a procesului legislativ.

Comisia are câteva atribuții importante: dezvoltarea de strategii pe termen mediu, conceperea de proiecte legislative și medierea procesului legislativ, reprezentarea UE în negocierile comerciale, emiterea de decizii și reglementări privind politicile în diferite domenii, conceperea bugetului UE, precum și supravegherea implementării tratatelor și legislației comunitare. Atribuțiile Comisiei sunt mai restrânse decât cele pe care le au majoritatea guvernelor naționale și prin faptul că CE nu are atribuții în domenii precum relațiile externe, unde puterea este deținută de *Consiliul European*, care, în acest fel, este considerat parte a puterii executive. Spre deosebire de celelalte instituții, CE diferă prin faptul că doar ea are dreptul la inițiative legislative în cadrul UE în toate domeniile, în afară de politica externă și securitatea comunitară. La fel ca și Consiliul și Parlamentul, cetățenii UE printr-o petiție semnată de un milion de cetățeni pot solicita Comisiei inițiative legislative, dar Comisia are dreptul de a refuza aceste solicitări.

În perioada 2007-2013 DG ECTS a implementat programul CULTURA cu scopul de a susține sectoarele creative, culturale și audiovizuale. Pentru a sprijini proiectele și activitățile destinate protejării și promovării diversității și patrimoniului cultural a fost alocat un buget de peste 400,0 mln de Euro. Programul a sprijinit proiectele și măsurile de cooperare multianuale, o varietate de acțiuni și inițiative, precum și organizații culturale și a contribuit la activitățile de analiză și diseminare a politicilor. Prioritățile Programului au fost promovarea mobilității transfrontaliere, încurajarea circulației transnaționale, promovarea dialogului intercultural. CE a creat o rețea de experți în domeniul culturii și a publicat un șir de rapoarte, studii și politici privind susținerea culturii. Din 2014 aceste două programe au fost reunite într-un program unic – *Europa Creativă*. Există trei direcții ale CE dedicate în mod special patrimoniului cultural: Zilele

Europene ale Patrimoniului, Premiul UE pentru Patrimoniul Cultural și Marca Patrimoniul European.

Țările UE dispun de un patrimoniu cultural și istoric bogat, care influențează și culturile popoarelor din afara comunității. Dezvoltarea culturii europene este direcționată, pe de o parte, spre evidențierea trăsăturilor europene generale, comune pentru toate țările, iar pe de altă parte spre păstrarea diversității și specificului cultural național. Mai mulți cercetători ai proceselor culturale europene fac referință în lucrările lor la declarația unuia dintre fondatorul ideologiei comunității, francezul Jean Monnet. În contextul analizei acțiunilor integraționiste, el considera că ar fi fost mai corect dacă procesul ar fi început cu cultura, și nu cu cărbunele și oțelul [106]. Odată cu constituirea structurilor instituționale europene, anume valorile culturale sunt unul din factorii unificatori importanți.

La etapa inițială de constituire a UE, sarcina conservării moștenirii culturale și a culturilor naționale nu a fost la fel de relevantă ca în ultimele două decenii. Politicile erau îndreptate mai mult spre constituirea structurilor politice și economice comune decât spre susținerea și dezvoltarea culturii. Interesele economice au lăsat în umbră problemele culturii. Cu toate că în 1954 guvernele statelor membre ale Consiliului Europei au adoptat Convenția culturală europeană [107], problemelor apărute în sfera culturală nu li s-a acordat prea multă importanță. Scopul Convenției a fost de a dezvolta înțelegerea reciprocă între popoarele Europei și respectul diversității culturale, de a proteja cultura europeană, de a promova contribuțiile naționale la patrimoniul cultural comun, respectând aceleași valori fundamentale prin acțiuni concertate și încurajarea activităților culturale de interes european.

Schimbările politice și sociale din anii '70 ai secolului trecut, influențate de creșterea globalizării și diminuarea culturilor naționale distinctive, au intensificat discuțiile despre regândirea politicilor culturale. UNESCO și CE au devenit lideri în revederea rolului și sensului culturii în societate. Astfel, comunitatea a început lent să elaboreze cadrul normativ și instituțional de dezvoltare a politicilor culturale. În 1974, Parlamentul European a adoptat Rezoluția cu privire la protejarea patrimoniului cultural european și a creat Comitetul pe problemele culturii [108]. Îngrijorat de situația creată în domeniul patrimoniului cultural european, parlamentul a îndemnat guvernele din statele membre să acorde o importanță mai mare păstrării și promovării patrimoniului prin adoptarea legilor și alocarea fondurilor financiare necesare dezvoltării, creșterea activităților întreprinse la nivel național și regional pentru protejarea monumentelor, clădirilor și siturilor istorice. În acest scop s-a activizat cooperarea între reprezentanții statelor membre ale UE și UNESCO. În urma acestor documente au apărut primele inițiative comunitare în domeniul culturii și consolidarea legăturilor culturale pentru organizarea evenimentelor

comune, cum ar fi „Capitala Culturală a Europei”, restaurarea celor mai importante monumente arhitecturale și a peisajelor unice cu ajutorul financiar al comunității.

Începând cu anii '90, sec. XX, domeniul cultural în UE își schimbă pozițiile, trecând de la periferiile intereselor spre centru. Legislația tot mai mult ia în considerație și aspectele culturale ale dezvoltării, înlocuind atitudinea pur economică ce predomină înainte. Astfel, în Tratatul de la Maastricht (1992), o secțiune specială a fost dedicată problemelor culturale. Politica culturală a devenit oficial unul dintre domeniile de activitate ale comunității și a început să fie privită ca un factor de integrare economică și socială a Europei. Politicile culturale ale UE au o abordare strategică mai clară după reuniunea miniștrilor culturii organizată de UNESCO în cadrul Conferinței interguvernamentale privind politicile culturale pentru dezvoltare, desfășurate la Stockholm, Suedia în perioada 30 martie - 2 aprilie 1998. Principiile reflectate în Rezoluția Conferinței sunt aprobate de către conducerea comunității [109]. Considerând că una dintre funcțiile de bază ale politicilor culturale este asigurarea unui cadru normativ-instituțional pentru susținerea capacităților creative și păstrarea patrimoniului cultural, politicile naționale de dezvoltare trebuie să includă și factorii culturali. Pentru realizarea acestor politici au fost aprobate și unele principii, și anume:

- creșterea durabilă este în corelație cu dezvoltarea culturii;
- unul dintre obiectivele principale ale dezvoltării publice este împlinirea socială și culturală a individului;
- principalele obiective ale politicilor culturale trebuie să fie definirea scopurilor, constituirea structurilor și alocarea resurselor necesare pentru a crea un mediu favorabil pentru realizarea personală;
- acceptarea diversității culturale contribuie la evidențierea și consolidarea legăturilor intercomunitare înrădăcinate în valori care pot fi împărtășite diferitor componente culturale ale societății.

Principiile adoptate au stat la baza enunțării a cinci obiective pentru politicile culturale ale țărilor UE: 1) includerea politicilor culturale ca o componentă importantă a strategiilor de dezvoltare națională; 2) stimularea creativității și participarea la activitatea culturală; 3) protejarea și dezvoltarea moștenirii culturale materiale și spirituale, mobile și imobile și sprijinirea industriilor culturale; 4) dezvoltarea diversității culturale și lingvistice în cadrul societății informaționale pentru perfecționarea continuă a acesteia; 5) asigurarea dezvoltării culturii cu resursele umane și financiare necesare.

Pentru realizarea scopurilor propuse, Consiliul UE a autorizat Comisia Europeană în vederea creării Agenției pentru Cultură și Educație, care și-a început activitatea în 2005. După 2006, prin

susținerea Agenției au fost finanțate circa 1400 de proiecte culturale. În perioada 2007-2013, 2,0% din bugetul total al Uniunii Europene era alocat în fiecare an pentru finanțarea programelor din domeniile educației și culturii. În prezent instituția se numește Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA) și gestionează finanțarea în domeniile educație, cultură, audiovizual, sport și voluntariat.

La nivel național, fiecare țară își stabilește propriile politici în prestarea serviciilor culturale, care sunt definite ca activități prestate în beneficiul consumatorilor de cultură cu sau fără participarea lor directă cu scopul de a satisface anumite necesități. Evaluarea calității se face doar de către consumator și doar după prestarea serviciilor. Serviciile culturale includ domeniile spectacolului, artelor plastice, creațiilor culturale, comunicațiilor de masă, precum și sistemul instituțional. Evoluția cheltuielilor pentru serviciile culturale în țările UE în perioada 2010-2018 este prezentată în Fig. 2.1.

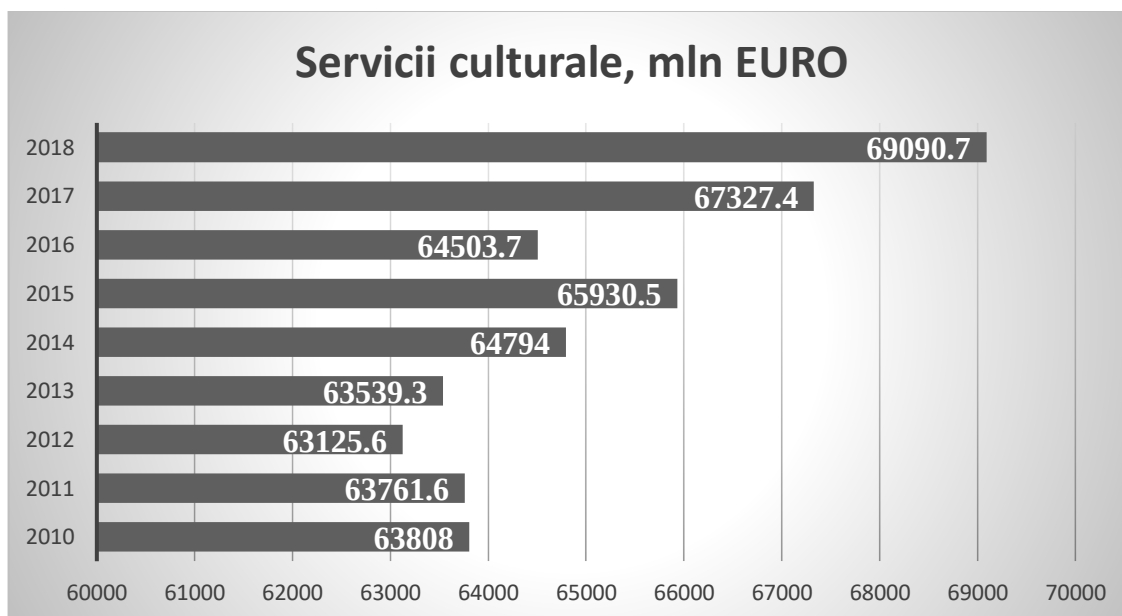


Fig. 2.1. Evoluția cheltuielilor pentru servicii culturale în țările UE

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor EUROSTAT [110].

Integrarea instituțională a țărilor membre în domeniul culturii are scopul de a reglementa piața culturală, care constă atât din întreprinderi, cât și din persoane fizice pentru a asigura consumul și exportul de bunuri culturale. Obiectivul strategic al Comisiei UE este crearea identității culturale europene și consolidarea capacității sale competitive în contextul efectelor globalizării. Politicile culturale ale comunității se bazează pe susținerea pieței libere a produselor culturale, însă cu specificul creării unor condiții favorabile speciale pentru produsele și serviciile culturale europene. Esența acestor politici culturale are trei domenii principale: a) susținerea

piețelor naționale a valorilor și industriilor culturale, meșteșugurilor naționale; b) suportul social al lucrătorilor din domeniul culturii; c) conservarea patrimoniului cultural european.

Intervenția pe piața culturală este realizată pentru reducerea consecințelor negative ale economiei de piață, comercializării culturii, în care legea cererii și ofertei acționează la fel și față de cultura înaltă sau lipsa culturii, față de capodopere culturale sau lucrări de prost gust. Instituțiile supranaționale în domeniul culturii trebuie să asigure promovarea limbilor și tradițiilor naționale, susținerea contactelor între culturi, țări, regiuni, grupuri sociale. Astfel, politicile culturale ale Uniunii Europene, precum și cultura europeană în sine se dezvoltă sub influența a două tendințe diferite: de consolidare și integrare, pe de o parte, și de păstrare a caracteristicilor naționale și a diversității culturale, pe de altă parte.

CE face eforturi pentru a conserva patrimoniul cultural comun al Europei, a sprijini și a promova artele și industriile creative. Inițiativele precum *Anul European al Patrimoniului Cultural* au scopul de a facilita accesul populației la această cultură dinamică și diversă. Componentele culturale sunt integrate în numeroase politici ale UE, printre care educația, cercetarea, politica socială, dezvoltarea regională și relațiile externe. Crearea și promovarea culturii în lumea interactivă și globalizată de astăzi evoluează în paralel cu tehnologiile media și tehnologiile digitale. UE promovează colaborarea între guvernele naționale și pe cea dintre guverne și organizațiile internaționale în ceea ce privește politicile pentru cultură.

Prin intermediul programului *Europa Creativă*, CE sprijină cinematografia, arta și industriile creative europene, pentru a crea locuri de muncă și creștere economică, pentru a oferi artiștilor acces la noi oportunități, piețe și categorii de public din întreaga lume. În fiecare an, 2 orașe europene sunt desemnate capitale ale culturii. Statutul dă un imbold economiilor locale și aduce în prim-plan artiștii locali și bogăția culturală unică a fiecărui oraș. În același timp, CE sprijină festivaluri de film, expoziții culturale, concerte, conferințe și concursuri artistice în întreaga Europă, pe tot parcursul anului.

În toate țările UE, finanțarea bugetară rămâne principala formă de sprijin pentru domeniul culturii și artei. Totuși, costurile acestora în totalul cheltuielilor bugetare ale țărilor reprezintă o parte relativ mică – de la 0,3% până la 2,8% în anul 2018. Cea mai mare rată a procentului pentru cultură a realizat Letonia – 2,8%, iar cea mai mică, Grecia – 0,3%. Cota-parte a alocațiilor pentru serviciile culturale în PIB repartizate pe țările UE este prezentată în Fig. 2.2. În fiecare țară apare un model de finanțare a culturii de către stat pe baza alegerii metodelor, formelor și mecanismelor politicilor financiare. Finanțarea este puternic influențată de factori precum preferințele culturale naționale tradiționale, dezvoltarea sponsorizării și filantropiei. Sistemul de finanțare a culturii și artei este determinat de gradul de centralizare a administrației publice și de natura relațiilor

interguvernamentale. Susținerea pentru cultură și artă de la bugetul de stat se realizează prin mai multe direcții: sub formă de finanțare directă; prin utilizarea transferurilor orientate către bugetele locale; bazată pe participarea comună a autorităților de diferite niveluri la finanțare; prin structuri intermediare independente; prin utilizarea mecanismelor de parteneriat, bazate pe finanțare mixtă publică-privată.

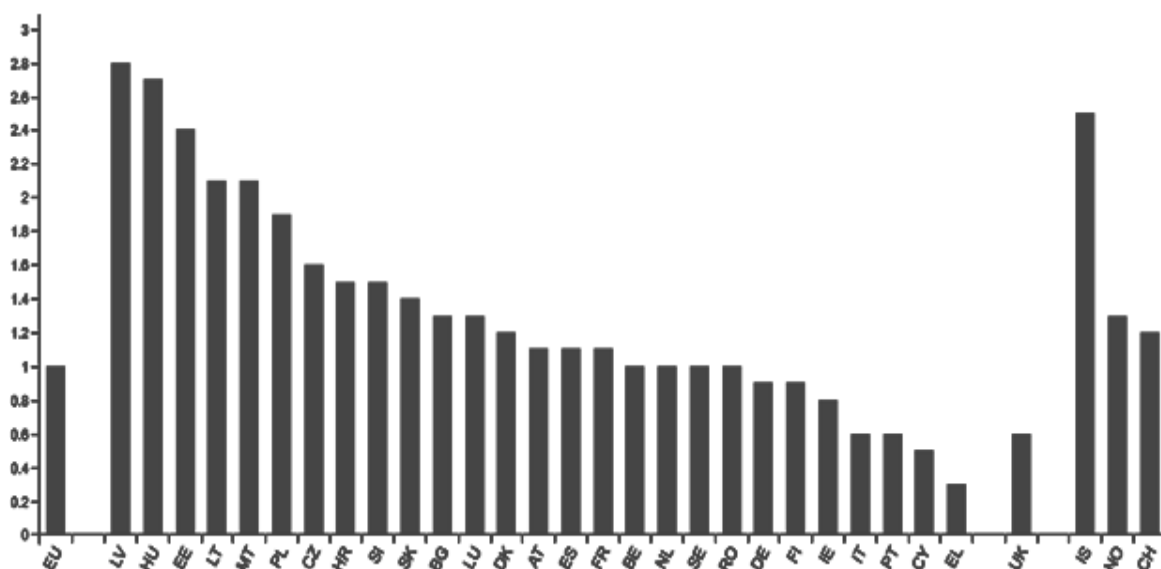


Fig. 2.2. Cota-parte (%) a alocațiilor pentru serviciile culturale în PIB în țările UE în anul 2018

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor EUROSTAT [111].

Finanțarea directă a organizațiilor culturale are loc în toate țările, dar cea mai mare pondere îi revine în bugetele statelor cu politici culturale paternaliste. Se realizează sub formă de finanțare completă a costurilor curente și a investițiilor, transferuri speciale specifice, precum și sub formă de subvenții. Finanțarea de stat a culturii prin transferul către bugetele regionale și locale se realizează prin transferuri generale și direcționate. Transferul general diferă de transferul direcționat, întrucât nu leagă destinatarul de condițiile de cheltuieli, suplinind veniturile bugetului local. Susținerea de stat pentru cultură pe baza cofinanțării din bugetele centrale și locale se realizează în cadrul unor programe socio-economice naționale, cum ar fi dezvoltarea regională, creșterea ocupării forței de muncă, precum și subvenționarea organizațiilor culturale. Finanțarea culturii prin parteneriate între stat și sponsori privați devine o formă din ce în ce mai populară, ce contribuie la investiții importante în cultură din sectorul privat. Domeniile prioritare de finanțare sunt conservarea patrimoniului cultural, organizarea de festivaluri de muzică și teatru, a expozițiilor de artă contemporană și publicarea de cărți.

În prezent eforturile CE în domeniul culturii sunt direcționate spre negocierile cu privire la propunerile de elaborare a regulamentului programului „Europa Creativă 2021” – programul-

cadru al UE pentru susținerea culturii și audiovizualului cu un buget de 1,46 miliarde Euro, cu 9% mai mare ca programul precedent. Bugetul este destinat susținerii inițiativelor sectorului cultural în domeniul promovării cooperării transfrontaliere, creării platformelor sectoriale și rețelelor culturale, traducerii literaturii europene. Obiectivele discutate ale programului sunt asigurarea accesului la cultură al tinerei generații, pentru a dezvolta competențe creative, interculturale și de comunicare.

În raport cu instituțiile naționale responsabile de cultură, instituțiile europene au doar funcții de recomandare. Activitatea lor este bazată pe strategii și programe aprobate la nivelul Parlamentului și Consiliului European. Politica culturală a UE respinge crearea unor instituții pan-europene, supranaționale, care ar urma să elaboreze și să implementeze o politică culturală comună. În procesul de formare a UE, membrii săi au acceptat sacrificarea unei părți din suveranitatea lor în problemele economice, de securitate externă, dar nu în domeniul culturii. Potrivit acordului de la Maastricht, instituțiile europene pot doar lua măsuri de stimulare pe direcții aparte, fără a încerca o armonizare a legilor și reglementărilor adoptate de statele membre în domeniul culturii.

Fiecare țară din Uniune își are politica sa culturală care ține cont de mai mulți factori: religie, tradiții, valori ș.a. Prin urmare, fiecare națiune are propriile stereotipuri în raport cu alte culturi. De aceste aspecte este necesar de ținut cont în lumea modernă, astfel instituțiile europene pornesc de la faptul că o politică culturală unică, cu un singur standard și model nu poate exista. În acest sens, este dificil să vorbim despre standarde culturale uniforme, deoarece fiecare țară își are propriile priorități și valori.

În baza analizei prezentate în acest subcapitol putem concluziona că problemele dezvoltării culturale s-au aflat în atenția instituțiilor europene chiar de la constituirea sa. În cadrul instituțiilor supranaționale ale UE, precum este Parlamentul European, Consiliul European, Comisia Europeană sunt create structuri responsabile de administrarea activităților culturale la nivel comunitar. Funcțiile executive în domeniul culturii sunt îndeplinite de către Comisia Europeană prin Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură, care gestionează finanțarea în domeniile educație, cultură, audiovizual, sport și voluntariat. Susținerea activităților culturale este realizată în bază de proiecte, conform programelor strategice aprobate. La nivel european integrarea instituțională a țărilor membre în domeniul culturii are scopul de a reglementa piața culturală pentru realizarea obiectivului strategic al Comisiei UE – crearea identității culturale europene și consolidarea capacității sale competitive în contextul globalizării.

Cheltuielile pentru serviciile culturale s-au aflat într-o creștere permanentă atât la nivel european, cât și la nivel național al țărilor membre. Finanțarea bugetară rămâne principala formă

de sprijin pentru domeniul culturii la nivel național. Costurile acestea sunt foarte diferite între țările membre. În același timp, în raport cu instituțiile naționale responsabile de cultură, instituțiile europene au doar funcții de recomandare. Politica culturală a UE respinge crearea unor instituții supranaționale, care ar urma să elaboreze și să implementeze o politică culturală comunitară unică.

2.2. Reglementări normative actuale privind dezvoltarea culturii în UE

Abordarea europeană asupra politicilor culturale se bazează pe o experiență bogată în domeniul administrării culturii, ce a permis consolidarea rezultatelor practice și formularea principiilor teoretice, care au stat la baza criteriilor de consens în implementarea acestor politici.

La baza dezvoltării politicilor culturale ale Uniunii Europene (UE) au stat principiile formulate în articolul 128 al Tratatului de la Maastricht (1993), care prevedea: „(1) Contribuția la înflorirea culturilor statelor membre, respectând diversitatea lor națională și regională și punând în evidență moștenirea culturală comună; (2) Acțiunea Comunității are în vedere să încurajeze cooperarea dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, să sprijine și să completeze acțiunea acestora în următoarele domenii: îmbunătățirea cunoașterii și a răspândirii culturii și istoriei popoarelor europene; păstrarea și protejarea patrimoniului cultural de importanță europeană; schimburile culturale necomerciale; creația artistică și literară, inclusiv în sectorul audiovizualului” [7, p.84]. Aceste principii s-au regăsit mai târziu în articolul 151 din Tratatul de la Amsterdam (1997) și în Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene, articolul 167 (2010). Un lucru important în aceste prevederi este menținerea principiului conform căruia fiecare țară este în drept să-și elaboreze politicile culturale proprii, iar Consiliul UE va întreprinde „acțiuni de încurajare, cu excepția oricărei armonizări a actelor cu putere de lege și normelor administrative ale statelor membre”.

În 1997 Consiliul Europei a publicat raportul grupului internațional de cercetători în domeniul politicilor culturale „The European Task Force on Culture and Development”, intitulat „In from the margins”. Autorii raportului au pornit de la faptul că noile paradigme de dezvoltare politică și economică ar putea lăsa în umbră necesitatea de formulare a obiectivelor pe termen lung în domeniul dezvoltării culturale. Spre deosebire de alte domenii precum mediul, drepturile omului, incluziunea socială, cultura era mai mult privită ca o componentă a educației și mai puțin ca un element important de sine stătător al dezvoltării. Raportul abordează cultura dintr-o viziune mai largă, mai cuprinzătoare și oferă Consiliului Europei și statelor-membre o oportunitate de a reflecta asupra importanței culturii dintr-o perspectivă nouă și integrată: „Cultura este atât totalitatea valorilor și obiceiurilor unei societăți, cât și spiritualizarea acestora în producția artistică. Dezvoltarea, de obicei, este prea puternic orientată exclusiv spre creșterea economică; ca

să fie durabilă, ea trebuie să plaseze în centrul său prioritățile culturale” [112, p. 32]. În raport este prezentată și o definiție a noțiunii de politici culturale: „Noi definim *politicile culturale* drept cadrul general al măsurilor publice în domeniul cultural. Acestea pot fi luate de către guvernele naționale sau autoritățile regionale și locale, sau agențiile respective. O politică necesită obiective definite în mod explicit. Pentru a realiza aceste obiective, trebuie să existe mecanisme care să permită o planificare, implementare și evaluare” [112, p. 33].

Noile mijloace de comunicare și procesul de globalizare a intensificat contactele cu multe alte culturi diferite din întreaga lume. În Europa schimburile culturale au devenit mai dinamice și mai intense ca niciodată. Toate acestea au provocat un șir de probleme legate de capacitatea UE de a asigura existența unor societăți interculturale și, în același timp, unite. Ca răspuns la aceste provocări, CE elaborează în 2007 „*Comunicarea privind o agendă europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare*”. Chiar la începutul documentului se constată: „Cultura se află în centrul dezvoltării și civilizației umane. Aceasta este elementul care ne face să sperăm și să visăm, stimulându-ne simțurile și oferindu-ne noi moduri de a privi realitatea, ne strânge laolaltă prin încurajarea dialogului și însuflețirea pasiunilor într-un fel care ne unește și nu ne dezbină. Cultura ar trebui considerată ca o serie de trăsături distincte spirituale și materiale care caracterizează o societate și un grup social și care cuprinde literatura și artele, precum și modurile de viață, sistemele de valori, tradițiile și credințele” [113, p. 2]. Autorii considerau că UE nu trebuie privită doar ca o putere economică, ea trebuie să devină un proiect unic de succes social și cultural, care are la baza dezvoltării sale, alături de respectarea drepturilor omului, susținerea diversității și dialogului intercultural. Industriile culturale și creative devin un stimulent important al dezvoltării economice și creării locurilor de muncă, al prevenirii și reducerii sărăciei și excluziunii sociale, o sursă de inovații și creativitate pentru bunăstare. Pornind de la acestea, dezvoltarea culturală este recunoscută ca un element obligatoriu pentru realizarea obiectivelor strategice ale UE de asigurare a prosperității și securității cetățenilor săi, precum și prezența vizibilă pe arena internațională [114].

Politicile culturale europene se bazează pe respectarea principiului subsidiarității (un element complementar), al responsabilității guvernelor naționale, rolul UE fiind de a sprijini acțiunile locale, încurajând schimburile, dialogul, înțelegerea și îmbogățirea reciprocă a culturilor. În cadrul relațiilor cu țările din afara blocului comunitar, cultura este recunoscută ca parte importantă a principalelor programe de cooperare. Astfel, UE asigură asistența financiară și tehnică țărilor în curs de dezvoltare din diferite regiuni ale lumii pentru conservarea și restaurarea patrimoniului cultural și istoric, producerea și circulația operelor de artă, creșterea capacităților operatorilor locali și a artiștilor, organizarea evenimentelor culturale, precum și dezvoltarea

industriilor culturale, sectorului cinematografic și audiovizualului. O atenție deosebită este acordată respectării drepturilor omului, inclusiv drepturilor culturale, drepturilor populației și persoanelor care aparțin minorităților și marginalizate social.

Analiza tuturor acestor factori în baza unui proces amplu de consultări a permis identificarea unei agende noi a UE pentru cultură, astfel încât să fie valorificate realizările din trecut și dezvoltate noi acțiuni de susținere a culturii. În acest scop au fost definite trei obiective interdependente: 1) promovarea diversității culturale și dialogului intercultural; 2) promovarea culturii drept catalizator al creativității; 3) promovarea culturii ca element vital în cadrul relațiilor internaționale.

Patrimoniul cultural a fost permanent o prioritate în planurile de lucru ale CE. Se consideră că patrimoniul este întotdeauna atât local, cât și european. În mai 2014, miniștrii culturii din UE au solicitat „integrarea patrimoniului cultural în politicile naționale și europene” și „analiza impactului economic și social al patrimoniului cultural al UE și dezvoltarea unei abordări strategice a patrimoniului cultural”. Ca răspuns la această cerere, în iulie 2014, Comisia Europeană a adoptat un document intitulat „Către o abordare integrată a patrimoniului cultural pentru Europa”, în care menționează: „Patrimoniul cultural este un element central al Agendei Europene pentru Cultură, contribuind semnificativ la toate cele trei obiective ale acesteia:

- promovarea diversității culturale și a dialogului intercultural – datorită valorii sale intrinseci și societale, patrimoniul este un element esențial;

- promovarea culturii în calitate de catalizator al creativității – patrimoniul contribuie prin potențialul său economic direct și indirect, inclusiv prin capacitatea sa de a sprijini industriile noastre culturale și creative și de a inspira creatorii și gânditorii;

- promovarea culturii drept element vital în cadrul dimensiunii internaționale a Uniunii — expertiza europeană în domeniul patrimoniului cultural este foarte respectată la nivel internațional” [115, p. 6]. Scopul documentului este de a ajuta statele membre și părțile interesate să utilizeze la maxim susținerea disponibilă în cadrul programelor UE destinate patrimoniului și „să progreseze în direcția unei abordări integrate la nivel național și la nivelul UE, transformând în cele din urmă Europa într-un laborator pentru inovare bazată pe patrimoniu” [115, p. 3].

Cu toate că politicile de protejare, restaurare și valorificare a patrimoniului cultural sunt în responsabilitatea administrațiilor naționale sau locale, UE a dezvoltat un șir de instrumente, care vin să secundeze eforturile naționale. Astfel, în domeniul conservării, restaurării și valorificării patrimoniului cultural, documentul consideră că este necesar: „ să se încurajeze modernizarea sectorului patrimoniului, prin sensibilizarea și implicarea unor noi categorii de public; să se aplice o abordare strategică privind cercetarea și inovarea, schimbul de cunoștințe și specializarea

inteligentă; să se profite de oportunitățile oferite de digitizare; să se atragă noi categorii de public și să fie implicați tinerii în special; să se identifice nevoile în materie de competențe și să se îmbunătățească formarea profesioniștilor din domeniul patrimoniului; să se continue dezvoltarea unor modele de interpretare și de guvernare mai participative, care să fie mai potrivite pentru Europa zilelor noastre, printr-o implicare mai intensă a sectorului privat și a societății civile” [115, p. 7].

Comisia UE în 2016 a adoptat o comunicare către PE și Consiliu „Către o strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale”. Documentul a fost un răspuns la concluziile Consiliului privind rolul culturii în relațiile internaționale ale UE lansate în 2015. Pornind de la principiul că cultura este o componentă importantă în dezvoltarea umană, socială, economică și de mediu, care poate asigura dezvoltarea durabilă, Comisia consideră că: „sectoarele culturale și creative dinamice, inclusiv patrimoniul cultural, în țările partenere pot contribui la reducerea sărăciei, deoarece acestea sunt catalizatori importanți pentru creștere economică, ocuparea forței de muncă, coeziune socială și dezvoltare locală; cultura, precum și promovarea și respectarea diversității culturale, joacă un rol important în prevenirea conflictelor, consolidarea păcii și reconcilierea în zonele de conflict și post-conflict; dialogul intercultural promovează o mai bună înțelegere și facilitează parteneriate mai aprofundate între părțile interesate; un sector mass-media și cultural independent este o condiție fundamentală pentru libertatea de opinie și de exprimare, diversitatea culturală, cetățenia democratică activă și dezvoltarea democratică durabilă; adoptarea de strategii specifice în domeniul culturii și al cooperării pentru dezvoltare duce la acțiuni mai eficace și durabile într-un număr mare de sectoare” [116, p. 2].

Concluziile au apărut în contextul noilor provocări cu care au început să se confrunte statele lumii, cum ar fi creșterea numărului de refugiați și imigranți, radicalizarea zonelor de conflict, distrugerea patrimoniului cultural de importanță globală ș.a. Consiliul consideră că schimburile culturale și dialogul intercultural ar putea contribui la consolidarea oamenilor și societăților, ce ar asigura creșterea bunăstării populației la nivel global. Pentru aceasta se propune includerea politicilor culturale în relațiile de colaborare cu statele din afara UE și organizațiile internaționale, încurajarea programelor și proiectelor ce dezvoltă dialogul intercultural, promovează bunele practici, susțin multilingvismul și competențele interculturale, în conformitate cu Convenția UNESCO din 2005 privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale, semnată de UE. Strategia trebuie să includă cultura în politicile europene de relații externe în mod sistematic, astfel încât activitățile la nivel de comunitate să le completeze pe cele de nivel național, să promoveze activitățile, patrimoniul și serviciile culturale europene în afara UE, să susțină mobilitatea profesioniștilor culturali la nivel internațional.

Pentru o definire mai amplă a strategiilor UE în domeniul culturii, CE a organizat un șir de activități, care au fost direcționate spre analiza sectoarelor culturale ale țărilor partenere, programelor de finanțare și activităților pentru potențialii participanți, implicarea artiștilor, profesioniștilor și a societății civile din țările membre în elaborarea și implementarea politicilor culturale externe. Drept rezultat, Strategia UE pentru relațiile culturale internaționale a fost orientată spre contribuția la transformarea comunității într-un actor important pe plan mondial. Pentru aceasta au fost propuse trei direcții de cooperare culturală cu țările partenere: 1) susținerea culturii ca forță motrică a dezvoltării sociale și economice durabile; 2) promovarea culturii și a dialogului intercultural pentru stabilirea relațiilor intercomunitare de pace și 3) păstrarea patrimoniului cultural [117]. La baza strategiei au fost evidențiate următoarele principii directoare de acțiune: promovarea diversității culturale și respectarea drepturilor omului, încurajarea respectului reciproc și a dialogului intercultural, respectarea complementarității și subsidiarității, încurajarea abordării transversale a culturii, promovarea culturii prin instrumentele existente de cooperare.

Realizarea primei direcții de cooperare a inclus implementarea unui șir de activități, cum ar fi dezvoltarea politicilor culturale în țările partenere, care presupunea schimbul de experiență cu țările candidate și cu cele învecinate și susținerea elaborării politicilor culturale naționale, consolidarea sectoarelor culturale și creative ca „furnizor important de locuri de muncă de calitate care promovează adesea o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii. Investițiile în proiecte culturale generează beneficii importante și contribuie la competitivitatea, atractivitatea și coeziunea socială a orașelor și regiunilor. Peste 70 de regiuni ale UE au ales sectoarele culturale și creative drept o prioritate a strategiilor lor de specializare inteligentă, recunoscându-le drept vectori ai creșterii economice regionale și ai creării de locuri de muncă la nivel local” [117, p. 8]. Aceste activități au avut drept scop creșterea veniturilor economice provenite din industriile creative, dezvoltarea platformelor și clusterelor creative, spiritului antreprenorial și competențelor profesioniștilor culturali, sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii europene (IMM-uri) și a cadrelor de cooperare teritorială structurată. Atenție s-a acordat și susținerii rolului autorităților locale din statele participante prin crearea parteneriatelor inovatoare (cooperarea cu autoritățile locale în special în țările mai puțin dezvoltate, inclusiv în contexte democratice fragile, sau cu cele în care sunt amenințate drepturile culturale), sprijinirea înfrățirii culturale între orașe, împărtășirea experienței privind Capitalele culturale europene, susținerea autorităților locale în elaborarea de strategii urbane pentru reabilitarea orașelor istorice.

Pentru a doua direcție de cooperare, care prevede promovarea culturii și a dialogului intercultural pentru relații intercomunitare pașnice, sunt prevăzute susținerea cooperării între

operatorii culturali (prin programul „Europa Creativă” și promovarea culturii în cadrul Parteneriatului Estic), consolidarea păcii prin dialogul intercultural (dialogul intercultural în rândul tinerilor, formarea de observatori pentru misiunile de observare a alegerilor și de personal, promovarea drepturilor culturale). Activitățile în direcția consolidării cooperării privind patrimoniul cultural prevăd susținerea cercetărilor și protejarea patrimoniului cultural, combaterea traficului de patrimoniu.

Comisia UE, prin Strategia lansată, consideră că succesul implementării activităților prevăzute în cele trei direcții de lucru va depinde de unificarea tuturor forțelor părților interesate – autoritățile publice la toate nivelurile, organizațiile culturale și societatea civilă locală. O abordare concertată ar permite economie de resurse, reducerea riscurilor în implementare, creșterea impactului și vizibilității acțiunilor. Acest deziderat este realizat prin cooperarea consolidată la nivelul UE și susținerea schimburilor interculturale de studenți, cercetători și absolvenți. Consolidarea cooperării prevede finanțări pentru dezvoltarea platformei pentru diplomatie culturală, consolidarea cooperării cu institutele culturale, creșterea rolului delegațiilor UE, înființarea de Case europene de cultură, susținerea societății civile active, desfășurarea evenimentelor culturale europene comune, concentrarea pe partenerii strategici. Ca instrumente pentru dezvoltarea schimburilor interculturale sunt stabilite promovarea mobilității cercetătorilor, susținerea schimburilor de studenți și personal, dezvoltarea proiectelor comune, crearea rețelelor de absolvenți ai studiilor europene.

Strategia a servit ca bază pentru lansarea de către Comisia Europeană în 2018 a unei noi agende europene pentru cultură [118]. Ca urmare a crizei financiare cu care s-a confruntat Europa după 2009 – creșterea inegalităților sociale, radicalizarea și amenințările teroriste, implementarea noilor tehnologii digitale – s-au schimbat esențial modelele de viață și cadrul valoric în societate. Agenda are scopul de a consolida cooperarea dintre cultură și educație, precum și relațiile cu alte domenii, pentru ca sectorul să poată face față provocărilor și, în același timp, să profite de noile oportunități. Documentul are trei obiective strategice cu dimensiuni socială, economică și relații externe. „Dimensiunea socială – valorificarea potențialului culturii și al diversității culturale pentru coeziunea și bunăstarea socială:

- încurajarea capacității culturale a tuturor europenilor prin punerea la dispoziție a unei game largi de activități culturale și prin oferirea de posibilități de participare activă;
- încurajarea mobilității profesioniștilor din sectoarele culturale și creative și eliminarea barierelor din calea mobilității lor;

- protejarea și promovarea patrimoniului cultural european ca resursă comună, pentru a-i sensibiliza pe cetățeni cu privire la istoria și la valorile noastre comune și pentru a consolida sentimentul unei identități europene comune” [118, p. 3].

Participarea populației la activități culturale are multiple efecte pozitive, precum reducerea barierelor atât de comunicare, cât și sociale, incluziunea socială a persoanelor defavorizate (migranți, refugiați, grupuri minoritare etc.), transformarea și creșterea bunăstării comunităților, îmbunătățirea calității vieții. Cercetarea din 2015 printre persoanele cu vârstă mai mare de 16 ani, în țările UE, 46% au fost la cinema, 43% – la reprezentații teatral-concertistice, iar 43% au vizitat locuri culturale (muzee, galerii etc.). În același timp, 30,0% din populația UE participă permanent în activități culturale. La nivel general, circa 63,7% din populația de după 16 ani în ultimele 12 luni până la cercetare au vizitat activități culturale, dintre care 82,8% reprezintă tinerii cu vârste cuprinse între 16 și 29 de ani, iar 52,8% – vârstnicii între 65 și 74 de ani. Cele mai înalte niveluri de participare au fost înregistrate în țările nordice Danemarca (85,3%), Suedia (85,0%), Finlanda (83,7%), Olanda (de asemenea, 83,7%). Țările cu cel mai jos nivel de participare sunt Grecia, Italia (ambele 46,9%), Croația (36,6%), Bulgaria (28,6%) și România (27,4%).

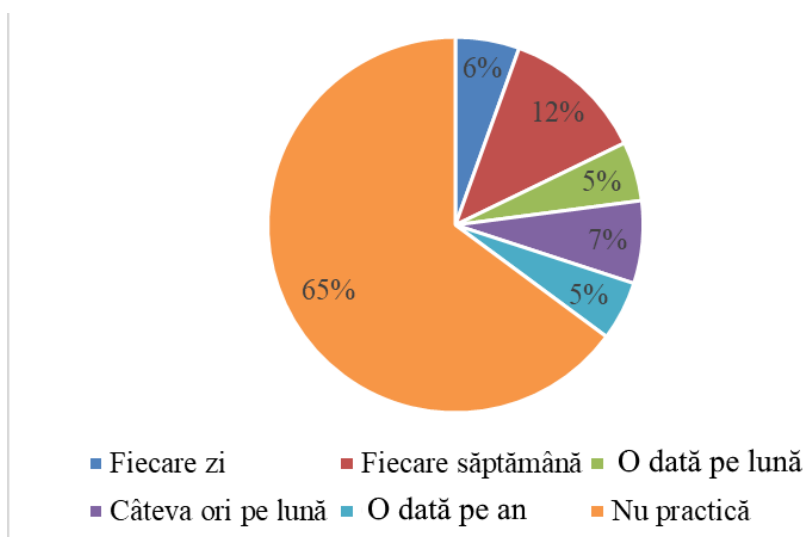


Fig. 2.3. Distribuția populației în funcție de practicarea activităților artistice în țările UE (2018)

Sursa: Elaborată de autor în baza EUROSTAT [119].

Mai mult de o treime din populația adultă practică una sau mai multe activități artistice. Distribuția practicării de către populația UE a activităților artistice este prezentată în *fig. 2.3*. 6,0% din populație practică în fiecare zi anumite activități artistice, 12,0% – în fiecare săptămână, 12,0% – o dată sau de câteva ori pe lună.

Cea mai mare pondere de practicare de către adulți a activităților artistice (cel puțin o dată în săptămână) a fost înregistrată în Finlanda (24,1%), Germania (21,6%), Austria (20,4%) și Olanda (20,2%). Cea mai mare pondere a populației care nu practică deloc activități artistice a fost înregistrată în Cipru (80,1%), Belgia (81,8%), Bulgaria (82,8%), Franța (82,9%), Croația (84,0), Portugalia (84,4%) și România (87,0%). Mai mult de o treime din populația adultă, care nu practică activități culturale, a menționat drept motiv principal lipsa de interes.

În cadrul chestionării populației în cercetarea de față s-a stabilit, că în Republica Moldova practică activități artistice în fiecare zi – 2,2%, odată pe săptămână – 5,5%, odată pe lună – 9,7%, câteva ori pe an – 18,6% din populație. 64,0% din populație nu practică deloc activități artistice. Republica Moldova înregistrează participare mai redusă în comparație cu țările UE cu politici culturale participative (Finlanda, Olanda) și intervenționiste (Germania, Austria), dar mai bune în comparație cu statele cu politici culturale paternaliste (Bulgaria, Franța, România) .

În scopul reducerii barierelor sociale și economice în calea participării populației la activitățile culturale, agenda europeană pentru cultură propune o nouă abordare bazată pe principiul „capacității culturale”, care presupune oferirea unei „game largi de activități culturale de calitate, promovarea oportunităților de participare și de creație pentru toți și consolidarea legăturilor dintre cultură și educație, afacerile sociale, politica urbană, cercetare și inovare” [118, p. 3].

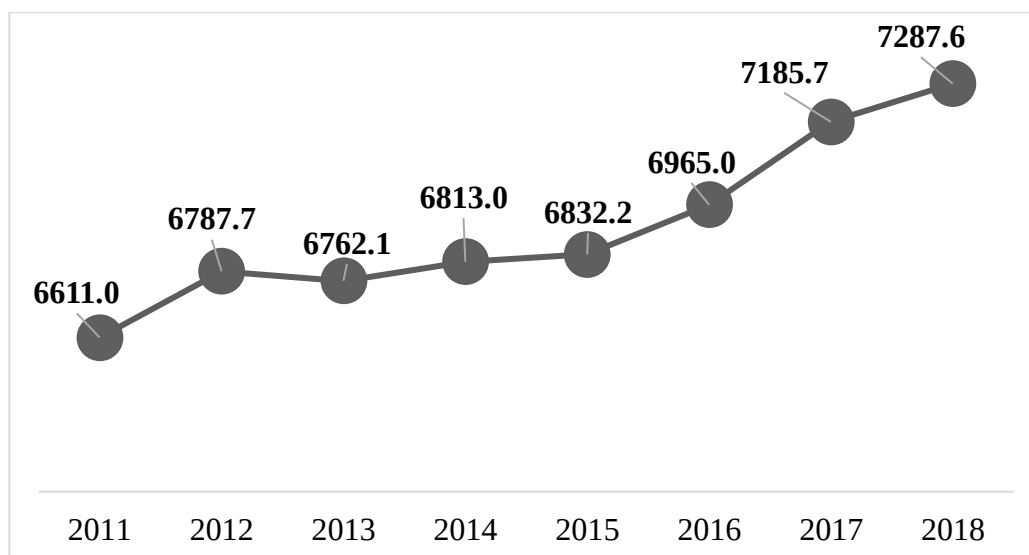


Fig. 2.4 . Număr de angajați în domeniul culturii pe piața europeană, mii, pe ani

Sursa: Elaborată de autor în baza EUROSTAT [120].

Cultura are un rol important în creșterea economică, crearea locurilor de muncă și dezvoltarea comerțului. Numărul angajaților în domeniul cultural este în creștere permanentă. În *fig. 2.4* este prezentată evoluția numărului de angajați în domeniul culturii pe parcursul anilor 2011-2018. În comparație cu datele din țările UE, cercetarea empirică realizată în cadrul prezentei lucrări, a constatat că în Republica Moldova, numărul angajaților din domeniul artelor și activităților de recreere s-a redus de la 13922 de persoane în 2013 până la 12330 în 2019.

Valorificarea capacităților transformatoare ale sectoarelor culturale și creative poate fi realizată prin îmbinarea lor cu posibilitățile altor sectoare, cum ar fi tehnologiile informaționale, turismul, industria producătoare ș.a. Realizarea noilor oportunități necesită crearea unor condiții favorabile pentru întreprinderile culturale și creative, asigurarea unui acces mai larg la finanțare și dezvoltarea unor competențe și cunoștințe specifice cerințelor actuale ale pieței. Astfel, dimensiunea economică prevede sprijinirea creativității bazate pe cultură în domeniul educației, al inovării, al creării de locuri de muncă și al creșterii veniturilor.

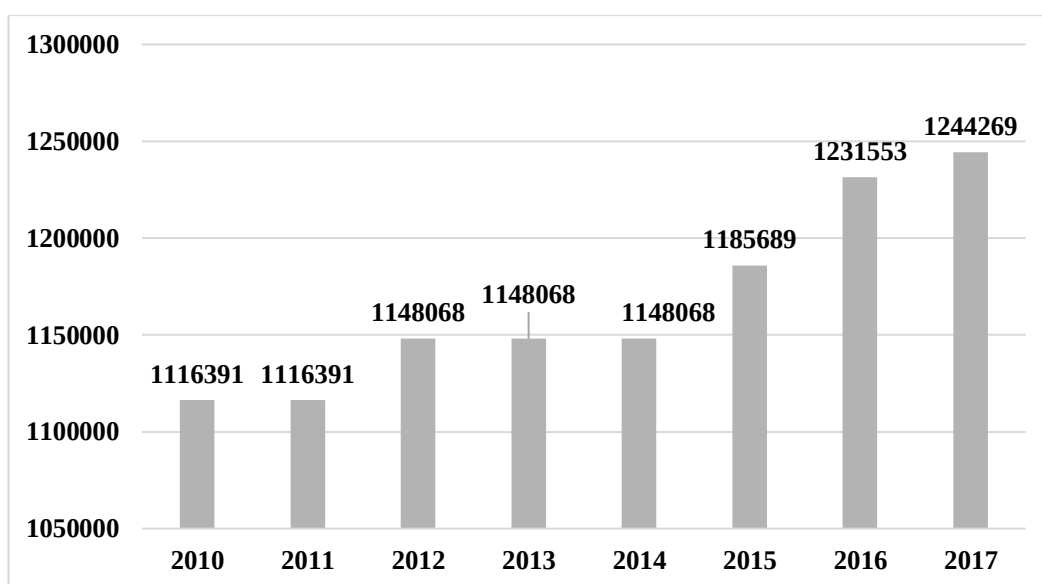


Fig. 2.5. Numărul întreprinderilor din sectorul cultural în țările UE, pe ani

Sursa: Elaborat de autor în baza EUROSTAT [121].

Pentru aceasta a fost prevăzut: „1) Promovarea artelor, a culturii și a gândirii creative în educația și formarea formală și non-formală, la toate nivelurile, precum și în învățarea pe tot parcursul vieții; 2) Încurajarea unor ecosisteme favorabile pentru industriile culturale și creative, prin promovarea accesului la finanțare, a capacității de inovare, a remunerației echitabile a autorilor și creatorilor, precum și a cooperării trans-sectoriale; 3) Promovarea competențelor necesare în sectoarele culturale și creative, inclusiv a competențelor digitale, antreprenoriale, tradiționale și specializate” [118, p. 6]. În Fig. 2.5. este prezentată evoluția întreprinderilor din

sectorul cultural în țările UE. În 2010 erau înregistrate 1116391 de unități, numărul lor în 2017 a ajuns la 1244269 de întreprinderi, înregistrând– o creștere cu 11,5%.

Pe dimensiunea externă au fost confirmate prioritățile formulate în Comunicarea comună din 2016, intitulată „Către o strategie a UE pentru relațiile culturale internaționale”: „Sprijinirea culturii ca motor de dezvoltare socială și economică durabilă; Promovarea culturii și a dialogului intercultural în vederea dezvoltării unor relații intercomunitare pașnice; Consolidarea cooperării în domeniul patrimoniului cultural”. Aceste prevederi coincid cu direcțiile stabilite de către Convenția UNESCO din 2005 asupra protecției și promovării diversității expresiilor culturale, la care au aderat UE și toate statele membre. Iar Strategia politicii externe și de securitate a Uniunii a recunoscut cultura ca o componentă și un vector important al dezvoltării și a determinat diplomația culturală ca domeniu de acțiune externă comună a UE. Astfel, noua agendă lansează o „promovare mai eficace a culturii ca vector al identității și al coeziunii, ca factor determinant al dezvoltării socioeconomice și ca element ce stimulează în mod direct relațiile pașnice, inclusiv prin contactele directe între oameni care se creează în contextul proiectelor educaționale și de tineret, axându-se în mod special pe țările din Balcanii de Vest și pe cele implicate în procesul de aderare. De asemenea, Comisia intenționează să utilizeze agenda pentru a evidenția dimensiunea culturală a dezvoltării durabile și pentru a sprijini punerea în aplicare a Agendei 2030 a ONU pentru dezvoltare durabilă” [118, p. 8].

În afară de activitățile preconizate pentru realizarea obiectivelor propuse din cadrul celor trei dimensiuni de acțiune, socială, economică și externă, există și două programe mari europene, care, de asemenea, sunt direcționate spre îndeplinirea acelorași scopuri: patrimoniul cultural și dezvoltarea digitală. Punerea în aplicare cu succes a noii agende și a acțiunilor din cadrul acesteia necesită o cooperare strânsă cu Parlamentul European, Consiliul, statele membre și părțile interesate din sectorul culturii, precum și implicarea activă a tuturor. Respectând principiul subsidiarității, UE consideră necesară îmbunătățirea cooperării cu statele membre pentru formularea unei agende comune, determinarea orientărilor strategice și implementarea activităților-pilot la nivel național, regional sau local, cofinanțate prin instrumentele elaborate în cadrul comunității, care să ofere posibilități de învățare reciprocă, atât între statele membre, cât și cu statele partenere. Un rol important în realizarea agendei îl poate avea valorificarea mai eficientă a oportunităților de colaborare cu societatea civilă, utilizarea mijloacelor online și deschiderea către organizațiile relevante din afara sectoarelor culturale și creative.

Concluziile pe care le extragem din analiza reglementărilor normative actuale privind dezvoltarea culturii în UE ne permit să afirmăm că în raport cu legislațiile naționale în domeniul culturii, cadrul normativ al UE este strict reglementat. Cultura este domeniul care se află în

responsabilitatea statelor membre și, spre deosebire de alte domenii, nu prevede o politică unică. Fiecare țară își dezvoltă politicile sale culturale proprii. Contribuția UE în domeniul culturii este dezvoltarea cooperării internaționale și sprijinirea, după necesitate, a unor activități ale statelor membre, care au interes comunitar. UE încurajează cooperarea culturală dintre țări prin diferite programe.

Reglementările normative ale UE în domeniul culturii au scopul de a încuraja cooperarea dintre statele membre și a completa acțiunile țărilor membre pentru îmbunătățirea cunoașterii și promovării culturilor popoarelor europene, păstrarea și protejarea patrimoniului cultural de importanță europeană. UE consideră că schimburile culturale și dialogul intercultural pot contribui la consolidarea oamenilor și societăților și, respectiv, pot asigura creșterea bunăstării populației la nivel comunitar. Pentru aceasta este necesar ca cultura să se regăsească în strategiile de dezvoltare națională a țărilor membre, astfel încât activitățile la nivel de comunitate să le completeze pe cele de nivel național, să promoveze patrimoniul și serviciile culturale europene în afara UE, să susțină mobilitatea profesioniștilor culturali pe plan internațional.

În ultimele decenii, sub influența crescândă a tendințelor globalizării, în statele UE s-a cristalizat concepția că eficiența schimbărilor socio-economice depinde în mare măsură de recunoașterea de către societate a rolului special pe care cultura îl are în dinamizarea proceselor sociale și, în final, de modelele politicilor culturale naționale implementate. După cum s-a observat, de rolul și funcțiile statului în sfera culturală, de atitudinea față de domeniu depind rezultatele reformelor social-economice. Cultura nu poate fi tratată ca un domeniu de consum, o suprastructură, care necesită să fie susținută din banii publici. Cultura reprezintă o resursă a dezvoltării durabile. Ideea dezvoltării social-economice prin cultură nu mai reprezintă doar un concept teoretic, dar, în același timp, ea nu este evaluată ca o condiție indispensabilă de dezvoltare rapidă în toate țările UE.

2.3. Modele de politici culturale naționale dezvoltate în statele Uniunii Europene

În 1998, Consiliul Europei în parteneriat cu Institutul European pentru Cercetare Culturală Comparată ERICarts a lansat o lucrare de referință unică asupra politicilor culturale din țările europene, care include și țări din afara comunității, denumită COMPENDIUM. Documentul reprezintă un sistem cu actualizare și extindere permanentă, care asigură informarea și monitorizarea politicilor culturale, mecanismelor, dezbaterilor și tendințelor din acest domeniu în majoritatea țărilor din Europa. Compendiul este realizat în parteneriat cu o comunitate de practicieni, constituită din cercetători independenți în domeniul politicilor culturale, reprezentanți ai ONG-urilor și guvernelor naționale.

Utilizând acest instrument, precum și informațiile din alte surse, în continuare este realizată analiza comparativă a politicilor culturale ale țărilor membre ale UE și distribuirea lor în funcție de modelele politicilor aplicate conform conceptului elaborat și propus de autor. Excluzând modelul *emfatic*, caracteristic regimurilor autoritare, pentru țările membre ale UE se pot analiza modelele specifice țărilor democratice: *paternalist*, *participativ*, *intervenționist* și *antreprenorial*. Distribuirea politicilor culturale în conformitate cu aceste modele va fi realizată pe baza analizei principalelor caracteristici ale politicilor și priorităților de dezvoltare culturală, stabilite în documentele de politici culturale naționale existente în prezent. În *Anexa 9* este prezentat tabelul care înglobează prioritățile politicilor culturale naționale ale tuturor țărilor membre UE.

După caracteristicile expuse, cel mai des întâlnite printre politicile culturale ale țărilor membre este *modelul paternalist*. Alături de Franța, care este protagonistul de bază al acestui model, caracteristicile lui se regăsesc și în alte țări precum, Bulgaria, Cipru, Grecia, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania.

La *modelul participativ* pot fi atribuite Danemarca, Finlanda, Olanda, Suedia, precum și unele țări care au pornit de la modelul paternalist, dar care au în prioritățile lor dezvoltarea caracteristicilor participative, precum Croația, Cehia, Estonia, Polonia. Mai puține sunt țările cu caracteristicile *modelului intervenționist* – Austria, Belgia, Germania și *modelului antreprenorial* – Irlanda, Marea Britanie. În continuare vom prezenta politicile culturale ale unor țări UE care reprezintă cele patru modele.

Modelul politicilor culturale franceze se caracterizează printr-o implicare importantă a autorităților publice. Responsabil de implementarea politicilor culturale pe întreg teritoriul țării este Ministerul Culturii și Comunicațiilor. Autoritățile regionale și locale sunt, de asemenea, responsabile pentru implementarea politicilor culturale în municipii și regiuni. Deseori acțiunile culturale desfășurate de diverși actori publici se suprapun și sunt realizate în comun, într-un cadru contractual sau bazat pe acord. Pe lângă reglementarea aspectelor juridice, guvernul central, administrațiile locale și regionale alocă fonduri substanțiale pentru susținerea diferitor organizații, bunuri și activități culturale. Ministerul acționează în două direcții: reglementarea domeniului și susținerea activităților culturale directe prin intermediul fondurilor publice alocate din bugetul național. Accesul egal al cetățenilor la cultură este un drept garantat constituțional: statul trebuie să asigure participarea la viața culturală a tuturor doritorilor.

Franța recunoaște că cultura este o parte integrantă a dezvoltării generale, inclusiv a dezvoltării sociale și economice, este un element-cheie pentru asigurarea calității vieții și dezvoltării fiecărui individ. Legitimitatea intervenției publice în domeniul cultural este argumentată de necesitatea protejării și promovării patrimoniului cultural ca un bun public comun,

a susținerii creativității culturale și artistice ca o componentă importantă a dezvoltării comunitare, a prevenirii riscurilor inerente ale influenței pieței: monopolizarea, uniformizarea și eliminarea produselor culturale care nu sunt considerate comercializabile. Astfel, de la crearea sa, una dintre misiunile esențiale ale Ministerului a fost aceea de a asigura accesul populației la patrimoniul cultural și susținerea creativității prin creațiile artistice contemporane. Cu toate că evoluția vieții culturale și socio-economice a influențat dezvoltarea obiectivelor politicilor culturale în direcția digitalizării și tehnologizării serviciilor culturale, viziunea politică rămâne axată pe atragerea de noi audiente pentru toate formele de exprimare culturală, dezvoltarea publicului fiind unul dintre cele mai importante obiective ale politicilor culturale.

Alături de Ministerul Culturii și Comunicațiilor în realizarea politicilor culturale participă și alte ministere (de exemplu, Ministerul Afacerilor Externe, Educației, Cercetărilor, Turismului), asumându-și sectoarele culturale specifice. Autoritățile regionale și locale sunt responsabile de implementarea politicilor culturale în regiunile și localitățile lor. Prioritățile politicii culturale franceze au fost formulate în primul articol al Decretului nr. 2012-776 din 24 mai 2012, care precizează că misiunea Ministerului Culturii și Comunicațiilor este: „Să facă produsele culturale majore ale omenirii, în special produsele franceze, accesibile unui număr maxim de persoane; să protejeze și să promoveze toate componentele patrimoniului cultural; să încurajeze crearea operelor artistice și intelectuale; să favorizeze dezvoltarea educației și practicii artistice; să contribuie la dezvoltarea educației culturale și artistice a copiilor și tinerilor; să încurajeze inițiativele culturale locale, să dezvolte relațiile dintre politicile culturale de stat și cele teritoriale și să participe la politica de devoluție desfășurată de guvern; să contribuie la dezvoltarea industriilor culturale, a noilor tehnologii pentru crearea și diseminarea patrimoniului cultural și să promoveze conținutul și serviciile culturale digitale; să definească, să coordoneze și să evalueze politicile pentru artele vizuale; să asigure influența la nivel mondial a artelor și culturii franceze și francofone; să contribuie la politica culturală franceză externă și la politicile pentru rețeaua instituțională culturală franceză din străinătate” [122].

Un alt stat reprezentativ al modelului de politici culturale paternaliste este *România*. Rolul principal al Ministerului Culturii și Patrimoniului Național al României este asigurarea respectării și promovării drepturilor și libertăților fundamentale stabilite de Constituția țării și de tratatele și convențiile internaționale la care România este parte, în ceea ce privește libertatea de exprimare și creația, oportunitățile egale și accesul liber la cultură, participarea la viața culturală. Principiile fundamentale care stau la baza politicilor culturale pornesc de la abordarea conform căreia cultura este un element esențial al dezvoltării umane, creativitatea culturală reprezintă una din principalele surse ale progresului, dezvoltării durabile și un factor de stimulare a calității vieții și coeziunii

sociale. Modelul politicilor culturale este caracterizat ca fiind orientat spre beneficiile generate de consumatori, în special prin consolidarea responsabilităților manageriale ale managementului instituțiilor culturale, prin crearea de servicii descentralizate noi și prin mecanismul financiar „la distanța brațului”, cum ar fi Fondul Cultural Național. Principalele obiective ale activităților Ministerului sunt orientate spre creșterea gradului de acces și participare la cultură, promovarea diversității și păstrarea identităților culturale, promovarea multiculturalismului și protejarea culturii minorităților, protejarea patrimoniului cultural, material și imaterial, promovarea și dezvoltarea creației contemporane și sprijinirea creatorilor, susținerea circulației operelor și a creațiilor culturale, promovarea dialogului intercultural și a creației culturale în circuitul valorilor mondiale, proiectarea unui sistem de protecție socială pentru creatori și artiști, pregătirea profesională pentru lucrătorii din sectorul cultural, promovarea de programe și proiecte dedicate educației adulților [123].

Prezintă interes și politicile culturale ale altor țări reprezentante ale modelului paternalist, mai ales ale celor postsocialiste, precum Bulgaria, Ungaria, Slovacia, Slovenia, și baltice – Letonia și Lituania.

Ungaria după schimbarea regimului (1990) a inițiat o campanie activă de descentralizare și implementare a mecanismului de finanțare „la distanța brațului”. Trecerea responsabilităților către administrațiile publice locale a dus în scurt timp la faptul că ponderea administrațiilor locale în finanțarea publică a culturii a depășit ponderea guvernului central. Cu toate acestea, atât în ochii și așteptările populației, cât și în practică, politicile culturale naționale rămân destul de centralizate. Responsabil de domeniu în prezent este Ministerul Resurselor Umane, care este obligat să asigure funcționarea instituțiilor culturale de importanță națională. Fondul Cultural Național, înființat în 1993 ca o agenție de finanțare, funcționează ca o instituție semiautonomă responsabilă de finanțarea proiectelor, dar rolul lui este încă nesemnificativ [124].

Principalele elemente ale actualului model de politici culturale ale *Sloveniei* sunt determinate de rolul central al autorităților publice în domeniul culturii, care reiese din concepția „statului social”, de gradul înalt de reglementări în domeniu, de monitorizarea slabă a implementării lor și de existența unor proceduri complicate de distribuire a fondurilor publice, dificile și frustrante, atât pentru administrația culturală, cât și pentru beneficiarii de fonduri. Deciziile de distribuire a fondurilor financiare sunt adoptate de către comisiile de experți formate pentru fiecare disciplină aparte (în prezent 17), compuse din profesioniști din domeniul respectiv. Instituțiile culturale publice nu fac parte din administrația centrală sau locală. Ele sunt o moștenire a sistemului de administrare anterior, prin care toate instituțiile erau entități juridice separate de drept public cu capacitate autonomă de activitate și structură de conducere proprie. Cu toate acestea, un sistem

central de reglementări și proceduri de finanțare bugetară definesc cadrul strict de funcționare a acestora. Din 2004 se aplică finanțări structurale pe trei ani pentru ONG-uri. Cu toate acestea, din cauza finanțării limitate, atât la nivel național, cât și la nivel local, sectorul cultural independent nu are încă recunoaștere și sprijin respectiv pentru noile modele și practici inovatoare de lucru și colaborare. Responsabilitățile față de infrastructura culturală sunt descentralizate, astfel municipalitățile sunt responsabile de muzee, biblioteci, activitățile culturale și artistice de amatori, și alte programe culturale de importanță locală. Totodată, în zonele în care locuiesc minoritățile naționale, municipalitățile sunt, de asemenea, obligate să susțină activitățile lor culturale. Obiectivele generale ale politicilor culturale slovene sunt determinate de Actul de Reglementare a Realizării Interesului Public în Domeniul Culturii (2002). Acestea sunt: sprijinirea creativității culturale, asigurarea accesului la cultură, participarea activă la viața culturală, realizarea diversității culturale, conservarea patrimoniului cultural și dezvoltarea identității culturale slovene, împreună cu dezvoltarea așa-numitului spațiu cultural comun sloven, care include minoritățile slovene ce trăiesc în țările vecine: Italia, Austria, Ungaria și Croația [125].

Ministerul Culturii al *Letoniei* este principala instituție care formulează și coordonează politicile culturale de stat. În prezent în domeniu are loc procesul de descentralizare cu implicarea organizațiilor neguvernamentale și a societății civile, astfel, Ministerul a semnat mai multe acorduri cu organizații neguvernamentale (de exemplu, Institutul de Teatru din Letonia, Centrul de Literatură Letonă), delegând o serie de funcții specifice. Există comisii sau consilii consultative în majoritatea sectoarelor culturale, ce includ operatori culturali, experți și reprezentanți ai altor ministere, municipalități și organizații neguvernamentale, care participă activ la procesul de elaborare a politicilor și la distribuirea sprijinului financiar. Criza economică a provocat accelerarea proceselor de descentralizare, Ministerul Culturii fiind dispus să transmită municipalităților responsabilitatea pentru arta de amatori, educația culturală și unele instituții de artă profesională. În același timp, pentru a salva unele organizații, care funcționau ca organe independente (Centrul Național de Film, Autoritatea de Stat pentru Muzee), acestea au fost integrate în structura Ministerului sau transformate în instituții bugetare, pierzându-și autonomia. Prioritățile politicilor culturale sunt determinate de către Strategia 2014-2020 „Letonia creativă”, cu următoarea viziune față de cultura țării: „Letonia – o țară cu un patrimoniu bogat și păstrat, o viață culturală activă și diversă, oameni creativi, industrii creative cu un potențial de export ridicat și o viață de calitate înaltă pentru toată lumea” [126]. Pentru realizarea acestei viziuni, sunt stabilite următoarele priorități: conservarea și dezvoltarea capitalului cultural care implică membrii comunității în procesele culturale; formarea unui sistem creativ de învățare de-a lungul vieții și de educație culturală orientat spre ocuparea forței de muncă; dezvoltarea industriilor culturale și

creative cu un potențial de export ridicat; crearea teritoriilor creative și asigurarea accesibilității serviciilor culturale [126].

Un obiectiv pe termen lung pentru politicile culturale ale *Lituaniei*, stabilit încă în 1994 prin programul de guvernare, a fost descentralizarea instituțiilor de artă și cultură de sub jurisdicția și controlul financiar al statului. Legea privind autonomia acordă administrațiilor locale responsabilitățile juridice și administrative de elaborare și implementare a politicilor culturale în conformitate cu nevoile comunităților lor. Cu toate acestea, și în prezent, susținerea de bază a instituțiilor culturale și sprijinul pentru dezvoltarea sectorului cultural rămâne în responsabilitatea Ministerului Culturii. Ministerul este instituția principală care elaborează și implementează politicile culturale de stat. Odată cu adoptarea Legii privind Consiliul Culturii din Lituania în 2012 a fost realizat un pas important spre schimbarea modelului de politici culturale, reformarea administrării și dezvoltarea autonomiei domeniului cultural. Legea a stabilit responsabilitatea Ministerului Culturii pentru elaborarea politicilor culturale, iar implementarea lor a fost atribuită Consiliului Culturii. Consiliul are următoarele funcții: finanțarea proiectelor culturale și artistice, a programelor și a altor activități culturale pe baza selecției competitive a proiectelor, în baza recomandărilor experților din domeniu; gestionarea Fondului de susținere a culturii; acordarea de burse și alte tipuri de sprijin financiar pentru artiștii din domeniul culturii și artelor; organizarea și susținerea procesului de cercetare în domeniul artelor; monitorizarea și analiza implementării proiectelor culturale și artistice; elaborarea proiectelor și implementarea programelor de sprijin financiar din partea UE și din alte țări și gestionarea fondurilor de sprijin financiar pentru sectorul culturii; cooperarea cu agențiile și instituțiile de stat și municipale în dezvoltarea culturii. Deciziile sunt luate de un organ de conducere colegial, care are zece membri aleși pentru o perioadă de patru ani, având la bază principiul diversității în ceea ce privește domeniile culturii și artei și reprezentarea teritorială. Obiectivele politicilor culturale sunt orientate spre păstrarea patrimoniului cultural ca element al identității culturale naționale, promovarea creativității și diversității artistice, dezvoltarea unei societăți informaționale, stimularea deschiderii culturii naționale și a prezentării acesteia în străinătate, garantarea participării la viața culturală a populației [127].

Succinte analize ale politicilor culturale din alte țări care dezvoltă modelul paternalist, Bulgaria, Cipru, Grecia, Italia, Luxemburg, Letonia, Malta, Portugalia, Spania sunt expuse în *Anexa 8*.

În baza priorităților prezentate putem distinge caracteristicile de bază ale *modelului paternalist*: implicarea substanțială a autorităților publice centrale în stabilirea priorităților, elaborarea și implementarea politicilor culturale; susținerea activităților culturale din fonduri

publice la diferite niveluri: național, regional, local; administrarea domeniului de către instituții publice specializate; asigurarea accesului larg al populației la produsele și serviciile culturale, extinderea și diversificarea publicului; susținerea consistentă a artei profesioniste; încurajarea variatelor activități artistice în toate domeniile culturale; protejarea și promovarea valorilor culturale naționale; prevalarea sectorului public al organizațiilor culturale față de cel privat.

Modelul participativ de elaborare a politicilor culturale este specific țărilor precum Suedia, Olanda, Finlanda.

Modelul *politicilor culturale suedeze* este marcat de o susținere puternică a activităților și organizațiilor culturale prin diferite agenții guvernamentale, conduse de către directori și consilii administrative desemnate de guvern, cu participarea nemijlocită a reprezentanților domeniilor și profesiilor relevante. Printre cele mai importante astfel de organisme sunt Consiliul Suedez al Artelor, Consiliul Suedez al Patrimoniului, Institutul de Film Suedez, precum și agențiile guvernamentale responsabile pentru activitatea instituțiilor culturale din țară. Autonomia instituțiilor culturale care activează ca agenții guvernamentale este protejată de legea constituțională. În timp ce guvernul național este în multe privințe principalul actor în politica culturală suedeză, organizațiile artelor și culturii în Suedia pot fi descrise ca o rețea complexă de interacțiuni între stat, piață, societatea civilă și asociațiile profesionale culturale. Tot mai evidentă devine orientarea spre implicarea pozitivă a pieței, în special la nivel local și regional. În același timp, nivelul regional devine din ce în ce mai important în dezvoltarea politicilor culturale suedeze.

Recunoscând cultura ca parte importantă a creării *statului bunăstării sociale*, obiectivul central pentru guvernare a devenit asigurarea accesului larg la produsele culturale pentru toți cetățenii statului, indiferent de locul de reședință, dar și încurajarea participării active a populației la activitățile culturale. În prezent, Ministerul Culturii este responsabil pentru dezvoltarea artelor, protejarea patrimoniului cultural, evoluția mass-media, păstrarea și integrarea culturii minorităților naționale, susținerea societății civile, asigurarea drepturilor omului și principiilor democrației în societate, precum și de politici împotriva discriminării și a rasismului. La nivel local, multe orașe și municipii mai mari susțin muzeele locale și sunt coproprietari ai teatrelor regionale, dar responsabilitățile principale ale politicilor culturale locale sunt bibliotecile publice, școlile de cultură și artă, educația adulților.

În 2008 Parlamentul suedez a creat o Comisie pentru evaluarea politicilor culturale și în urma recomandărilor ei a adoptat un proiect de lege, care stabilește obiectivele de dezvoltare a domeniului: „Cultura ar trebui să fie o forță dinamică, provocatoare și independentă bazată pe libertatea de exprimare. Toată lumea ar trebui să poată participa la viața culturală. Creativitatea, diversitatea și calitatea artistică ar trebui să marcheze dezvoltarea societății.

Pentru a-și atinge obiectivele, politica culturală trebuie: să promoveze oportunitatea pentru fiecare de a beneficia de experiențe culturale, de educație culturală și de a-și dezvolta capacitățile creative; să promoveze inovațiile calitative și artistice; să promoveze patrimoniul cultural existent, prin conservare, utilizare și dezvoltare; să promoveze schimbul și cooperarea internațională și interculturală; să asigure în special dreptul la cultură al copiilor și al tinerilor” [128].

Modelul politicilor culturale în *Finlanda* reflectă valorile unui stat al bunăstării sociale. Din punctul de vedere al procesului de luare a deciziilor și al administrării, politicile culturale finlandeze sunt un model de descentralizare orizontală și verticală și de implementare prin instrumentul „lungimii brațului”. La nivelul guvernului central, în elaborarea și implementarea politicilor culturale se implică multe organizații și agenții de experți, care consiliază Ministerul Educației și Culturii. Unele dintre aceste organisme au, de asemenea, o putere de decizie independentă. Descentralizarea orizontală este deseori corporatistă: asociațiile de artiști profesioniști și lucrătorii culturali joacă un rol important în formularea și punerea în aplicare a politicilor, precum și în stabilirea granturilor și finanțării proiectelor. Politicile culturale urmăresc obiectivele de afirmare a identității naționale, susținerea creativității artistice, conservarea și dezvoltarea patrimoniului cultural, accesibilitatea și utilizarea diversă a culturii, stimularea producției, a ocupării forței de muncă și antreprenoriatul în sectorul cultural. Pe de altă parte, ideile promovate în ultimii ani, prin care artele și cultura pot contribui la creșterea economică, spori exporturile și ocuparea forței de muncă, pot influența pozitiv dezvoltarea regională și locală, îmbunătăți coeziunea socială, au devenit tot mai populare. Ele s-au regăsit în Strategia din 2015 a Ministerului Educației și Culturii, în care au fost enumerate următoarele sarcini strategice: protejarea accesului egal la educație și cultură; promovarea învățării pe tot parcursul vieții; sporirea oportunităților de participare în activități culturale; asigurarea resurselor pentru creșterea capacității competitive culturale și economice a societății finlandeze; diversificarea căilor de creștere a impactului culturii finlandeze în comunitatea internațională; îmbunătățirea eficacității în sectorul cultural [129].

Ministerul Educației, Culturii și Științei al *Olandei* o dată la patru ani prezintă un Memorandum despre Cultură, în care este realizată o analiză a activităților efectuate și propuse planurile pentru viitor. Documentul include planificarea cheltuielilor de politică culturală pentru următorii patru ani în susținerea artelor, patrimoniului, bibliotecilor, industriilor culturale și creative. Potrivit guvernului, acest sistem de finanțare permite instituțiilor de artă și cultură să adopte programe de activitate pe termen lung, ținând cont de sprijinul financiar asigurat. Din 2013 o atenție mai mare este acordată valorii sociale a artei și culturii, ce a condus la creșterea bugetului și inițierea unor programe suplimentare. Instituțiile culturale care intenționează să solicite o

subvenție structurală pentru patru ani (perioada politicilor culturale aprobate) trebuie să depună o cerere cu un an înainte de începerea ei. Astfel, finanțările de stat asigură mai multă stabilitate, pe lângă subvențiile bazate pe proiecte, se pot obține, de asemenea, subvenții structurale de 2 și 4 ani. Deși politicile culturale olandeze sunt revăzute la fiecare patru ani, există un grad înalt de continuitate în prioritățile stabilite. În ultimul timp, accentele prioritare s-au schimbat de la susținerea diversității culturale, promovarea internațională a artei și culturii, conservarea patrimoniului cultural, susținerea educației culturale spre asigurarea participării largi a populației, dezvoltarea inovațiilor și antreprenoriatului, susținerea culturii din partea societății [130].

Modelului participativ îi pot fi atribuite și politicile culturale ale unor țări postsocialiste, cum ar fi Polonia, Croația, Cehia, dar și Estonia.

La constituirea noului model de politici culturale ale *Poloniei* s-a ținut cont atât de abordarea veche, centralizată, cât și de încercările din primii trei ani de trecere la economia de piață, de instituire a unui model liberal. Cea de a „treia cale” aleasă se bazează pe abordarea modelului de stat al bunăstării sociale și prevede o participare activă a populației, susținerea parteneriatului dintre stat și o societate civilă activă. Cu toate că s-au realizat multe în această direcție, totuși organizațiile din sectorul asociativ nu sunt considerate încă parteneri reali ai administrației publice locale sau ai statului în domeniul culturii. Cu toate acestea, din 1989 au avut loc schimbări majore în domeniul cultural: descentralizarea administrării, transferarea majorității instituțiilor culturale de la guvernul central către administrațiile locale, privatizarea organizațiilor din sectorul industriilor culturale (edituri, cinematografe, galerii etc.), reducerea birocrăției (renunțarea la autorizări formale de a întreprinde o activitate artistică / culturală), eliminarea coordonării și controlului asupra cheltuielilor publice pentru cultură din partea administrațiilor publice. Astăzi, modelul politicilor culturale poloneze este caracterizat printr-un nivel înalt de descentralizare, care subliniază poziția și rolul important al administrațiilor publice locale. Schimbările în responsabilitatea publică pentru cultură au avut loc în urma unui proces mai general de descentralizare a puterii de stat. Astfel, reformele din domeniul fiscal au stabilit diferite scutiri și motivații pentru donatorii sectorului cultural. În ultimii ani, procesul de reforme a continuat și a avut drept scop să ajute cultura poloneză să beneficieze mai mult de fondurile Uniunii Europene. Se observă și o nouă atitudine față de cultură, prin care se accentuează valoarea ei economică și socială. Cultura este privită drept unul dintre factorii de bază ai dezvoltării și creării capitalului intelectual, un domeniu care contribuie la creșterea economică prin îmbunătățirea atractivității investiționale a unităților teritoriale și a întregii țări. Politicile culturale contemporane reflectă obiectivele majore ale politicilor Consiliului Europei cu privire la descentralizarea și democratizarea proceselor decizionale, respectarea principiului transparenței decizionale,

susținerea diversității și subsidiarității, includerea culturii în atenția administrației publice. În acest context, Polonia este în căutarea mai degrabă a propriului model de politici culturale decât replicarea modelelor și soluțiilor din țările Europei Occidentale [131].

Croația, în ultimele două decenii, și-a stabilit ca obiective generale ale politicilor culturale asigurarea pluralismului cultural (estetic și multiethnic), a autonomiei creative, creșterea și diversificarea surselor de finanțare a culturii, dezvoltarea culturală policentrică, încurajarea participării culturale, cooperarea între sectorul public și sectorul privat pentru a spori eficiența, calitatea, ocuparea forței de muncă și inovarea. Obiectivul cel mai ambițios este aducerea culturii în centrul atenției tuturor locuitorilor țării. „Strategia dezvoltării culturale – Croația în secolul XXI”, elaborată de Ministerul Culturii în colaborare cu o echipă de experți independenți și aprobată de Parlamentul croat la începutul anului 2002, oferă o descriere detaliată a acestor obiective și instrumentele necesare pentru atingerea lor. Democratizarea culturii are menirea să sporească participarea activă în cultură și să popularizeze arta și cultura în școli și în mass-media [132].

Cehia a adoptat politicile culturale de stat pentru perioada 2015-2020 (cu perspectiva anului 2025) considerând cultura ca un factor important, care contribuie în mod fundamental la consolidarea societății, la dezvoltarea intelectuală, emoțională și morală a populației, la asigurarea competitivității în raport cu alte state. Cultura este un sector important al economiei, care, deși consumă resurse de la bugetul de stat și de la bugetele autorităților administrative regionale, prin industriile culturale și creative contribuie direct la dezvoltarea socio-economică, la crearea de noi piețe, locuri de muncă și generarea de venituri fiscale. Funcția socială a culturii este de a ajuta cetățenii, mai întâi să se autoidentifice ca indivizi liberi și, apoi, să se identifice cu comunitatea în care trăiesc, cu regiunea și țara. Participarea la activitățile culturale reprezintă o modalitate semnificativă de a folosi timpul liber și a preveni multe fenomene sociopatologice, de a-i ajuta pe cetățenii dezavantajați să se integreze în societate. În general, cultura contribuie la asigurarea egalității între genuri și la o mai bună înțelegere între cetățenii de diferite origini etnice, ea reprezintă un instrument important pentru combaterea xenofobiei și a rasismului, este un element important în dialogul intercultural [133].

Politicile culturale ale *Estoniei* sunt direcționate spre consolidarea identității naționale. Revenirea la independență în 1991 a fost precedată de o mobilizare a întregii societăți în baza culturii naționale. Cultura profesională este percepută ca reprezentantă a națiunii atât în plan exterior, cât și pentru cetățenii săi. Aceasta creează condiții pentru a acorda prioritate formelor de activitate culturală instituționalizată. Aceste priorități se consideră ca o moștenire a trecutului comunist, când atât viața culturală, cât și societatea trebuiau să rămână unite împotriva presiunilor

statului represiv. O bună parte a lucrătorilor din domeniu consideră că centralizarea este necesară pentru a face față „luptei” împotriva reducerilor de buget pentru cultură. În același timp, în realizarea politicilor culturale un rol important îl joacă și administrațiile locale, precum și o instituție foarte importantă precum este Fundația Culturală a Estoniei, care funcționează după principiul „lungimii brațului”. Aderarea la UE a influențat și obiectivele politicilor culturale. Alături de păstrarea identității naționale, se regăsește și deschiderea față de influențele culturale din alte părți ale lumii, sprijinul pentru creativitate și preocuparea pentru participarea la viața culturală [134].

În concluzie putem evidenția caracteristicile principale ale *modelului participativ*, precum: sprijinirea culturii din partea statului și un grad înalt de implicare a societății în susținerea, elaborarea și implementarea politicilor culturale; descentralizarea pe verticală și asocierea largă pe orizontală; sprijinirea financiară și administrativă a instituțiilor de artă și cultură de importanță națională de către autoritățile centrale; susținerea accesului la produsele culturale prin finanțări organizaționale sau direcționate pentru instituțiile culturale regionale și locale; susținerea inițiativelor individuale și ale organizațiilor naționale sau locale prin utilizarea mecanismelor care exclud implicarea factorului politic, cum ar fi finanțarea „la lungimea brațului”; funcționarea majorității instituțiilor culturale și artistice ca organizații non-guvernamentale (asociații, fundații, societăți pe acțiuni), deși au susținere guvernamentală; recunoașterea culturii ca sursă de creare a bunăstării sociale; încurajarea participării active a populației la activitățile culturale.

Ca reprezentante ale modelului intervenționist vom prezenta caracteristicile de funcționare a sistemelor culturale din Austria, Belgia și Germania.

Austria este un stat federal. Competențele culturale, conform constituției, sunt atribuite landurilor (Bundesländer), care beneficiază de „suveranitate culturală”. Politica culturală federală ține de responsabilitatea Departamentului de Artă și Cultură (DAC) din cadrul Ministerului Educației al Cancelariei Federale. Preocupările de bază ale DAC sunt susținerea libertății de expresie artistică și promovarea artei contemporane austriece, a artelor plastice, arhitecturii, modei și designului, muzicii, promovarea literaturii, a artei spectacolului, fotografiei, filmului în străinătate. DAC este preocupat, de asemenea, de asigurarea condițiilor de participare largă a publicului în activitățile culturale, crearea condițiilor adecvate pentru munca culturală, prin subvenționarea instituțiilor culturale federale, protejarea monumentelor istorice și a patrimoniului cultural național. Alte responsabilități publice pentru afacerile culturale au fost redistribuite pe sectoare între diferite instituții sau organisme, cum ar fi Institutul de Film Austriac, KulturKontakt Austria, MuseumsQuartier și Bundestheater-Holding [135].

Belgia s-a constituit în 1830 ca stat federal în baza a trei comunități vorbitoare de franceză, flamandă și germană. Politicile culturale țin de competența Ministerului Culturii, Tineretului, Sportului și Mass-media, fiind organizate pe același principiu al subsidiarității. Rolul statului nu este de a interveni direct în activitățile culturale, ci de a reglementa și subvenționa, iar inițiativa de acțiune aparține operatorilor culturali. Instrumentele de politici culturale reprezintă în mare parte subvenționarea asociațiilor neguvernamentale constituite pe bază non-profit. Din 1970, autonomia culturală a fost organizată în baza autonomiei comunităților lingvistice, care alcătuiesc societatea belgiană. Astfel, politicile culturale au fost separate în patru zone de responsabilitate: cele trei comunități și statul federal. În 1973 a fost semnat documentul cunoscut sub numele de Pactul cultural, prin care Comunitățile autonome își asumau protejarea minorităților, oferirea diferitor modalități și niveluri de participare în implementarea politicilor culturale și, în mod special, asumarea obligațiilor de a consulta în prealabil organismele care reprezintă organizațiile profesionale din domeniu și diferite mișcări politice și ideologice. Prioritățile în politicile culturale belgiene se constituie din obiectivele formulate de către fiecare comunitate în parte [136].

Politicile culturale din *Germania* sunt bazate pe principiile descentralizării, subsidiarității și pluralității, o tradiție înrădăcinată în dezvoltarea istorică a națiunii și reafirmată în Constituția sa. Legea supremă garantează libertatea creației artistice și respectarea drepturilor autonome ale instituțiilor și organizațiilor culturale în fața oricărei forme de intervenție în conținutul producției artistice. Toate nivelurile de guvernare funcționează într-un cadru constituțional care specifică competențele lor respective în domeniul cultural. Se presupune că aceștia cooperează între ei în materie culturală prin sprijinirea comună a instituțiilor și activităților culturale. Un obiectiv important este de a găsi un echilibru între responsabilitatea sectorului public pentru asigurarea existenței și finanțării instituțiilor și programelor culturale și neintervenția în activitatea culturală. Această abordare a politicilor culturale este în primul rând orientată spre ofertă. Aceasta înseamnă că majoritatea instituțiilor culturale sunt susținute de stat, în special de administrațiile regionale (landuri) și municipalități. În ultimul timp s-au intensificat eforturile de promovare a unui management mai eficient al artelor și există o receptivitate mai mare la modelele de parteneriat public-privat și privatizare a unor instituții culturale. Astăzi, unul dintre principalele obiective ale politicilor culturale este implicarea a cât mai multe persoane în activități de artă și cultură. Politicile culturale sunt direcționate spre soluționarea provocărilor sociale, cum ar fi tendințele demografice, creșterea fluxurilor de migrație, schimbarea sistemelor de valori, dezvoltarea financiară, digitalizarea [137].

În baza celor prezentate putem determina elementele ce caracterizează *modelul intervenționist*: descentralizarea și subsidiaritatea politicilor culturale locale; susținerea

infrastructurii culturale din partea autorităților de diferit nivel în accesibilitatea ofertei culturale; protecția libertății de exprimare artistică prin autonomia activității instituțiilor și organizațiilor culturale; responsabilitatea sectorului public local pentru asigurarea existenței și finanțării instituțiilor și programelor culturale; intervenția guvernării centrale cu resurse financiare pentru a susține sectoarele pe care ea le consideră prioritare; includerea politicilor culturale în soluționarea problemelor comunitare și sociale.

Sistemul britanic după caracteristicile sale este cel mai aproape de *modelul antreprenorial*. Susținerea culturii a fost întotdeauna bazată pe finanțarea după mecanismul „distanței brațului” prin organizații non-guvernamentale, ca instrumente care repartizează fondurile guvernamentale pentru cultură și determină cine sunt beneficiarii. Începând cu anii '80 ai secolului trecut guvernul a devenit mai implicat în administrarea domeniului prin stabilirea unor obiective generale de politici sau reorganizarea și restructurarea instrumentelor de lucru. Menținând orientarea spre activități descentralizate, la sfârșitul anilor '90 (sec. XX) guvernul a încercat să încorporeze obiectivele politice cheie (de exemplu, incluziunea socială și generarea de locuri de muncă) la nivelul guvernării și agențiilor culturale engleze. Ca rezultat politicile culturale au devenit mai des incluse pe agendele de lucru ale guvernului central. Intervenția guvernului a contribuit la crearea administrațiilor guvernamentale descentralizate în Scoția și Țara Galilor, ambele dezvoltând propriile strategii culturale. Cele mai aprinse discuții în mediul profesional cultural britanic sunt legate de criteriile de distribuire a mijloacelor financiare și contribuția lor la atingerea obiectivelor declarate. Consiliul Muzeelor, Bibliotecilor și Arhivelor este principalul organism strategic al guvernului pentru susținerea muzeelor, galeriilor, bibliotecilor și arhivelor. Înființat în 2000 ca un organism cu nouă agenții regionale, în prezent Consiliul reprezintă o agenție unificată care operează din biroul central din Birmingham cu un număr de echipe regionale în teren. O altă agenție este Consiliul Artelor din Anglia, care în 2002 a fuzionat cu 10 consilii regionale, pentru a crea o nouă organizație de finanțare și dezvoltare a artelor. Principalele beneficii ale acestor schimbări au fost: simplificarea, rapiditatea oferirii serviciilor, flexibilitatea de decizie privind finanțarea și simplificarea procedurilor de oferire a granturilor la nivel regional, reducerea costurilor administrative și birocratice, dezvoltarea parteneriatelor cu autoritățile locale. Scopul politicilor culturale ale Regatului Unit este de a face „cele mai bune lucruri din viață disponibile pentru cel mai mare număr de persoane”. Obiectivele sale sunt creșterea și aprofundarea accesului și a participării la viața culturală a populației. Pentru a-și atinge viziunea de a promova și de a îmbunătăți accesul la produsele și serviciile culturale sunt stabilite următoarele obiective: încurajarea participării largi a populației, sprijinirea talentelor și excelenței în cultură, promovarea beneficiilor economice [138].

Trăsăturile distinctive ale *modelului antreprenorial* sunt: dezvoltarea mecanismelor indirecte de stimulare și promovare a procesului creativ; neimplicarea administrației centrale nemijlocit în activitățile culturale; reglementarea procesului cultural prin mecanismele economiei de piață în bază de cerere și ofertă; prevalarea sectorului privat și asociativ asupra sectorului public; arta este considerată un instrument al activității social-economice, care contribuie la dezvoltarea societății; orientarea spre integrarea în procesul cultural internațional; rolul managementului în dezvoltarea sectorului.

Concluziile cu care venim în urma analizei modelelor de politici culturale naționale, dezvoltate în statele Uniunii Europene, realizate din perspectiva noii tipologii elaborate în cadrul prezentei cercetări, relevă anumite particularități. Printre politicile culturale ale statelor membre ale UE pot fi distinse toate cele patru modele de politică culturală specifice regimurilor democratice, cu caracteristici mai mult sau mai puțin pronunțate: *paternalistă*, *participativă*, *intervenționistă* și *antreprenorială*. Cel mai popular model este cel *paternalist*, mai rar întâlnit – *antreprenorial*.

Statele UE dezvoltă propriile modele de politică culturală națională, care țin cont de tradițiile existente în societate, de resursele de care dispun, de valorile promovate, de experiența și bunele practici ale altor țări. Schimbarea contextului internațional cu privire la rolul culturii în societate modifică conceptele naționale ale politicilor culturale implementate. În evoluția politicilor culturale ale mai multor țări se atestă obiective care sunt în contradicție cu modelul de politică implementat anterior. Astfel, țările cu un model de politică culturală cu un rol esențial al statului stabilesc ca obiective strategice reducerea acestei influențe în cultură, iar cele cu o miză mai mare pe funcția regulatorie a pieței cresc rolul statului în susținerea culturii.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Politicile culturale ale Uniunii Europene sunt direcționate spre susținerea culturilor statelor membre, respectând diversitatea națională și regională, conservarea patrimoniului cultural comun, susținerea și promovarea artelor și industriilor creative. Inițiativele instituțiilor europene sunt menite să faciliteze accesul larg al populației la valorile culturale. Componentele culturale se regăsesc și în alte politici ale UE, cum ar fi educația, relațiile externe, dezvoltarea regională. UE promovează colaborarea între guvernele naționale și cu organizațiile internaționale pentru a susține cultura în condițiile contemporane ale globalizării și dezvoltării tehnologiilor digitale.

Obiectivele principale în domeniul culturii sunt formulate în Tratatul de la Lisabona privind Uniunea Europeană, care prevede respectarea diversității culturale și lingvistice a țărilor membre, conservarea și dezvoltarea patrimoniului cultural, dar și încurajarea cooperării culturale între țările

membre, diseminarea culturii și istoriei popoarelor europene, cooperarea cu țările terțe. Noua agendă europeană pentru cultură adoptată în 2018 are scopul de a consolida cooperarea dintre cultură și educație, precum și relațiile cu alte domenii, pentru ca sectorul să poată face față provocărilor și, în același timp, să profite de noile oportunități. Documentul are trei obiective strategice cu dimensiuni socială, economică și relații externe.

Obiectivele strategice în domeniul culturii ale UE confirmă modelul inovativ de politici culturale elaborat în cadrul prezentei lucrări cu privire la modernizarea relațiilor *cultură-sociale*, astfel cultura devenind un domeniu care contribuie la creșterea coeziunii și bunăstării sociale, la dezvoltarea economică și crearea locurilor de muncă, promovarea internațională.

Analiza politicilor culturale naționale ale țărilor membre permite de a deosebi țările reprezentate a patru modele de politici culturale, lansate în lucrare. După caracteristicile expuse, cel mai des întâlnit printre politicile culturale ale țărilor membre este modelul *paternalist*. Alături de Franța, care este protagonistul acestui model, caracteristicile lui sunt specifice și pentru astfel de țări precum Bulgaria, Cipru, Grecia, Ungaria, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania.

La modelul participativ pot fi atribuite Danemarca, Finlanda, Irlanda, Olanda, Suedia, precum și unele țări care au pornit de la modelul paternalist, dar care au ca priorități dezvoltarea caracteristicilor participative, țări precum Croația, Cehia, Estonia, Polonia. Mai puține sunt țările cu caracteristicile modelului intervenționist – Austria, Belgia, Germania și ale modelului antreprenorial – Marea Britanie. O generalizare a priorităților politicilor culturale naționale ale țărilor membre ale UE sunt prezentate în *Anexa 9*.

Experiențele elaborării politicilor culturale naționale ale țărilor membre ale UE, practicile de succes, precum și politicile la nivel de UE destinate colaborării cu părțile terțe sunt necesare pentru a fi utilizate în elaborarea și implementarea politicilor culturale naționale ale Republicii Moldova.

3. CARACTERISTICILE POLITICILOR CULTURALE NAȚIONALE ALE REPUBLICII MOLDOVA DIN PERSPECTIVA ACORDULUI DE ASOCIERE CU UNIUNEA EUROPEANĂ

În capitol sunt prezentate și analizate cadrul legislativ și instituțional de dezvoltare a politicilor, precum și rezultatele implementării politicilor culturale naționale în Republica Moldova din perioada 2014-2019 prin implementarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” în baza datelor statistice, rapoartelor de monitorizare ale instituțiilor responsabile, precum și cercetărilor sociologice realizate. Analiza situațională permite stabilirea rezultatelor implementării politicilor culturale, care pot servi pentru determinarea unor direcții strategice prioritare de activități, eficientizarea și creșterea eficacității politicilor culturale.

3.1. Specificul cadrului legislativ și instituțional de dezvoltare a politicilor culturale naționale

Metoda neoevoluționistă utilizată în cercetare permite analiza specificului politicilor culturale naționale din Republica Moldova prin abordarea istorică (un șir de fenomene separate cronologic), funcțională (procese structurale și funcționale de dezvoltare a politicilor culturale naționale) și evolutivă (politicile culturale naționale ca un șir cronologic de formare și dezvoltare), care sunt determinate de obiectivele cercetării.

Prin abordarea istorică și evolutivă în cercetarea politicilor culturale naționale din Republica Moldova, bazată pe analiza sistemului de relații ale subiecților principali ai politicilor culturale, *statul, cultura și societatea*, sunt distinse patru etape importante de dezvoltare: 1940 – 1953 – politici culturale proletare, 1954 – 1990 – politici culturale comunist-educative, 1991 – 2013 – politici culturale de supraviețuire, 2014 – până în prezent – crearea unui mediu durabil de dezvoltare a culturii. Caracteristicile fiecărei etape sunt prezentate în *Anexa 10*.

Politicile culturale, sub aspect practic, reprezintă un sistem de priorități ale autorităților publice, declarate în programele de activitate ale guvernării în domeniul dezvoltării culturale, atât la nivel național, cât și local. În acest sens politicile culturale sunt o „direcție a politicii de stat referitoare la planificarea, proiectarea, implementarea și menținerea vieții culturale a statului și a societății” [139, p. 215].

Cercetarea structural-funcțională și sistemică a politicilor culturale naționale din Republica Moldova se referă la perioada a patra, din 2014 până în prezent, și conține analiza cadrului instituțional și normativ cultural creat în Republica Moldova, inclusiv prevederile Strategiei de

dezvoltare a culturii „Cultura 2020” în contextul Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu UE, semnat în 2014.

Reformele economice, care au demarat odată cu proclamarea independenței, au dus la o scădere esențială a veniturilor populației, la micșorarea alocațiilor din partea statului pentru cultură. Ca răspuns la situația gravă care s-a creat în sistemul cultural, apare Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 203 din 21 septembrie 1992 „Despre măsurile de neamânat privind dezvoltarea culturii”, care prevedea activități administrative cu scopul susținerii culturii naționale, instituțiilor și lucrătorilor din domeniul culturii în perioada reformelor economice. În baza acestui decret, guvernul elaborează un plan de acțiuni pentru susținerea culturii, care este adoptat prin hotărârea Guvernului Nr. 343 din 03.06.1993 „Cu privire la aprobarea Programului de Stat pentru dezvoltarea culturii pe anii 1993-2000 și asigurarea protecției sociale a oamenilor de cultură” (în continuare „Programul 1993”) [140]. Guvernul a prevăzut constituirea Fondului pentru dezvoltarea culturii și artei naționale, crearea unui sistem de înlesniri și scutiri de taxe atât pentru artiști, cât și pentru instituțiile de cultură. De asemenea, au fost prevăzute măsuri cu privire la majorarea salariilor și onorariilor oamenilor de creație, protecția socială și asigurarea cu locuințe a angajaților din sfera culturii și membrilor uniunilor de creație, alocarea mijloacelor valutare pentru procurarea instrumentelor muzicale, aparaturii de filmare și scenic de import.

Programul prevedea crearea cadrului legislativ al domeniului, adoptarea legilor cu privire la cultură, patrimoniul național, ocrotirea monumentelor, proprietatea intelectuală, biblioteci și fondul legal de carte (total circa 10 acte normative), care aveau scopul de a asigura protecția culturii contra diferitor atentate administrative și marginalizări bugetare. Politica culturală pentru perioada 1993-2000 a fost racordată la principiul conform căruia cultura are nevoie de crearea unor condiții speciale pentru dezvoltare: protecție juridică, lansarea în circuitul cultural mondial. Activitatea în aceste direcții ar fi contribuit la conservarea, restaurarea, revalorificarea și repunerea în circuitul cultural național și internațional a patrimoniului cultural și restructurarea activității instituțiilor de artă și cultură.

Din cauza problemelor economice cu care se confrunta Republica Moldova, prevederile bugetare pentru domeniul cultură nu se realizau. Astfel, în anul 1996, din 38355,1 mii lei prevăzuți pentru cultură, au fost valorificați doar 30218,1 mii lei. Alocațiile pentru cultură se micșorau cu fiecare an. În 1996 bugetul culturii s-a micșorat până la 0,54% din PIB și în anii următori a continuat să se micșoreze, ajungând la 0,29% în 2000. Situația economică dificilă a făcut imposibilă soluționarea problemelor cu care se confrunta cultura și realizarea Programului 1993. Obiectivele politicii culturale s-au schimbat. În prim-plan a apărut necesitatea

salvării patrimoniului cultural, menținerea sistemului de instituții culturale și crearea mecanismelor alternative de susținere a culturii.

La 18 iulie 1997 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Hotărârea nr. 672 cu privire la Programul de stat „Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1997-1998” (în continuare Programul 1997) [141], document prelungit mai târziu până în anul 2005. Ca priorități de activitate în domeniul culturii, Programul 1997 a stabilit: păstrarea moștenirii culturale, susținerea și dezvoltarea artei profesioniste, stimularea creației populare și dezvoltarea activității culturale de agrement, conectarea culturii Republicii Moldova la circuitul cultural internațional, susținerea tineretului de creație și dezvoltarea bazei tehnico-materiale a instituțiilor de cultură. Pentru atingerea acestor scopuri, a fost prevăzut realizarea unui șir de măsuri speciale, asigurarea securității monumentelor de istorie și cultură, elaborarea unui sistem efectiv de înregistrare și păstrare a valorilor muzeistice, modernizarea bibliotecilor și păstrarea fondului de carte, restructurarea instituțiilor de cultură și adaptarea activității lor la cerințele procesului artistic european, delimitarea clară a responsabilităților pentru instituțiile de cultură din teritoriu între Ministerul Culturii și organele executive locale, păstrarea și dezvoltarea meșteșugurilor populare tradiționale, dezvoltarea colaborării culturale cu alte țări, reformarea rețelei instituțiilor de învățământ artistic.

Începând cu anul 2001, când cheltuielile pentru cultură au ajuns la doar 0,29% din PIB, alocațiile au început să crească în fiecare an, astfel că în anul 2009 au constituit circa 0,9% din PIB. Cu toate acestea, situația din domeniu rămânea destul de complicată. Cercetarea sociologică realizată în 2009 de către Institutul de Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM „Probleme și oportunități ale culturii din Republica Moldova” a scos în evidență mai multe probleme cu care se confrunta cultura. Doar 23% din respondenți au apreciat satisfăcător nivelul dezvoltării activităților culturale din localitatea lor. În același timp, 58,1% au fost puțin satisfăcuți, iar 18,9% nesatisfăcuți de activitatea culturală. Atitudinea rezervată față de politicile culturale implementate a fost determinată de răspunsurile la întrebarea „Cum apreciați politica în domeniul culturii desfășurată în ultimii ani?”. Doar 7,2% din respondenți au apreciat pozitiv activitățile în domeniul culturii și 21,8% au avut o atitudine mai degrabă pozitivă decât negativă. Totodată, 33,3% au optat pentru răspunsul „mai degrabă negativ decât pozitiv” și 21,3% – negativ. În domeniul cultural profesionist s-au creat condiții și așteptări pentru o altfel de atitudine față de domeniul culturii din partea guvernanților. Cu atât mai mult că anume în această perioadă, în mare parte, mediul cultural a fost informat asupra noilor abordări și viziuni ale politicilor culturale din țările dezvoltate ale UE. „Este o cerință a zilei ca managementul culturii în Republica Moldova să înceapă cu recunoașterea necesității de a redefini termenul de cultură. Privind cultura doar din punct de vedere

umanist (concretizându-se în artefacte culturale) și făcând abstracție de latura antropologică a acesteia (de procese care definesc moduri de viață sau sisteme de valori), nu se poate explica dezvoltarea socială pe care cultura o generează” [142, p. 66].

În perioada 2010-2013, Ministerul Culturii, cu asistența donatorilor străini, a desfășurat un șir de activități cu participarea atât a unor experți străini și locali, cât și a societății civile cu scopul de a determina prioritățile dezvoltării domeniului cultural. Etapa a patra a dezvoltării politicilor culturale naționale în Republica Moldova a început odată cu adoptarea de către guvern a Hotărârii nr. 247 din 09.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” [2] și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. Este o etapă care se deosebește de precedentele prin existența unor factori importanți la nivel național și internațional: 1) deschiderea Republicii Moldova față de experiența elaborării și implementării politicilor culturale contemporane din alte țări; 2) capacitatea culturii de a menține și promova unicitatea națională și locală în procesul globalizării și 3) creșterea rolului culturii în dezvoltarea durabilă a societății moderne.

Ministerul Culturii este organul central de specialitate al administrației publice care promovează politica statului în domeniul culturii, artelor, editării, poligrafiei, comerțului cu carte și bibliotecilor, prin elaborarea și implementarea politicilor culturale naționale, planificarea strategică și monitorizarea rezultatelor implementării politicilor elaborate, pentru racordarea lor la cerințele și necesitățile populației și a prevederilor de integrare europeană. MC reglementează modul de organizare și funcționare a domeniului culturii, monitorizează și adoptă măsuri pentru a îmbunătăți accesul și calitatea serviciilor culturale, colaborează cu alte autorități publice centrale și locale, cu societatea civilă privind realizarea politicilor culturale, reprezintă interesele statului în diferite organisme internaționale.

Administrațiile publice de nivelul întâi administrează instituțiile de cultură aflate în subordinea lor. Astfel, Legea nr. 123 din 18.03.2003 privind administrația publică locală, articolul 10 stabilește: „În competența proprie unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi intră: ... h) instituțiile și activitățile publice culturale (căminele și casele de cultură, alte așezăminte de culturalizare); i) bibliotecile și muzeele” [143]. La sfârșitul anului 2020 erau înregistrate 1197 case de cultură, 1317 de biblioteci publice și 130 de muzee.

La nivel raional politicile culturale sunt elaborate și implementate de către organele administrațiilor publice de nivelul doi. În unele raioane acestea sunt la nivel de direcție, în altele, la nivel de secție, dar se întâlnesc și servicii. Organele sunt subordonate Ministerului doar metodologic, iar administrarea și asigurarea financiară a acestora se află în subordinea Consiliului raional. Organele raionale elaborează programele raionale de dezvoltare și ocrotire a culturii în

baza programelor de stat, asigură conservarea și valorificarea creației populare raionale, contribuie la dezvoltarea și funcționarea eficientă a instituțiilor de cultură și artă și la satisfacerea cerințelor spirituale ale populației din raion.

Constituția Republicii Moldova prevede atât drepturile, cât și îndatoririle de bază ale cetățenilor și ale statului în protejarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural al țării. Articolul 10, alineatul (2) stipulează: „Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identităților etnice, culturale, lingvistice și religioase”. Libertatea creației artistice și științifice este garantată de articolul 33 din Legea fundamentală: „(1) Creativitatea nu este cenzurată. (2) Dreptul cetățenilor la proprietatea intelectuală, interesele lor materiale și morale care apar în legătură cu diverse tipuri de creativitate intelectuală sunt protejate prin lege. (3) Statul contribuie la conservarea, dezvoltarea și diseminarea realizărilor culturii și științei naționale și mondiale”. De asemenea, statul este necesar să ofere condiții pentru participarea gratuită a tinerilor la viața culturală a țării (art. 50), iar protecția monumentelor istorice și culturale este responsabilitatea fiecărui cetățean (art. 59) [144].

Legea de bază care reglementează domeniul cultural și determină principiile de bază ale politicii culturale a statului în Republica Moldova este Legea culturii nr. 413, adoptată la 27.05.1999. Ea definește unele noțiuni de bază pentru domeniul cultural. În afară de noțiunea *cultură* ca „totalitatea modelelor de gândire, simțire și acțiune din sferele materială și spirituală ale societății și produsul valoric al acestora”, sunt definite noțiunile de *activitate culturală*, *valoare culturală*, *bun cultural*, *patrimoniu cultural*, ș.a. [81].

În conformitate cu legea, statul stabilește prioritățile și asigură baza legală pentru activitățile culturale. Organul administrației publice centrale care coordonează activitățile culturale din țară este ministerul respectiv. Guvernul dezvoltă și finanțează în modul prescris programe de stat pentru conservarea și dezvoltarea culturii, determină direcțiile, formele și metodele de implementare a acestora. Statul contribuie la asigurarea unui acces larg al populației la manifestațiile și valorile culturale. În acest scop, statul: a) asigură finanțarea bugetară și dezvoltarea bazei materiale și tehnice a instituțiilor culturale de importanță națională; b) stimulează crearea și activitatea organizațiilor culturale de stat și nestatale, inclusiv a celor private; c) creează condiții adecvate pentru educația estetică generală și educația în artă. Legea prevede dreptul tuturor la activitățile culturale, indiferent de naționalitate, origine socială, limbă, sex, credințe politice, religioase și de altă natură. Dreptul la activitate creativă poate fi exercitat atât profesional, cât și non-profesional. Statul asigură protecția identității culturale a fiecărei persoane. Se pot constitui și activa organizații culturale bazate atât pe proprietatea statului și municipiilor, cât și a asociațiilor obștești, inclusiv a sindicatelor și uniunilor de creație, organizațiilor religioase, organizațiilor

internaționale, persoanelor juridice și fizice, inclusiv străine, precum și bazate pe proprietăți mixte. Organele administrației publice centrale și locale responsabile de domeniul culturii oferă organizațiilor din subordine asistența necesară pentru întreținerea și dezvoltarea bazei materiale și tehnice. O prevedere importantă a legii, care a contribuit esențial la păstrarea patrimoniului cultural, este art. 17 (4) prin care „4) Privatizarea obiectelor și obiectivelor care alcătuiesc patrimoniul cultural național este interzisă”.

În Republica Moldova a fost format un cadru de reglementare pentru protecția patrimoniului cultural, care constă din legi naționale, precum și convenții internaționale semnate: legea nr. 1530 din 22.06.1993 privind ocrotirea monumentelor [145], legea privind protejarea patrimoniului arheologic nr. 218 din 17.09.2010 [146], legea nr. 280 din 27.12.2011 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil [147], legea nr. 58 din 29.03.2012 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial [148], legea nr. 161 din 20.07.2017 privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război [149], legea muzeelor nr. 262 din 07.12.2017 [150].

Devenind membru UNESCO cu drepturi depline pe 27 mai 1992, Republica Moldova a ratificat Convenția privind protejarea patrimoniului mondial natural și cultural [151] și Convenția privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial [152]. De asemenea, în cadrul colaborării cu UE au fost adoptate un șir de documente europene: Convenția culturală europeană, adoptată la Paris la 18.12.1954, în vigoare în RM din 24.05.1994 [153], Convenția pentru conservarea patrimoniului arhitectural al Europei, adoptată la Grenada la 03. 10 1985, în vigoare pentru RM din 01.04.2002, Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic, adoptată la La Valetta la 16.01.1992, în vigoare pentru RM din 22.06.2002 [154], Convenția peisajului european, adoptată la Florența la 20.10.2000, în vigoare pentru RM din 22.06.2002 [155], Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat împreună cu Protocolul I la Convenție, aprobată la Haga la 14.05.1954, în vigoare pentru RM din 09.03.2000 [156], Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea socială a patrimoniului cultural, adoptată la Faro la 27.10.2005, semnată la 11.11.2008 [157], Convenția europeană privind coproducția cinematografică, adoptată la 2 octombrie 1992, semnată de RM la 11 ianuarie 2008 [158].

Odată cu ratificarea Convențiilor, Republica Moldova beneficiază de dreptul de a propune bunuri/situri de patrimoniu cultural și natural pentru înscriere în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO. Monumente care fac parte din patrimoniul cultural sunt considerate operele de arhitectură, sculptură sau pictură monumentală, siturile, elementele sau structurile cu caracter arheologic, inscripții, grote și grupuri de construcții izolate sau grupate, inclusiv zone construite, care au valoare națională sau internațională din punct de vedere istoric, artistic sau științific.

Monumente care fac parte din patrimoniul natural sunt considerate formațiunile fizice și biologice, formațiunile geologice și fiziocratice și zonele constituind habitatul speciilor animale și vegetale amenințate de dispariție, siturile naturale sau zonele naturale, care au valoare națională sau internațională din punct de vedere estetic sau științific. În prezent Republica Moldova are înscrise în Lista indicativă UNESCO două situri. Un sit de patrimoniu cultural – Rezervația Orheiul Vechi și unul de patrimoniu natural – Cernoziomul din stepa Bălților [159].

Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial din Republica Moldova cuprinde „totalitatea creațiilor tradiționale, orale, autentice, transmise din generație în generație, exprimate în forme literare, muzicale, coregrafice sau teatrale, precum și ansamblul practicilor, reprezentărilor, expresiilor, cunoștințelor și abilităților – împreună cu instrumentele, obiectele, artefactele, vestimentația specifică, accesoriile și spațiile culturale asociate acestora –, pe care comunitățile, grupurile și, după caz, indivizii le recunosc ca parte integrantă a patrimoniului lor cultural” [160]. Registrul conține 10 compartimente: tradiții și expresii ale artei cuvântului, practici muzicale, artei coregrafice, instrumente muzicale tradiționale, obiceiuri și sărbători, cunoștințe despre natură, alimentație, meșteșugurile artistice, instituții tradiționale.

Patrimoniul cultural național mobil include toate bunurile culturale mobile clasate în „patrimoniul cultural național cu valoare deosebită sau excepțională istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică, epigrafică, estetică, etnologică și antropologică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și ale relației omului cu acest mediu, ale potențialului creator uman” [161]. În funcție de semnificația sau de importanța lor istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică sau de altă natură, bunurile patrimoniului cultural național mobil se împart în două categorii: A – „Tezaur”, care include bunuri culturale de valoare excepțională pentru umanitate, și B – „Fond”, care include bunuri culturale cu valoare deosebită pentru Republica Moldova. Categoria „Tezaur” include 49 de obiecte din domeniul arheologiei și artelor plastice. Registrul monumentelor ocrotite de stat include peste 5200 de obiecte, repartizate pe zone, raioane și localități.

Activitățile culturale sunt reglementate de legi sectoriale, care definesc cadrul legal pentru politicile din aceste sectoare. Legea cu privire la organizații de teatru, circ și concert nr. 1421-XV din 31 decembrie 2002 stabilește principiile de bază ale activității creative a teatrelor, circurilor și a organizațiilor de concert, a modalităților de creare, reorganizare, lichidare, finanțare și gestionare a acestora. Teatre, circuri și organizații de concerte sunt create prin decizia Guvernului, la propunerea Ministerului de profil, uniunilor de creație și autorităților publice locale. Legea prevede că, în afară de instituțiile naționale înființate de Guvernul Republicii Moldova, pot exista și

organizații republicane înființate de ministere sau de alte organe de stat; municipale, înființate de consiliile locale în acord cu ministerul respectiv, precum și regionale și departamentale cu notificarea către minister. Un neajuns important al prezentei legi ține de procedura de numire a managerilor, care oferă posibilitatea de influență politică asupra acestor instituții. Articolul 19 (h) menționează că managerul instituției se desemnează „prin concurs sau fără concurs, pe un termen de 5 ani, în bază de acord individual de muncă (contract)” [162]. Procedura de numire este lăsată la discreția conducerii ministerului.

Noua Lege a muzeelor nr. 262 din 12.07.2017 stabilește baza legală generală pentru organizarea și funcționarea muzeelor în Republica Moldova și reglementează activitățile specifice pentru protejarea fondului muzeal. Legea definește unii termeni, inclusiv noțiunea de bunuri culturale, care este definită și în Legea culturii. În redacția prezentei legi noțiunea este definită astfel: „*bunuri culturale* – orice obiecte cu trăsături de relativă creație originală, cu semnificație de mărturie istorică privind comportamentele tehnice, sociale, estetice, religioase, mitologice și de viață cotidiană ale unei societăți determinate de pe un anumit palier cronologic” [163]. Această prevedere este în contradicție cu definiția din Legea culturii, în care *bunul cultural* este „produsul activității culturale a cărui valoare poate avea un preț exprimat monetar”.

Muzeele pot fi organizate ca instituții cu sau fără statut de persoană juridică, inclusiv ca sucursală sau secție a unui alt muzeu. Articolul 5 prevede clasificarea muzeelor în funcție de semnificația, acoperirea teritorială, dimensiunea și valoarea fondului muzeal, capacitățile științifice și tehnice: a) muzee naționale; b) muzee regionale, inclusiv din regiunea UTA Găgăuzia; c) muzee locale; d) muzee departamentale.

Patrimoniul muzeal este obiectul dreptului de proprietate publică a statului, a unităților administrativ-teritoriale, a UTA Găgăuzia, ca regiune autonomă, sau al dreptului de proprietate privată. Patrimoniul muzeal de drept public, inclusiv clădirile și terenurile unde își desfășoară activitatea muzeele, face parte din domeniul public al statului și este inalienabil, insesizabil și imprescriptibil [163].

Din cele 128 de muzee înregistrate oficial în Republica Moldova, 97 sunt de istorie, 14 – comemorative, 12 – de studiere a ținutului natal, 2 – de studiere a artelor. Multe muzee sătești nu au statut oficial și nu sunt înscrise în evidența oficială.

La 20 iulie 2017 a fost adoptată o nouă Lege cu privire la biblioteci nr. 160, care stabilește organizarea și funcționarea sistemului național al bibliotecilor și are scopul de a consolida rolul bibliotecii în societatea modernă prin „dezvoltarea acesteia ca un serviciu public de asigurare a accesului la lectură și de dezvoltare a interesului pentru informare, învățare, educație și cercetare, activități culturale, precum și prin sporirea capacităților de implicare a bibliotecii în transferul de

cunoștințe și în formarea liberă a opiniilor” [164]. Prin prezenta lege statul garantează condiții egale pentru organizarea și funcționarea bibliotecilor publice, asigurând accesibilitate, transparență, libertate de expresie, neangajare politică și autonomie profesională.

Alături de funcțiile obișnuite pe care le oferea biblioteca, precum accesul la informație, la tehnologii informaționale și la alte resurse, colecționarea, prelucrarea, păstrarea, gestionarea și diseminarea documentelor, noua lege include și alte funcții ca dezvoltarea unei societăți deschise și incluzive, valorificarea patrimoniului cultural și susținerea pluralității culturilor, prestarea serviciilor conform necesităților membrilor comunității, contribuie, la procesul de instruire, formare și cercetare.

La 1 ianuarie 2021 în Republica Moldova erau înregistrate 2655 de biblioteci, dintre care în sistemul Ministerului Culturii sunt 1334 de biblioteci, 155 sunt situate în mediul urban și 1169 sunt rurale, în sistemul instituțiilor de învățământ sunt 1315 de biblioteci, medicale și tehnice – câte 11 biblioteci. În Chișinău funcționează 49 de instituții bibliotecare.

O dezvoltare tot mai amplă în ultimii ani au industriile creative, care vizează tot ceea ce este produs de creativitatea artistică și are potențial economic, generează venituri prin taxe și impozitele plătite, creează locuri de muncă și produc profit. Conceptul de „industrii creative” include sectoare a căror activitate implică creativitate artistică precum arhitectură, design, artele spectacolului, film și video, fotografie, mass-media, modă și design vestimentar, meșteșuguri tradiționale, publicitate, software și jocuri video, design web. Fiind o direcție mai nouă a politicilor culturale, urmează să fie creat cadrul normativ-legislativ de dezvoltare. Printre legile deja adoptate se pot menționa Legea privind meșteșugurile artistice populare nr. 135 din 20.03.2003 [165], Legea cu privire la activitatea editorială nr. 939-XIV din 20.04.2000 [166], legea cinematografiei nr. 116 din 03.07.2014 [167], legea cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație nr. 21 din 01.03.2013 [168].

În perioada de la obținere a independenței, în Republica Moldova au fost elaborate câteva programe strategice pentru susținerea și dezvoltarea culturii. Însă scopul și sarcinile stabilite prin fiecare nu au fost atinse, ele fiind preluate, formal, dintr-un document în altul. În 2013 a fost aprobată Strategia de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”, care are drept scop „asigurarea unui mediu cultural viabil, prin crearea unui cadru adecvat de politici publice, formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității, dezvoltarea industriilor culturale, eficientizarea managementului cultural, pentru creșterea calității vieții cetățenilor, a spiritului de toleranță și a coeziunii sociale” [2, p. 33]. În document au fost formulate, pentru prima oară, misiunea și viziunea politicilor culturale naționale pentru perioada 2014-2020. Astfel misiunea este „de a asigura sectorul cultural cu un cadru de politici coerent,

eficient și pragmatic, pornind de la priorități” [2, p. 33], iar viziunea prevede crearea până în anul 2020 a unui „sector cultural consolidat, independent și creativ, cu un patrimoniu cultural protejat și integrat în politicile publice naționale și regionale, inclusiv în activitățile de dezvoltare durabilă: educaționale, sociale, economice, turistice și de mediu” [2, p. 33].

Strategia „Cultura 2020” a stabilit obiectivele generale pentru dezvoltarea domeniului, care sunt în general în concordanță cu tendințele contemporane ale politicilor culturale din țările UE:

- Salvagardarea patrimoniului cultural național în toată diversitatea lui;
- Asigurarea circulației reale și virtuale a produsului cultural;
- Creșterea ponderii economice a sectorului cultural și a industriilor creative;
- Creșterea contribuției sectorului cultural în dezvoltarea coeziunii sociale.

În acest context, provocările principale în perioada de implementare a strategiei sunt degradarea continuă a patrimoniului cultural al Republicii Moldova, lipsa unor mecanisme legale, care ar asigura integritatea patrimoniului cultural național în măsura necesară și absența fondurilor pentru documentarea, conservarea și protejarea patrimoniului cultural național. În finanțarea domeniului predomină ponderea resurselor financiare îndreptate spre remunerarea muncii angajaților și acoperirea cheltuielilor pentru serviciile de întreținere a clădirilor, față de mijloacele necesare pentru dezvoltare.

Printre riscurile realizării activităților strategice este identificat cel financiar. Unele prevederi ale Strategiei, cum ar fi dotarea cu tehnică de calcul și produse soft a structurilor administrative și instituțiilor de cultură, menținerea la nivel adecvat a colecțiilor muzeelor și bibliotecilor, revitalizarea caselor de cultură, nu pot fi realizate fără asigurarea unei susțineri financiare bugetare. În conformitate cu datele statistice se atestă o creștere continuă anuală a susținerii financiare de către stat a domeniului culturii.

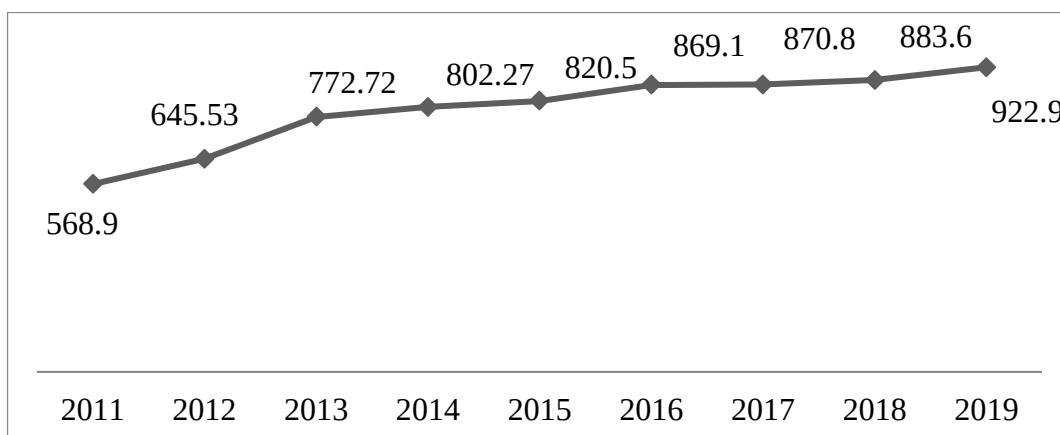


Fig. 3.1. Evoluția alocațiilor pentru cultură în perioada 2011 – 2019, mln lei

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova.

În Fig. 3.1. este prezentată evoluția alocațiilor pentru cultură în perioada 2011 – 2019 (datele anilor 2018 și 2019 sunt estimative). Însă pentru o înțelegere mai corectă a situației cu privire la finanțarea domeniului și a atitudinii statului față de cultură în perioada respectivă, este necesară analiza cheltuielilor pentru cultură în comparație cu PIB-ul țării (2018-2019 date estimative). Fig. 3.2 prezintă evoluția cotei-părți a cheltuielilor pentru cultură în structura PIB-ului. Deși cheltuielile pentru cultură au fost în creștere, cota-parte a culturii în structura PIB a fost în scădere permanentă.

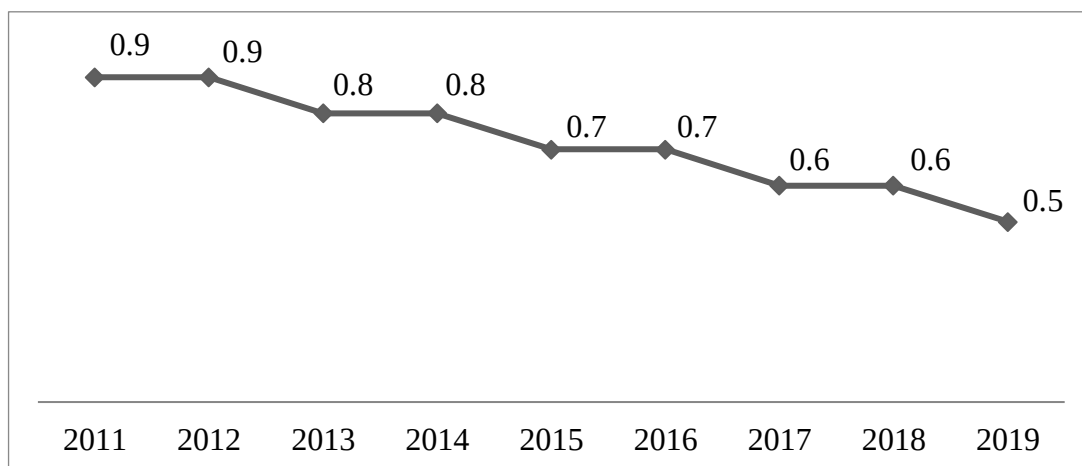


Fig. 3.2. Evoluția cotei-părți a domeniului culturii în structura PIB, %

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova.

Cu toate că Strategia a fost aprobată prin lege de către Parlamentul Republicii Moldova, aceasta nu a putut preveni neasigurarea activităților strategice cu resursele financiare necesare. După aprobarea Strategiei se atestă o scădere permanentă a cotei-părți pentru cultură în PIB. Dacă nivelul mediu al alocațiilor pentru cultură în PIB în țările UE este de 1%, în Republica Moldova el a ajuns la 0,5%.

Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană stabilește un nou cadru legal pentru promovarea relațiilor la un grad superior de asociere politică și integrare economică. Acordul conține dispoziții, reglementări și prevederi de cooperare mai largă în toate sectoarele de interes reciproc. Pentru Moldova documentul stabilește trei principii de cooperare: „(a) descentralizarea procesului decizional de la autoritățile centrale către comunitățile regionale și locale; (b) consolidarea parteneriatului dintre toți participanții implicați în dezvoltarea regională și (c) cofinanțarea programelor și proiectelor de dezvoltare regională prin contribuția financiară a părților” [169, p. 104]. Acordul prevede și activități în domeniile culturii, educației și turismului. Prin crearea locurilor de muncă, promovarea înțelegerii comune și formării sentimentului de apartenență la comunitate, cultura are capacitatea de promovare a coeziunii și integrării sociale, oferă oportunități educaționale atât pentru tineri, cât și pentru cei vârstnici, promovând dialogul

dintre diferite culturi și generații. Pentru a face față provocărilor actuale sunt necesare nu intervenții punctuale, ci valorificarea patrimoniului cultural prin planuri de dezvoltare pe termen lung, implicarea sectorului comercial prin parteneriate de tip public-privat, „este necesară o abordare mai integrată a conservării, promovării și valorificării patrimoniului, pentru a se ține seama de multiplele contribuții ale acestuia la obiectivele sociale și economice, precum și de impactul acestuia asupra altor politici publice” [115, p. 5].

Conform prevederilor Acordului, un element important al cooperării transfrontaliere și regionale este promovarea încrederii reciproce și a legăturilor directe. În această direcție, interacțiunea culturală este cea mai importantă, deoarece constituie baza, începutul construcției altor tipuri de cooperare. O bună înțelegere a caracteristicilor sociale, economice și culturale ale regiunii este o condiție necesară pentru implicarea activă a populației și a părților interesate. Regiunile de frontieră devin o punte de înțelegere și oferă oportunități promițătoare de dezvoltare. Acestea sunt capabile să aducă o contribuție importantă la dezvoltarea integrării europene, menținând în același timp diversitatea culturală bogată. O astfel de cooperare ajută la găsirea de soluții la problemele legate de minoritățile naționale. Prin urmare, este necesar să se creeze cât mai multe legături între autoritățile locale și regionale de pe ambele părți ale frontierei. Acestea vor putea asigura nu numai o cooperare economică și instituțională, ci vor contribui și la interacțiunea socio-culturală, reducând problemele din educație, din sfera limbilor, din stilul de viață al comunităților de la frontieră, astfel încât să se poată construi încrederea reciprocă.

O atenție aparte este adresată dezvoltării relațiilor între tineri. Acordul prevede: „a susține tinerii și mobilitatea animatorilor socio-educativi, ca un mijloc menit să promoveze dialogul intercultural și acumularea de cunoștințe, aptitudini și competențe în afara sistemelor educaționale formale, inclusiv prin intermediul voluntariatului” [169, p. 121].

Cooperarea culturală între UE și Republica Moldova se bazează pe principiile prevăzute de Convenția UNESCO privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale (2005). Acordul prevede următoarele domenii de interes, care urmează să fie dezvoltate:

„(a) cooperarea și schimburile culturale, precum și mobilitatea artei și a artiștilor;

(b) dialogul intercultural;

(c) dialogul asupra politicilor culturale și audiovizuale;

(d) cooperarea în cadrul organizațiilor și forumurilor internaționale, cum ar fi UNESCO și Consiliul Europei, pentru dezvoltarea diversității culturale, păstrarea și utilizarea patrimoniului cultural și istoric și

(e) cooperarea în domeniul mass-media” [169, p. 124].

Cooperarea culturală este un element important în sprijinirea diversității culturale. UE, prin programele sale, susține atât cultura statelor membre, cât și a țărilor din afara Uniunii, contribuind la conservarea patrimoniului cultural universal. Prin „diplomația culturală”, UE promovează importanța unei varietăți de expresii culturale, creație artistică și dezvoltarea dinamică a industriilor creative. Multiculturalismul și toleranța, ca elemente importante ale politicilor culturale ale țărilor membre, sunt un exemplu pentru alte țări în asigurarea dezvoltării socio-economice a societății. Inițierea de noi relații prin relațiile culturale ar trebui să garanteze o creștere a eficacității acțiunilor UE în relațiile internaționale și să asigure atingerea obiectivelor de dezvoltare globală: pacea, conservarea diversității culturale și o creștere a bunăstării populației.

Asupra rolului important al programelor UE destinate susținerii culturii în Republica Moldova s-au expus și experții intervievați în cadrul cercetării: „UE deschide mai multe drumuri spre accesarea de fonduri. Cu toate că ele sunt mai puține în comparație cu alte domenii, dar totuși sunt. Dacă cu acești bani sunt reparate drumuri, școli, spitale, înseamnă că în bugetul țării rămân mai mulți bani pentru cultură. Am putea întreprinde măsuri pentru a proteja patrimoniul cultural al țării.” (O.M., Glodeni).

Analiza specificului cadrului legislativ și instituțional de dezvoltare a politicilor culturale naționale, ne-a permis să concluzionăm că de la înființarea sa ca republică sovietică și până în prezent, în Republica Moldova pot fi distinse patru etape de dezvoltare a politicilor culturale naționale în conformitate cu tipologia elaborată în cercetare, bazată pe relațiile dintre principalii subiecți ai politicilor – stat, cultură, societate. Politicile culturale ale etapei întâi (1940 – 1953 – politici culturale proletare) au fost destinate schimbării sistemului cultural format în perioada interbelică și impunerea noii ideologii comuniste în viața culturală. Pe parcursul etapei a doua (1954 – 1990 – politici culturale comunist-educative) a fost construită infrastructura culturală, care este utilizată și în prezent. În etapa a treia (1991 – 2013 – politici culturale de supraviețuire în condițiile de tranziție) politicile culturale au fost direcționate spre crearea sistemului normativ de activitate a instituțiilor de cultură în condițiile economiei de piață. Etapa a patra, odată cu adoptarea Strategiei naționale de dezvoltare a culturii „Cultura 2020”, are scopul de a asigura un mediu cultural viabil, prin crearea cadrului adecvat de politici culturale, formarea unui sistem funcțional de conservare și punere în valoare a patrimoniului cultural, promovarea creativității, dezvoltarea industriilor culturale, eficientizarea managementului cultural, pentru creșterea calității vieții populației.

Se poate constata că în Republica Moldova a fost creat un cadru normativ de activitate a organizațiilor culturale, care corespunde *modelului paternalist* de politică culturală, în care statul și-a asumat principala responsabilitate față de susținerea activităților culturale în conformitate cu

prioritățile sale de dezvoltare, motivând societatea ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Implementarea acestui model de politică culturală necesită și un efort financiar și material din partea statului, resurse de care nu dispune în deplină măsură Republica Moldova în prezent. Din această cauză majoritatea prevederilor legale în domeniul culturii nu se realizează. În perioada cercetată cota-parte a alocațiilor pentru cultură în PIB a fost în scădere permanentă de la 0,9% în 2012 până la 0,5% în 2019. Cota medie a alocațiilor pentru cultură în țările UE constituie 1,0%. În același timp, după cum a fost prezentat în capitolul precedent, țările UE cu politici culturale paternaliste implementează activități spre reducerea rolului statului în susținerea culturii și creșterea funcțiilor societății în activitatea culturală. Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană a stabilit principiile de colaborare în domeniul culturii, însă nu impune anumite acțiuni obligatorii, deoarece cultura națională este domeniul de care pe deplin este responsabilă guvernarea națională. Este principiul de bază al politicilor culturale implementate la nivel de UE. Republica Moldova urmează să-și stabilească modelul de politică culturală națională pe care urmează să o dezvolte.

3.2. Eficacitatea implementării politicilor culturale naționale la etapa actuală: realizări și probleme

Noțiunea de *eficacitate* în limba română nu este pe deplin conceptualizată în contextul activității manageriale. În dicționarul explicativ al limbii române termenul *eficacitate* se prezintă ca *eficiență* [170]. În management fiecare din acești termeni își are sensul său și literatura de specialitate oferă explicații diferite pentru aceste două noțiuni. Astfel, prin *eficacitate* (în engleză – *effective*, în rusă – *результативность*) se subînțelege gradul de realizare a obiectivelor, acțiunilor planificate, iar prin *eficiență* (în engleză – *efficient*, în rusă – *эффективность*) – raportul dintre rezultatele obținute și resursele consumate. Ambii indicatori determină performanța activității.

În perioada 2014-2020 politicile culturale naționale au fost determinate de Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei de Dezvoltare a Culturii „Cultura 2020”. Eficacitatea politicilor culturale naționale este determinată de gradul de realizare a obiectivelor stabilite și a acțiunilor implementate conform planului.

Referindu-se la situația actuală în domeniul culturii pe o scală de la 1 (foarte rea) la 10 (foarte bună), experții chestionați au apreciat situația cu calificativul mediu 5,57. Astfel, circa 1/2 din respondenți consideră starea nici bună, nici rea în domeniul culturii și tot atâția cred că în ultimii cinci ani evoluția lucrurilor a avut o tendință spre bine. În cadrul interviurilor realizate, respondenții au remarcat că: „A fost o perioadă foarte interesantă, când au apărut mai multe

activități culturale, au fost inițiate mai multe festivaluri, mai multe proiecte culturale, care au prins rădăcini și în localitățile rurale. Viața culturală a devenit mai frumoasă și mai bună, dar, din păcate, finanțarea nu întotdeauna a corespuns cerințelor și așteptărilor” (A.B., Edineț).

Implementarea activităților strategice. Fiecare obiectiv strategic are un șir de obiective specifice și activități pentru realizarea lor. Activitățile au fost determinate în baza problemelor depistate în cadrul analizei situaționale în domeniul culturii către anul 2013. Ca bază de studiu au servit datele statistice privind activitatea instituțiilor de cultură și rapoartele de activitate a Ministerului Culturii.

Raportul Ministerului Culturii privind implementarea Strategiei din 2017 „constată faptul că, în pofida caracterului continuu de realizare a unui șir întreg de acțiuni, atât ministerul, cât și instituțiile din subordine înregistrează restanțe în demararea realizării acestora. Totodată, se atestă o evoluție redusă în elaborarea și înaintarea spre aprobare a cadrului normativ și legislativ anume pe domeniul industriilor creative și al managementului instituțiilor” [171, p. 1]. Din totalul de 143 de acțiuni planificate pentru anii 2014-2020, 39% urmează să fie finalizate către anul 2020, restul fiind cu finalitate pe parcursul anilor. Figura 3.3 ilustrează gradul de realizare a acțiunilor prevăzute în Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei către anul 2018 [172]. Pentru realizarea primului obiectiv au fost implementate 46,5% de acțiuni din cele prevăzute în Plan, pentru obiectivul 2 – 53,4%, obiectivul 3 – doar 63,7% și obiectivul 4 – 65,3%.

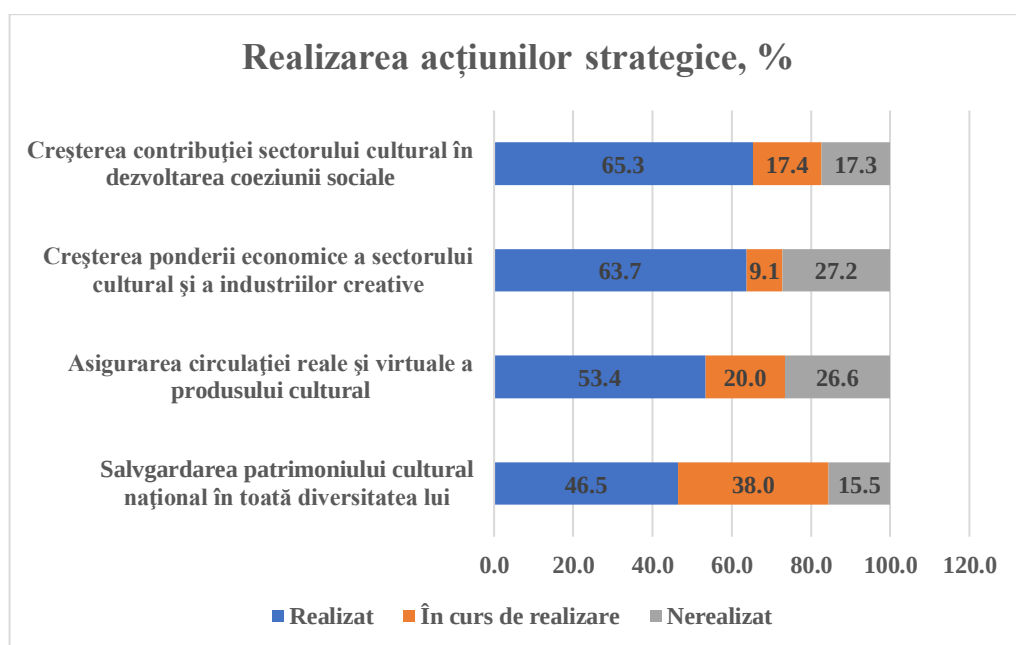


Fig. 3.3. Gradul de realizare a acțiunilor din Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei de dezvoltare a culturii până în anul 2019, %

Sursa: Elaborată de autor în baza Raportului MECC (2018).

Cauzele care îngreunează implementarea activităților, în opinia Ministerului Culturii, sunt lipsa/insuficiența resurselor umane și financiare din cadrul ministerului, lipsa instrumentelor de influență asupra administrațiilor publice raionale și locale, lipsa acoperirii financiare a activităților prevăzute de Strategie (la nivelul APC și APL), lipsa specialiștilor calificați.

Experții chestionați consideră că din cele patru obiective strategice, cele mai bune rezultate au fost înregistrate în direcția protejării patrimoniului cultural: 3/4 din experți, circa 3/5 – în asigurarea circulației produsului cultural, 1/2 – în creșterea ponderii sectorului cultural în sistemul economic al țării și 1/2 – în implicarea domeniului cultural în dezvoltarea coeziunii sociale.

Referindu-se la rezultatele activităților planificate, 3/5 dintre experți sunt nemulțumiți de gradul de implementare a acțiunilor strategice la nivel național și puțin mai mulți – la nivel local. Cei mai mulți 3/4 consideră lipsa resurselor financiare necesare ca fiind principala cauză a rezultatelor slabe de implementare. Același lucru îl evidențiază și experții intervievați: „Dacă ar fi să facem un rezumat, în ultimii ani a crescut calitatea evenimentelor culturale, dar rămâne nesoluționată problema finanțării, atât a evenimentelor culturale, cât mai ales a ceea ce ține de păstrarea patrimoniului cultural. Neavând surse financiare, totul rămâne la nivel de discuție” (C.T., Drochia).

În legătură cu cauzele neîndeplinirii activităților planificate, 3/5 dintre experții chestionați consideră că Strategia este mai mult pe hârtie decât în activități reale, iar 1/3 – că prioritățile stabilite nu corespund necesităților reale.

Referindu-se la calitatea actului de administrare a domeniului cultural la diferite nivele, experții chestionați apreciază cel mai mult activitatea managerilor instituțiilor de cultură – circa 1/2 sunt mulțumiți de activitatea lor. De activitatea APL în administrarea culturii sunt nemulțumiți 3/5 și doar 1/3 sunt mulțumiți. De asemenea, 1/3 sunt nemulțumiți de activitatea ministerului, iar 1/2 de organele raionale de administrare.

În ultimii cinci ani au fost întreprinse activități pentru îmbunătățirea sistemului de finanțare a domeniului. Astfel, 1/2 dintre respondenți consideră că în această direcție s-a ameliorat conlucrarea cu sectorul asociativ neguvernamental și au remarcat îmbunătățirea parteneriatelor între administrațiile publice locale și cele centrale.

În cadrul interviurilor realizate a fost menționată necesitatea dezvoltării durabile a domeniului cultural: „Noi avem nevoie, în primul rând, de politici investiționale. Nu sunt programe care ar susține dezvoltarea culturală. Avem noroc de câteva programe internaționale, dar sunt foarte puține. Pentru biblioteci a fost Programul NOVATECA și acesta a fost un real suport, un exemplu foarte bun, care poate fi implementat și pentru alte sectoare ale culturii. Programul s-a sfârșit și ce se întâmplă mai departe? Noi pierdem și ceea ce am făcut. Este necesar să fie o

continuitate. Și prioritate în aceste programe trebuie să fie acordată satelor. Cultura ar putea contribui ca oamenii să devină conștienți de importanța locului, să simtă susținerea statului: să existe o bibliotecă modernă, o casă de cultură bogată în activități, un centru medical ș.a. Dacă nu este posibil de avut o casă de cultură, atunci să funcționeze biblioteca, cu un program cultural bogat, să simtă cetățenii că statul are grijă de ei” (O.M., Glodeni).

Salvgardarea patrimoniului cultural. Acest obiectiv strategic este în conformitate cu cerințele naționale de dezvoltare și se regăsește printre prioritățile strategice prevăzute atât la nivel de UE, cât și în cadrul politicilor culturale naționale ale majorității țărilor membre.

În cadrul dezvoltării patrimoniului cultural material (mobil), în conformitate cu activitățile strategice, Legea nr. 280 din 27.12.2011 privind protejarea patrimoniului cultural mobil a fost întregită cu o nouă Lege a muzeelor, nr. 262 din 07.12. 2017. Cadrul normativ a fost completat cu Regulamentul cu privire la Registrul muzeelor din Republica Moldova, Regulamentul Registrului patrimoniului cultural național mobil ș.a.

Raportul privind realizarea Planului de acțiuni în vederea implementării Strategiei „Cultura 2020” pentru anul 2018, pregătit de către MECC, atestă realizarea unui șir de activități orientate spre dezvoltarea turismului cultural, cum ar fi modificarea și completarea Legii monumentelor de for public nr. 192/2011, elaborarea Regulamentului Registrului monumentelor de for public și indicațiilor metodice privind procedura de înființare și a principiilor de intervenție la monumentele de for public. Către anul 2018 au fost documentate științific 288099 de obiecte, iar 135389 au fost documentate computerizat. Agenția Turismului a înregistrat 20 de rute turistice naționale, în care sunt incluse 137 de obiective turistice, dintre acestea 87 sunt obiecte de patrimoniu cultural.

Realizarea unor activități precum Ziua Portului Popular, Târgul Național al Covorului, Festivalul Internațional de Muzică „Mărțișor”, Festivalului de muzică clasică în aer liber „descOPERĂ” sunt destinate realizării obiectivului de creare a unui sistem educațional bazat pe valori naționale. Raportul nu prezintă activități relaționate cu alte prevederi ale strategiei, cum ar fi integrarea patrimoniului cultural în activități sociale, ecologice și cultural-științifice.

Tendențele remarcate în raport sunt confirmate și de rezultatele anchetei experților din cadrul cercetării. În aprecierea gradului de valorificare a patrimoniului cultural în diferite activități, 3/5 dintre experți consideră că mai curând a crescut sau a crescut mult implicarea culturii în activități de turism, 2/3 – în activități educaționale, mai mult de 1/2 – în activități sociale și mai puțin de 1/2 – în activități cultural-științifice, 1/4 – în activități ecologice.

În același timp, problema finanțării activităților de salvagardare a patrimoniului cultural rămâne una foarte actuală. „Noi avem localități cu zone extraordinar de pitorești, unde avem mai multe obiective turistice, noi nu putem să ne promovăm, pentru că administrațiile publice locale

sunt axate pe alte proiecte de infrastructură. Neavând surse financiare, nu putem face nimic pentru restabilirea obiectivelor culturale. Investind în infrastructură, pierdem valorile culturale. Sunt multe probleme, și, ca de fiecare dată, cultura rămâne cenușăreasă” (A.B., Edineț).

Problemele legate de valorificarea patrimoniului cultural sunt confirmate și de alte cercetări. O informație în acest sens prezintă Barometrul Opiniei Publice din noiembrie 2015 [173], cercetare realizată pe un eșantion de 1160 de persoane. Răspunsurile la întrebarea chestionarului „Cât de des, pe parcursul ultimelor 12 luni, ați participat la următoarele activități culturale?” sunt prezentate în Tabelul 3.1.

Tabelul 3.1. Frecvența participării respondenților la activități culturale

Activități culturale	Deloc	O singură dată	De 2-3 ori	În medie, o dată pe lună	În medie, o dată pe săptămână	Nu știu / Nu răspund
A-ți fost la teatru	79.9%	9.7%	6%	2.4%	0.1%	2.1%
A-ți fost la cinema	80.5%	6.5%	8.4%	2.3%	0.2%	1.9%
A-ți fost la concert	57.1%	17.7%	20%	3%	0.8%	1.3%
A-ți fost la muzeu	78.9%	10.1%	7.6%	1.2%	0.1%	2.1%
A-ți fost la bibliotecă	75.9%	4.7%	6.7%	5.2%	4.3%	3.1%
A-ți vizitat locuri culturale din Republica Moldova (mănăstiri, zone culturale)	47.9%	17.1%	25.6%	6.1%	1.7%	1.6%
A-ți participat la evenimente culturale comunitare	54.1%	17.6%	22.8%	3%	0.5%	2%

Sursa: Barometrul Opiniei Publice [173].

După cum se poate observa din tabel, pe parcursul ultimelor 12 luni 47,9% din populația țării nu au vizitat locuri care reprezintă patrimoniul cultural național. Dintre cei care nu au vizitat locuri culturale 44,5% sunt din mediul urban, iar 50,6% – din mediul rural. Starea socio-economică nu influențează prea mult vizitarea locurilor culturale. Astfel, 52,6% din cei care nu au vizitat deloc locuri culturale au venituri joase, 45,2% au venituri medii, iar 39,8% au venituri înalte. După vârstă, persoanele care nu au vizitat deloc locuri culturale pe parcursul unui an se repartizează astfel: 38,0% cu vârsta între 18 și 29 de ani, 42,6% – 30-44 de ani, 46,2% – 45-59 de ani și 65,6% – peste 60 de ani. Cu înaintarea în vârstă interesul față de vizitarea locurilor culturale scade. Nivelul de educație joacă un rol mai important în interesul față de vizitarea locurilor culturale. Astfel, 64,2% din cei ce au vizitat locuri culturale pe parcursul unui an au un nivel înalt al educației, 47,1% – un nivel mediu și 37,8% au un nivel redus al educației.

Circulația produsului cultural. Implementarea acestui obiectiv strategic prevede modernizarea activității instituțiilor de cultură în conformitate cu cerințele populației și normelor

actuale de activitate. Raportul MECC pentru 2018 relevă realizarea activităților pentru dezvoltarea infrastructurii instituțiilor culturale, studii de fezabilitate pentru un șir de muzee și case de cultură. Au fost finalizate lucrările de restaurare a edificiului Muzeului Național de Artă al Moldovei, realizate reparații curente în toate muzeele naționale, precum și în unele raioane: Hâncești (3 muzee), Călărași (5 muzee), Ungheni (2 muzee) ș.a. Către 2018 au beneficiat de reparație curentă 468 de case de cultură, iar 374 au beneficiat de reparație capitală. Au fost reparate 225 și dotate cu tehnică peste 400 de biblioteci. În anul 2017, de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării a fost inițiat un parteneriat public-privat în vederea atragerii de investiții capitale pentru executarea lucrărilor de reconstrucție, menținere a patrimoniului cultural al statului precum și valorificarea edificiului Teatrului Dramatic de Stat pentru Tineret „S uliț Roz”. În anii 2018-2019, în bugetul ministerului au fost planificate mijloace financiare și a continuat procesul de modernizare a infrastructurii culturale și dotarea instituțiilor teatral-concertistice cu echipament tehnic modern. Filarmonica Națională una din instituțiile care a beneficiat de suport financiar în sumă de 500 000 lei, a realizat în 2020 lucrări de reparație a scenei și sălii de spectacole, fațadei și sălii mici.

Au fost digitizate 135389 obiecte ale muzeelor naționale, 14902 de documente (titluri) și publicații electronice seriale (numere/fascicule) de la bibliotecile publice din țară. Evidența colecțiilor bibliotecilor se efectuează atât în mod manual, cât și în sistem automatizat. Împrumutul interbibliotecar se realizează între 109 biblioteci. Conform datelor statistice, în anul 2017 numărul bibliotecilor publice care sunt dotate cu calculatoare a ajuns la 1712, iar numărul bibliotecilor conectate la rețeaua internet a ajuns la 1545. În același timp, sunt înregistrate deficiențe în dotarea instituțiilor cu echipament, în dezvoltarea muzeului virtual național și bibliotecii virtuale naționale, în crearea sistemului informațional e-cultura, în reutilizarea și repararea instituțiilor teatral-concertistice (ITC).

Referindu-se la implementarea activităților strategice conform obiectivului dat, 36 dintre experții chestionați consideră că s-a îmbunătățit cadrul legislativ-normativ ce reglementează activitatea organizațiilor culturale, 33 disting creșterea interesului societății/ comunităților față de activitatea organizațiilor de cultură, 27 apreciază schimbarea lucrurilor spre bine în dotarea instituțiilor de cultură cu aparatajul necesar, iar 26 în dezvoltarea parteneriatelor public-privat în cultură. În opinia a 38 dintre respondenți, în ultimii ani s-a înrăutățit starea tehnică a clădirilor în care activează instituțiile de cultură și 36 consideră că s-a înrăutățit susținerea financiară a instituțiilor. În același timp, mai mulți conducători de instituții de cultură consideră că interesul comunităților față de activitățile culturale a scăzut. „După părerea mea, interesul față de cultură s-a diminuat pentru că populația foarte mult s-a axat pe politică. Campaniile electorale sustrag atenția

de la alte probleme. Politicienii care se lansează promit multe, dar cultura nu se regăsește printre interesele lor” (S. L., Soroca).

Evoluția activității ITC. Principalii indicatori economici ai activității instituțiilor teatral-concertistice pentru perioada 2013-2019 sunt prezentați în tabelul 3.2. [174].

Tabelul 3.2. Evoluția indicatorilor economici ai activității instituțiilor teatrale

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Numărul de montări noi	49	55	44	59	45	-	-
Spectacole	2 905	2 924	3025	3 054	2 791	2573	2483
Numărul de spectatori, mii	363	394	415	433	395	367	346
Numărul de spectatori la 1000 de locuitori*	102	138	147	156	145	137	131

* Numărul de spectatori la 1000 de locuitori este calculat în baza numărului de locuitori stabili înregistrați la începutul anului

Sursa: Biroul Național de Statistică [103]

Pe parcursul perioadei 2013-2019, alocațiile bugetare pentru sectorul ITC au crescut cu peste 40%. În același timp, parametrii economici ai activității instituțiilor s-au schimbat puțin. Numărul montărilor noi la sfârșitul anului 2017 s-a redus în comparație cu anul 2013, a scăzut și numărul spectacolelor prezentate (2483 în 2019). Din 2015 se înregistrează o scădere permanentă a numărului de spectatori. În acest context este necesar de remarcat faptul că finanțarea anuală a ITC este realizată în baza aceluiași politici, care se orientează spre îmbunătățirea parametrilor economici și a serviciilor oferite de ITC prin mărirea subvențiilor acordate acestor instituții. Drept consecință, creșterea cheltuielilor nu a dus la rezultatul scontat – creșterea stabilă a indicatorilor economici. Sistemul ITC necesită o reformare, care ar duce la eficientizarea activității instituțiilor. MC a elaborat în decembrie 2011 Propunerea de politică publică „Eficientizarea instituțiilor teatral-concertistice din Republica Moldova”, care a fost discutată cu societatea civilă și cu ITC și acceptată pentru implementare, însă nu a fost aprobată și prevăzută pentru implementare.

Apreciind evoluția activităților în direcția reorganizării instituțiilor teatral-concertistice, mai puțin de 1/6 din experții chestionați consideră că situația în sector s-a îmbunătățit, în timp ce circa 1/2 sunt de părere că s-a înrăutățit. Doar 1/3 dintre experți apreciază îmbunătățirea serviciilor oferite de teatre și instituțiile concertistice.

Concomitent, 1/2 dintre experți au remarcat lipsa unor progrese în îmbunătățirea mecanismului de finanțare a instituțiilor teatral-concertistice, în monitorizarea raportului dintre resursele utilizate și veniturile obținute, în dezvoltarea mecanismului de granturi multianuale și, respectiv, dezvoltarea parteneriatelor cu mediul de afaceri.

În conformitate cu datele prezentate în tabelul 3.1, circa 80,0% din populația țării nu a fost deloc la teatru: 70,0% din mediul urban și 87,9% din mediul rural. Cu toate că teatrul este mai puțin accesibil în mediul rural, se înregistrează un număr mare al populației urbane care nu a vizitat teatrul deloc. Se poate constata că situația socio-economică are o influență asupra interesului față de activitatea teatrală, însă nu este decisivă. Astfel, 85,1% din respondenții care nu au fost deloc la teatru au nivel economic scăzut, însă 76,0% au un nivel mediu, iar 60,9% – înalt. O influență mai mare are nivelul de educație: 91,8% din populația care nu a fost deloc la teatru are un nivel jos de educație, 84,9% – nivel mediu, iar 63,5% – nivel înalt. În dependență de vârstă, cei care nu au fost deloc la teatru se repartizează astfel: 90,1% – persoanele peste 60 de ani, 83,7% – cu vârsta de 45-59 de ani, 77,9% – 30-44 de ani și 67,4% – 18-29 de ani. Persoanele care frecventează mai des teatrul în medie o dată pe lună sunt cele cu vârsta de 30-44 de ani: 4,3% din respondenți.

O situație mai bună, conform datelor BOP, se atestă în sectorul concertistic. Doar 57,1% din respondenți nu au vizitat niciun concert în timp de un an: 48,9% din mediul urban și 63,8% din mediul rural. Conform nivelului socio-economic, respondenții constituie: 61,2% – cu nivel economic scăzut, 52,0% – cu nivel mediu și 42,8% – cu nivel înalt. Ca și în teatre, nivelul socio-economic nu este decisiv în participarea populației la concerte. Nivelul de educație are, de asemenea, influență asupra deciziei de a participa la un concert: 78,4% din cei ce nu au fost deloc la concert au un nivel de educație scăzut, 59,7% – un nivel mediu și 41,4% – un nivel înalt. În funcție de vârstă, interesul față de vizionarea unui concert se repartizează astfel: 41,6% din persoanele cu vârsta între 18 și 29 de ani nu au participat la niciun concert, 55,2% – cu vârsta între 30 și 44 de ani, 55,3% – 45-59 de ani și 77,4% – peste 60 de ani. Cele mai solicitate activități concertistice (în medie o dată pe lună) cuprind vârstele de 18-29 de ani – 5,7% și peste 45-59 de ani – 3,5%.

Evoluția activității caselor de cultură și bibliotecilor. Cadrul legislativ existent prevede responsabilitatea Ministerului Culturii ca autoritate principală în elaborarea și implementarea politicilor culturale, inclusiv responsabilă de activitatea instituțiilor din cadrul unităților administrativ-teritoriale. Principalele instituții aflate în subordinea administrațiilor publice raionale și locale sunt bibliotecile, casele și căminele de cultură și muzeele locale.

În perioada 2013 – 2019 numărul caselor și căminelor de cultură a scăzut de la 1232 la 1219 [174]. Din numărul total de instituții 360 activează în edificii adaptate, 853 activează în edificii special construite, 52 de edificii sunt avariate, iar 461 necesită reparație capitală [175].

În scopul dezvoltării instituțiilor de cultură Strategia prevede un șir de măsuri pentru reformarea și modernizarea activității bibliotecilor și caselor de cultură. Scopul propus a fost reformarea activității caselor de cultură și transformarea acestora în centre comunitare, iar

bibliotecile în centre informative de documentare. Apreciind activitățile implementate în direcția acestor reforme, 44 de experți au remarcat îmbunătățirea condițiilor pentru transformarea bibliotecilor în centre de informare și documentare, iar 45 de experți au remarcat sporirea cunoștințelor angajaților din sectorul bibliotecar în utilizarea tehnologiilor informaționale.

Situația cu reformarea caselor și căminelor culturale în centre comunitare nu este la fel de optimistă. În opinia a 1/2 dintre cei chestionați, condițiile s-au înrăutățit. Situația este confirmată și de către persoanele intervievate: „Ministerul actual nu atrage atenție la crearea centrelor multifuncționale comunitare, cum a fost prevăzut în strategia Cultura 2020. Noi considerăm că este o direcție care necesită să fie continuată. Primarii nu înțeleg funcționalitatea acestor centre. Aceasta ne-ar permite să unim resursele și să mărim numărul serviciilor” (O.M., Glodeni).

Conform datelor din Tabelul 3.1, 43,9% din populația țării au participat o dată pe parcursul unui an la evenimentele culturale comunitare, care în mare parte sunt organizate de către casele de cultură. Repartizarea după mediul de reședință este aproximativ aceeași: 44,9% – mediul urban și 43,0% – mediul rural. Dintre aceștia, 40,3% dintre participanți au un nivel socio-economic scăzut, 52,0% – un nivel mediu, iar 48,1% – un nivel înalt. Cu toate că diferența nu este prea mare, populația cu un nivel socio-economic mediu este mai mult interesată de activitățile culturale. După criteriul de vârstă, persoanele interesate de activitățile culturale comunitare s-au repartizat în felul următor: 52,2% – vârsta de 18-29 ani, 49,9% – 30-44 de ani, 43,7% – 45-59 de ani și doar 29,2% constituie persoanele cu vârsta de peste 60 de ani. 28,5% dintre participanți au un nivel redus de educație, 40,0% – un nivel mediu, iar 59,4% – un nivel înalt. Este evident că persoanele cu un nivel de educație mai înalt sunt mai mult cointerestate de activitățile culturale comunitare.

O reducere a indicatorilor economici de activitate a înregistrat și sectorul bibliotecar. Numărul bibliotecilor a continuat să scadă de la 2774 în 2013 la 2674 în 2019. S-a micșorat și numărul de vizite de la 15 831,5 mii (2013) la 13 294,5 mii (2019), numărul de cărți și reviste eliberate – de la 35 667,3 mii (2013) până la 23 039,5 mii (2019). Evoluția indicatorilor economici în sectorul bibliotecar este prezentată în tabelul 3.3 [174].

Conform datelor din tabelul 3.1, în 2015, 75,9% dintre respondenți nu au frecventat deloc biblioteca, dintre care 72,6% – din mediul urban și 78,7% – din mediul rural. Mediul de reședință puțin influențează frecventarea bibliotecilor. La fel, puțin influențează nivelul socio-economic, deoarece 76,3% din cei ce nu au fost niciodată la bibliotecă pe parcursul unui an au un nivel scăzut, însă 73,3% – un nivel mediu, iar 77,6% – un nivel înalt. Cei mai mulți care au frecventat biblioteca măcar o dată pe parcursul anului sunt tinerii cu vârsta între 18 și 29 de ani – 32,1%, persoanele cu vârsta între 30 și 44 de ani reprezintă 22,3%, iar 45-59 de ani – 20,2% și peste 60 ani – doar 9,2%. Nivelul educațional este un factor important în cererea serviciilor bibliotecare: 34,9% din cei care

au frecventat biblioteca pe parcursul anului au un nivel înalt al educației, 16,8% – un nivel mediu și doar 9,7% – un nivel redus al educației.

Tabelul 3.3. Evoluția indicatorilor economici în sectorul bibliotecar

Indicatori	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Numărul de biblioteci	2774	2760	2785	2753	2704	2690	2674
Cărți și reviste, mii ex.	92845,1	88787,6	89152,6	89015,7	87711,3	86772,3	58441,9
Numărul de utilizatori activi, mii	1246,1	1258,2	1349,8	1341,0	1323,3	1286,3	1271,0
Numărul de vizite, mii	15831,5	15355,1	16139,1	15156,8	15357,6	13838,9	13294,5
Cărți și reviste eliberate, mii ex.	35667,3	34001,7	31403,1	29227,6	25456,0	24280,2	23039,5

Sursa: Biroul Național de Statistică [103]

Evoluția activității muzeelor. În 2011 Ministerul Culturii a lansat Propunerea de Politică Publică (PPP) privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor [176], care în urma analizei situației în sectorul muzeistic și constatării problemelor capacității scăzute a instituțiilor muzeistice de a valorifica și gestiona patrimoniul național, reflectată în rata redusă de dezvoltare a colecțiilor, absența strategiilor de dezvoltare și a proiectelor de management al muzeelor, absența unei viziuni moderne de dezvoltare a muzeelor și expozițiilor permanente ale acestora, numărul mic de vizitatori, gradul jos de dezvoltare a rețelei de muzee din teritoriu, continuarea procesului de erodare a patrimoniului cultural, a propus spre realizare un șir de măsuri, care aveau ca obiectiv implementarea în instituțiile muzeistice a managementului bazat pe performanțe și dezvoltarea componentelor antreprenoriale și educaționale ale muzeelor. PPP nu a fost implementată.

După cum se poate observa din Tabelul 3.1, 78,9% din populația Republicii Moldova nu a vizitat deloc nici un muzeu. Din cei ce nu au vizitat muzeul 73,7% sunt din mediul urban, iar 83,2% – din mediul rural. Cu toate că majoritatea absolută a muzeelor se află în mediul urban, diferența față de populația din mediul rural nu este semnificativă. Starea socio-economică nu influențează mult preferințele culturale. Astfel, 81,8% din cei ce nu au vizitat vreun muzeu au venituri joase, 77,2% au venituri medii, iar 66,4 – venituri înalte. După vârstă, persoanele care nu au vizitat deloc muzee pe parcursul unui an se repartizează astfel: 69,5% au vârsta între 18 și 29 de ani, 75,1% – 30-44 de ani, 80,7% – 45-59 de ani și 90,4% – peste 60 de ani. Odată cu înaintarea în vârstă interesul față de activitățile muzeelor se reduce. Nivelul de educație nu este un factor

determinant în interesul față de activitatea muzeelor. Din cei 66,4% care nu au vizitat deloc muzeele pe parcursul unui an au un nivel înalt al educației, 81,7% – un nivel mediu al educației și 92,1% – un nivel redus al educației.

Situația din sector rămâne instabilă (Tabelul 3.4). Creșterea numărului de muzee de la 116 (2013) până la 127 (2019) nu a înlesnit creșterea numărului de vizite în muzee. După o creștere pe parcursul anilor 2014 – 2015, a revenit aproximativ la aceeași valoare în 2019 – 0,8 milioane, ceea ce reprezintă un indice mai înalt, fiind raportat la 1000 de locuitori. Numărul de vizite la 1000 de locuitori înregistrat în 2019 este cel mai mare pentru perioada cercetată. Interesul populației pentru activitatea muzeelor a crescut.

Tabelul 3.4. Indicatorii economici de activitate în sectorul muzeistic

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Muzee	116	119	123	123	126	127	127
Numărul de vizite, milioane	0,8	0,9	1,0	0,8	0,8	0,8	0,8
Numărul de vizite la 1000 de locuitori	231	248	279	236	214	283	301

Sursa: Biroul Național de Statistică [103]

Creșterea ponderii economice a culturii în PIB. Un rol important în creșterea cotei culturii în PIB îl joacă industriile culturale și creative. În multe publicații, deseori nu se face diferență între aceste două noțiuni. La început, în 1947 a apărut termenul *industrii culturale*, care se referea la întregul domeniu economic legat de creație. Odată cu creșterea rolului domeniului cultural în evoluția economiei globale a apărut necesitatea de a diferenția mai exact acest domeniu și a apărut noțiunea de *industrii creative*.

La 30.11.2016, Parlamentul European a adoptat Rezoluția referitoare la o politică coerentă a UE pentru industriile culturale și creative [177], în care prezintă diferențierea noțiunilor: „În timp ce majoritatea domeniilor industriilor culturale reprezintă un pilon evident al sectorului și sunt ușor de clasificat în cadrul său (patrimoniul artistic și monumental, arhivele, bibliotecile, cărțile și presa, editarea, artele vizuale, arhitectura, artele spectacolului, multimedia și serviciile audiovizuale), industriile creative sunt mai greu de clasificat, deoarece, de fapt, orice activitate inovatoare poate avea un caracter creativ și se poate baza pe contribuții creative” [177, p. 23]. Pentru întregul domeniu al *industriilor culturale și creative* rezoluția aprobă următoarea definiție: „*Industriile culturale și creative* sunt acele industrii care se bazează pe valori culturale, diversitate culturală, creativitate individuală și/sau colectivă, competențe și talente cu potențialul de a genera inovare, bunăstare și locuri de muncă prin crearea de valoare socială și economică în special din

proprietatea intelectuală”. Pornind de la faptul că statele membre utilizează sisteme naționale diferite de clasificare pentru activitățile care aparțin industriilor culturale și creative, prin această rezoluție PE consideră necesar să identifice „indicatori specifici pentru a monitoriza și analiza impactul cultural, economic și societal și dinamica politicilor și propunerilor de reglementare legate de sectorul cultural și creativ și să definească rolul acestui sector de motor al inovării și creșterii în toate celelalte domenii de activitate din UE și în țările terțe asociate” [177, p. 11].

În Republica Moldova lipsește sistemul de indicatori statistici, prevăzuți de recomandările UNESCO în domeniul industriilor culturale și creative. Din această cauză lipsesc datele despre aportul industriilor culturale și creative în economia țării.

Pentru realizarea acestui obiectiv strategic au fost planificate anumite activități legate de asigurarea unui management bazat pe performanță în toate instituțiile culturale, implementarea modelelor de finanțare flexibile, crearea cadrului necesar pentru dezvoltarea antreprenoriatului cultural. În acest sens a fost realizat Studiul „Potențialul industriilor creative în Republica Moldova” [178], a fost aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 333 din 26.05.2017 Regulamentul de finanțare a cinematografilei, a fost elaborat un proiect de politică publică în domeniul industriilor creative și culturale „Creșterea ponderii economice a industriilor culturale/creative”, a fost elaborat Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a bibliotecilor publice.

Estimând situația în sector, experții chestionați au apreciat schimbările spre bine în crearea mecanismelor de susținere a meșteșugarilor (peste 1/2 din respondenți) și crearea cadrului legislativ-normativ (1/2 din respondenți). Mai puțin de 1/2 au apreciat activitățile pentru dezvoltarea industriei filmului și promovarea exportului serviciilor și bunurilor culturale și mai puțin 1/3 - promovarea Moldovei ca locație de filmare.

În același timp, acest obiectiv strategic este cu cele mai mari restanțe în realizarea activităților. Nu au fost evaluate capacitățile de management și marketing cultural al administratorilor instituțiilor culturale, nu a fost implementat managementul bazat pe performanță, nu a fost creat Centrul de formare continuă în domeniul culturii și patrimoniului, nu a fost realizată reforma managementului instituțiilor de cultură ș.a. Estimând activitățile din acest obiectiv, experții chestionați în cadrul cercetării au evidențiat îmbunătățirea cadrului legislativ-normativ (circa 1/2), în același timp 3/5 dintre experți consideră că nu au fost întreprinse măsurile necesare în direcția asigurării finanțării motivante pentru instituțiile de cultură, 1/2 – pentru reorganizarea învățământului de formare continuă a managerilor, 1/2 – pentru dezvoltarea abilităților de marketing ale administratorilor, 1/2 – pentru dezvoltarea abilităților de management ale administratorilor. Estimând rezultatele activităților în trecerea instituțiilor de cultură la

managementul bazat pe performanțe, respondenții sunt mai mult nemulțumiți de activitatea APC – 3/5 din respondenți.

Apreciind rezultatele implementării politicilor culturale în reformarea activității instituțiilor de cultură, 4/5 dintre experți au remarcat progresele înregistrate în diversificarea serviciilor oferite de biblioteci, 3/5 – în susținerea activităților organizațiilor neguvernamentale, câte 1/2 – în diversificarea serviciilor oferite de muzee și creșterea participării tinerilor la acțiunile culturale, în ascensiunea mobilității artiștilor și a formațiilor artistice la nivel local. Concomitent, au fost menționate și probleme, astfel, 1/2 din respondenți consideră că există dificultăți în diversificarea serviciilor oferite de casele de cultură, în stimularea schimbului de bune practici la nivel regional și local, în creșterea informării populației cu privire la serviciile culturale. În cadrul interviurilor realizate, de asemenea, s-a accentuat necesitatea creșterii calității serviciilor culturale: „Cetățeanul vrea să vadă produs calitativ pe viu. Este necesar să creștem calitatea produselor culturale, să creștem și profesionalismul celor care activează în cultură, ca ei să poată demonstra pentru ce este necesară creșterea alocațiilor pentru cultură. Dacă ai un produs cultural bun, pentru el se poate cere bani și oamenii sunt gata să plătească. Dar este necesar de ținut cont și de capacitatea consumatorilor de a plăti serviciile culturale” (V.S., Soroca).

Contribuția sectorului cultural la coeziunea socială. Documentele strategice de dezvoltare ale UE abordează cultura ca domeniu ce contribuie la coeziunea și pacea socială. Oferind un spațiu creativ pentru exprimare, cultura favorizează manifestările atât individuale, cât și colective, care se află într-un proces continuu de reinterpretare a tradițiilor și patrimoniului cultural național, astfel creând condiții pentru o înțelegere mai bună și respectare a diversității sociale și culturale: „Coeziunea socială și dialogul intercultural sunt factori importanți ai dezvoltării, deoarece generează încredere și incluziune socială a minorităților, contribuie la construirea unor societăți stabile și durabile” [179, p. 5]. În 2004, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a aprobat Noua Strategie pentru Coeziunea Socială [180], în care este prezentată definiția noțiunii în acceptul CE: „Consiliul Europei definește coeziunea socială ca fiind capacitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, minimizând disparitățile și evitând polarizarea. O societate coezivă este o comunitate de indivizi liberi care se sprijină reciproc și care urmăresc obiective comune prin mijloace democratice” [180, p. 3]. Asigurarea bunăstării nu înseamnă echitatea și nediscriminarea prin respectarea doar a drepturilor omului, ci și a demnității fiecărei persoane, recunoașterea abilităților și respectarea diversității culturale. În cadrul cercetării sociologice EuroBarometr 2017, la întrebarea „Ce unește mai mult Europa?”, 31,0% din respondenți consideră că anume cultura, 25,0% – istoria, 24,0% – valorile și câte 21,0% – economia și, respectiv, geografia [181, p. 7]. Dintre europenii chestionați 40% au considerat că

statele membre sunt îndepărtate în ceea ce privește valorile comune, însă cultura este domeniul care creează sentimentul de comunitate.

În scopul realizării obiectivului strategic de creștere a contribuției sectorului cultural în coeziunea socială, pe parcursul anilor 2014-2018, ministerul menționează un șir de acțiuni pentru susținerea asociațiilor obștești, care au scopul de a spori participarea la activitățile culturale ale populației și mai ales ale tinerilor. În perioada de referință ministerul în comun cu autoritățile publice locale, precum și instituțiile subordonate au organizat și desfășurat o serie de evenimente, care direct sau indirect au avut drept scop stimularea educației non-formale.

Rezultatele chestionării experților au reliefat următoarele tendințe în evoluția interesului populației față de activitățile culturale: mai puțin de 1/2 de experți consideră că în ultimii cinci ani interesul populației față de activitatea instituțiilor de cultură a scăzut, iar 1/3 – că acesta a rămas neschimbat. Lipsa interesului populației față de activitățile culturale este explicată nu doar prin calitatea serviciilor și a produsului cultural oferit, dar și prin gradul de orientare a activităților realizate spre interesul consumatorilor. Dintre cei chestionați 5/6 consideră că populația nu este implicată în implementarea politicilor culturale la nivel central și 2/3 – la nivel local. Asupra necesității implicării populației în elaborarea politicilor culturale la nivel central și local s-au pronunțat 5/6 dintre experți. Dintre respondenți 2/3 consideră că politicile culturale la nivel central și local în mică măsură reflectă nevoile culturale ale populației.

Experții au menționat ameliorări intervenite în activitatea instituțiilor de cultură direcționate spre stabilirea parteneriatelor de incluziune socială cu școlile și creșterea implicării voluntarilor în desfășurarea activităților culturale - 3/5, promovarea învățării continue cu ajutorul artei și al patrimoniului cultural 2/5, implicarea organizațiilor de cultură în promovarea drepturilor omului 2/3. Despre necesitatea conformării activităților culturale cerințelor populației au menționat și experții în cadrul interviurilor: „În fiecare sat sunt minim două instituții de cultură. Ele trebuie să-și unească eforturile, să se orienteze spre interesele oamenilor. Este necesar de implicat oamenii. În sate toți se cunosc unul pe altul și informația se distribuie repede. Oamenilor le place când sunt luați în seamă, când vii la ei. Interesul față de cultură trebuie să meargă de la om la om, relațiile interpersonale sunt foarte importante. Instituțiile de cultură trebuie să treacă în serviciul populației, să se orienteze spre ceea ce așteaptă comunitatea, să nu stea deoparte” (I.Ț., Dondușeni).

Concluzionând asupra analizei eficacității implementării politicilor culturale naționale la etapa actuală, constatăm că obiectivele strategice stabilite în cadrul Strategiei „Cultura 2020” au corespuns necesităților interne de dezvoltare culturală și au fost în concordanță cu tendințele dezvoltării în țările membre ale UE. Eficacitatea redusă a politicilor culturale naționale

implementate este determinată de direcțiile prioritare stabilite prin obiectivele specifice și activitățile planificate.

Cu toate că alocațiile pentru domeniul cultural au fost într-o ascensiune permanentă, aceasta nu a contribuit la creșterea și îmbunătățirea producției și serviciilor culturale. În unele sectoare culturale, precum instituțiile teatral-concertistice, bibliotecile, casele de cultură se atestă o reducere a consumului cultural. Obiectivul strategic cu cel mai înalt grad al eficacității este salvagardarea patrimoniului cultural în toată diversitatea lui. Pe parcursul anilor 1991-2013 a fost creată baza legislativ-normativă și instituțională pentru asigurarea protejării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Însă realizarea acestor politici se confruntă cu deficiențe de resurse financiare, materiale și umane reduse. Obiectivul strategic cu cel mai jos grad al eficacității este creșterea ponderii culturii în PIB al țării.

Direcțiile prioritare pentru creșterea coeziunii sociale prevăzute în strategie nu contribuie esențial la schimbarea situației. Aceste activități nu au ținut cont de practicile bune ale UE. Cele mai mari probleme în acest sens, în conformitate cu metodologiile europene de creștere a coeziunii sociale, sunt condiționate de accesul inegal la serviciile culturale a diferitor categorii de populație. Tot aici identificăm și gradul redus de participare și practicare de către populație a activităților culturale.

3.3. Modernizarea politicilor culturale naționale conform provocărilor actuale

Evoluția indicelui vieții culturale în perioada 2010-2019. În baza indicatorilor statistici ai activității culturale prezentați de BNS și în conformitate cu metodologia CCDC din România se va determina evoluția indicelui vieții culturale (IVC) în perioada 2010-2019. Metodologia presupune calcularea IVC prin sintetizarea subindicilor de dezvoltare a trei componente – infrastructura, producția și consumul cultural. Datele sunt determinate pornind de la următoarele principii: indicii sunt calculați în procente referitor la anul 2010, care constituie cifra de referință – 100%; datele fiecărui an țin cont de numărul populației din țară în anul dat; rezultatele finale reprezintă mediile indicilor implicați în calcul. În *Anexa 11* sunt prezentați indicatorii statistici care stau la baza calculării subindicilor dezvoltării infrastructurii, producției și consumului cultural, precum și evoluția IVC. Figurile 3.4 – 3.7 prezintă diagramele evoluției subindicilor infrastructurii, consumului și producției culturale și rezultatul acestora – evoluția IVC în Republica Moldova în perioada 2010-2019.

Subindicele infrastructurii este determinat de indicatorii statistici ce reprezintă numărul instituțiilor teatral-concertistice, muzeelor, bibliotecilor, caselor de cultură, numărul cărților din biblioteci. În conformitate cu datele prezentate în fig. 3.4. se poate constata că subindicele

infrastructurii a fost în creștere permanentă, înregistrând la sfârșitul anului 2019 o creștere de 5,0% în comparație cu 2010. Cu părere de rău, aceasta nu înseamnă că au fost construite noi edificii de cultură. Deoarece subindicele este calculat în corespundere cu numărul populației la sfârșitul anului, această creștere este determinată în mare parte de reducerea permanentă a populației din țară.

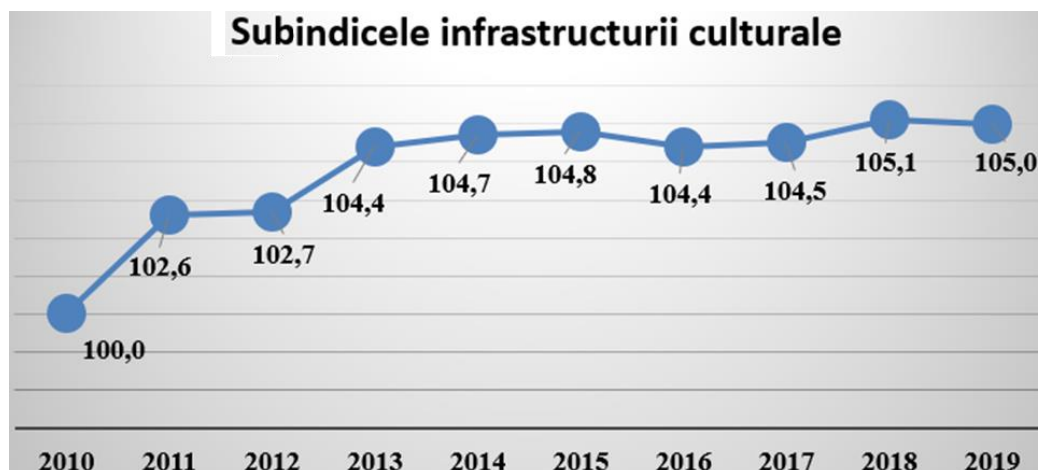


Fig. 3.4. Evoluția subindicelui infrastructurii în perioada 2010-2019

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor statistice ale BNS [103]

Subindicele consumului cultural este determinat de șase indicatori statistici care reprezintă numărul de vizitatori în muzee, teatre, cinematografe, biblioteci, precum și numărul de utilizatori în biblioteci, și numărul de cărți și reviste eliberate (fig. 3.5).

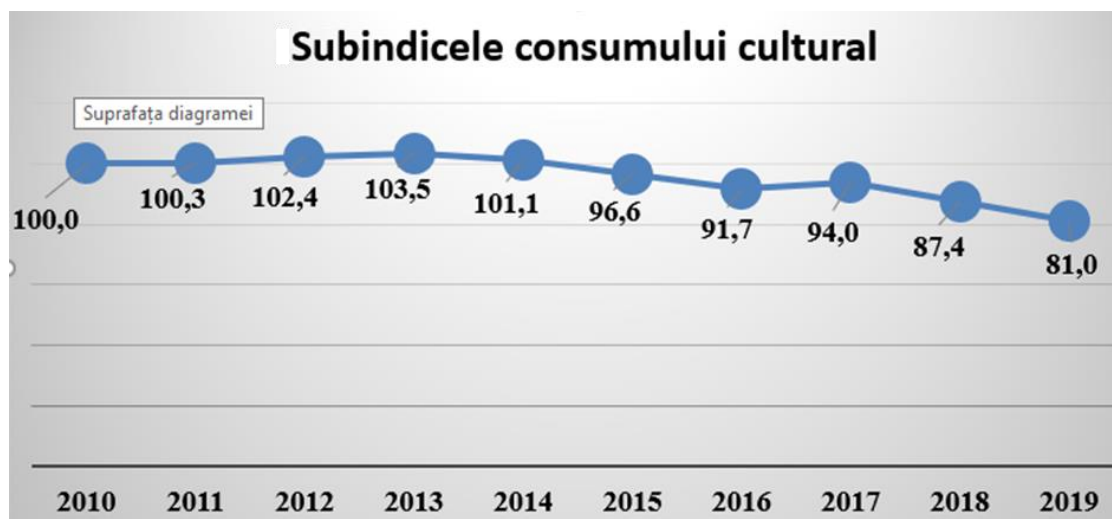


Fig. 3.5. Evoluția subindicelui consumului cultural în perioada 2010-2019

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor statistice ale BNS [103]

Acest subindice a înregistrat o creștere de 3,5% în perioada 2010-2013 și a început să scadă odată cu începutul implementării activităților prevăzute de Strategia dezvoltării culturii "Cultura 2020". Scăderea subindicelui de consum cu 22,5% până la sfârșitul anului 2019, în mare parte, se datorează reducerii ratei de cărți și reviste eliberate în biblioteci (scădere până la 59,87% în 2018).

Fondurile bibliotecilor sunt limitate și nu pot satisface cerințele cititorilor. Populația tot mai mult se informează din spațiul virtual.

O scădere considerabilă în perioada 2010-2019 a înregistrat subindicele de producție culturală, cu 38,6% (Fig. 3.6). Subindicele se constituie în baza indicatorilor statistici ai numărului de spectacole și concerte prezentate, cărților și broșurilor editate, numărul de reviste și publicații, numărul de ziare, tirajul cărților și revistelor. Odată cu scăderea editării numărului de cărți, reviste și publicații, a scăzut și numărul de spectacole prezentate – de la 3182 în 2010 la 2812 în 2019 (circa 11,6%).

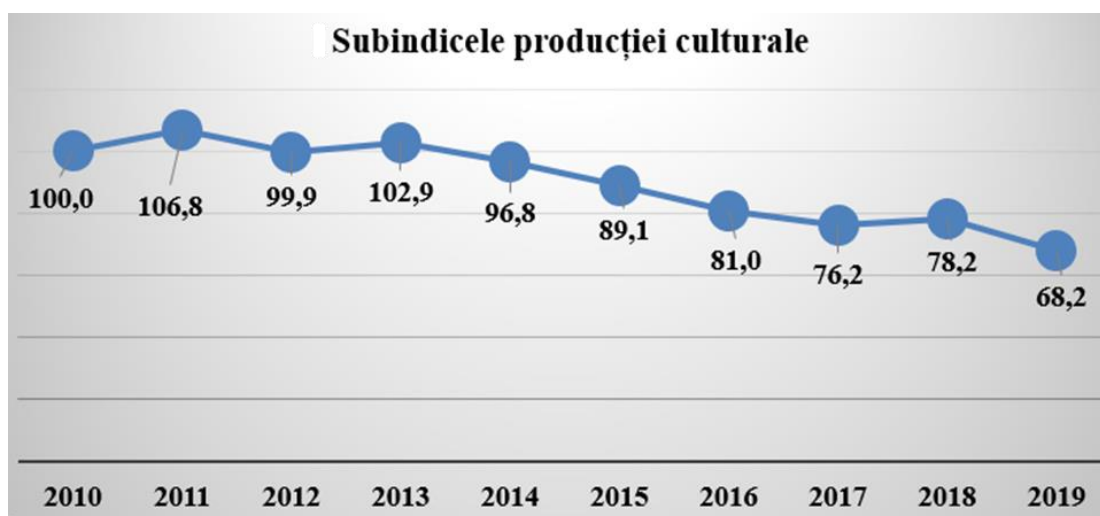


Fig. 3.6. Evoluția subindicelui producției culturale în perioada 2010-2019

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor statistice ale BNS [103]

În baza subindicilor calculați se determină Indicele Vieții Culturale în Republica Moldova în perioada 2010-2019 (fig. 3.6). IVC se află în scădere permanentă din anul 2013, când a fost înregistrat cel mai înalt nivel comparativ cu 2010 – 103,5%, până în 2019, când a fost înregistrat cel mai jos nivel – 84,7%. Scăderea totală începând cu anul 2014 constituie 18,9%.

Contextul politico-economic de dezvoltare a politicilor culturale naționale. Funcțiile culturii s-au schimbat semnificativ în societatea contemporană. Ea a devenit un instrument important în asigurarea dezvoltării durabile a societății. Cultura poate fi o forță economică dinamică și inovatoare, un sector important al activității economice, contribuind la generarea noilor locuri de muncă, creând beneficii și venituri, stimulând astfel creșterea economică și producerea valorilor sociale. Conform ediției 2019 al "Cultural Statistic" editat de EUROSTAT, în 28 de țări ale UE, peste 640 de mii de întreprinderi culturale activau în domeniile arhitecturii, designului și fotografiei. În 2016, 1,2 milioane de întreprinderi culturale au generat peste 190 miliarde EUR de valoare adăugată. Cifra de afaceri a constituit 465695 milioane EUR.

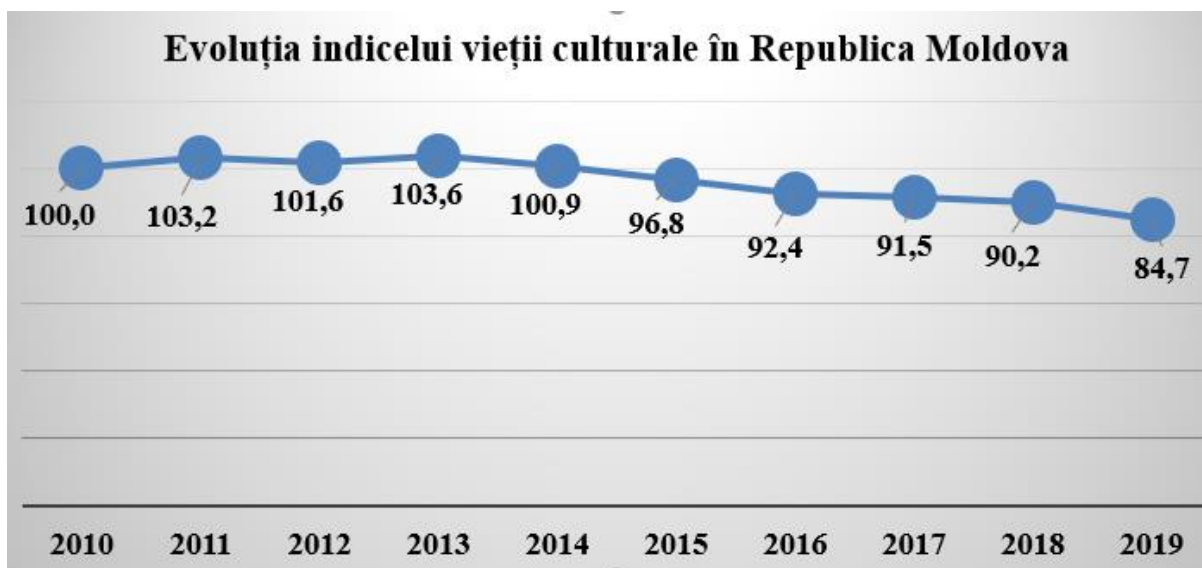


Fig. 3.7. Evoluția indicelui vieții culturale în perioada 2010-2019

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor statistice ale BNS [103]

În 2019 întreprinderile din domeniul filmului, televiziunii, muzicii, chiriei video-audio imprimărilor au generat - 35 miliarde de EUR valoare adăugată. Cifra de afaceri a sectorului cultural (valoarea totală a vânzărilor de bunuri și servicii pe piață) a fost de 466 miliarde EUR, ceea ce a reprezentat 1,7% din cifra de afaceri totală generată pe economie. Cultura, de asemenea, este un factor intersectorial, care adăugă valoare activităților din alte domenii precum sănătatea, protecția mediului, guvernarea, educația. Contribuția întreprinderilor culturale la valoarea adăugată a economiei nefinanciare constituia în 2016 în Regatul Unit 4,0%, Franța - 2,8%, Suedia și Germania - câte Media pentru întreaga UE a constituit 2,7%. La celălalt pol se plasează țările cu cel mai mic aport al întreprinderilor culturale la valoarea adăugată pe economie - România (1,3%) și Slovacia (1,2%).

Realizarea prevederilor Acordului de Asociere cu UE este direcția strategică prioritară a guvernării. În domeniul culturii, Republica Moldova și UE vor coopera în baza principiilor Convenției Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) din 2005 cu privire la protecția și promovarea diversității formelor de expresie culturală. Politicile de cooperare se vor axa pe dezvoltarea dialogului intercultural prin participarea reprezentanților din domeniul culturii și societății civile ai UE și Republicii Moldova, promovarea industriilor culturale și creative, în special în domeniul audiovizualului și cinematografiei, cooperarea transfrontalieră.

La 10 iunie 2020, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, un document de viziune strategică, care indică direcția de dezvoltare a țării și a societății ce trebuie urmată în următorul deceniu: „Strategia „Moldova 2030” adoptă conceptul

utilizat de țările Uniunii Europene pentru măsurarea calității vieții oamenilor în zece dimensiuni, sporirea calității vieții fiind scopul strategic al documentului. În același timp, Strategia „Moldova 2030” este contribuția Republicii Moldova la realizarea Agendei 2030 pentru Dezvoltare Durabilă, adoptată de către țările membre ale Organizației Națiunilor Unite în septembrie 2015” [182, p. 5]. Acest document devine unul de referință pentru toate documentele de politici la nivel național, regional și local. Strategiile sectoriale trebuie să țină cont de direcțiile prioritare determinate pentru asigurarea dezvoltării durabile pe termen lung.

Analizând eșecurile documentelor strategice anterioare, autorii scot în evidență mai mulți factori, precum „focalizarea excesivă pe fenomenul creșterii economice”, „stabilirea arbitrară a priorităților de dezvoltare”, „calitatea limitată a datelor și indicatorilor”, „deficitul generalizat de resurse financiare”, „deficitul generalizat de resurse umane profesioniste în administrația publică” ș.a. Viziunea strategică pentru anul 2030 este următoarea: „Republica Moldova va deveni o țară în care oamenii vor dori să trăiască, vor vedea oportunități pentru dezvoltare individuală și de care își vor lega aspirațiile, o țară pe care părinții o vor vedea ca loc bun de trai și de dezvoltare pentru copiii lor” [182, p. 23]. Strategia este una „homocentrică”, adică axată pe soluționarea problemelor cu care se confruntă populația țării și, conform afirmației autorilor, corespunde Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030 și în este în concordanță cu Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, care stabilește relațiile cu UE și prevede reformele ce urmează să fie implementate de Republica Moldova.

Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, în determinarea obiectivelor de dezvoltare, pornește de la conceptul de „calitate a vieții” acceptat în statistica europeană și care acoperă 9 categorii de indicatori, inclusiv cei care interacționează cel mai mult cu cultura, cum ar fi educația, petrecerea timpului liber și interacțiunile sociale, satisfacția generală față de viață [183, p. 12]. În concluziile acestui document se menționează că „Accesul la cultură tinde tot mai mult să fie recunoscut ca un drept de bază, la fel ca educația, sănătatea și alte drepturi fundamentale” [183, p. 140].

Analiza situației actuale din țară, efectuată în cadrul documentului, a scos în evidență câțiva factori importanți pentru dezvoltare, printre care sunt rolul decisiv al bunei guvernări și coeziunea socială. Pentru raționalizarea numărului documentelor de politici sectoriale, asigurarea corelării și sinergiei între acestea și abordării sistemice dintre diverse domenii de politici, precum și pentru alinierea acestora la cadrul bugetar, documentul stabilește elaborarea strategiilor sectoriale în mod prioritar pentru unele domenii de activitate, printre care se regăsește și cultura [182, p. 124].

Politicile economice implementate în ultimul deceniu nu au reușit să creeze în Republica Moldova o economie modernă bazată pe capacități de producție. Sistemul economic este destul de fragil și extrem de vulnerabil la șocuri. Economistul Alexandru Stratan consideră că „Probabilitatea producerii unor șocuri va plana constant asupra economiei naționale pe termen mediu, fapt ce va afecta negativ creșterea. În prezent avem o situație destul de interesantă, Republica Moldova are ritmuri istorice bune de creștere, dar dinamica pozitivă nu e generată de factori interni. Consumul, finanțat din remiteri, determină dinamica economică, iar Republica Moldova are pe intern capacități reduse de a genera o creștere calitativă. Actualul model, cu toate că permite țării să se dezvolte și nu implică eforturi sporite pentru menținerea sa, reprezintă o provocare pe termen lung pentru economia națională” [184, p. 36]. Reducerea volumului remitențelor direcționate spre Republica Moldova va reduce considerabil veniturile bugetului. Astfel de fenomene cum ar fi corupția și birocrăția, rezultatele slabe în reformarea justiției, cadrul concurențial slab, costurile mari și accesul redus la finanțare creează impedimente în dezvoltarea unui mediu de afaceri durabil și viabil. Remodelarea economiei naționale va impune schimbări structurale profunde, care vor afecta și susținerea culturii.

Contextul socio-cultural: consumul cultural și cadrul valoric al populației. Definiția noțiunii de *cultură* utilizată în cadrul cercetării se referă și la funcțiile sociale ale domeniului, cum ar fi formarea modelelor de viață și a sistemelor de valori. Conceptul *modul de viață* este deseori folosit în sociologie și se referă la elementele reale ale vieții, condițiile materiale, economice și sociale. Cu toate acestea, el are o definiție polisemantică, termenul fiind încă destul de neclar. În opinia unor autori, conceptul este identic cu *stilul de viață*, aceste concepte putând fi utilizate egal, în timp ce alții consideră că sunt două concepte diferite: *stilul de viață* se referă mai mult la opțiuni individuale, atitudinile și comportamentele individului, iar *modul de viață* – la felul în care își petrec viața anumite grupuri sociale la un moment dat, strategiile, comportamentele și atitudinile dezvoltate într-un context social-economic particular. Conceptul *modul de viață* acoperă toate domeniile de activitate ale populației: munca, gospodăria, timpul liber, viața politică și socială, cerințele materiale și spirituale, normele și regulile de comportament. Astfel, modul de viață este influențat nu numai de relațiile economice, dar și de sistemul politic, cultural, valoric. Astfel, modul de viață influențează categoric modul de gândire și percepere al populației, inclusiv este în relații interdependente cu sistemul de valori.

Există diferite caracteristici și definiții ale noțiunii de *timp liber*. În sens sociologic, cel mai des termenul este definit ca timpul în afara orelor de lucru și cel utilizat pentru necesitatea menținerii existenței biologice a organismului (somn, mâncare, naveta acasă-la serviciu și înapoi, îngrijirea de sine etc.). Timpul liber este destinat pentru recuperarea și dezvoltarea fizică și

spirituală a unei persoane. Astfel, el include autoinstruirea, participarea și practicarea activităților culturale (citirea, vizitarea teatrului, muzeului etc.), activitățile sociale și politice, creativitatea științifică și tehnică a amatorilor, orele cu familia, comunicarea bazată pe interese comune, odihna pasivă ș.a. Valoarea socială a timpului liber este determinată de volumul (durata), structura și conținutul acestuia. În ceea ce privește durata, timpul liber înregistrează o creștere permanentă în ultimele decenii, la nivel global.

Pentru a determina gradul activităților culturale în organizarea timpului liber și a cadrului valoric al populației Republicii Moldova a fost desfășurată chestionarea populației (*Anexa 3*).

În structura timpului liber pentru respondenți au fost incluse mai multe activități culturale, precum cititul cărților, muzica, activități creative (versuri, desenat ș.a.), practicarea meșteșugurilor (croșetarea, tâmplăria ș.a.), participarea la activități culturale (spectacole, concerte ș.a.), dar și practici sociale cum ar fi întâlnirea cu prietenii, rudele, practicarea sportului, vizitarea bisericii, gospodărirea, plimbarea în natură.

În acest context, 55,1% din respondenți au menționat că citesc cărți în timpul liber foarte rar sau deloc, doar 11,7% citesc cărți în fiecare zi și 16,2% – cel puțin o dată pe săptămână. Din cei care citesc cărți în fiecare zi femeile constituie 63,8%, iar cel puțin o dată pe săptămână – 57,6%. Printre cei care nu citesc cărți deloc, bărbații constituie 59,2%. Cititul în fiecare zi este mai mult practicat în mediul rural – 60,1% și mai puțin în orașele mici – doar 13,0%. Majoritatea (67,8%) dintre cei care nu citesc cărți deloc, de asemenea, locuiesc în mediul rural. În funcție de vârsta respondenților, cei ce citesc cărți în fiecare zi reprezintă: tinerii 18-34 de ani – 30,4%, maturii 35-54 de ani – 34,1%, cei cu vârstă de peste 55 de ani – 35,5%. Printre cei care nu citesc deloc, repartizarea pe vârste este următoarea: tinerii 18-34 de ani – 30,5%, maturii 35-54 de ani – 45,7%, cei cu vârstă de peste 55 de ani – 23,9%. Datele prezentate confirmă faptul că cititul cărților măcar o dată pe săptămână este o obișnuință pentru mai bine de un sfert din populație. Această deprindere este mai mult specifică pentru femei și persoanele din mediul rural, și mai puțin influențată de vârsta persoanei.

Populația mai mult preferă să-și petreacă timpul în compania muzicii, astfel, în fiecare zi ascultă muzica 43,9% din numărul de respondenți și cel puțin o dată pe săptămână – 25,3%. Femeile constituie 53,7% din cei care ascultă muzica în fiecare zi și 49,2% – din cei care nu ascultă muzica deloc. Persoanele care locuiesc în mediul rural și care în fiecare zi ascultă muzica reprezintă 56,6%, totodată, dintre cei care nu ascultă deloc muzica, persoanele din mediul rural constituie 75,4%. Repartizarea răspunsurilor respondenților în funcție de vârstă este următoarea: tinerii 18-34 de ani reprezintă 41,7%, maturii de 35-54 de ani – 43,4%, cei cu vârstă de peste 55 de ani – 14,8%. Ascultarea muzicii în timpul liber este preferată atât de bărbați, cât și de femei,

însă mai mult în mediul rural. Cei de vârstă înaintată sunt mai puțin interesați de ascultarea muzicii în timpul liber.

Examinând practicarea activității artistice, constatăm că doar 7,7% din populație desenează, scriu versuri, proză, practică o activitate muzicală, cel puțin o dată pe săptămână, iar 63,7% nu au nicio ocupație artistică. Dintre cei care practică cel puțin o dată pe săptămână activități artistice 56,0% sunt femei, 52,7% fiind din mediul rural. De asemenea, din mediul rural sunt cele mai multe persoane care nu practică deloc activități artistice – 57,7%. În funcție de vârstă, practicarea activităților artistice cel puțin o dată pe săptămână s-a repartizat astfel: 18-34 de ani – 58,2%, 35-54 de ani – 28,6% și peste 55 de ani – 13,2%. Printre cei ce nu au nicio preferință artistică repartizarea pe vârste este următoarea: 18-34 de ani – 22,1%, 35-54 de ani – 46,5% și peste 55 de ani – 31,4%. Astfel, practicarea activităților artistice este mai prezentă printre femei, preponderent în mediul rural. Aceste îndeletniciri sunt cel mai des practicate de persoanele mature.

Meșteșugurile artistice, croșetatul, broderia, tâmplăria, țesutul ș.a. sunt practicate cel puțin o dată pe săptămână de către 13,7% din populație, dintre care 68,9% sunt femei, 63,4% fiind din mediul rural. Nu practică niciun fel de meșteșuguri 56,7% din respondenți. Aceste îndeletniciri sunt mai răspândite în rândul maturilor – 53,4%, care le practică cel puțin o dată pe săptămână. Printre tineri practică 22,4%, iar printre persoanele de vârstă înaintată – 24,2%. Activitățile meșteșugărești, în afară de dorință, necesită și anumite abilități, pe care trebuie să le posede persoana, dar și de îndrumare în tehnologiile de lucru. Aceasta influențează numărul celor care practică meșteșugurile, fiind mai des realizate de către femei și persoanele din mediul rural.

Interesul față de activitățile artistice desfășurate de către instituțiile de cultură și participarea la aceste manifestații, vizitarea teatrelor, concertelor, expozițiilor, cinematografelor, bibliotecilor este obiectivul de bază al activității instituțiilor de cultură. Nu manifestă niciun interes față de aceste activități 43,4% din populație. Cel puțin o dată pe săptămână vizitează instituțiile de cultură doar 2,2% din respondenți, o dată pe lună – 13,9%, mai rar – 40,5%. Dintre persoanele care vizitează instituțiile de cultură nu mai puțin de o dată pe lună 51,0% sunt bărbați, 46,8% sunt din mediul rural și 32,6% – din orașele mari. În funcție de vârstă, cel puțin o dată pe lună participă la activități artistice maturii – 44,2%, tinerii – 43,7% și persoanele cu vârstă înaintată – 12,1%. Printre cei care nu participă deloc la activitățile instituțiilor de cultură 52,5% sunt bărbați, 69,5% sunt din mediul rural, 47,5% constituie maturii și 32,4% – persoanele cu vârstă înaintată. Astfel, se poate constata că interes față de activitățile instituțiilor de cultură manifestă cel puțin o dată pe lună doar 16,1% din populație cu repartizare egală între bărbați și femei, prevalează persoanele din mediul rural și, după categoria de vârstă, maturii de 35-54 de ani. Este îngrijorător faptul că tinerii manifestă mai puțin interes față de activitățile culturale, în comparație cu alte categorii de vârstă.

Doar 19,0% din populație practică unele activități artistice și sportive: dans, teatru, muzică, sport. Dintre acestea, 50,2% sunt femei și 49,8% – bărbați, 54,8% sunt din mediul rural și 45,2 – din mediul urban, 43,7% sunt tineri și 42,1% – maturi. Doar fiecare a cincea persoană din țară este antrenată într-o măsură mai mare sau mai mică în practicarea unor activități artistice. Ele reprezintă în egală măsură atât bărbați, cât și femei, atât din mediul rural, cât și din cel urban, tineri și maturi. Mai puțin sunt antrenate persoanele cu vârsta de la 55 de ani – 14,2%.

Cercetarea confirmă tendința crescândă de petrecere a timpului liber în spațiul virtual. Astfel, 48,0% din respondenți folosesc internetul în fiecare zi și 18,2% – cel puțin o dată pe săptămână. Doar 17,0% din cei chestionați nu folosesc deloc internetul. Constatăm că 54,9% din cei care stau pe rețelele de socializare sau se joacă la computer sunt femei, 49,0% sunt din mediul rural și 31,2% – din orașele mari. Printre cei care nu folosesc internetul deloc 74,1% sunt din mediul rural. În dependență de vârstă, internetul este utilizat în fiecare zi de către tineri – 44,9% din respondenți, 43,0% reprezintă maturii și doar 10,1% – persoanele cu vârsta de peste 55 de ani. Printre cei ce nu utilizează internetul deloc persoanele cu vârsta înaintată reprezintă 57,2%, maturii – 37,3% și tinerii doar 5,5%. Astfel, concluzionând, se poate afirma că activitățile virtuale ocupă tot mai mult loc în timpul liber – jumătate din populație le utilizează în fiecare zi. În funcție de gen, internetul este în aceeași măsură solicitat atât de către femei, cât și de către bărbați, în egală măsură în mediul urban și cel rural. Maturii în egală măsură cu tinerii în fiecare zi utilizează internetul. Este un fenomen care influențează semnificativ socializarea comunităților.

Din universul eșantionat 15,4% din respondenți frecventează localuri de tip cafenea, bar, pizzerie în fiecare zi sau cel puțin o dată pe săptămână. Localurile sunt mai des specificate de către bărbați – 57,5%, iar printre cei ce nu preferă deloc frecventarea lor sunt preponderent femei – 53,1%. Vizitarea acestor localuri este la fel de preferată atât în mediul urban – 45,3%, cât și în mediul rural – 54,7%. În funcție de vârstă, petrecerea timpului liber în astfel de localuri este distribuită astfel: tinerii – 58,0%, maturii – 37,0% și doar 5,0% sunt persoanele cu vârsta de peste 55 de ani. În același context, este necesar de remarcat că 45,0% dintre respondenți preferă să se întâlnească cu prietenii și cunoscuții în fiecare zi sau cel puțin o dată pe săptămână și doar 3,4% nu au o astfel de necesitate deloc. Această necesitate este în egală măsură specifică și pentru femei – 49,1%, și pentru bărbați – 50,9%. Mai des ies la întâlniri persoanele din mediul rural – 60,3% și din orașele mari – 23,0%. În funcție de vârstă, constatăm o anumită corelație: întâlnirile cu persoanele apropiate sunt menționate în egală măsură și de către tineri, și de către maturi – câte 44,0%. Astfel, frecventarea localurilor gastronomice și întâlnirile cu prietenii și rudele sunt cele mai des practicate activități de recreere. Ele sunt preferate în egală măsură atât de către femei, cât și de către bărbați, și în mediul urban, și în cel rural, în rândul tinerilor și al maturilor.

Persoanele care cel puțin o dată în săptămână practică sportul reprezintă 20,4% din populație, dintre care 60,6% sunt bărbați. Este la fel de preferat atât în mediul rural – 51,5%, cât și în mediul urban – 48,5%, mai ales în orașele mari – 33,6%. Nu manifestă niciun interes față de practicarea sportului 46,5% din populație. Interes față de activitățile sportive manifestă atât tinerii – 46,5%, cât și maturii – 41,5%. Printre persoanele care preferă odihna activă sunt și cei care practică plimbările în timpul liber cel puțin o dată pe săptămână – 54,5%. Plimbările sunt apreciate atât de către femei – 54,3%, cât și de către bărbați – 46,7%, în mediul rural – 54,9% și în cel urban – 45,1%, printre maturi – 42,5% și tineri – 37,8%. Ocupațiile active, sportul, plimbările sunt practicate de majoritatea populației, fiind în egală măsură preferate de către femei și de către bărbați, indiferent de locul de trai și de vârstă.

Cu activități de gospodărie cel puțin o dată în săptămână sunt ocupate în timpul liber 73,7% din populație. Astfel de activități sunt specifice mai ales pentru femei – 55,1% și în mediul rural – 61,8%. Persoanele care deloc nu se ocupă cu gospodăria în timpul liber reprezintă doar 4,8% din toată populația. Maturii sunt categoria de vârstă cea mai mult antrenată în gospodărie – 47,3%, iar tinerii și cei în vârstă – categoria mai puțin implicată, reprezentând 28,7% și respectiv 24,0%. Astfel, se poate concluziona că persoanele mature și cele ce locuiesc în mediul rural sunt mai mult implicate în activitățile de gospodărie.

Vizionarea programelor televizate este una din ocupațiile principale în petrecerea timpului liber. Rezultatele cercetării relevă că 46,1% din respondenți se uită la televizor în fiecare zi dintre care 53,1% sunt femeile și 53,5% sunt din mediul rural. Cel mai des urmăresc programele TV maturii – 49,8%, pe când persoanele de vârstă înaintată și tinerii manifestă un interes mai scăzut, 27,6% și respectiv 22,6%. În același timp, este de remarcat faptul că 11,5% au renunțat definitiv să urmărească emisiuni TV. Cei mai mulți dintre respondenți – 59,7% petrec în fața televizorului câte 1-2 ore în zilele de lucru și 35,8% – mai mult de 5 ore în zilele de odihnă. În zilele de lucru emisiunile sunt privite mai mult de către femei – 54,4% și persoanele din mediul rural – 55,5%, de către maturi – 45,9% și tineri – 28,9%. În zilele de odihnă mai mult de 5 ore petrec în fața televizorului 51,3% dintre bărbați și persoanele din mediul rural – 59,4%, maturii – 49,4%, tinerii – 25,7% și persoanele de vârstă înaintată – 24,9%.

Știrile sunt cele mai vizionate tipuri de emisiuni – 73,1% din respondenți sunt interesați mult sau foarte mult de ele, dintre care 50,2% sunt femei, iar 58,3% sunt din mediul rural. Maturii sunt cei mai interesați de știri – 46,0%, iar tinerii și persoanele de vârstă înaintată în măsură aproape egală, 26,3% și respectiv 27,7%. Printre cele mai vizionate sunt filmele – 47,6% și emisiunile politice – 39,3%. Mai puțin interes prezintă emisiunile de artă și cultură – 17,7%. Ele sunt mai mult vizionate de femei – 57,0%, de persoanele din mediul urban – 53,7%, iar după

criteriul de vârstă repartizarea este următoarea: maturii – 46,1%, tinerii – 29,5% și vârstnicii – 24,4%. Astfel, se poate trage concluzia că cel mai mare interes provoacă emisiunile care prezintă evenimentele actuale și mai puțin interes cele legate de artă și cultură. Sunt necesare emisiuni care ar spori interesul populației față de viața culturală.

Începând cu anul 1996, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un șir de legi care au motivat organizarea și activitatea ONG-urilor. În prezent sunt înregistrate peste 14000 de organizații obștești. Potrivit rezultatelor cercetării, în activitatea organizațiilor obștești sunt antrenate 20,4% din populația Republicii Moldova. Dintre aceasta 55,8% sunt femei și 56,7% sunt din mediul rural. O participare mai mare o au persoanele mature între 35 și 54 de ani – 45,0% și tinerii de la 18 ani până la 34 de ani – 32,5%. Sectorul asociativ este în proces de dezvoltare datorită, în mare parte, programelor internaționale de susținere a activității organizațiilor obștești.

Modelele învechite de prestare a serviciilor culturale și organizare a timpului liber al populației determină gradul scăzut de consum al activităților culturale, în special în lunile de iarnă și în zonele rurale: numărul scăzut al vizitatorilor de biblioteci și muzee, ineficiența activității caselor de cultură și instituțiilor teatral-concertistice, pierderea conexiunii dintre domeniile educație și cultură. Din păcate, cercetări sistemice cu privire la consumul cultural în Republica Moldova nu s-au făcut. Biroul Național de Statistică în rapoartele sale nu include categoria cultură în structura cheltuielilor de consum al populației, ea fiind generalizată la compartimentul „Alte”. Mai puțină apreciere au valorile foarte importante pentru existența și prosperarea unui stat în condițiile actuale ale economiei de piață, precum patriotismul și spiritul de întreprinzător [185].

Problemele realizării politicilor culturale naționale. Noile politici culturale naționale trebuie să țină cont de situația actuală în domeniul culturii, de cadrul valoric al populației, dar și de deficiențele politicilor anterioare. Cultura este domeniul care nemijlocit are în responsabilitatea sa formarea valorilor de bază ale societății. Analiza datelor sociologice și statistice permite a trage concluzia că principalele probleme ale Strategiei „Cultura 2020” sunt ineficacitatea, adică gradul redus de realizare a obiectivelor stabilite și ineficiența, creșterea resurselor utilizate în raport cu rezultatele obținute. Concluzia este confirmată și de rezultatele intervievării experților, prin care 1/2 dintre aceștia consideră că eficiența politicilor culturale este joasă la nivel central și la nivel local.

Printre cauzele centrale care facilitează existența problemei sunt evidențiate menținerea sistemului de finanțare preluat de la modelul socialist, anacronic, care nu face față cerințelor actuale ale economiei de piață; administrarea defectuoasă a domeniului și instituțiilor de cultură; dezinteresul populației față de activitatea instituțiilor de cultură, precum și implicarea slabă a

acestora în viața social-economică a societății și comunităților; absența unei platforme de conlucrare permanentă cu societatea civilă.

Referindu-se la sistemul de finanțare a culturii existent în Republica Moldova, 5/6 dintre respondenți consideră că el nu este ajustat la cerințele economiei de piață. Sistemul de finanțare reprezintă un domeniu care necesită reforme organizaționale, fără cheltuieli suplimentare, dar care ar duce la schimbări majore în modul de activitate a organizațiilor culturale. Cele mai multe organizații care activează în domeniul culturii reprezintă sectorul de stat și cel municipal. Activitatea acestora este finanțată, în principal, respectiv, din bugetul de stat și cel municipal. Bugetul culturii nu este stabil, iar o bază legislativă în acest sens lipsește. Respectiv, metodologia de calcul al bugetului alocat culturii depinde de factorul politic. Mecanismul existent de finanțare a instituțiilor culturale nu condiționează concurența, factorul principal al economiei de piață, și nu motivează dezvoltarea. Bugetele, atât central, cât și local, sunt orientate spre susținerea instituțiilor, și nu spre susținerea activității culturale. Renovările caselor de cultură realizate în ultimii ani (reparații de întreținere – 45% din cele necesare, reparații capitale – 22%) și creșterea cheltuielilor pentru întreținerea instituțiilor teatral-concertistice nu au schimbat spre bine rezultatele activităților culturale. Concluzia care se impune este că creșterea finanțării nu implică direct schimbarea rezultatelor activității instituțiilor culturale nici la nivel central, nici la nivel local. Pentru eficientizarea politicilor culturale naționale urmează să fie modificat sistemul de finanțare. Astfel, mecanismul de finanțare este necesar să asigure stabilitatea și independența politică a sistemului cultural, să corespundă cerințelor economiei de piață și provocărilor interne și externe moderne, să asigure transparența și motivarea organizațiilor în activitatea culturală, să lărgască sursele de finanțare și să atragă investițiile particulare și internaționale în domeniul culturii.

Chestionarea experților a scos în evidență gradul înalt de nemulțumire față de administrarea domeniului culturii: 5/6 din respondenți nemulțumiți de administrarea la nivel central și la nivel local. O problemă necesară de soluționat este managementul instituțiilor culturale, mai ales al instituțiilor teatral-concertistice (ITC), care consumă peste 40% din bugetul cultural central. Deși în ultimii 4 ani finanțarea a crescut, indicatorii activității economice, numărul spectatorilor și al spectacolelor a rămas la același nivel. Creșterea finanțării ITC nu a contribuit la creșterea indicatorilor activității acestor instituții. Această stare de fapt este rezultatul problemelor acumulate: finanțarea instituțiilor, și nu a activității acestora, lipsa concurenței în obținerea subvențiilor, nivelul scăzut al pregătirii managerilor. Pentru a îmbunătăți managementul instituțiilor de cultură este necesar de dezvoltat finanțarea bazată pe activități, de creat un sistem de motivare a managerilor pentru îmbunătățirea activității instituțiilor, de creat un sistem

transparent și concurențial de promovare a managerilor, de implementat un model de formare profesională continuă a administratorilor instituțiilor culturale.

Strategia „Cultura 2020”, referindu-se la relația cultură – educație, definește cultura drept factor determinant în domeniul educației și al formării cetățenilor țării. O astfel de concepție a politicilor culturale naționale presupune schimbări atât în domeniul pregătirii cadrelor, cât și implicarea culturii în procesul educațional. În plan economic este important să se înțeleagă trecerea, care se produce în UE, de la industria grea spre o industrie creativă (care presupune noi locuri de muncă, noi tehnologii etc.), iar în plan social faptul că cultura reprezintă un factor al coeziunii sociale și al autoidentificării, aspect deosebit de important pentru societatea moldovenească. În același timp, dintre instrumentele de promovare a culturii, educația este mijlocul cel mai la îndemână, cel mai puțin costisitor și de cea mai lungă durată.

Rezultatele cercetării calitative relevă că majoritatea absolută dintre experți consideră că instituțiile sunt foarte puțin orientate spre participarea la soluționarea problemelor și necesităților comunităților/societății la nivel central, precum și la nivel local. Pentru a îmbunătăți situația în direcția respectivă, 3/5 din respondenți consideră necesară implicarea mediului profesionist cultural în elaborarea deciziilor cu privire la politicile culturale naționale și necesară consultarea populației la etapa de elaborare a politicilor culturale naționale, 1/2 - prioritizarea problemelor din domeniu potrivit solicitărilor populației și creșterea rolului instituțiilor de cultură în dezvoltarea durabilă a societății/comunității, 1/3 – consultarea societății civile în procesul de elaborare a politicilor culturale, 1/4 – elaborarea politicilor în baza cercetărilor științifice.

Acțiunile prioritare de dezvoltare a politicilor culturale naționale. Prioritățile dezvoltării politicilor culturale naționale au fost identificate în cadrul anchetei experților conform coeficientului mediu calculat din răspunsurile respondenților: 1 – foarte important, 10 – puțin important. Opțiunile experților s-au distribuit după cum urmează: îmbunătățirea sistemului de finanțare a instituțiilor de cultură – 2,71; creșterea eficienței activității instituțiilor și întreprinderilor de cultură – 3,45; crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural – 3,62; formarea și promovarea unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale – 3,72; dezvoltarea potențialului cultural regional și local – 3,88; dezvoltarea cadrului legal în domeniu – 4,0; formarea unui mecanism de conlucrare permanentă cu societatea civilă – 4,04; asigurarea accesului egal la valorile culturale pe întreg teritoriul țării – 4,27; elaborarea și crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial – 5,13.

Pentru reformarea sistemului de finanțare a culturii, 1/2 din experți consideră că este necesară trecerea de la finanțarea instituțiilor la finanțarea activităților și îmbunătățirea mecanismului de motivare financiară a managerilor corelată cu rezultatele activității instituțiilor

de cultură, crearea unui mecanism de formare continuă a funcționarilor și managerilor din organizațiile și instituțiile de cultură, îmbunătățirea sistemului de selectare și numire a managerilor instituțiilor de cultură.

În opinia experților pentru îmbunătățirea sistemului de finanțare a domeniului cultural sunt necesare: instituirea unei norme legale de finanțare a culturii la toate nivelurile: local, raional, republican – procent constant pentru cultură din cheltuielile publice $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{2}$ optează pentru creșterea responsabilității funcționarilor publici în cheltuirea banilor destinați culturii strict conform bugetului aprobat și, la fel, pentru introducerea scutirilor de taxe fiscale ca stimulente de creștere a donațiilor private și sponsorizărilor, ridicarea cunoștințelor în domeniul administrării financiare pentru managerii din cultură. Totodată, $\frac{1}{3}$ au optat pentru dezvoltarea parteneriatelor public-private.

Îmbunătățirea administrării domeniului cultural poate fi realizată prin: crearea unui sistem de formare continuă a funcționarilor și managerilor din organizațiile și instituțiile de cultură – $\frac{1}{2}$ din respondenți și îmbunătățirea sistemului de selectare și numire a managerilor, implementarea managementului de performanță în toate instituțiile de cultură – $\frac{1}{3}$. În opinia experților, mai puțin poate influența îmbunătățirea calității de administrare creșterea responsabilității managerilor față de rezultatele activității instituțiilor din subordine și creșterea împuternicirilor Ministerului Culturii în administrarea instituțiilor de cultură raionale și locale – $\frac{1}{4}$ respondenți, crearea consiliilor de administrare (la toate nivelurile) cu participarea reprezentanților comunităților și organizațiilor neguvernamentale – $\frac{1}{6}$ respondenți.

Sporirea implicării populației în dezvoltarea și implementarea politicilor culturale poate fi asigurată, în opinia experților, prin consultarea permanentă a grupurilor interesate și profesionale în privința proiectelor elaborate – $\frac{2}{3}$ din respondenți, implicarea instituțiilor de cultură în rezolvarea problemelor comunităților – $\frac{1}{2}$, participarea reprezentanților societății civile la elaborarea bugetelor anuale în domeniul culturii și lărgirea ofertei de servicii prestate de către instituțiile de cultură – $\frac{1}{2}$, informarea și asigurarea accesului populației la proiectele documentelor de politici culturale – $\frac{1}{3}$.

Pentru atingerea scopurilor strategice este necesară consolidarea eforturilor statului și ale societății civile în vederea soluționării problemelor prioritare. Luarea în considerare a intereselor naționale comune necesită aplicarea unor metode democratice de realizare, și nu autoritar-birocratice. O politică eficientă este asigurată prin aplicarea în sectorul cultural a unor noi condiții de administrare, care ar stimula activitățile antreprenoriale, prin eficientizarea managementului instituțiilor de cultură, prin asimilarea pieței serviciilor culturale, ținându-se cont de cerințele cetățenilor și de sarcinile statului.

Analiza rezultatelor politicilor culturale naționale permite să afirmăm că în conformitate cu metodologia aplicată, IVC s-a aflat în scădere permanentă. Utilizând, în mare parte, aceeași infrastructură ca și în 2010, având o susținere financiară în creștere, sistemul cultural existent nu asigură o creștere stabilă a producției și consumului cultural. Noile politici culturale naționale vor trebui să țină cont de contextul politic-economic determinat de angajamentele Republicii Moldova în cadrul Acordului de Asociere semnat cu UE, de Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030” și sistemul economic național persistent fragil și extrem de vulnerabil la șocuri. Contextul socio-cultural de dezvoltare a politicilor culturale naționale este determinat de nivelul redus al interesului populației față de participarea la activitățile culturale, dar și față de practicarea acestor activități. Sectorul asociativ, în mare parte, se menține pe programele internaționale și este în curs de formare pentru a deveni o structură durabilă. Creșterea interesului populației față de activitățile din mediul virtual este o provocare pentru instituțiile culturale, care urmează să fie rezolvată. Televiziunea rămâne una din principalele surse de informare și de formare a opiniei publice, însă emisiunile consacrate artei și culturii nu se bucură de interes din partea populației. Cadrul valoric al populației s-a modificat în ultimul timp și astfel de valori precum ar fi studiile nu mai sunt cele mai importante pentru ascensiunea pe scara socială. Populația cel mai mult apreciază valorile care țin de asigurarea calității vieții individuale, precum: sănătatea, familia, bunăstarea materială, pacea, dreptatea. Valorile patriotismul și spiritul de întreprinzător acumulează mai puțină apreciere, deși sunt foarte importante pentru existența și prosperarea unui stat.

Politicile culturale naționale implementate au un grad scăzut de eficacitate și eficiență. Cauzele principale ale acestor probleme sunt sistemul de finanțare instabil, bazat pe instituții, și nu pe activități, administrarea defectuoasă a domeniului și instituțiilor de cultură, interesul consumist al populației față de activitatea instituțiilor de cultură, precum și implicarea slabă a acestora în viața social-economică a societății și comunităților, absența unei platforme de conlucrare permanentă cu societatea civilă. În scopul modernizării politicilor culturale naționale direcțiile principale de activitate trebuie să fie orientate spre îmbunătățirea sistemului de finanțare a instituțiilor de cultură, creșterea eficienței activității instituțiilor și întreprinderilor de cultură, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă a managerilor, promovarea unui sistem de valori pentru asigurarea coeziunii sociale, dezvoltarea potențialului cultural regional și local, formarea unui mecanism de conlucrare permanentă cu societatea civilă, elaborarea și crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial.

3.4. Concluzii la capitolul 3

Evoluția societății spre un model de politici culturale contemporan, un model inovativ impune elaborarea și implementarea unor abordări noi, care ar permite corelarea intereselor statului, a orientărilor valorice ale populației și capacităților financiare, materiale și umane ale societății.

Cercetarea rezultatelor implementării politicilor culturale naționale în perioada 2014-2019 a constatat că Republica Moldova dezvoltă un *model paternalist* de politică culturală, conform tipologiei dezvoltate de către autor, în care statul și-a asumat principala responsabilitate față de susținerea culturii, iar societatea se manifestă ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Un astfel de model de politică culturală necesită resurse considerabile, însă cota-parte a alocațiilor pentru cultură în PIB a fost în scădere permanentă.

. Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană stabilește ariile de colaborare în domeniul culturii, însă nu impune anumite politici culturale specifice, deoarece cultura națională este domeniul de care pe deplin este responsabilă guvernarea națională. Republica Moldova urmează singură să-și determine modelul de politică culturală națională pe care să o dezvolte. În acest context este necesar de remarcat că obiectivele strategice stabilite în cadrul Strategiei „Cultura 2020” sunt în concordanță cu prioritățile politicilor culturale ale majorității țărilor membre ale UE.

Ineficacitatea politicilor culturale naționale este determinată de greșelile în stabilirea activităților prioritare. Drept rezultat se atestă o reducere a indicatorilor culturali în mai multe sectoare, precum instituțiile teatral-concertistice, bibliotecile, casele de cultură; se constată și o reducere a procesului cultural. Salvagardarea patrimoniului cultural în toată diversitate este obiectivul strategic cu cel mai înalt grad al eficacității. Prin politicile culturale naționale implementate a fost creată baza legislativ-normativă și instituțională pentru asigurarea protejării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural. Cele mai slabe rezultate au fost înregistrate în cadrul activităților planificate pentru realizarea obiectivului strategic de creștere a ponderii economice a culturii în PIB.

În cadrul realizării obiectivului strategic de asigurare a circuitului real și virtual al produselor culturale cele mai bune rezultate au fost înregistrate în sectorul muzeistic: actualizarea cadrului normativ-legislativ, creșterea numărului de muzee, mărirea substanțială cu circa 30% (comparativ cu 2013) a numărului de vizitatori la 1000 de persoane. Datorită, în mare parte, programelor internaționale sectorul bibliotecar, de asemenea, a reușit să-și îmbunătățească situația tehnico-materială, să lărgască oferta de servicii. Însă fondul redus de carte și creșterea utilizării

internetului în rândul populației rămâne o provocare nesoluționată. Cele mai multe probleme se atestă în sectoarele activității caselor de cultură și instituțiilor teatral-concertistice. Numărul caselor de cultură active a continuat să scadă, iar infrastructura să degradeze. Pentru redresarea situației este necesară o viziune strategică și un program de dezvoltare care ar lărgi serviciile oferite de aceste instituții și ar reforma activitatea lor. Alocațiile pentru sectorul instituțiilor teatral-concertistice au crescut cu peste 30%, însă indicatorii statistici de activitate înregistrează o tendință de descreștere. Sectorul are nevoie de o reformă structurală.

În planificarea activităților pentru realizarea obiectivului strategic de implicare a sectorului cultural în creșterea coeziunii sociale nu au fost utilizate documentele și bunele practici ale UE, pentru care consolidarea societății ca prioritate a fost declarată încă în anul 2001. Cele mai mari probleme în acest sens, în conformitate cu metodologiile europene de creștere a coeziunii sociale, sunt legate de accesul inegal la serviciile culturale înregistrate în Republica Moldova și de gradul redus de participare a populației la activitățile culturale și de practicare a acestora.

În baza indicatorilor statistici ai activității instituțiilor de cultură, conform metodologiei bazate pe calcularea subindicilor infrastructurii, producerii și consumului cultural, a fost calculată evoluția indicelui vieții culturale, care a înregistrat o scădere permanentă în perioada cercetată.

Rezultatele implementării politicilor culturale naționale evidențiază anumite deficiențe:

- scopurile politicilor culturale naționale nu au fost corelate cu posibilitățile reale ale statului în a asigura cu resurse financiare, materiale și umane domeniul culturii;
- politicile culturale naționale nu sunt orientate spre soluționarea unor probleme de dezvoltare durabilă, cu adevărat importante, ci spre soluționarea unor situații de moment;
- politicile culturale naționale nu sunt direcționate spre implicarea activă a părților interesate (societatea civilă, administrația locală, alte structuri statale) în realizarea obiectivelor strategice.

Contextul politico-economic al politicilor culturale naționale este determinat de . Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană, Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, precum și de sistemul economic național persistent fragil și extrem de vulnerabil la șocuri. Aspectele socio-culturale în elaborarea politicilor culturale naționale sunt determinate de necesitatea de a crește participarea și practicarea activităților culturale de către populație, dezvoltarea sectorului asociativ și promovarea culturii atât prin mijloacele tradiționale, cât și prin utilizarea noilor tehnologii informaționale. Cultura trebuie activ implicată în formarea și dezvoltarea cadrului valoric al societății.

Politicile culturale naționale implementate au un grad redus de eficacitate și eficiență. Cauzele principale ale acestor probleme sunt sistemul de finanțare centralizat și instabil,

administrarea defectuoasă a domeniului și instituțiilor de cultură, interesul redus al populației față de activitatea instituțiilor de cultură, precum și implicarea slabă a acestora în viața social-economică a țării, absența unei platforme de conlucrare permanentă cu societatea civilă.

Cercetarea a stabilit direcții prioritare pentru eficientizarea politicilor culturale naționale: îmbunătățirea sistemului de finanțare a instituțiilor de cultură, creșterea eficienței activității instituțiilor și întreprinderilor de cultură, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural, promovarea unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale, dezvoltarea potențialului cultural regional și local, implicarea activă a societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale. Realizarea direcțiilor strategice presupune elaborarea unor programe adecvate și implementarea lor prin atragerea diferitor resurse. Lipsa/limitarea resurselor financiare, materiale și umane impune aplicarea unor strategii bazate pe un consum minim de resurse, mai cu seamă financiare, dar care ar da rezultate. În acest context politicile culturale trebuie să fie direcționate spre:

- elaborarea și dezvoltarea unui sistem de finanțare a culturii din mai multe surse;
- crearea unui mecanism dinamic și flexibil de gestionare a activității instituțiilor culturale de stat și susținerea organizațiilor nonguvernamentale;
- formarea unui parteneriat durabil cu sectorul civil, alte instituții și organizații interesate;
- crearea unui sistem de formare profesională continuă pentru angajații din domeniu, inclusiv în domeniul managementului.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii generale

În cadrul cercetării a fost soluționată problema fundamentării tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor subiecților principali: stat – societate – cultură în vederea eficientizării politicilor culturale naționale. Noua tipologie de politici culturale distinge cinci modele de politică culturală: *emfatică, paternalistă, participativă, intervenționistă și antreprenorială*.

Cercetarea a confirmat ipoteza conform căreia politicile culturale naționale sunt determinate și bazate pe natura interacțiunii dintre principalii subiecți ai dezvoltării culturale *stat-cultură-societate*. Cu cât mai participative sunt relațiile dintre cultură și societate, fiind bazate pe cadrul valoric național, cu atât crește stabilitatea și durabilitatea dezvoltării.

1. Analiza cercetărilor teoretice cu privire la dezvoltarea politicilor culturale pe plan internațional, regional și național permite să constatăm, că interesul față de studierea domeniului este într-o creștere permanentă, fiind revendicate atât de organele naționale decizionale, cât și de programele internaționale. Practicile elaborării politicilor culturale naționale demonstrează tendința de creștere a rolului participării populației în elaborarea și implementarea lor. În același timp, în Republica Moldova lipsesc lucrări consacrate elaborării teoretice a mecanismelor de dezvoltare a politicilor culturale, relaționate cu analiza unor rezultate practice de implementare a politicilor culturale. Lipsește și un studiu cuprinzător, care ar estima politicile culturale dintr-o perspectivă generală, bazată pe relațiile fundamentale dintre cei trei subiecți principali ai politicilor culturale: stat-cultură-societate. În cercetările analizate nu se regăsește o definiție a conceptului de politici culturale naționale.

2. În contextul demersului științific realizat, au fost fundamentate și argumentate definițiile noțiunilor de bază operate în conținutul tezei precum *cultura, politica culturală, politici culturale, politici culturale naționale*. Cercetarea a demonstrat necesitatea diferențierii noțiunilor de *politică culturală* și *politici culturale*. Conceptul *politică culturală* este o noțiune ce determină viziunea ideologică față de rolul și statutul culturii în dezvoltarea social-economică a țării, precum și relațiile dintre stat și cultură. *Politicile culturale* reprezintă hotărârea și determinarea autorităților publice – naționale, regionale sau locale – de a interveni, împreună cu alți factori de decizie, în domeniul culturii, în scopul de a realiza anumite obiective specifice pentru beneficiul public. În literatura de specialitate lipsește o definiție pentru conceptul de *politici culturale naționale*. Pentru prima dată a fost definitivată noțiunea de *politici culturale naționale*, un model de politici implementat de un stat în domeniul culturii și bazat pe anumite relații sociale pe care societatea în evoluția sa le-a adoptat ca cele mai potrivite la momentul dat (valori naționale), ținând cont de resursele financiare, materiale și umane de care dispune.

3. Studiul problemei de fundamentare a tipologiei politicilor culturale în baza relațiilor *stat-cultură-societate* a scos în evidență unele neajunsuri ale modelelor existente, care se concentrează pe studierea relațiilor *stat-cultură* în condițiile diferitor relații *stat-societate*. Noua tipologie elaborată în cadrul cercetării răspunde provocărilor contemporane și include și analiza relațiilor *cultură-societate*. În cadrul acestei tipologiei sunt distinse cinci modele de politică culturală: *emfatică*, *paternalistă*, *participativă*, *intervenționistă* și *antreprenorială*. Fiecare dintre aceste modele își are anumite puncte forte și neajunsuri. La determinarea modelului de politică pe care îl dezvoltă, fiecare țară pornește de la anumite criterii, care, în primul rând, țin de tradițiile și valorile împărtășite de societate, dar și de situația politică și social-economică din țară. Politica culturală a Republicii Moldova se înscrie în *modelul paternalist*.

4. Metodologia cercetării este realizată prin îmbinarea metodelor teoretice și empirice. Metodologia cercetării teoretice bazată pe aplicarea metodei neoevoluționiste secundată de metodele comparativă, sistemică și sinergică, completată cu cercetarea empirică bazată pe metodele de analiză a documentelor, datelor statistice, chestionarea sociologică a populației și a experților, precum și interviurile aprofundate a permis realizarea obiectivelor cercetării. Corectitudinea rezultatelor este determinată de utilizarea integrată a metodelor teoretice și empirice pentru înțelegerea proceselor care determină realizarea obiectivelor prioritare ale politicilor culturale, compararea datelor calitative despre evoluția politicilor culturale cu datele statistice obiective, confruntarea rezultatelor cercetărilor empirice obținute, coerența logică între concluziile teoretice obținute și conceptele generale aprobate.

5. Problemele dezvoltării culturale s-au aflat în atenția instituțiilor europene chiar de la constituirea sa. Susținerea activităților culturale este realizată în bază de proiecte, conform programelor strategice aprobate. La nivel european integrarea instituțională a țărilor membre în domeniul culturii are scopul de a reglementa piața culturală pentru realizarea obiectivului strategic al Comisiei UE – crearea identității culturale europene și consolidarea capacității sale competitive în contextul globalizării. Cheltuielile pentru serviciile culturale s-au aflat într-o creștere permanentă atât la nivel european, cât și la nivel național al țărilor membre. Finanțarea bugetară rămâne principala formă de sprijin pentru domeniul culturii la nivel național. Costurile acestea sunt foarte diferite între țările membre. În același timp, în raport cu instituțiile naționale responsabile de cultură, instituțiile europene au doar funcții de recomandare. Politica culturală a UE respinge crearea unor instituții supranaționale, care ar urma să elaboreze și să implementeze o politică culturală comunitară unică.

6. În raport cu legislațiile naționale în domeniul culturii, cadrul normativ al UE este strict reglementat. Cultura este domeniul care se află în responsabilitatea statelor membre și, spre deosebire de alte domenii, nu prevede o politică unică. Fiecare țară își dezvoltă politicile sale culturale proprii. Contribuția UE în domeniul culturii este dezvoltarea cooperării internaționale și sprijinirea, după necesitate, a unor activități ale statelor membre, care au interes comunitar. UE

consideră că schimburile culturale și dialogul intercultural pot contribui la consolidarea oamenilor și societăților și, respectiv, pot asigura creșterea bunăstării populației la nivel comunitar. Pentru aceasta este necesar ca cultura să se regăsească în strategiile de dezvoltare națională a țărilor membre, astfel încât activitățile la nivel de comunitate să le completeze pe cele de nivel național, să promoveze patrimoniul și serviciile culturale europene în afara UE, să susțină mobilitatea profesioniștilor culturali pe plan internațional.

7. Printre politicile culturale ale statelor membre ale UE pot fi distinse toate cele patru modele de politică culturală specifice regimurilor democratice, elaborate în cercetare, cu caracteristici mai mult sau mai puțin pronunțate: *paternalistă*, *participativă*, *intervenționistă* și *antreprenorială*. Cel mai popular model este cel *paternalist*, mai rar întâlnit – *antreprenorial*. Statele UE dezvoltă propriile modele de politică culturală națională, care țin cont de tradițiile existente în societate, de resursele de care dispun, de valorile promovate, de experiența și bunele practici ale altor țări. Schimbarea contextului internațional cu privire la rolul culturii în societate modifică conceptele naționale ale politicilor culturale implementate. În evoluția politicilor culturale ale mai multor țări se atestă obiective care sunt în contradicție cu modelul de politică implementat anterior. Astfel, țările cu un model de politică culturală cu un rol esențial al statului stabilesc ca obiective strategice reducerea acestei influențe în cultură, iar cele cu o miză mai mare pe funcția regulatorie a pieței cresc rolul statului în susținerea culturii. Pentru Republica Moldova, această experiență ar însemna necesitatea dezvoltării politicilor culturale naționale cu mai multe caracteristici participative, descentralizare pe verticală și asociere pe orizontală.

8. Cercetarea a reliefat patru etape în dezvoltarea politicilor culturale naționale în Republica Moldova de la constituirea ca republică sovietică și până în prezent: etapa politicilor culturale proletare (1940-1952), ideologic-educative (1953-1990), de supraviețuire și adaptare la condițiile economiei de piață (1991-2013) și crearea unui mediu durabil de dezvoltare a culturii (2014-prezent). În țară a fost creat un sistem care corespunde *modelului paternalist* de politică culturală, în care statul și-a asumat principala responsabilitate de susținere a activităților culturale. . Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană a stabilit principiile de colaborare în domeniul culturii, prin care Republica Moldova urmează singură să-și determine modelul de politică culturală națională pe care urmează să îl dezvolte. În conformitate cu metodologia aplicată s-a constatat că indicele vieții culturale, bazat pe subindicii infrastructurii, producerii și consumului cultural, s-a redus în perioada 2010-2019. Astfel, rezultatele cercetării au conturat problema politicilor culturale naționale implementate, și anume, ineficacitatea, adică gradul redus de realizare a obiectivelor stabilite și ineficiența, gradul înalt al eforturilor depuse în raport cu rezultatele obținute.

9. În Republica Moldova a fost creat un cadru normativ de activitate a organizațiilor culturale, care corespunde *modelului paternalist* de politică culturală, în care statul și-a asumat principala responsabilitate față de susținerea activităților culturale în conformitate cu prioritățile

sale de dezvoltare, motivând societatea ca un consumator al produselor și serviciilor culturale. Implementarea acestui model de politică culturală necesită și un efort financiar și material din partea statului, resurse de care nu dispune în deplină măsură Republica Moldova în prezent. Republica Moldova urmează să-și stabilească modelul de politică culturală națională pe care urmează să-l dezvolte. În evoluția politicilor culturale ale mai multor țări din UE se pot distinge tendințe de direcționare a politicilor culturale paternaliste și participative spre descentralizare și liberalizare, iar a celor intervenționiste și antreprenoriale – spre o implicare mai largă a autorităților în susținerea activităților culturale. Pentru Republica Moldova, această experiență ar însemna necesitatea dezvoltării politicilor culturale naționale cu mai multe caracteristici participative, descentralizare pe verticală și asociere pe orizontală.

10. Analiza implementării politicilor culturale naționale a constatat o eficiență și eficacitate redusă. Cu toate că alocațiile pentru domeniul cultural au fost într-o ascensiune permanentă, aceasta nu a contribuit la creșterea și îmbunătățirea producției și serviciilor culturale. Pe parcursul anilor 1991-2013 a fost creată baza legislativ-normativă și instituțională pentru asigurarea protejării, dezvoltării și promovării patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Însă realizarea acestor politici se confruntă cu deficiențe de resurse financiare, materiale și umane. Politicile nu au contribuit la creșterea ponderii culturii în PIB al țării. Acțiunile culturale pentru creșterea coeziunii sociale prevăzute în strategie, în conformitate cu metodologiile europene, nu au contribuit la asigurarea accesului egal la serviciile culturale a diferitor categorii de populație, înregistrând un grad redus de participare și practicare de către populație a activităților culturale.

11. În cadrul cercetării s-a constatat că indicele vieții culturale s-a redus în perioada 2014-2019 cu circa 20%. Utilizând, în mare parte, aceeași infrastructură ca și în 2010, având o susținere financiară în creștere, sistemul cultural existent nu asigură o creștere stabilă a producției și consumului cultural. Contextul socio-cultural de dezvoltare a politicilor culturale naționale este determinat de nivelul redus al interesului populației față de participarea la activitățile culturale, dar și față de practicarea acestor activități. Sectorul asociativ, în mare parte, se menține pe programele internaționale și este în curs de formare pentru a deveni o structură durabilă. Cadrul valoric al populației s-a modificat în ultimul timp și astfel de valori precum ar fi studiile nu mai sunt cele mai importante pentru ascensiunea pe scara socială. Cauzele ineficienței politicilor culturale naționale sunt sistemul de finanțare instabil, bazat pe instituții, și nu pe activități, administrarea defectuoasă a domeniului și instituțiilor de cultură, interesul consumist al populației față de activitatea instituțiilor de cultură, precum și implicarea slabă a acestora în viața social-economică a societății și comunităților, absența unei platforme de conlucrare permanentă cu societatea civilă.

Cercetarea efectuată deschide perspective noi și reale pentru investigarea aprofundată a problemei creșterii eficienței politicilor culturale naționale. În special, monitorizarea experienței țărilor UE reprezintă un valoros material pentru elaborarea și implementarea politicilor culturale de succes. Prin realizarea prezentei teze de doctor au fost create premise pentru dezvoltarea

cercetărilor în domeniul politicilor culturale și implementarea lor principiilor elaborate în noile strategii naționale.

Recomandări

Condiția principală în implementarea unor politici culturale reușite este înțelegerea de către principalii subiecți, statul, mediul profesional și societatea privind prioritățile dezvoltării culturale. Principiile de bază ale politicilor culturale naționale în Republica Moldova sunt:

1. Statul creează oportunități pentru dezvoltarea culturii și asigură mecanisme de participare, prin mobilizarea și implicarea activă a comunităților culturale și creative, reprezentanților sectorului asociativ, precum și altor părți interesate, ca parteneri cu drepturi egale, în elaborarea și implementarea politicilor culturale.

2. Obiectivele politicilor culturale sunt focusate pe soluționarea unor probleme prioritare ale dezvoltării culturale, bazate pe participarea culturii în realizarea priorităților strategice naționale de dezvoltare social-economică și creștere a bunăstării.

3. Politicile culturale naționale se bazează pe echilibrarea relațiilor dintre obiectivele strategice și capacitățile financiare, materiale și umane pentru evaluări corecte și decizii justificate.

4. Sistemul de finanțare a culturii exclude influența politică asupra instituțiilor culturale, asigură transparența decizională și este orientat spre sprijinirea activităților, indiferent de forma de proprietate. Stabilitatea în susținerea inițiativelor și organizațiilor culturale de importanță națională se asigură prin decizii privind finanțările multianuale.

5. Politicile vor asigura un sistem integrat de motivare și creștere a profesionalismului managerilor din domeniu în conformitate cu cerințele economiei de piață și evoluția societății informaționale pentru crearea unui domeniu consolidat, dinamic și competitiv.

Aceste principii reprezintă fundamentul unor politici culturale noi, bazate pe valori general-umane, umanism, corectitudine, respect reciproc, patriotism, pentru atingerea unui nivel calitativ nou, care ar asigura competitivitatea și recunoașterea în lume.

Recomandările propuse pentru instituțiile de stat prevăd o participare largă a părților cointerestate, inclusiv a societății civile în elaborarea documentelor de politici culturale.

Parlamentul Republicii Moldova

- Elaborarea concepției de dezvoltare a culturii Republicii Moldova pe termen îndelungat, "Politica Culturală a Republicii Moldova", prin care este stabilit rolul culturii în societate, viziunea de dezvoltare și principiile modelului de politici culturale participative bazat pe valori;

- Modificarea Legii culturii nr. 413 din 27.05.2019 – asigurarea stabilității finanțării, excluderea influenței politice în activitatea instituțiilor de cultură, eficientizarea managementului instituțiilor culturale;

- Elaborarea și aprobarea Legii cu privire la Fondul Național al Culturii bazat pe principiile finanțării „la lungimea brațului” și administrat cu participarea nemijlocită a profesioniștilor din domeniu și a societății;

- Elaborarea și modificarea legislației în privința asigurării facilităților fiscale pentru investițiile în cultură, desfășurarea activității întreprinderilor din industriile culturale și creative.

Guvernul Republicii Moldova

- Includerea dimensiunii culturale în documentele de politici naționale prin rolul său de dezvoltare a forței de muncă și asigurare a coeziunii sociale, inclusiv în Strategiile Sectoriale de Dezvoltare;

- Creșterea etapizată a subvenționării culturii și asigurarea unei finanțări stabile la nivelul de cel puțin 1% din PIB;

- Reformarea mecanismului de finanțare a instituțiilor de cultură și ajustarea lui la cerințele moderne ale economiei de piață, trecând de la principiul instituțional la principiul activității;

- Elaborarea și aprobarea Strategiei dezvoltării culturii 2023-2030. Determinarea obiectivelor strategice în conformitate cu concepția de dezvoltare a culturii pe timp îndelungat și determinarea activităților prioritare pentru reformarea sistemului de finanțare, formarea și promovarea unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale, creșterea eficienței activității instituțiilor și organizațiilor culturale, crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural, conlucrarea permanentă cu societatea civilă în elaborarea și implementarea deciziilor de dezvoltare, crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial, implicarea societății în elaborarea și implementarea politicilor culturale;

- Modificarea cadrului legal-normativ pentru creșterea eficienței activității instituțiilor și organizațiilor culturale din Republica Moldova: instituțiile teatral-concertistice, muzee, biblioteci, case de cultură;

- Elaborarea Programului de formare profesională continuă a administratorilor instituțiilor de cultură (formare obligatorie în management și marketing cultural, cotă de buget în instituții pentru instruire, condiție de ocupare a funcțiilor de conducere ș.a.);

- Elaborarea Programului cu privire la reformarea mecanismelor de finanțare și susținere a instituțiilor și organizațiilor culturale, prin dezvoltarea unui sistem în baza principiului „la distanța brațului”;

- Elaborarea Strategiei cu privire la dezvoltarea industriilor culturale și creative în Republica Moldova;

- Elaborarea în comun cu Biroul Național de Statistică a „foii de parcurs” cu privire la dezvoltarea sistemului de statistică culturală (evidența industriilor culturale, etapei de creație, noi indicatori statistici culturali ș.a.);

- Asigurarea transparenței și participării societății civile și părților interesate pe parcursul întregului ciclu de desfășurare a politicilor culturale: elaborare, implementare, monitorizare, raportare;

- Asigurarea participării mediului academic și experților din domeniile respective la elaborarea cadrului normativ-legislativ de dezvoltare culturală;

- Dezvoltarea unui mecanism de conlucrare cu mijloacele de informare în masă pentru asigurarea comunicării eficiente cu privire la procesele de implementare și monitorizare a politicilor culturale.

Organele raionale de administrare culturală (Direcțiile, Secțiile, Serviciile)

- Realizarea cartografierii și mapării resurselor culturale la nivel local și raional cu scopul evidențierii specificului cultural local;

- Elaborarea și aprobarea de către Consiliile raionale a strategiilor de dezvoltare culturală;

- Includerea dimensiunii culturale în strategiile raionale de dezvoltare în scopul protejării și dezvoltării patrimoniului cultural material și imaterial raional;

- Monitorizarea realizării politicilor culturale naționale și locale de către administrațiile publice de nivelul unu și doi;

- Crearea platformelor de consultare permanentă cu societatea civilă și a părților interesate raionale în elaborarea documentelor de politici culturale locale.

Instituțiile de cultură

- Dezvoltarea activităților culturale ținând cont de așteptările și preferințele publicului, specificul cultural și patrimoniul material și imaterial local;

- Reformarea activității Consiliilor de Administrare ale instituțiilor culturale cu includerea membrilor reprezentanți ai părților cointeresate, ai societății civile, businessului;

Asociațiile obștești din domeniul culturii

- Implicarea organizațiilor non-guvernamentale în procesele de elaborare a politicilor culturale din Republica Moldova;

- Crearea platformei unice a ONG-urilor din domeniul culturii pentru eficientizarea dialogului cu instituțiile decizionale la nivel central, raional, local.

BIBLIOGRAFIE

1. UNESCO, *Convenția privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale*. Paris: UNESCO, 2005. [http://archaeoheritage.ro/downloads/ArchaeoHeritage.ro-InternationalArchaeologicalLegislation\(Romanian\).pdf](http://archaeoheritage.ro/downloads/ArchaeoHeritage.ro-InternationalArchaeologicalLegislation(Romanian).pdf) (vizitat 01.08.2019).
2. Guvernul Republicii Moldova. *Strategia națională de dezvoltare a culturii "Cultura 2020"*. Chișinău, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=352588> (vizitat 26.05.2019).
3. JENKINS, W. *Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective*. London: Palgrave Macmillan, 1978, 288 p. ISBN 978-0855202019.
4. ANDERSON, J. E. *Public Policy Making: An introduction*. Boston: Wadsworth, 2011, 1-34 p. ISBN 978-0618974726.
5. DUNN, W.N. *Public Policy Analysis. An Introduction*. New Jersey: Pearson, 2008, 400 p., ISBN: 978-0205677924.
6. HILL, M., VARONE, F. *The Public Policy Process*. New York: Routledge, 2017, 400 p. ISBN: 978-1-138-90950-2.
7. БОДРИЙЯР Ж. *Общество потребления*. Москва: Республика, 2006, 320 p. ISBN:5-250-01894-7.
8. АДОРНО Т., ХОРКХАЙМЕР М. *Диалектика просвещения. Философские фрагменты*. Москва, Центр гуманитарных технологий, 1997, <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/5521> , (vizitat 13.09.2019).
9. ФРОМ Э. *Бегство от свободы*. Москва: АСТ, 2017, 288 p. ISBN: 978-5-17-091681-8.
10. HILLMAN-CHARTRAND, H., McCAUGHEY, C. *The arm's length principle and the arts: an international perspective — past, present and future*. În: *Who's to Pay for the Arts: The International Search for Models of Support*. Washington: American Council for the Arts Books, 1989, 189 p. ISBN 978-0915400744.
11. ДРАГИЧЕВИЧ-ШЕШИЧ, М., СТОЙКОВИЧ, Б. *Культура: менеджмент, анимация, маркетинг*. Новосибирск: Издательский дом «Тигра», 2000, 227 p. ISBN 5-86-27-2-60
12. МОЛ А. *Социодинамика культуры*. Москва: Издательство ЛКИ, 2008, 305 p. ISBN: 978-5-382-00433-4.
13. ХРЕНОВ, А. *Модели культурной политики: смена парадигм*. În: *Культура*, 2013, vol. 199, 4-11 p. ISSN 2308–0051.
14. GIRARD, A., GENTIL, G. *Cultural development: experiences and policies*. Vendôme: Imprimerie des Presses Universitaires de France, 1983, 189 p. ISBN-13: 978-9231020209.
15. MATARASSO F., LANDRY C. *Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy*. Brusells: Council of Europe, April 1999, 61 p. ISBN: 92-871-3861-3.
16. MUNDY S. *Cultural Policy: A Short Guide*. Brussels: Council of Europe Pub., 2000, 92 p. ISBN: 928-714-301-3.

17. TROSBY D. *The Economics of Cultural Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, pp. 291, ISBN-13: 978-0521687843.
18. MERCER S., MERCER C. *Towards Cultural Citizenship: Tools for Cultural Policy and Development*. Stockholm: Södertäthe Bank of Sweden Tercentenary Foundation and Gidlunds Förlag, 2002, 93 p. ISBN: 91-7844-622-8.
19. MOMMAAS H. *Cultural Clusters and the Post-industrial City*. În: Urban Studies, nr. 3, 2004, 507-532 p.
20. KAWASHIMA N. *Theorising Decentralisation in Cultural Policy: Concepts, values and Strategies*. În: Cultural Policy vol. 3, nr. 2, 1997, 341-359 p.
21. D'ANGELO M., VESPERINI P. *Cultural Policies in Europe: Method and Practice of Evaluation*. Brusells: Council of Europe Publishing, 1999, 210 p. ISBN-10: 978-928-713-759-3.
22. CENTRUL DE CERCETARE ȘI CONSULTANȚĂ ÎN DOMENIUL CULTURII, *Strategia sectorială în domeniul culturii și patrimoniului național pentru perioada 2014-2020*, București, 2014. http://turism.gov.ro/web/wp-content/uploads/2017/05/STRATEGIA_SECTORIALA.pdf. (vizitat 16.05.2019).
23. MIROIU, A. *Introducere în analiza politicilor publice*. București: Editura Punct, 2001, 194 p.
24. GÂRBOAN (ANTONIE), R. *Metode utilizate în evaluarea programelor: analiza impactului social*. Cluj-Napoca: Accent, 2006, 91 p.
25. ȘANDOR, S. D. *Analiză și cercetare în administrația publică*. Cluj-Napoca: Accent, 2005, 164 p.
26. COLLINS, P. E., CRACIUN C. *Managementul politicilor publice: transformări și perspective*. Iași: Polirom, 2008, 398 p. ISBN: 978-973-46-0549-1.
27. INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ȘI FORMARE ÎN CULTURĂ. *Barometrul de Consum Cultural*. București, 2018. <https://www.culturadata.ro/publicatii/volume/> (vizitat 16.05.2019).
28. БАЛАКШИН, А. *Сущность и содержание понятия «культурная политика»*. Москва, Университет Лобачевского, 2016. [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990201_West_soc_2004_1\(3\)/43.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990201_West_soc_2004_1(3)/43.pdf). (vizitat 17.05.2019).
29. БАЛАКШИН А. *Культурная политика: теория и методология исследования*. Москва, dslib.net, 1997, <http://www.dslib.net/teorja-kultury/kulturnaja-politika-teorija-i-metodologija-issledovaniya.html> (vizitat 16.09.2019).
30. ЖИДКОВ В.С., СОКОЛОВ К.Б. *Культурная политика России: теория и история*. Москва: Академический Проект, 2001, 592 p. ISBN 5-8291-0044-4.
31. ГОРЛОВА И. И. *Культурная политика в условиях переходного периода: федеральный и региональный аспект*. Москва, dslib.net, 1997, <http://www.dslib.net/teorja-kultury/kulturnaja-politika-v-uslovijah-perehodnogo-perioda-federalnyj-i-regionalnyj.html> (vizitat 16.09.2019).

32. ВОСТРЯКОВ Л. *Культурная политика в современной России: региональное измерение*. Москва, dslib.net, 2003, <http://www.dslib.net/polit-instituty/gosudarstvennaja-kulturnaja-politika-sovremennoj-rossii-regionalnoe-izmerenie.html> (vizitat 16.09. 2019).
33. АСТАФЬЕВА О. Н., ЖУКОВА О. А. и др. *Культурная политика: проблемы теории и методологии исследования*. Їп: Современная культурная политика как креативная деятельность: управление и инновации. Санкт-Петербург: Издательство «ЭЙДОС», 2014б 10-113 p. ISBN: 978-5-904745-48-6.
34. МОШНЯГА П. *Внешняя культурная политика Японии*. Москва, cyberleninka.ru, <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-kulturnaya-politika-yaponii> (vizitat 22.05. 2019).
35. МАРКОВ, А.П., БИРЖЕНЮК Г.М. *Основы социокультурного проектирования*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский Гуманитарный Университет Профсоюзов, 1997, 361 p. ISBN 5-7621-0077-4.
36. ТУЛЬЧИНСКИЙ Г. Л., ШЕКОВА Е. Л. *Менеджмент в сфере культуры*. Санкт-Петербург: Планета музыки, 2007, 528 p. ISBN 978-5-8114-0517-6.
37. КРАСИЛЬНИКОВА, Ю. Д., КИСЕЛЕВ, Т. Г. *Социально-культурная деятельность*. Москва: Московский Государственный Университет Культуры и Искусства, 1993, 539 p. ISBN 5-7196-0664-5.
38. ЛУКОВ, В. *Социальное проектирование*. Москва: Флинт, 2006, 122 p. ISBN 5-85085-747-8.
39. НОВАТОРОВ, В. *Маркетинговые исследования в сфере культуры*. Омск: Омич, 2007, 280 p. ISBN: 7196 -1113 - 4.
40. ОРЛОВА, Э. *Культурная (социальная) антропология*. Москва: Академический Проект, 2004, 207 p. ISBN 5-8291-0432-6.
41. ЗАХАРЧЕНКО И.Н. *Теоретические аспекты формирования культурной политики Франции*. Москва, КиберЛенинка - научная электронная библиотека, 2008. <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-aspekty-formirovaniya-kulturnoy-politiki-frantsii-v-pervye-gody-v-respubliki/viewer> (vizitat 27.10.2020).
42. КОСМАЧ В. А. *Культурная политика Германии в годы веймарской республики*. Москва, Электронная библиотека диссертаций. 1995. <https://www.dissercat.com/content/vneshnyaya-kulturnaya-politika-germanii-v-gody-veimarskoi-respubliki1919-1933-gg> (vizitat 27.10.2020).
43. ГРЕХОВА Т. В. *США в региональной внешней культурной политики России*. Москва, Электронная библиотека диссертаций, 2005. <https://www.dissercat.com/content/ssha-v-regionalnoi-vneshnei-kulturnoi-politike-rossii-1991-2005-gg> (vizitat 27.10.2020).
44. ФИЛИМОНОВ Г. Ю. *Культурная политика США как компонент мягкой силы*. Москва, Электронная библиотека диссертаций, 2007. <https://www.dissercat.com/content/vneshnyaya-kulturnaya-politika-ssha-kak-komponent-myagkoi-sily> (vizitat 27.10.2020).

45. МОШНЯГА П. А. *Внешняя культурная политика Японии*. Москва, КиберЛенинка — научная электронная библиотека, 2009. <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-kulturnaya-politika-yaponii> (vizitat 27.10.2020).
46. POSTICĂ Gh. *Peisajul cultural Orheiul Vechi*. Chișinău: USM, 2010, 138 p. ISBN 978-9975-71-016-9.
47. MUSTĂȚĂ S. *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova*. În: AGVISTIA. Arheologie, 273-278 p. 2014.
48. TCACENCO V., REABCINSCHII V. și al. *Viziuni de viitor: politica culturală a Republicii Moldova*. Chișinău: ARC, 2009, 81 p. ISBN: 978-9975-61-548-8.
49. URSU M., PLOȘNIȚA E. *Enciclopedia muzeologiei din Republica Moldova*. Chisinau: Bons Offices, 2011, 308 p. ISBN: 978-9975-80-526-1.
50. CORGHENCI L. *Bibliotecarul și Biblioteca: aspecte ale eficienței profesionale*. Chișinău, Epigraf SRL, 2009, 112 p. ISBN: 978-9975-947-83-1.
51. ȚURCAN N. *Biblioteconomie și Știința Informării*. Chișinău: CEP USM, 2005, 252 p. ISBN: 9975-9604-8-0.
52. MOCANU V., MALCOCI L. *Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc*. Chișinău: ICJP al AȘM, 2017, 439 p. ISBN 978-9975-9761-9-0.
53. CARAMAN, I. *Aspecte ale culturii de consum din Republica Moldova*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 164, 2014, 84-91 p. ISSN 1857-2294.
54. MÂNDRU, V. *Societatea contemporană moldovenească: probleme si perspective ale transformării*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 149, 2014, 23-34 p. ISSN 1857-2294.
55. BABUC M. *Valorile și valențele culturii*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. vol. 1 (170), 2016, 207-211 p. ISSN 1857-2294.
56. COMENDANT T. *Culturologie versus studiul artelor: aspecte de cunoaștere științifică*. În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică, vol. 2, nr. 35, 2020, ISSN: 2345-1408.
57. ADEROV V. *Distincții și interferențe dintre cultură și civilizație*. În: Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică, vol. 2, nr. 22, 2014, ISSN 2345-1408.
58. BONDREA A. *Sociologia culturii*. București: Editura Fundației România de Măine, 2006, 329 p. ISBN 973-725-536-4.
59. МАКС В. *Гуманитарные технологии*. Москва, Центр гуманитарных технологий, 2006. <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3646/3648> (vizitat 12.09.2019).
60. МАНХЕЙМ К. *Избранное: Социология культуры*. Москва, Библиотека Гумер, 2000. https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/man_skult/ (vizitat 13.09.2019).
61. КОГАН Л. *Социология культуры*. Екатеринбург: Уральский Государственный Университет, 1992, 120 p. ISBN 5-230-06679-2.

62. LASSWELL H. D. *Politics: Who Gets What, When, How*. New York: McGraw-Hill book Co, 1936, 264 p. ISBN: 978-125-803-570-9.
63. FISHER F., MILLER G. J., SIDNEY M. *Handbook of Public Policy Analysis Theory, Politics, and Methods*. New York, Routledge, 2006, 670 p. ISBN-13: 978-1574445619.
64. UNESCO. *Cultural policy a preliminary study*. UNESDOC, 1969. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00000001173> (vizitat 16. 09.2019).
65. RAȚIU, D. E. *Politica culturală și artele: local, național, global*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2011, 360 p. ISBN: 978-606-170-006-6.
66. CARAMAN I. *Diversitatea culturală și modificarea componentelor vieții sociale*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 2, nr. 153, 2010, p. 63-73 ISSN 1857-2294.
67. CARAMAN I. *Particularități ale consumului cultural în localitățile urbane ale Republicii Moldova*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 167, 2015, p. 101-112 ISSN 1857-2294.
68. CARAMAN I. *Etapă de tranziție și impactul asupra valorilor tradiționale din Republica Moldova*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 149, 2009, p. 47-50, ISSN 1857-2294.
69. CALCHEI G. *Timpul liber și activitatea culturală a săteanului*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 151, 2009, p. 38-43, ISSN 1857-2294.
70. CARAMAN I. *Aspecte socioculturale privind stratificarea societății moldovenești*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 157, 2011, p. 61-68, ISSN 1857-2294.
71. ROȘCA A., MIDRIGAN P. *Viziuni asupra problemei globalizării culturale*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 1 (158) , 2012, p. 78-84, ISSN 1857-2294.
72. BABUC M. *Politicile culturale ale statului în Republica Moldova: pași spre asimilarea modelelor culturale contemporane*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 3, 2016, p. 209-212, ISSN 1857-2294.
73. AVASILOIE R., BĂLTEANU I., și al. *Politica culturală în Republica Moldova. Cultural Policy in Republic of Moldova*. Chișinău: F.E.P ”Tipografia Centrală”, 2002, 124 p. ISBN 9975-78-195-0.
74. Council of Europe. *ERICarts. Cultural policies*. Bonn, Boekmanstichting, 2019. <https://www.culturalpolicies.net/web/moldova.php?aid=61>. (vizitat 04.04.2019).
75. БУРХАНОВ Р. А., ТРУСОВА В. В. *Человек и культура в философии Иммануила Канта*. Москва, КиберЛенинка — научная электронная библиотека, 2009. <https://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-i-kultura-v-filosofii-immanuila-kanta> (vizitat 23. 03. 2020).

76. SAMOVAR L., PORTER R. *Intercultural communication: a reader*. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 2012.
https://books.google.pl/books?id=dXs5DZFCRPsC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbv_atb#v=onepage&q&f=false (vizitat 10.09.2016).
77. STANFORD UNIVERSITY. *Culture: Everything, we as people, are*. Stanford, 2012.
https://web.stanford.edu/~hakuta/www/archives/syllabi/E_CLAD/sfusd_cult_03/melissa/CultureDefined.htm (vizitat 16.09.2019).
78. VERDERBER K. S., VERDERBER R. F., SELLNOW D. D. *Communicate!*. Wadsworth, 2007.
https://books.google.lt/books?id=OeEEAAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbv_vpt_buy#v=onepage&q&f=false (vizitat 10 09 2016).
79. ЕРЕКШЕВА Л. Г. *Понятие культуры в теоретической социологии: проблема определения*. În: Культурологический журнал. Vol. 1, nr. 23, 2016, p. 1-17, ISSN 2222-2480.
80. UNESCO. *World conference on cultural policies Mexico city, 26 july-6 august, final report*. UNESDOC, 1982. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505> (vizitat 27.09.2019).
81. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Culturii nr. 413*. 27.05.1999. Chișinău, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311664> (vizitat 16.09.2019).
82. РАДА УКРАИНИ. *Закон Украины о культуре*. Kiev, 2011. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (vizitat 16.09.2019).
83. DYE T. *Policy Analysis: What Governments Do, Why They Do It, and What Difference It Makes*. Programa de Pós-Graduação em Políticas Públicas. <http://politicaspUBLICAS.weebly.com/uploads/5/3/9/6/5396788/dye.pdf> (vizitat 05.08.2019).
84. REABCINSCHII V. *Conținutul și esența conceptului „politica culturală*, În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 3, nr. 172, 2016, p. 187-195.
85. CANCELARIA DE STAT A REPUBLICII MOLDOVA. *Participarea tinerilor în Moldova*. Chișinău, 2011. http://tineri.md/files/1095_ghid_cu_privire_la_procesul_decizional.pdf (vizitat 07.05.2018).
86. ВОСТРЯКОВ Л. *Культурная политика: концепции, понятия, модели*. Москва, Институт Культурной Политики, 2016. <http://www.cpolicy.ru/analytics/80.html> (vizitat 16.09.2019).
87. ГЕНИСАРЕТСКИЙ О. *Опыт методологического конструирования общественных систем*. Москва, Гуманитарный портал, 2002. <https://gtmarket.ru/library/articles/6053>.
88. ЗДІОРУК С., ЛИТВИНЕНКО О., РОЗУМНА О. *Культурна політика України: національна модель у європейському контексті*. Київ, Національний інститут Стратегічних Досліджень, 2012, 64 p. ISBN 978-966-554-181-3.

89. ANDREI P. *Filosofia valorii*. București: Polirom, 1998, 238 p. ISBN: 973-683-017-9.
90. СОРОКИН П. *Человек. Цивилизация. Общество*. În: Структурная социология. Москва: Политиздат, 1992, 543 p. ISBN 5-250-01297-3.
91. IVAN V. *Domeniile de referință ale securității naționale*. București, Academia, 2019. https://www.academia.edu/5314614/Domeniile_de_referință_ale_securității_naționale_necesități_valori_și_interese_de_securitate_ (vizitat 16.09.2019).
92. VARBANOV L. *Planificarea strategică pentru organizațiile culturale ca sistem de învățare deschis*. Chișinău: Editura ARC, 2010, 468 p. ISBN 978-9975-61-596-9.
93. REABCINSCHII V. *Politicile culturale în Republica Moldova: aspecte istorice, teoretice, practice*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 2, nr. 177, 2018, p. 199-209.
94. CURPĂN V.S. *Doctrine politice*. Iași: StudIS, 2014, 485 p. ISBN 978-606-624-771-9.
95. WIKIPEDIA. *Enciclopedie liberă – Autoritarism*. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Autoritarism>. (vizitat 11.12.2018).
96. МИНИСТЕРСТВО ЮСТИЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН. *Законы Казахстана*. Астана, 2008. https://tengrinews.kz/zakon/prezident_respubliki_kazahstan/kultupa/id-U1400000939/ (vizitat 14.12.2018).
97. CHELCEA S. *Tehnici de cercetare sociologică*. București, Academia, 2011. <https://www.academia.edu/17579465/Septimiu-chelcea-tehnici-de-cercetare-sociologica1> (vizitat 12.09.2019).
98. УАЙТ Л. *Избранное: Эволюция культуры*. Москва: РОССПЭН, 2004, 1064 p. ISBN 5-8243-0483-1.
99. КРУГЛОВА Л. К. *Теория культуры*. Санкт-Петербург: СПГУВК, 2009, 96 p. ISBN 978-5-88789-277-1.
100. ASPLUND C. *Development Through Culture*. <https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1332817&fileId=1332818> (vizitat 15.07.2020).
101. KLEBERG, C.-J. *A Method to Discuss and Improve Cultural Policies*. The Bank of Sweden Tercentenary Foundation, Wellington, New Zealand, 2002, 93 p. ISBN 91-7844-622-8.
102. Centrul de Cercetare și Consultanță în Domeniul Culturii. *Indicele vieții culturale 1998-2007*. București: CCCDC, 2009, 24 p.
103. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Statistica socială. Cultura*. Chișinău, Statistica Moldovei, 2019. http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30_Statisticasociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774 (vizitat 03.07.2019).
104. REABCINSCHII V. *Evoluția indicelui vieții culturale în Republica Moldova*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 3, nr. 181, , 2019, p. 169-175.

105. EUROPEAN COMMISSION. *Supporting Europe's cultural and creative sectors*. Brussels, 2019. https://ec.europa.eu/culture/policy/culture-policies/cultural-heritage_en. (vizitat 06.02.2019).
106. RUMFORD C. *The SAGE Handbook of European Studies*. London: Royal Holloway, University of London, 2009, 680 p. ISBN: 9781412933957.
107. COUNCIL OF EUROPE. *European Cultural Convention*. Brussels, 1954. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/018> (vizitat 05.05.2020).
108. EUROPEAN PARLIAMENT. *Official Journal of the European Communities*. Brussels, 1974. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_1974_062_R_0001_01&from=EN (vizitat 05.05.2020).
109. UNESCO. *Intergovernmental Conference on Cultural Policies for Development*. Stockholm, 1998. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000113935_rus (vizitat 06.05.2020).
110. EUROSTAT. *General government expenditure by function*. Luxemburg, 2020. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (vizitat 07.05.2020).
111. EUROSTAT. *Culture statistics - government expenditure on culture*. Luxemburg, 2020. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Culture_statistics_-_government_expenditure_on_culture (vizitat 18.03.2020).
112. Council of Europe. *In from the margins*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1997, 376 p. ISBN 92-871-3336-0.
113. COMISIA EUROPEANĂ. *Comunicare privind o agendă europeană pentru cultură într-o lume în proces de globalizare*. Brussels, 2009. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:247E:0032:0041:RO:PDF> (vizitat 17.09.2019).
114. REABCINSCHII V. *Politicile culturale: abordare europeană*. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, vol. 3, nr. 184, 2020, p. 118-125.
115. COMISIA EUROPEANĂ. *Către o abordare integrată a patrimoniului cultural pentru Europa*. Brussels, EUR-Lex, 2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0477&from=RO> (vizitat 17.09.2019).
116. CONSILIUL EUROPEI. *Concluziile Consiliului privind cultura în relațiile externe ale UE. Cu accent pe cultură în cooperarea pentru dezvoltare*. Brussels, EUR-Lex, 2015. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(04)&from=EN) (vizitat 17.09.2019).

117. COMISIA EUROPEANĂ. *Către o strategie UE pentru relațiile culturale internaționale*. Brussels, EUR-Lex, 2016.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0029> (vizitat 17.09.2019).
118. COMISIA EUROPEANĂ. *O nouă agendă europeană pentru cultură*. Brussels, 2018.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0499_RO.pdf (vizitat 17.09.2019).
119. EUROSTAT. *Frequency of practicing of artistic activities*. Luxemburg, 2020.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/culture/data/database> (vizitat 08.05.2020).
120. EUROSTAT. *Cultural employment*. Luxemburg, 2020.
https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cult_emp_sex&lang=en (vizitat 08.05.2020).
121. EUROSTAT. *Number and average size of enterprises in the cultural sectors*. Luxemburg, 2020. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=cult_ent_num&lang=en (vizitat 08.05.2020).
122. PERRIN T., DELVAINQUIERE J-C. *France. General objectives and principles of cultural policies*. Compendium. Cultural policies and trends. Amsterdam, 2017.
<https://www.culturalpolicies.net/web/france.php> (vizitat 15.12.2018).
123. CARMEN C. *Romania. General objectives and principles of cultural policy*. Compendium cultural policies and trends. Amsterdam, 2017.
<https://www.culturalpolicies.net/web/romania.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
124. INKEI P. *Hungary. General objectives and principles of cultural policy*. Compendium. Cultural Policies and trends. Amsterdam, 2016.
<https://www.culturalpolicies.net/web/hungary.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
125. COPIC V., SPAKAR A., GRICAR N. *Slovenia. General objectives and principles of cultural policy*. Compendium. Cultural policies and trends. Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/slovenia.php?aid=21> (vizitat 26 08 2019).
126. TJARVE B. *Latvia. General objectives and principles of cultural policy*. Compendium. Cultural Policies and Trends. Amsterdam, 2014.
<https://www.culturalpolicies.net/web/latvia.php?aid=23>. (vizitat 25.02.2019).
127. RIMKUTE A. *Lithuania. General objectives and principles of cultural policy*. Compendium. Cultural policies and trends. Amsterdam, 2014.
<https://www.culturalpolicies.net/web/lithuania.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
128. HARDING T. *Sweden. General objectives and principles of cultural policy*. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. Amsterdam, 2017.
<https://www.culturalpolicies.net/web/sweden.php?aid=23> (vizitat 17.12.2018).

129. KANERVA A. *Finland. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2017.
<https://www.culturalpolicies.net/web/finland.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
130. BROM R. *Netherlands. General objectives and principles of cultural policy. Compendium cultural policies and trends.* Amsterdam, 2017.
<https://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
131. ILCZUK D. *Poland. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/poland.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
132. PRIMORAC J. *Croatia. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/croatia.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
133. PETROVA P. *Czech Republic. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2016.
<https://www.culturalpolicies.net/web/profiles-authors.php?pcid=1130> (vizitat 26.08.2019).
134. LOHMUS M. *Estonia. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2014.
<https://www.culturalpolicies.net/web/estonia.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
135. RATZENBOK V., LUNGSTRASS A. *Austria. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2016.
<https://www.culturalpolicies.net/web/austria.php?aid=21> (vizitat 17.08.2019).
136. JANSSENS J. *Belgium. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2018.
<https://www.culturalpolicies.net/web/belgium.php?aid=21> (vizitat 12.08.2019).
137. BLUMENREICH U. *Germany. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2016.
<https://www.culturalpolicies.net/web/germany.php?aid=21> (vizitat 27.08.2019).
138. FISHER R. *United Kingdom. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2011.
<https://www.culturalpolicies.net/web/unitedkingdom.php?aid=21> (vizitat 27.08.2019).
139. ФЛИЕР А. *Культурология для культурологов.* Москва: Академический проект, 2000, 212 p. ISBN 5-8291-0083-5.
140. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. *Programul de Stat pentru dezvoltarea culturii pe anii 1993-2000 și asigurarea protecției sociale a oamenilor de cultură.* Chișinău, 1993.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=292814> (vizitat 26.05.2019).

141. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. *Programul de stat "Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1997-1998"*, Chișinău, 1997. <http://lex.justice.md/md/303865/> (vizitat 26.05.2019).
142. CARAMAN I. *Aspecte socioculturale privind stratificarea societății moldovenești*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2011, p. 62-68, ISSN 1857-2294.
143. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 123 privind administrația publică locală*. Chișinău, 2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=28792&lang=ro (vizitat 22.09.2020).
144. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Constituția Republicii Moldova*. Chișinău, 1994. <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 24.04.2020).
145. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 1530 privind ocrotirea monumentelor*. Chișinău, 1993. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=333558> (vizitat 23.09.2019).
146. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 218 privind protejarea patrimoniului arheologic*. Chișinău, 2010. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336857> (vizitat 24.09.2019).
147. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 280 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil*. Chișinău, 2011. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=342998> (vizitat 24.09.2019).
148. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 58 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial*. Chișinău, 2012. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=342910> (vizitat 24.09.2019).
149. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 161 privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război*. Chișinău, 2017. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=371417> (vizitat 24.09.2019).
150. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea muzeelor nr. 262 din 07.12.2017*. Chișinău, 2017. <http://lex.justice.md/md/373716%20/> (vizitat 24.09.2019).
151. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 1113 pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția privind protejarea patrimoniului mondial natural și cultural*. Chișinău, 2002. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312913> (vizitat 24.09.2019).

152. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 12 pentru ratificarea Convenției privind salvagardarea patrimoniului cultural imaterial*. Chișinău, 2006. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=315222> (vizitat 24.09.2019).
153. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE. *Convenția culturală europeană nr. 1954*. Chișinău, 1994. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363247> (vizitat 24.09.2019).
154. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE. *Convenția europeană Nr. 1992 pentru protecția patrimoniului arheologic*. Chișinău, 2002. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363257> (vizitat 24.09.2019).
155. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE. *Convenția peisajului european nr. 2000*. Chișinău, 2002. [http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363272%](http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363272%20) 20 (vizitat 24.09.2019).
156. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE. *Convenția nr. 1954 pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat*. Chișinău, 2000. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=359657> (vizitat 24.09.2019).
157. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 198 pentru ratificarea Convenției-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate*. Chișinău, 2008. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=329320&lang=1> (vizitat 24.09.2019).
158. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 127 pentru ratificarea Convenției europene privind coproducția cinematografică*. Chișinău, 2011. <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=376723> (vizitat 24.09.2019).
159. MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII. *Monumente din Republica Moldova incluse în lista UNESCO*. <https://mecc.gov.md/ro/content/monumente-din-rm-lista-unesco> (vizitat 30.04.2020).
160. MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII. *Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial*. <https://mecc.gov.md/ro/content/registrul-national-al-patrimoniului-cultural-imaterial> (vizitat 30.04.2020).
161. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Patrimoniu cultural*. <https://mecc.gov.md/ro/content/patrimoniu-cultural> (vizitat 30.04.2020).

162. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 1421 cu privire la teatre circuri și organizații concertistice.* Chișinău, 2002.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312771> (vizitat 24.09.2019).
163. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea muzeelor Nr. 262.* Chișinău, 2017.
<http://lex.justice.md/md/373716> (vizitat 24. 09. 2019).
164. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 160 cu privire la biblioteci.* Chișinău, 2017. <http://lex.justice.md/md/371219/> (vizitat 24.09.2019).
165. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 135 privind meșteșugurile artistice populare.* Chișinău, 2003.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=312759> (vizitat 24.09.2019).
166. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea nr. 939-XIV cu privire la activitatea editorială din 20.04.2000.* Chișinău, 2000.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=311749> (vizitat 24.09.2019).
167. REGISTRUL DE STAT AL ACTELOR JURIDICE DIN REPUBLICA MOLDOVA. *Legea cinematografilei nr. 116.* Chișinău, 2014. <http://lex.justice.md/md/354075/> (vizitat 24.09.2019).
168. PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA. *Legea Nr. 21 cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație.* Chișinău, 2013.
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=347209> (vizitat 25.09.2019).
169. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE AL REPUBLICII MOLDOVA. *Acord de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora.* Chișinău, 2019.
<https://www.mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf> (vizitat 02.09.2019).
170. DEX. *Dicționarul explicativ al limbii române.* București, 2004.
<https://dexonline.ro/definitie/eficinta> (vizitat 03.08.2020).
171. MINISTERUL CULTURII. *Notă privind implementarea Strategiei de dezvoltare a culturii Cultura 2020 și realizarea Planului de acțiuni pentru anul 2016.* Chișinău, 2017.
172. MINISTERUL CULTURII. *Raport privind realizarea Planului de acțiuni în vederea implementării Strategiei de Dezvoltare a Culturii „Cultura 2020” pentru anul 2017.* Chișinău, 2019.
173. INSTITUTUL DE POLITICI PUBLICE. *Barometrul Opiniei Publice.*
<http://bop.ipp.md/ro/result/bar> (vizitat 29.05.2019).

174. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Instituții culturale*. <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=dd71397c-61ef-4203-a71a-159a17ff0234> (vizitat 26.05.2019).
175. MINISTERUL CULTURII. *Raport privind activitatea Ministerului Culturii pentru perioada anului 2016*. Chișinău, 2017.
176. MINISTERUL CULTURII. *Propunere de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor*. Chișinău, 2014. http://old.mc.gov.md/sites/default/files/ppp_muzeu_final.pdf (vizitat 17.09.2019).
177. PARLAMENTUL EUROPEAN. *Raport referitor la o politică coerentă a UE pentru industriile culturale și creative*. Chișinău, 2016. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0357_RO.html (vizitat 05.08.2020).
178. FARINHA C. *Dezvoltarea sectoarelor culturale și creative în Republica Moldova*. UE, Eastern Partnership Programme, Chișinău, 2018.
179. UNESCO. *Culture for Development Indicator Suite*. Chișinău, 2011.
180. COUNCIL OF EUROPE. *A new strategy for Social Cohesion*. Council of Europe , Brussels, 2004.
181. COUNCIL OF EUROPE. *From social inclusion to social cohesion*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019.
182. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. *Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”*. Chișinău, 2018. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf (vizitat 30.05.2019).
183. EUROSTAT. *Quality of life*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6856423/KS-05-14-073-EN-N/742aee45-4085-4dac-9e2e-9ed7e9501f23> (vizitat 30.05.2019).
184. STRATAN A. *Evoluția economiei Republicii Moldova: realizări, provocări, soluții*. Chișinău, 2012. <http://dspace.ince.md/jspui/bitstream/123456789/214/1/STRATAN%2C%20Alexandru.%20Evolu%C5%A3ia%20economiei%20Republicii%20Moldova%20realiz%C4%83ri%2C%20provoc%C4%83ri%2C%20solu%C5%A3ii.pdf> (vizitat 06.08.2020).
185. **REABCINSCHII V.** *Dimensiunea culturală în contextul stratificării sociale*. În: Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc, vol. 1, , 2017, p. 245-251.
186. ЮНЕЧКО. *Система статистики культуры*. Montreal: UNESCO Institute for Statistics, 2010, 99 p. ISBN 978-92-9189-085-9.
187. ANDREEVA D. *Bulgaria. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends*. Amsterdam, 2011. <https://www.culturalpolicies.net/web/bulgaria.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).

188. THEODOULOU-CHARALAMBOUS E. *Cyprus. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/cyprus.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
189. KANN-RASMUSSEN N. *Denmark. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2012.
<https://www.culturalpolicies.net/web/denmark.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
190. DALLES C. *Greece. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
191. PARAIC Q. *Ireland. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/ireland.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
192. BODO C., BODO S. *Italy. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2016.
<https://www.culturalpolicies.net/web/italy.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
193. DEBATTISTA A. *Malta. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/malta.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
194. FARIHNA C. *Portugal. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2011.
<https://www.culturalpolicies.net/web/portugal.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
195. VILLARROYA A., ATECA-AMESTOY V. *Spain. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural policies and trends.* Amsterdam, 2015.
<https://www.culturalpolicies.net/web/spain.php?aid=21> (vizitat 28.08.2019).
196. ŠMATLÁK M. *Slovakia. General objectives and principles of cultural policy. Compendium. Cultural Policies and trends.* Amsterdam, 2008.
<https://www.culturalpolicies.net/web/slovakia.php?aid=21> (vizitat 26.08.2019).
197. ЗАГРЕБИН С. *Культурная политика в современной России.* În: Вопросы культурологии, nr. 3, 2008, p. 33-35, ISSN 2073-9710.
198. URSU V. *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956.* Chișinău: Pontos, 2012, 287 p. ISBN: 978-9975-51-501-6.

Anexa 1. Corespunderea indicatorilor statistici culturali ai Republicii Moldova cu recomandările UNESCO

În 1982, Comisia de Statistică UNESCO și Comisia Economică Europeană au lansat raportul „Sistemul Statistic Cultural” (în continuare SSC), actualizat în 2009 [186], care a stabilit caracteristicile ce oferă un cadru conceptual și metodologic pentru obținerea și difuzarea statisticilor culturale comparabile la nivel internațional. Scopul principal a fost de a facilita cercetările internaționale printr-o înțelegere și utilizare comună a noțiunilor și a indicatorilor socio-economici. Datele permit a determina mai bine impactul și relevanța politicilor și programelor culturale.

Modelul *ciclului cultural* reflectă totalitatea activităților și resurselor necesare pentru transformarea ideilor în produse și servicii culturale, care, la rândul lor, ajung la consumatori, participanți sau utilizatori, și permite a înțelege relațiile dintre procesele culturale la diferite etape de dezvoltare.

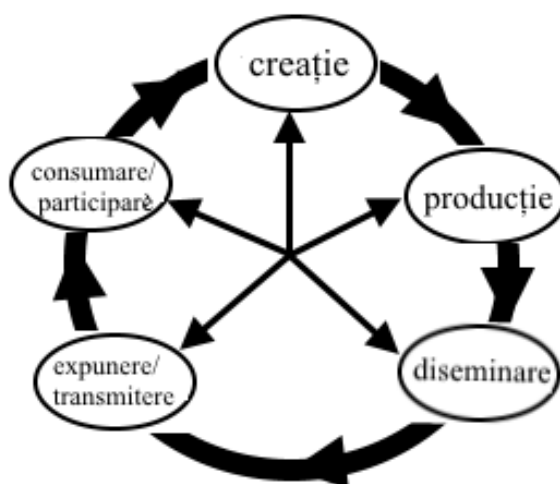


Fig. 1.A1. Ciclul cultural conform SSC

Sursa: Sistemul Statistic Cultural – 2009 [186, p. 20].

În *fig. 1. A1.* este prezentat ciclul cultural în conformitate cu SSC [186, p. 20]. El include cinci etape ale creării, producerii și diseminării produselor și serviciilor culturale, expunerii și consumului cultural. Diferite forme de activități au diferite cicluri de producție și nu toate pot fi integrate în etapele respective. Etapa de expunere / transmitere a produselor culturale se referă la locul de consum și la prezentarea activităților culturale nemijlocit audiențelor prin acordarea accesului la consumul/participarea la activitățile culturale. Transmiterea se referă la transferul de cunoștințe și abilități, care nu pot implica nicio tranzacție comercială și care apare adesea în mediile informale. Aceasta include transmiterea patrimoniului cultural intangibil de la o generație la alta. Consumul/participarea include activitățile audiențelor și participanților la consumarea

produselor culturale și participarea la activități culturale (de exemplu, citirea cărților, dansul, participarea la festival, ascultarea radioului, vizitarea galeriilor).

În această abordare, cultura este prezentată ca rezultat al unor procese relaționate, permanente, fără început și sfârșit, fără o structură rigidă de dezvoltare, inclusiv procesele de feedback prin care activitățile (consumul) inspiră crearea de noi produse și servicii culturale. Pentru anumite activități culturale, procesul poate începe la orice etapă a ciclului, în timp ce unele pot fi combinate sau excluse. Aceste activități pot sau nu pot să fie instituționalizate și administrate de stat. Înțelegerea de către autoritățile publice a etapei care a fost măsurată constituie un element important în elaborarea politicilor pentru intervenția în producția culturală. Însă datele empirice (cantitative și calitative) folosite pentru a studia fiecare etapă a ciclului nu sunt întotdeauna disponibile în toate țările. Cele care au investit în colectarea informațiilor pot aprecia contribuția culturii la dezvoltarea sustenabilă. Orice politică culturală nu poate interveni la toate etapele. Cu toate acestea, factorii de decizie trebuie să țină cont că o intervenție chiar și mică la o etapă anumită poate avea repercusiuni la altele pe parcursul dezvoltării întregului ciclu.

Definirea pragmatică a culturii utilizată în SSC se bazează pe divizarea domeniului pe sectoare cu scopul de a măsura activitățile, produsele și serviciile culturale generate de diferite procese. Caracteristicile produselor și serviciilor culturale cuprind valori artistice, estetice, simbolice și spirituale și diferă de alte produse prin modul lor de valorificare. *Sectoarele culturale* conform SSC sunt prezentate în *figura 2. A1.* și constau din următoarele grupe: A – patrimoniul cultural și natural; B – reprezentării și sărbători; C – arte vizuale și artizanat; D – cărți și presă; E – medii audiovizuale și interactive; F – servicii de design și creație și patrimoniul cultural intangibil (domeniul transversal). „Aceste sectoare sunt considerate culturale. Ele reprezintă, de asemenea, setul minim fundamental pentru care UNESCO încurajează țările să colecteze date comparative. Acest lucru permite de a determina acoperirea domeniului cultural, dar oferă și o impresie asupra structurii sale” [186, p. 23].

Conform SSC, trei sectoare sunt transversale, deoarece au un rol esențial în ciclul cultural și influențează celelalte sectoare: educația și instruirea, arhivarea și conservarea, echipamente și materiale auxiliare. Sportul, activitățile de agrement și turismul, cu toate că sunt factori importanți în dezvoltarea culturii, nu sunt considerate sectoare culturale. Ele sunt atribuite la sectoare conexe.

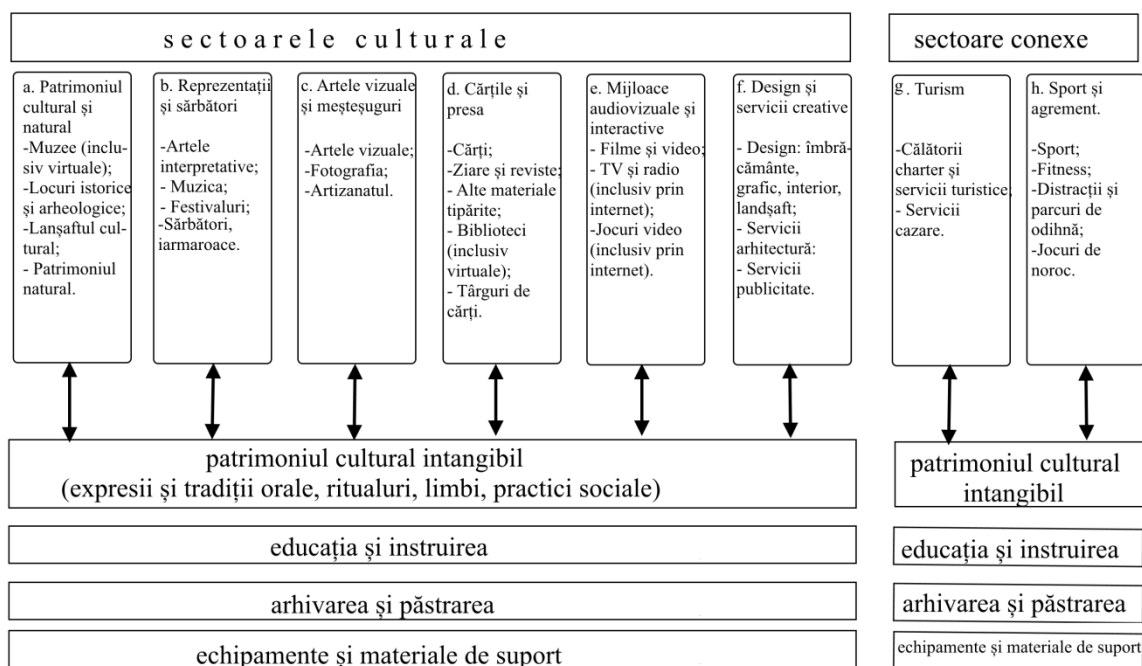


Fig. 2.A1. Sectoarele culturii conform SSC [186, p. 23]

Sursa: Sistemul Statistic Cultural – 2009.

Tabelul 1.A1. Indicatorii statistici conform Sistemului Statistic Cultural UNESCO.

Etapele ciclului cultural	Sectoarele culturale					
	a. Patrimoniul cultural și natural	b. Reprezentații și sărbători	c. Arte frumoase și artizanat	d. Cărțile și presa	e. Mijloace audiovizuale și interactive	f. Design și servicii creative
	Muzee	Teatre și instituții concertistice Case de cultură Festivaluri	Galerii de artă Fotografie Pictură, sculptură	Biblioteci Activitate editorială	Cinema TV și radio Jocuri video	Design Arhitectură Publicitate
Creația	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori
Producția	- nr. de muzee	- nr. de teatre - nr. de instituții concertistice - nr. caselor de cultură - nr. locurilor în casele de cultură	Nu sunt indicatori	- nr. de biblioteci; - nr. de titluri de cărți și broșuri editate; - nr. de reviste și publicații periodice; - nr. de ziare;	- nr. de instalații cinematografice	Nu sunt indicatori
Diseminarea	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori	- tirajul cărților și broșurilor editate; - tirajul revistelor și publicațiilor periodice; - tirajul unic al ziarelor; - tirajul anual al ziarelor	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori
Expunerea/ transmiterea	Nu sunt indicatori	- nr. de spectacole - nr. de concerte	Nu sunt indicatori	- nr. de cărți și reviste în biblioteci;	Nu sunt indicatori	Nu sunt indicatori
Consumul	- nr. de vizite - nr. de vizite la 1000 locuitori	- nr. de spectatori; - nr. de spectatori la 1000 de locuitori;	Nu sunt indicatori	- nr. de utilizatori activi; - nr. de vizite; - nr. de cărți și reviste eliberate	- nr. de spectatori; - nr. de spectatori la 1000 de locuitori;	Nu sunt indicatori

Sursa: elaborată de autor.

**Anexa 2. Distribuirea răspunsurilor la chestionarul „Cercetarea problematicei și căilor de
eficientizare a politicilor culturale în Republica Moldova”**

1. De câți ani activați în domeniul culturii?

	N	%
până la 5 ani	11	18,3
6 –15 ani	16	26,7
16 – 25 de ani	13	21,7
26 de ani și mai mult	20	33,3
Total	60	100,0

2. Ce studii aveți?

	N	%
Postuniversitare (doctorat)	9	15,0
Superioare – masterat	19	31,7
Superioare – licențiat	25	41,7
Medii de specialitate	7	11,7
Liceale, medii generale	0	0,0
Total	60	100,0

3. Din ce domeniu sunt studiile Dvs.?

	N	%
Cultură și artă	42	70,0
Științe ale naturii (biologie, mediu)	1	1,7
Inginerie	3	5,0
Pedagogie	2	3,3
Științe sociale, juridice, politice	7	11,7
Științe economice (finanțe, administrare, contabilitate, management)	3	5,0
Alte	2	3,3
Total	60	100,0

4. În ce sector activați?

	N	%
Administrație publică	2	3,3
Instituție de cultură	36	60,0
Sector neguvernamental	8	13,3
Instituție de învățământ	10	16,7
Liber profesionist	3	5,0
Alte	1	1,7
Total	60	100,0

5. Care este statutul organizației?

	N	%
Organizație de stat	47	78,3
Organizație privată	7	11,7
Organizație public-privată	1	1,7
ONG	5	8,3
Total	60	100,0

6. Care este statutul localității unde activați?

	N	%
localitate rurală (sat)	5	8,3
localitate urbană mică (oraș mic)	10	16,7
localitate urbană mare (municipiu, altul decât Chișinău)	5	8,3
Chișinău	40	66,7
Total	60	100,0

7. Care sunt limbile în care puteți comunica liber? (Răspuns multiplu)

	N	%
Româna (moldovenească)	59	98,3%
Rusa	58	96,7%
Engleza	22	36,7%
Franceza	14	23,3%
Italiana	4	6,7%
Alte limbi (indicați)	1	1,7%

În 2013 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Strategia dezvoltării culturii Republicii Moldova „Cultura 2020”.

8. În ce măsură Vă considerați informat cu privire la acest document de politici?

	N	%
Deplin informat	10	16,7
Mai curând informat	25	41,7
Mai curând neinformat	12	20,0
Deloc informat	6	10,0
Nu știu/ Îmi vine greu să răspund	7	11,7
Total	60	100,0

9. Vă rugăm să apreciați situația din domeniul culturii pe o scală de la 1 (foarte rea) la 10 (foarte bună).

Media = 5,57

	N	%
1	5	8,3
2	0	0,0
3	4	6,7
4	4	6,7
5	16	26,7
6	12	20,0
7	11	18,3
8	3	5,0
9	2	3,3
10	3	5,0
Total	60	100,0

10. În viziunea Dvs., cum a evaluat situația în domeniul culturii în ultimii 5 ani în Republica Moldova?

	N	%
S-a schimbat mult spre bine	5	8,3
S-a schimbat spre bine	27	45,0
A rămas la fel	16	26,7
S-a schimbat spre rău	9	15,0
S-a schimbat mult spre rău	2	3,3
Nu știu	1	1,7
Total	60	100,0

11. În ce măsură sunteți mulțumit de felul cum este implementată Strategia dezvoltării culturii Republicii Moldova la nivel național și nivel local?

	Pe deplin mulțumit		Mai curând mulțumit		Mai curând nemulțumit		Foarte nemulțumit		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
la nivel național	1	1,7	22	36,7	23	38,3	9	15,0	5	8,3
la nivel local	2	3,3	19	31,7	22	36,7	13	21,7	4	6,7

12. Dacă sunteți mai curând nemulțumit sau foarte nemulțumit de mersul implementării Strategiei, Vă rugăm să indicați din care considerente (indicați trei considerente pe care le credeți mai importante).

	N	%
Prioritățile stabilite nu corespund necesităților reale	16	31,4%
Este mai mult pe hârtie decât în realitate	30	58,8%

Este puțin cunoscută de mediul cultural	14	27,5%
Lipsește resursele financiare necesare pentru implementarea ei	35	68,6%
Nu asigură salvagardarea patrimoniului cultural	3	5,9%
Nu asigură accesul larg al populației la produsul cultural	3	5,9%
Nu contribuie la creșterea veniturilor instituțiilor culturale	14	27,5%
Nu asigură implicarea instituțiilor de cultură în dezvoltarea societății/comunității	11	21,6%
Altele (indicați)	2	3,9%

13. În viziunea Dvs., ce schimbări s-au produs în ultimii 5 ani de la aprobarea Strategiei pe următoarele componente?

	S-a îmbunătățit mult		Mai curând s-a îmbunătățit		Mai curând s-a înrăutățit		S-a înrăutățit mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Salvagardarea patrimoniului cultural	5	8,3	39	65,0	6	10,0	2	3,3	8	13,3
Circulația produsului cultural	6	10,0	24	40,0	18	30,0	3	5,0	9	15,0
Ponderea sectorului cultural în sistemul economic al țării	0	0,0	19	31,7	23	38,3	5	8,3	13	21,7
Contribuția sectorului cultural în dezvoltarea coeziunii sociale	3	5,0	26	43,3	13	21,7	6	10,0	12	20,0

14. Cum ați aprecia schimbarea/valorificarea patrimoniului cultural pe parcursul ultimilor 5 ani în următoarele activități de dezvoltare durabilă?

	A crescut mult		Mai curând a crescut		Mai curând a scăzut		A scăzut mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
activități educaționale	5	8,3	35	58,3	12	20,0	4	6,7	4	6,7
activități sociale	4	6,7	30	50,0	17	28,3	4	6,7	5	8,3
activități de turism	10	16,7	37	61,7	3	5,0	1	1,7	9	15,0
activități ecologice	2	3,3	12	20,0	24	40,0	2	3,3	20	33,3
activități cultural-științifice	3	5,0	24	40,0	13	21,7	5	8,3	15	25,0

15. În viziunea Dvs., cum s-au schimbat în ultimii 5 ani condițiile de activitate ale instituțiilor de cultură pe următoarele direcții?

	S-a îmbunătățit mult	S-a îmbunătățit	S-a înrăutățit	S-a înrăutățit mult	Nu știu
--	----------------------	-----------------	----------------	---------------------	---------

	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dotarea instituțiilor de cultură cu aparatul necesar	4	6,7	23	38,3	17	28,3	8	13,3	8	13,3
Starea tehnică a clădirilor în care activează instituțiile de cultură	0	0,0	19	31,7	30	50,0	8	13,3	3	5,0
Cadrul legislativ-normativ de activitate	4	6,7	32	53,3	6	10,0	4	6,7	14	23,3
Parteneriatul public-privat în cultură	2	3,3	24	40,0	13	21,7	7	11,7	14	23,3
Mecanismul de finanțare a instituțiilor de cultură	0	0,0	15	25,0	27	45,0	9	15,0	9	15,0
Interesul societății/comunității față de activitatea organizațiilor de cultură	3	5,0	30	50,0	11	18,3	10	16,7	6	10,0

16. În opinia Dvs., cum a evoluat reformarea activității instituțiilor de cultură în următoarele direcții?

	S-a îmbunătățit mult		Mai curând s-a îmbunătățit		Mai curând s-a înrăutățit		S-a înrăutățit mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Transformarea caselor de cultură în centre comunitare	2	3,3	14	23,3	24	40,0	3	5,0	17	28,3
Transformarea bibliotecilor în centre de informare și documentare	8	13,3	36	60,0	7	11,7	1	1,7	8	13,3
Lărgirea accesului organizațiilor de cultură la finanțare	2	3,3	21	35,0	22	36,7	6	10,0	9	15,0
Sporirea cunoștințelor și abilităților angajaților din organizațiile culturale în utilizarea tehnologiilor informaționale	7	11,7	38	63,3	8	13,3	2	3,3	5	8,3

17. În ce măsură sunteți mulțumit de calitatea administrării domeniului culturii?

	Foarte mulțumit		Mai degrabă mulțumit		Mai degrabă nemulțumit		Foarte nemulțumit		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Autoritățile publice centrale (Ministerul Educației, Culturii și Cercetării)	3	5,0	24	40,0	26	43,3	7	11,7	0	0,0
Autoritățile publice raionale (Direcția/Secția raională de Cultură)	4	6,7	21	35,0	23	38,3	5	8,3	7	11,7
Autoritățile publice locale (Primăria)	4	6,7	15	25,0	28	46,7	8	13,3	5	8,3
Administrația instituțiilor de cultură	2	3,3	26	43,3	20	33,3	6	10,0	6	10,0

18. Ce credeți că trebuie de întreprins pentru a spori eficiența administrării în domeniul culturii? (notați nu mai mult de trei răspunsuri)

	N	%
Reformarea mecanismului de finanțare a culturii, trecerea de la finanțarea instituțiilor la finanțarea activităților	33	55,0%
Îmbunătățirea sistemului de selectare și numire a managerilor instituțiilor de cultură	27	45,0%
Implementarea managementului de performanță în instituțiile de cultură	23	38,3%
Crearea consiliilor de administrare (la toate nivelele) cu participarea reprezentanților comunităților și organizațiilor neguvernamentale	12	20,0%
Crearea unui mecanism de formare continuă a funcționarilor și managerilor din organizațiile și instituțiile de cultură	28	46,7%
Crearea unui mecanism de motivare financiară a managerilor corelat cu rezultatele activității instituțiilor de cultură	32	53,3%
Creșterea responsabilității managerilor față de rezultatele activității instituțiilor din subordine	17	28,3%
Creșterea împuternicirilor Ministerului Educației, Culturii și Cercetării în administrarea instituțiilor de cultură raionale și locale	14	23,3%
Alte (indicați)	5	8,3%

19. Trecerea instituțiilor de cultură de stat la managementul bazat pe performanțe presupune implementarea mai multor activități (vedeți în tabelul de mai jos). Cum ați aprecia situația după schimbările care s-au produs în ultimii 5 ani pe următoarele direcții?

	S-a îmbunătățit mult		S-a îmbunătățit		S-a înrăutățit		S-a înrăutățit mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%

Elaborarea cadrului legislativ-normativ	2	3,3	26	43,3	19	31,7	2	3,3	11	18,3
Dezvoltarea abilităților de management ale administratorilor	0	0,0	25	41,7	22	36,7	5	8,3	8	13,3
Dezvoltarea abilităților de marketing ale administratorilor	0	0,0	18	30,0	21	35,0	8	13,3	13	21,7
Reorganizarea învățământului pentru formarea continuă a administratorilor	2	3,3	14	23,3	24	40,0	7	11,7	13	21,7
Finanțarea motivantă pentru instituțiile de cultură	4	6,7	14	23,3	22	36,7	13	21,7	7	11,7

20. În ce măsură sunteți mulțumit de măsurile întreprinse pentru trecerea instituțiilor de cultură de stat la managementul bazat pe performanțe?

	Pe deplin mulțumit		Mai curând mulțumit		Mai curând nemulțumit		Foarte nemulțumit		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
la nivel național	1	1,7	15	25,0	30	50,0	8	13,3	6	10,0
la nivel local	2	3,3	13	21,7	27	45,0	8	13,3	10	16,7

21. În ce măsură sunteți mulțumit de sistemul de finanțare a instituțiilor de cultură existent în Republica Moldova?

	Pe deplin mulțumit		Mai curând mulțumit		Mai curând nemulțumit		Foarte nemulțumit		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
la nivel național	1	1,7	7	11,7	15	25,0	34	56,7	3	5,0
la nivel local	0	0,0	6	10,0	17	28,3	33	55,0	4	6,7

22. În opinia Dvs., cât de ajustat este sistemul de finanțare a instituțiilor de cultură din Republica Moldova la cerințele actuale ale economiei de piață?

	N	%
Pe deplin ajustat	0	0,0
Mai curând ajustat	4	6,7
Mai curând neajustat	24	40,0
Deloc ajustat	28	46,7
Nu știu	4	6,7
Total	60	100,0

23. Cum apreciați evoluția din ultimii 5 ani din perspectiva creării unui sistem eficient de finanțare a instituțiilor de cultură?

	S-a îmbunătățit mult		Mai curând s-a îmbunătățit		Mai curând s-a înrăutățit		S-a înrăutățit mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Crearea cadrului legislativ-normativ	1	1,7	24	40,0	16	26,7	4	6,7	15	25,0
Dezvoltarea parteneriatelor între administrațiile publice locale și centrale	2	3,3	29	48,3	17	28,3	2	3,3	10	16,7
Dezvoltarea parteneriatelor cu mediul de afaceri	1	1,7	20	33,3	17	28,3	12	20,0	10	16,7
Conlucrarea cu sectorul asociativ neguvernamental	2	3,3	32	53,3	5	8,3	2	3,3	19	31,7
Monitorizarea raportului dintre resursele utilizate și veniturile obținute	0	0,0	12	20,0	22	36,7	8	13,3	18	30,0
Modificarea mecanismului de finanțare a instituțiilor teatral-concertistice	0	0,0	8	13,3	24	40,0	7	11,7	21	35,0
Dezvoltarea mecanismului de granturi multianuale	0	0,0	14	23,3	17	28,3	10	16,7	19	31,7

24. Cum considerați, care ar trebui să fie acțiunile prioritare ale autorităților centrale pentru îmbunătățirea sistemului de finanțare a culturii (notați cel mult 3 răspunsuri)?

	N	%
Instituirea unei norme legale de finanțare a culturii la toate nivelele: local, raional, central (% constant pentru cultură din cheltuielile publice)	45	75,0%
Creșterea responsabilității funcționarilor publici pentru cheltuirea banilor destinați culturii strict conform bugetului	32	53,3%
Introducerea scutirilor fiscale stimulente pentru creșterea donațiilor private și sponsorizărilor	32	53,3%
Dezvoltarea parteneriatului public-privat	19	31,7%
Creșterea cunoștințelor în domeniul administrării financiare pentru managerii din cultură	32	53,3%
Alte (indicați)	1	1,7%

25. Cum apreciați realizările din ultimii 5 ani în Republica Moldova în vederea dezvoltării industriilor culturale?

	S-a îmbunătățit mult		Mai curând s-a îmbunătățit		Mai curând s-a înrăutățit		S-a înrăutățit mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Crearea cadrului legislativ-normativ	1	1,7	31	51,7	16	26,7	3	5,0	9	15,0
Promovarea exportului serviciilor și bunurilor culturale	1	1,7	26	43,3	19	31,7	5	8,3	9	15,0
Dezvoltarea industriei filmului	0	0,0	27	45,0	11	18,3	3	5,0	19	31,7
Facilitarea afacerilor în domeniul cultural	0	0,0	20	33,3	19	31,7	4	6,7	17	28,3
Crearea mecanismelor de susținere a meșteșugarilor	1	1,7	34	56,7	9	15,0	1	1,7	15	25,0
Creșterea mobilității artiștilor și instituțiilor de cultură	0	0,0	27	45,0	21	35,0	4	6,7	8	13,3
Reorganizarea instituțiilor teatral-concertistice	0	0,0	8	13,3	19	31,7	6	10,0	27	45,0

26. Cum ați aprecia nivelul de interes al comunității/societății față de activitatea instituțiilor de cultură?

	N	%
Foarte ridicat	1	1,7
Ridicat	12	20,0
Nici ridicat – nici scăzut	20	33,3
Scăzut	23	38,3
Foarte scăzut	4	6,7
Nu știu	0	0,0
Total	60	100,0

27. În ce măsură credeți că este implicată populația în implementarea politicilor culturale în prezent?

	În foarte mare măsură		În mare măsură		În mică măsură		Nu este implicată		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
politici culturale la nivel central	0	0,0	6	10,0	28	46,7	22	36,7	4	6,7

politici culturale la nivel local	0	0,0	11	18,3	23	38,3	22	36,7	4	6,7
-----------------------------------	---	-----	----	------	----	------	----	------	---	-----

28. În ce măsură credeți că populația trebuie implicată în elaborarea politicilor culturale?

	În foarte mare măsură		În mare măsură		În mică măsură		Nu trebuie implicată		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
politici culturale la nivel central	10	16,7	39	65,0	10	16,7	0	0,0	1	1,7
politici culturale la nivel local	17	28,3	35	58,3	7	11,7	0	0,0	1	1,7

29. Cum credeți, ce măsuri ar trebui de întreprins pentru a spori implicarea populației în dezvoltarea politicilor culturale (notați cel mult 3 răspunsuri)?

	N	%
Informarea și asigurarea accesului populației la proiectele documentelor de politici culturale	21	35,0%
Consultarea permanentă a grupurilor interesate și profesionale în privința proiectelor de politici culturale	42	70,0%
Participarea reprezentanților societății civile la elaborarea bugetelor anuale în domeniul culturii	28	46,7%
Implicarea populației în monitorizarea implementării deciziilor de politici culturale	10	16,7%
Participarea reprezentanților societății/comunității în consiliile de administrare a instituțiilor de cultură	13	21,7%
Implicarea instituțiilor de cultură în rezolvarea problemelor comunităților	29	48,3%
Lărgirea spectrului de servicii prestate de către instituțiile de cultură	26	43,3%
Alte (indicați)		

30. În opinia Dvs., în ce măsură politicile culturale actuale reflectă nevoile culturale ale populației Republicii Moldova?

	În foarte mare măsură		În mare măsură		În mică măsură		Deloc		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
politici culturale la nivel central	4	6,7	10	16,7	39	65,0	6	10,0	1	1,7
politici culturale la nivel local	3	5,0	11	18,3	38	63,3	6	10,0	2	3,3

31. Ce ar trebui de întreprins pentru ca politicile culturale să corespundă cerințelor culturale ale populației (notați cel mult 3 răspunsuri)?

	N	%
Consultarea populației la etapa de elaborare a politicilor culturale	34	56,7%
Prioritizarea problemelor din domeniu conform cerințelor populației	31	51,7%
Consultarea societății civile în procesul de elaborare a politicilor culturale	20	33,3%
Implicarea mediului profesionist cultural în elaborarea deciziilor	37	61,7%
Creșterea rolului instituțiilor de cultură în dezvoltarea durabilă a societății/comunității	29	48,3%
Elaborarea politicilor în baza cercetărilor științifice	14	23,3%
Alte (indicați)	1	1,7%

32. Cum ați aprecia gradul de implicare a instituțiilor de cultură în rezolvarea problemelor comunității/societății la momentul actual?

	Foarte ridicat		Mai curând ridicat		Mai curând redus		Foarte redus		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
instituțiile de cultură de nivel central	3	5,0	13	21,7	25	41,7	17	28,3	2	3,3
instituțiile de cultură de nivel local	3	5,0	13	21,7	28	46,7	14	23,3	2	3,3

33. Cum ați aprecia evoluția realizărilor în domeniul politicilor culturale din ultimii 5 ani pe următoarele direcții?

	A crescut mult		Mai curând a crescut		Mai curând a scăzut		A scăzut mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Susținerea acțiunilor organizațiilor neguvernamentale	2	3,3	35	58,3	11	18,3	2	3,3	10	16,7
Diversificarea serviciilor oferite de muzee	2	3,3	28	46,7	13	21,7	2	3,3	15	25,0
Diversificarea serviciilor oferite de biblioteci	15	25,0	30	50,0	9	15,0	0	0,0	6	10,0
Diversificarea serviciilor oferite de teatre și instituții concertistice	1	1,7	21	35,0	22	36,7	2	3,3	14	23,3
Diversificarea serviciilor oferite de casele de cultură	2	3,3	21	35,0	24	40,0	2	3,3	11	18,3
Participarea tinerilor la acțiunile culturale	3	5,0	27	45,0	21	35,0	6	10,0	3	5,0

Participarea populației la luarea deciziilor în domeniu	0	0,0	9	15,0	28	46,7	17	28,3	6	10,0
Stimularea schimbului de bune practici la nivel regional și local	0	0,0	22	36,7	20	33,3	8	13,3	10	16,7
Creșterea informării populației cu privire la serviciile culturale	1	1,7	20	33,3	26	43,3	5	8,3	8	13,3
Creșterea mobilității artiștilor și a formațiilor artistice la nivel local	1	1,7	28	46,7	21	35,0	5	8,3	5	8,3
Participarea minorităților naționale la elaborarea politicilor culturale	1	1,7	13	21,7	27	45,0	4	6,7	15	25,0

34. Cum ați aprecia activitatea instituțiilor de cultură pe următoarele direcții?

	S-a îmbunătățit mult		S-a îmbunătățit		S-a înrăutățit		S-a înrăutățit		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Dezvoltarea parteneriatelor de incluziune socială ale instituțiilor de cultură cu școlile	3	5,0	32	53,3	17	28,3	3	5,0	5	8,3
Implicarea organizațiilor de cultură în promovarea drepturilor omului	0	0,0	19	31,7	21	35,0	7	11,7	13	21,7
Participarea organizațiilor de cultură la diminuarea și prevenirea criminalității	0	0,0	9	15,0	26	43,3	8	13,3	17	28,3
Atragerea voluntarilor în desfășurarea activităților culturale	2	3,3	33	55,0	11	18,3	5	8,3	9	15,0
Promovarea învățării continue cu ajutorul artei și al patrimoniului cultural	2	3,3	24	40,0	21	35,0	4	6,7	9	15,0
Altceva										

35. Cum ați aprecia dezvoltarea cooperării internaționale în domeniul culturii pe următoarele direcții?

	S-a îmbunătățit mult		Mai curând s-a îmbunătățit		Mai curând s-a înrăutățit		S-a înrăutățit mult		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Promovarea Moldovei ca locație de filmare	2	3,3	21	35,0	17	28,3	5	8,3	15	25,0
Finanțarea programelor de mobilitate pentru artiști	1	1,7	25	41,7	20	33,3	5	8,3	9	15,0
Dezvoltarea relațiilor cu organisme internaționale în domeniul culturii	5	8,3	38	63,3	4	6,7	3	5,0	10	16,7
Susținerea tinerelor talente pentru participare la evenimente internaționale	4	6,7	32	53,3	15	25,0	5	8,3	4	6,7
Participarea în cadrul programelor de reabilitare a patrimoniului cultural ale Consiliului Europei – Uniunii Europene	5	8,3	35	58,3	4	6,7	1	1,7	15	25,0
Crearea mecanismului de circulație liberă a artiștilor și a operelor de artă	6	10,0	28	46,7	8	13,3	5	8,3	13	21,7

36. Cum ați aprecia gradul de eficiență a politicilor culturale (nivelul de realizare a scopurilor propuse în comparație cu resursele cheltuite)?

	Foarte ridicat		Mai curând ridicat		Mai curând scăzut		Foarte scăzut		Nu știu	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
politicile culturale la nivel central	1	1,7	18	30,0	22	36,7	10	16,7	9	15,0
politicile culturale la nivel local	0	0,0	18	30,0	29	48,3	5	8,3	8	13,3

37. În opinia Dvs., care ar trebui să fie prioritățile politicilor culturale în Republica Moldova pentru următorii 5 ani (numerotați răspunsurile de la 1 la 10 după gradul

importanței, 1 – foarte importantă, 10 – puțin importantă. Dacă aveți o altă părere, care nu coincide cu cele prezentate, scrieți-o în rândul „alte”)?

	Media
Îmbunătățirea sistemului de finanțare a instituțiilor de cultură	2,71
Formarea și promovarea unui sistem de valori naționale pentru asigurarea coeziunii sociale	3,72
Creșterea eficienței activității instituțiilor și întreprinderilor de cultură	3,45
Crearea unui sistem de perfecționare profesională continuă în managementul cultural	3,62
Formarea unui mecanism de conlucrare permanentă cu societatea civilă	4,04
Elaborarea și crearea condițiilor pentru dezvoltarea sectorului comercial	5,13
Asigurarea accesului egal la valorile culturale pe întreg teritoriul țării	4,27
Dezvoltarea potențialului cultural regional și local	3,88
Dezvoltarea cadrului legal în domeniu	4,00
Alte (indicați)	

Anexa 3. Distribuirea răspunsurilor la cercetarea petrecerii timpului liber și a cadrului valoric al populației Republicii Moldova

Cum preferați să petreceți timpul liber?

	În fiecare zi		Cel puțin o dată în săptămână		Cel puțin o dată în lună		Mai rar		Deloc	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Citesc cărți	138	11,7	191	16,2	200	17	358	30,4	292	24,8
Ascult muzică	518	43,9	298	25,3	134	11,4	164	13,9	65	5,5
Folosesc internetul, stau pe rețele de socializare, mă joc la computer	565	47,9	214	18,2	75	6,4	124	10,5	201	17
Mă duc la cafeenea, bar, pizzerie, restaurant	34	2,9	147	12,5	252	21,4	394	33,4	352	29,9
Mă întâlnesc cu prieteni, rude, cunoscuți	129	10,9	402	34,1	300	25,4	308	26,1	40	3,4
Fac diferite activități artistice (desenez, scriu versuri, proză, muzică etc.)	26	2,2	65	5,5	114	9,7	219	18,6	755	64
Mă ocup de lucrul manual (croșetez, brodez, sculptez, țes etc.)	61	5,2	100	8,5	107	9,1	243	20,6	668	56,7
Mă duc la cinema, concerte, expoziții	4	0,3	22	1,9	164	13,9	477	40,5	512	43,4
Fac sport, particip la activități sportive	93	7,9	148	12,6	96	8,1	294	24,9	548	46,5
Mă ocup prin gospodărie	601	51	268	22,7	133	11,3	120	10,2	57	4,8
Mă duc la biserică/adunare religioasă	32	2,7	177	15	272	23,1	491	41,6	207	17,6
Mă plimb	379	32,1	264	22,4	145	12,3	276	23,4	115	9,8

În medie, câte ore pe zi urmăriți emisiunile televizate?

	Deloc		1-2 ore		3-4 ore		5 ore și mai mult	
	N	%	N	%	N	%	N	%
În zilele de lucru	26	2,5	623	59,7	304	29,1	91	8,7

În zilele de odihnă	26	2,5	276	26,4	368	35,2	374	35,8
---------------------	----	-----	-----	------	-----	------	-----	------

Vă rog să-mi spuneți cât de mult sunteți interesat de vizionarea următoarelor tipuri de emisiuni

	Foarte mult		Mult		Așa și așa		Puțin		Foarte puțin/deloc		Nu știu/non-răspuns	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Știri	470	43,1	327	30,0	204	18,7	57	5,2	30	2,8	2	0,2
Filme	195	17,9	324	29,7	412	37,8	103	9,4	50	4,6	6	0,6
Emisiuni politice	165	15,1	263	24,1	268	24,6	185	17,0	193	17,7	16	1,5
Emisiuni de divertisment	88	8,1	174	16,0	454	41,7	202	18,5	162	14,9	10	0,9
Emisiuni de artă și cultură	52	4,8	141	12,9	335	30,7	279	25,6	251	23,0	32	2,9
Detective	127	11,7	223	20,5	330	30,3	164	15,0	208	19,1	38	3,5

Cum credeți, cât de importante sunt următoarele aspecte pentru a ajunge în cercul elitei?

	Foarte importante		Mai curând importante		Mai curând neimportante		Puțin/deloc importante		Nu știu/non-răspuns	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Studiile	547	46,4	389	33,0	123	10,4	82	7,0	38	3,2
Relațiile	764	64,8	275	23,3	50	4,2	27	2,3	63	5,3
Conexiunile politice, apartenența de partid	584	49,5	312	26,5	124	10,5	57	4,8	102	8,7
Coincidența, norocul	242	20,5	343	29,1	281	23,8	200	17,0	113	9,6
Inteligența, creativitatea, ambiția	416	35,3	377	32,0	212	18,0	107	9,1	67	5,7
Banii, bunăstarea	715	60,6	275	23,3	68	5,8	42	3,6	79	6,7
Spiritul de inițiativă, munca asiduă	348	29,5	388	32,9	237	20,1	116	9,8	90	7,6
Proveniența dintr-o familie cu nivel înalt de bunăstare	515	43,7	395	33,5	142	12,0	43	3,6	84	7,1
Mita, corupția	579	49,1	239	20,3	110	9,3	110	9,3	141	12,0

Apreciați importanța următoarelor valori pentru Dvs. personal

	Foarte importantă		Importantă		Puțin importantă		Nu este importantă		Nu știu/non-răspuns	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Sănătatea	1031	87,4	134	11,4	4	0,3	2	0,2	8	0,7
Viața de familie, copiii	945	80,2	187	15,9	22	1,9	15	1,3	10	0,8

Banii, bunăstarea materială	584	49,5	520	44,1	56	4,7	6	0,5	13	1,1
Nivelul de studii și cultură (educația sub toate formele ei)	529	44,9	489	41,5	112	9,5	36	3,1	13	1,1
Dragostea	664	56,3	395	33,5	90	7,6	17	1,4	13	1,1
Competitivitatea, spiritul întreprinzător	255	21,6	484	41,1	334	28,3	47	4,0	59	5,0
Munca	544	46,1	538	45,6	78	6,6	9	0,8	10	0,8
Cinstea, onestitatea	698	59,2	359	30,4	88	7,5	22	1,9	12	1,0
Prietenia de încredere	558	47,3	475	40,3	102	8,7	25	2,1	19	1,6
Independența, libertatea	598	50,7	428	36,3	108	9,2	33	2,8	12	1,0
Responsabilitatea, sentimentul datoriei	503	42,7	513	43,5	116	9,8	23	2,0	24	2,0
Solidaritatea	347	29,4	560	47,5	191	16,2	31	2,6	50	4,2
Bunătatea, spiritul de întraajutorare	482	40,9	536	45,5	119	10,1	23	2,0	19	1,6
Prestigiul social, sentimentul de împlinire, respectul de sine	413	35,0	455	38,6	214	18,2	53	4,5	44	3,7
Dreptatea	696	59,0	393	33,3	67	5,7	8	0,7	15	1,3
Credința religioasă	507	43,0	427	36,2	138	11,7	87	7,4	20	1,7
Patriotismul	351	29,8	532	45,1	203	17,2	63	5,3	30	2,5
Pacea	863	73,2	267	22,6	36	3,1	5	0,4	8	0,7
Justiția, drepturile omului	627	53,2	398	33,8	91	7,7	47	4,0	16	1,4

Anexa 4. Caracteristicile modelelor de politici culturale după L. Varbanova

Model de politici culturale	Caracteristici	Avantaje	Dezavantaje
Latin / centralizat	- Statul este sursa principală de finanțare pentru majoritatea absolută a activităților și organizațiilor culturale; - Organizațiile culturale de tip comercial și non-profit sunt slabe; - Strategiile creative și de producție ale organizațiilor culturale nu depind de mărimea publicului; - Planurile de creație sunt în mare parte determinate de strategiile culturale naționale.	- Produsul artistic este accesibil unui număr mare de oameni, datorită faptului că subvenția statului face posibilă existența unor oferte accesibile aproape oricui; - Subvenția financiară nu depinde de numărul publicului; - Creatorii de arte au un venit asigurat; - Organizațiile culturale au stabilitate, profitând de susținere financiară continuă.	- Managementul centralizat poate conduce la cenzură; - Prin politicile sale statul influențează direct sau indirect procesele creative; - Diversitatea și flexibilitatea vieții culturale sunt minime; - Există un număr redus de intermediari în domeniul artelor, cum ar fi producători, impresari sau negustori de artă; - Piața artelor nu există sau este slab dezvoltată.
Nordic/ mixt	- Finanțarea organizațiilor și proiectelor culturale este mixtă – de la stat, de la donatori privați și venituri proprii;	- Pe lângă organizațiile culturale de stat, există o piață a artelor bine dezvoltată; - Sectorul societății civile este puternic și influențează procesele	- Politicile de prețuri diferă în ceea ce privește organizațiile private și cele de stat (în unele cazuri diferența este chiar semnificativă). Prețurile sunt de obicei mai mari în cazul organizațiilor artistice

	- Statul susține arta și cultura atât în mod direct, cât și indirect; - Industriile de creație (culturale) sunt parte a dezvoltării economice a țării.	decizionale la toate nivelurile – național, regional, local și internațional; - Există un grad mare de diversitate a formelor artistice și a organizațiilor culturale.	comerciale, care se bazează în primul rând pe propriile venituri și sponsorizări.
Anglo-saxon/ liberal	- Susținerea oferită de stat operei creative este mai mult indirectă (prin cadrul legal, scutiri de taxe etc.), iar subvențiile directe sunt minime; - Alături de organizațiile de stat și nonprofit, predomină organizațiile de tip comercial; - Majoritatea veniturilor organizațiilor culturale provin din programe și activități proprii.	- Piața culturală este bine dezvoltată, iar intermediarii (cum ar fi producătorii, managerii sau negustorii) joacă un rol important în menținerea relației dintre produsele culturale (opere de artă) și cumpărători (public); - Există un grad înalt de mobilitate culturală.	- Există un grad foarte mare de instabilitate a artelor; - Consumatorii determină politicile creative și procesul decizional per ansamblu; - Diferențele dintre veniturile artiștilor sunt semnificative. Mulți au venituri fluctuante și sunt angajați pe bază de contracte temporare, neavând un salariu stabil.

Anexa 5. Modele de politici culturale după Harry Hillman-Chartrand și Claire McCauley

Rolul	Model de țară	Obiectivele politicii	Mecanismele de finanțare	Avantaje și dezavantajele
FACILITATOR	SUA	Diversitatea surselor de finanțare.	Taxe fiscale și stimulente	A: diversitatea surselor de finanțare; D: lipsa standardelor de excelență; evaluarea beneficiilor în natură; beneficiile sunt pentru binefăcători; calcularea nivelului taxelor.
PATRON	Marea Britanie, Australia	Standarde de excelență. Orientare internațională.	„La lungimea brațului” În baza evoluării	A: susținerea standardelor de excelență; D: favorizarea formelor de artă tradițională.
ARHITECT	Franța	Bunăstarea socială. Susținerea industriilor.	Departamentul/ Ministerul Culturii	A: lipsa dependenței de veniturile autogenerate; asigurarea formării și carierei profesionale; D: Formarea condițiilor care duc spre stagnare și rezistență.
INGINER	Unele țări din fosta URSS, Cuba, Coreea de Nord	Educația politică. Cultura Națională.	Guvernul este proprietarul producției artistice.	A: energia este focusată pentru atingerea scopurilor politice D: aservirea puterii, existența culturii „underground”.

Anexa 6. Modele de politici culturale conform A. Moles, M. Dragičević Šešić și A. E. Hrenov

Abraham A. Moles, fizician, filosof, sociolog francez, a realizat o analiză a culturii contemporane, ca sistem pornind de la următoarea constatare: „Conceptul de cultură este, de fapt, un concept modern. Evoluând de-a lungul ultimului secol, acest concept a dobândit valoare reală numai după ce mijloacele de comunicare în masă au făcut cultura principală caracteristică a societății moderne și motorul ei de dezvoltare” [12, p. 261]. Autorul consideră mijloacele de informare în masă instrumentul principal în formarea „culturii individuale” și „culturii sociale”. În acest sens el distinge două modele de bază care influențează politica culturală: modelul „socio-static” și „socio-dinamic”.

Modelul „socio-static” descrie obiectivele politicii culturale durabile și ale instituțiilor sale. În cadrul acestui grup A. Moles a identificat trei subgrupuri de politici:

Modelul „Populist” sau „*Demagogic*” are scopul de a satisface cât mai multe nevoi culturale pentru un număr cât mai mare posibil de persoane. Rolul statului este de a crea condiții, dar nu de a reglementa dezvoltarea culturii;

Modelul „Paternalist” sau „*Dogmatic*” se caracterizează prin faptul că principalele canale de distribuție a bunurilor culturale sunt deținute de către un partid politic, mișcare religioasă sau stat, care are o scală precisă a valorilor de bunuri culturale și dorește să refacă lumea în conformitate cu o anumită ideologie. Punerea în aplicare a diferitor tipuri de reglementări în domeniul culturii, care sunt importante pentru elita de la conducere, programele guvernamentale, asigură dezvoltarea culturii prin mijloacele proprii ale statului.

Modelul „Eclectic” sau „*Informativ*” de politică culturală are sarcina de a iniția, de a „ridica” indivizii la nivelul de cultură a societății. Societatea trebuie să se asigure că fiecare dintre elementele de cultură corespunde valorilor culturale adoptate în societate la acel moment și este distribuit proporțional, în funcție de „greutatea” acestui element în cultura generală. Scopul suprem este ca persoana să fie adecvată mediului cultural. Sensul politicii este direcționat spre individualizarea consumului de valori culturale, care corespund modelelor culturale recunoscute de stat și societate, precum și priorităților declarate, și nivelului de acces spre ele. Acest model are nevoie de crearea unor mecanisme de educare a maturilor și formare a „tehnologilor de comunicare” pentru transmiterea valorilor.

Modelul „socio-dinamic” de politică culturală corespunde schimbărilor continue, care au loc în societate într-o perioadă și direcție dată, reflectând noul conținut al culturii pentru fiecare epocă. Scopul acestor politici este de a elabora principiile de impact asupra culturii și asupra evoluției sale. Politica „socio-dinamică” are două direcții de aplicare:

- 1) „progresivă”, atunci când subiectul politicii tinde să accelereze evoluția culturii, este direcționat spre transformări dinamice, spre schimbări pozitive sub influența mediului social. Acest tip de politici culturale se bazează pe inovații în dezvoltarea culturii; și
- 2) „conservatoare”, atunci când subiectul politicilor tinde să încetinească evoluția culturii, urmărește scopul să construiască o structură pe principiul păstrării tradițiilor. În acest caz, păstrarea tradițiilor este considerată ca cel mai important factor al dezvoltării durabile. Însă conservatorismul este bun într-o anumită măsură, uneori tradițiile conservatoare pot duce la stagnare, dinamica culturii nu poate fi comparată cu dinamica dezvoltării tehnologiilor și civilizației, ea întotdeauna este mai mică.

Ambele modele de politică culturală sunt, în viziunea autorului, complementare, sunt caracteristici diferite ale unui sistem integru, astfel încât caracteristicile „socio-dinamice” nu pot fi luate în considerare în afara caracteristicilor „socio-statice”.

O altă clasificare a modelelor de politică culturală, dintre cele mai des citate în literatura de specialitate, este cea propusă de către Milena Dragićeović Šešić [11, p. 23]. Autoarea consideră fiecare model ca o construcție imaginară, care nu există în realitate, dar care evidențiază specificul funcționării mecanismelor politicii culturale. Astfel, sunt remarcate cinci modele de politici culturale: *modelul liberal*, *parțial de stat* (format după principiul „lungimii de braț”), *de stat birocratic-educativ*, *de stat de prestigiu-educativ* și *național-emancipat*.

O caracteristică obligatorie și o condiție determinantă a *modelului liberal* este existența unei piețe de bunuri și servicii culturale, prezența proprietății private asupra mijloacelor de producție și de distribuție a produselor culturale. Statul nu se implică în dezvoltarea culturală. Într-un astfel de sistem un rol important îl joacă diferite fonduri, care susțin activitățile culturale. Cel mai evident reprezentant al acestui model, conform autoarei, este SUA.

Modelul parțial de stat presupune delegarea funcției de distribuire a fondurilor către unități speciale, create de guvern, dar administrate indirect, care au libertatea totală în alocarea lor. Această practică este concepută pentru a „ține politicienii și birocrății la o distanță de o „lungime de braț” de activitatea privind distribuirea fondurilor, precum și pentru a proteja artiștii și instituțiile de presiunea politică directă sau cenzură. În același timp, este minimalizată și influența negativă a pieței față de artă, prin susținerea companiilor de artă elitară și a proiectelor culturale, care au scopul inițierii publicului larg cu viața culturală. O caracteristică importantă a acestui model este și decentralizarea – transmiterea competențelor în politicile culturale către administrațiile regionale și locale. Exemplu al acestui model este Germania.

Modelul de politică culturală de *stat birocratic-educativ* evidențiază controlul culturii de către stat prin aparatul legislativ, politic, ideologic și financiar. Sistemul cultural, ca și alte domenii

sociale, este administrat în mod centralizat. Un rol important îl dețin instituțiile culturale tradiționale și cultura „oficială”, fiind redus procesul creativ. Acest model, în opinia autoarei, a fost tipic nu numai pentru țările socialiste, ci și acum este dezvoltat în unele țări post-sovietice, precum și în unele țări occidentale, precum Olanda și Suedia.

Modelul dezvoltat în Franța, autoarea îl prezintă ca statul de *prestigiu educativ*. În cadrul acestui model cultura este tratată ca factor al identității naționale, din această cauză, statul este responsabil de patrimoniul național, care reprezintă imaginea și prestigiul țării în lume. Caracteristice pentru acest model sunt decentralizarea culturală, activitățile cu caracter socio-cultural. Prin politica sa culturală activă Franța a influențat nu numai țările vecine, dar și politicile culturale ale Uniunii Europene.

Modelul național-emancipat de politici culturale este specific mai ales țărilor în curs de dezvoltare, țărilor cu trecut colonial. Autoarea, însă, consideră că acest model este întâlnit și în unele țări post-sovietice. Ca exemplu, autoarea prezintă politicile culturale din Moldova și Kârgâzstan. Caracteristică pentru acest model este revenirea la tradițiile culturale naționale, care erau suprimate în perioada precedentă. Ca rezultat, aceste politici duc deseori la manifestări naționaliste în cultură, când sunt condamnate creațiile literare și artistice din perioada trecută, este neglijată cultura naționalităților minoritare, sunt suprimate artele alternative și experimentale. De obicei, în astfel de țări se creează o discrepanță între elita națională și populație, care continuă să trăiască cu tradițiile culturale obișnuite. Aceasta deseori duce la conflicte între o parte a elitei naționale, orientată spre valorile culturale universale, și politicienii populiști, care exploatează valorile specifice naționale și religioase ale populației.

În cadrul acestui model, o atenție deosebită autoarea acordă politicilor culturale ale *țărilor în tranziție*. O trăsătură distinctivă a acestor politici este faptul că chiar și orientările democratice din cadrul lor sunt puse în aplicare prin intermediul structurilor de stat birocratice-administrative moștenite din trecut. Acest lucru conduce la consecințe contradictorii: politica culturală este marginalizată, adesea orientată spre naționalism. Succesul reformelor în sistemul cultural depinde de constituirea relațiilor de piață, pregătirea profesională a managerilor culturali, cei de care depinde organizarea procesului cultural. Caracteristicile principale ale țărilor în care predomină acest model cultural sunt instabilitatea politică, probleme economice grave, lipsa capacității regulatorii a pieței, creșterea conștiinței naționale, scoaterea cenzurii ideologice și, practic, instalarea cenzurii financiare (banii sunt distribuiți de guvern doar pentru ceea ce consideră el necesar de finanțat), reducerea interesului populației față de cultură în general. „Perioada posttotalitară nu favorizează crearea noilor instituții de cultură, crearea noilor concepte reale de politică culturală (despre aceasta se vorbește mult) din cauza mai multor pricini, dar mai ales

deoarece rezistența disidenților regimurilor precedente în mare parte folosea faptul suprimării de către puterea totalitară a culturii naționale, tradițiilor, religiei pentru formarea politicii de rezistență anume în baza acestor valori conservative” [11, p. 24].

Dintre studiile realizate în spațiul ex-sovietic se poate evidenția tipologia de politici culturale elaborată de cercetătorul rus A.E. Hrenov [13, p. 4] (tabelul 1.A6). Autorul propune clasificarea modelelor de politici culturale în baza a două dimensiuni: 1) caracterul de reglementare a politicilor culturale și 2) gradul de transparență a politicilor culturale. Astfel, în funcție de prima dimensiune distingem politici culturale reglementate de către stat și cele reglementate de către piață. În cazul politicilor reglementate de către stat, statul definește principalele obiective, direcții și metode de realizare a politicii culturale. În cazul politicilor reglementate de către piață, prioritățile de bază ale culturii sunt determinate de echilibrul dintre cererea și oferta produselor culturale.

În funcție de gradul de transparență a politicii culturale, sunt distinse politici culturale transparente și non-transparente. Politica culturală transparentă se asociază cu participarea largă a diferitor grupuri sociale și a reprezentanților acestora la formarea valorilor socio-culturale. Politicele culturale netransparente țin de dominarea formelor și valorilor culturale oficiale.

Tabelul 1.A6. Modele de politici culturale în funcție de caracterul de reglementare după A. E. Hrenov

Gradul de transparență a politicii culturale	Caracterul de reglementare a culturii	
	De stat	De piață
Netransparentă	Modelul culturii dominante	Modelul culturii de masă
Transparentă	Modelul naționalismului cultural	Modelul culturii sociale

Sursa: Modelele politicilor culturale: schimbarea paradigmelor [13].

La intersecțiile acestor două dimensiuni, autorul distinge patru modele de politici culturale:

1. *Modelul culturii dominante* este caracterizat prin susținerea și promovarea unei culturi, care asigură legitimitatea elitei conducătoare. Orice cultură care este diferită de cea recunoscută oficial devine ilegală. Acest model este specific mai ales țărilor în tranziția către o societate industrială. Pentru stat este important să se formeze o națiune cu un sistem comun de valori culturale și în acest scop guvernul determină direcțiile principale ale politicii culturale așa cum consideră potrivit. Politica culturală a fost văzută ca un domeniu specific de activitate a experților pentru a asigura standardizarea codurilor culturale. Societatea postindustrială, formarea culturii

postmoderne, care se caracterizează printr-o diversitate de stiluri și lipsa unei culturi dominante, a generat noi provocări în domeniul politicii culturale. Multe societăți continuă să fie în căutarea răspunsului adecvat la întrebarea: care ar trebui să fie rolul guvernului în formularea politicilor culturale? În aceste condiții, statul este într-o situație destul de dificilă: sau să sprijine formele socio-culturale tradiționale și percepția tuturor celorlalte forme de cultură ca „străine”, ceea ce poate duce la izolarea culturală și stagnare, sau să se îndepărteze demonstrativ de problemele culturii în speranța autoreglării lor, ceea ce poate duce la pierderea identității naționale.

2. *Modelul naționalismului cultural* este orientat spre susținerea culturii majorității etnice. Diferența acestui model de cel precedent este recunoașterea oficială formală a drepturilor culturale ale celorlalte grupuri etnice și sociale, dar în realitate are loc dominarea culturii majoritare, ceea ce duce la asimilarea și represiunea celorlalte grupuri. Direcția principală a politicii culturale în acest model este conservarea patrimoniului cultural ca bază a identității naționale.

3. *Modelul culturii de masă* se caracterizează prin faptul că statul nu își asumă funcția de reglementare a proceselor culturale, bazându-se pe „mâna invizibilă” a pieței. Măsura eficacității culturale în cazul acestui model devine profitul direct sau indirect. Sprijinul proiectelor culturale este determinat de impactul lor comercial, de numărul publicului și de gradul de divertisment.

4. *Modelul culturii sociale* evidențiază posibilitatea de dezvoltare și interacțiune a diferitor sisteme de valori și forme culturale prin reglementarea activității culturale în baza principiilor economiei de piață. Acest lucru implică nu numai caracterul public deschis al unui dialog între stat și societate, dar și capacitatea guvernului de a organiza și a menține un dialog în cadrul societății, între diversele sale grupuri. Politicile culturale devin un mod de organizare a interacțiunii de comunicare între diferite identități, valori culturale, menținând în același timp o cultură dominantă de integrare. Un rol important împreună cu statul în formarea politicilor culturale încep să joace asociațiile de creație profesionale, comunitățile culturale, asociațiile de interes. Scopul principal al politicii culturale sociale este de a face cultura un bun comun, de a asigura accesul la cultură pentru toți cetățenii, indiferent de statutul social sau locul de reședință al acestora.

Anexa 7. Ghid de interviu semistructurat

Scopul interviului este obținerea informațiilor despre părțile forte și cele slabe în implementarea politicilor culturale în Republica Moldova.

Numele interlocutorului _____ .

Funcția _____ .

Data _____ .

Permisiunea de înregistrare audio _____ .

Bună ziua! Sunt _____. Scopul acestui interviu este să aflăm părerea dumneavoastră despre situația din domeniul culturii în prezent. Sunt interesat în special de ceea ce considerați că este bine și ce credeți că se confruntă cu probleme în realizare.

Dacă sunteți de acord, voi înregistra această convorbire, pentru a putea evita orice denaturare a conversației noastre. Tot ce vom vorbi rămâne confidențial, va fi făcut public doar un rezumat al părerilor expuse de toate persoanele intervievate, fără referire la numele acestora.

Pentru început vă rog să vă prezentați și să numiți funcția pe care o dețineți. (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

1. Cum s-a schimbat, din punctul Dvs. de vedere, situația din domeniul culturii în ultimii cinci ani? Ce s-a îmbunătățit și ce s-a înrăutățit? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

2. Care credeți că sunt problemele prioritare, care trebuie soluționate în primul rând? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

3. Ce politici ar trebui să dezvolte statul pentru a îmbunătăți situația în domeniul culturii? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

4. Cum considerați, interesul populației față de cultură a crescut sau a scăzut și de ce? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

5. Ce ar trebui de făcut pentru a spori interesul populației față de activitățile și instituțiile de cultură? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

6. Care ar trebui să fie prioritățile strategice în dezvoltarea culturii pentru următorii 10 ani? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

7. Ce ar trebui de făcut pentru a îmbunătăți finanțarea domeniului? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

8. Care sunt consecințele acordului de asociere a Republicii Moldova cu UE pentru cultură? (Notă: În funcție de răspuns, se pot adresa și alte întrebări pentru clarificare.)

Anexa 8. Politicile culturale naționale în țările UE

Bulgaria, pe parcursul tranziției la democrație, a desfășurat o serie de reforme culturale, care au condus la descentralizarea administrării și finanțării culturii, formarea unei atitudini orientate spre piață a instituțiilor culturale și a artiștilor, garantarea egalității instituțiilor culturale de stat, municipale și private, consolidarea rolului sectorului neguvernamental. La sfârșitul anilor '90, Ministerul Culturii a început să finanțeze activitățile culturale ale instituțiilor pe bază competitivă, ceea ce a făcut posibilă acordarea unui sprijin diferențiat instituțiilor culturale, în funcție de contribuția lor la dezvoltarea culturală și de rezultatele artistice și economice ale activității lor. În ultimii ani, s-a trecut la finanțarea comună – de la bugetul național și de la bugetele municipale – a unui șir de instituții de importanță națională, teatre, operă, orchestre filarmonice. Însă din cauza problemelor financiare permanente ale municipalităților este dificilă realizarea acordurilor cu Ministerul Culturii cu privire la contribuții, deoarece municipalitățile nu își onorează întotdeauna partea lor de contribuție. Bulgaria se află încă la începutul drumului spre democratizarea culturii, dar în ansamblu obiectivele politicii culturale naționale corespund cu principiile dezvoltării culturale promovate de Consiliul Europei [187].

Ciprul dezvoltă politici culturale destul de centralizate și compartimentate, în care statul, prin Ministerul Educației și Culturii, își asumă responsabilitatea pentru dezvoltarea culturală. Aceasta include și nivelul municipiilor, unde un mare număr de activități culturale sunt subvenționate centralizat printr-un fond special. Prioritățile politicilor culturale se axează pe conservarea și valorificarea patrimoniului cultural al insulei, precum și pe consolidarea și promovarea creației culturale contemporane [188].

În cadrul modelului cultural *danez* (*Danemarca*) deciziile generale privind politicile culturale sunt adoptate de către guvern, după dezbateri publice și coordonare cu Ministerul Culturii. Ministerul este responsabil pentru dezvoltarea culturală a țării. Obiectivele politicilor culturale sunt direcționate spre democratizarea culturii, garantarea libertății artistice și promovarea accesului egal pentru toți prin subvenționarea artelor și finanțarea instituțiilor culturale. Condițiile financiare cu care se confruntă artiștii și instituțiile culturale permanent depind de finanțarea din sectorul public și sunt supuse într-o măsură mai mică influenței condițiilor de piață. Cu toate acestea, domeniul este într-o mare măsură descentralizat. Circa 2/3 din cheltuielile pentru activitățile culturale sunt acoperite de către administrațiile locale. O prioritate pentru guvern este implementarea unor măsuri care ar crește veniturile instituțiilor culturale de la vânzarea biletelor și ar stimula investițiile private în viața culturală. De la mijlocul anilor '90, obiectivele politicilor culturale daneze practic nu s-au schimbat și sunt direcționate spre consolidarea relațiilor dintre

cultură și business, reducerea intervenției statului în industriile culturale, încurajarea companiilor private să acționeze în calitate de sponsori și să investească în instituțiile de artă, îmbunătățirea administrării instituțiilor artistice și culturale prin instituirea contractelor de performanță și centralizare administrativă, revitalizarea dimensiunii naționale în politicile culturale pentru a consolida identitatea națională a poporului și a promova coeziunea socială ca răspuns la procesele de globalizare, migrație și izolare [189].

Grecia urmează un model de politici culturale centralizate. În mod tradițional, guvernul central a stabilit și activitățile prioritare în domeniu, în special în sectorul patrimoniului cultural, dar și din ce în ce mai mult în susținerea creativității, accesului și creșterii eficienței financiare a artelor. Cu toate acestea, în ultimul timp, responsabilitățile de dezvoltare și implementare a unor programe operaționale specifice au trecut spre organizațiile sectoriale sau locale. În 2012 a fost adoptată Cartea Albă de Politici Culturale, care prevede înființarea unui Consiliu al Artelor cu un mandat consultativ puternic în determinarea politicilor pentru a lucra în tandem cu Direcția Generală pentru Cultură a Ministerului Culturii și Sportului. Este evidentă o tendință de integrare a politicilor culturale în politicile de dezvoltare regională, economică și turism, precum și în direcția raționalizării investițiilor publice în artă și cultură. O prioritate absolută în dezvoltarea obiectivelor politicilor culturale rămâne protejarea patrimoniului cultural, finanțat și sprijinit organizațional de stat. Alte priorități țin de integrarea culturii în dezvoltarea socială, mai ales prin politici participative, sprijinirea creativității, în special pentru tinerii artiști și profesioniștii din domeniu și promovarea producției culturale grecești în lume. Principiul egalității de acces și participare la viața culturală este stabilit în Constituție și se realizează prin investiții de stat în infrastructura artelor, susținerea programelor educaționale în școli și accesul liber în muzee, locuri culturale și situri arheologice pentru populație [190].

Irlanda, prin adoptarea Actului privind Artele în 2003, a transmis responsabilitatea generală pentru elaborarea, dezvoltarea și evaluarea politicilor și structurilor din domeniul artelor și patrimoniului către Ministerul Culturii, Patrimoniului și Regiunilor (Gaeltacht), păstrând autonomia Consiliului Artelor. Departamentul Instituțiilor Culturale din cadrul Ministerului oferă cadrul legal și politic pentru instituțiile și patrimoniul cultural național al Irlandei. Cadrul politic definit prin Actul privind Instituțiile Culturale Naționale din 1997 prevede asigurarea autonomiei lor, conferă guvernului competențe pentru a acorda despăgubiri de stat instituțiilor de patrimoniu, menținerea registrului de obiecte culturale, oferirea licențelor de export și așa mai departe. Rolul autorităților locale în dezvoltarea culturală a reprezentat istoric doar o mică parte din finanțarea națională totală a artelor. Din 2003, autoritățile locale au fost solicitate de către guvern să elaboreze și planuri de susținere a artelor și culturii. Prioritățile politicilor actuale sunt determinate de

Declarația de Strategie a Culturii 2018-2020, adoptată de guvern și care prevede sprijinirea artei și creativității indivizilor și comunităților pentru asigurarea bunăstării lor; conservarea, protejarea și gestionarea patrimoniului natural și construit, ca izvor de inspirație și creativitate, care poate asigura dezvoltarea economică regională durabilă și ocuparea forței de muncă; susținerea utilizării limbii irlandeze pe întregul teritoriu al țării și consolidarea folosirii ei în toate regiunile; facilitarea dezvoltării durabile a comunităților insulare; promovarea cooperării internaționale [191].

Modelul politicilor culturale din *Italia* este considerat centralizat din punct de vedere administrativ. Bugetul public este principala sursă de finanțare pentru protejarea patrimoniului, susținerea muzeelor și bibliotecilor și, într-o oarecare măsură, a artelor spectacolului. Guvernul poate interveni direct în gestionarea instituțiilor culturale prin ministerele naționale sau departamentele regionale și locale. În diferite perioade administrația centrală a intervenit și în susținerea industriilor culturale, cum ar fi mass-media și cinematografia. Constrângerile grele asupra bugetului național din ultimii ani au determinat autoritățile publice de toate nivelurile să încurajeze implicarea directă a sectorului privat non-profit și a celui comercial în domeniile patrimoniului și artelor spectacolului. Obiectivele în dezvoltarea culturală sunt stabilite de către prevederile constituționale: „protecția patrimoniului și peisajului”, „dezvoltarea culturală” și „pluralismul și libertatea de exprimare”. Responsabil pentru realizarea lor este Ministerul Patrimoniului și Activităților Culturale, care și-a stabilit următoarele priorități: protecția și valorificarea patrimoniului cultural, susținerea lecturii, cărților și a bibliotecilor, promovarea activităților culturale, în special în ceea ce privește artele spectacolului, cinematografia și artele vizuale, sprijinirea cercetării și inovării artistice și difuzarea culturii și artei italiene în străinătate [192].

Politicile culturale ale *Luxemburgului* sunt în misiunea Ministerului Culturii și sunt îndreptate spre protejarea și valorificarea patrimoniului cultural, susținerea creativității și dezvoltarea abilităților artistice. Principiile care stau la baza politicilor sunt subsidiaritatea, finanțarea condiționată și convențiile părților cointerestate. În mod regulat sunt desfășurate competiții de proiecte în domeniul creației artistice, schimburilor internaționale și susținerea programelor de rezidență. Ministerul împreună cu instituțiile sale culturale publice contribuie la păstrarea patrimoniului cultural al Luxemburgului, încurajează inițiativele culturale importante, dezvoltă relațiile dintre instituțiile culturale și entitățile locale. Pentru asigurarea unui dialog cultural și îmbunătățirea politicilor culturale sunt desfășurate în mod regulat platforme de discuții cu toți actorii din viața culturală.

În *Malta* responsabilă de politicile culturale este Direcția Cultură din cadrul Ministerului Justiției, Culturii și Administrării Locale, care prin instituțiile sale, cum ar fi Institutul

Patrimoniului Cultural și Consiliul Artelor, implementează politicile culturale în domeniile de responsabilitate. În ultimii ani, descentralizarea responsabilității pentru cultură a devenit o prioritate a dezvoltării culturale în țară. Anumite evenimente finanțate anterior de guvern, cum ar fi Festivalul de Jazz, au fost subcontractate companiilor private, dar din cauza comercializării excesive a acestor evenimente și a administrării slabe ele au revenit în gestiunea sectorului public. Pentru a implica consiliile locale mai activ în susținerea activităților culturale au fost schimbate legal responsabilitățile lor pentru viața culturală a comunităților. În scopul dezvoltării unor localități durabile, guvernul anual alocă resurse bugetare centralizate pentru a sprijini consiliile locale în implementarea evenimentelor culturale pe tot parcursul anului. Modelul de finanțare „la distanța brațului” lansat în 2001 a fost implementat prin Institutul Patrimoniului Cultural și Consiliul Artelor. Politicile culturale sunt direcționate spre consolidarea acestui model și îmbunătățirea managementului instituțiilor de cultură. Principiile de dezvoltare sunt încurajarea participării active a populației în activitățile culturale, facilitarea relațiilor dintre toate părțile interesate și diseminarea celor mai bune practici. În baza acestor principii prioritățile definite sunt democratizarea culturii (posibilitatea fiecărui individ de a-și realiza potențialul și drepturile sale culturale), crearea infrastructurii necesare pentru asigurarea educației continue (de-a lungul vieții), promovarea diversității în toate formele sale, dezvoltarea economiei culturii, cooperarea internațională [193].

Politicile culturale din *Portugalia* se află în responsabilitatea Ministerului Culturii și s-au constituit pe principiile unui model centralizat. Responsabilitățile Ministerului sunt distribuite prin cinci direcții regionale – Nord, Centru, Lisabona și Valea Tagus, regiunile Alentejo și Algarve, care sunt autonome din punct de vedere administrativ. Susținerea statului este diferită în dependență de domeniul de activitate cultural și artistic vizat. Astfel, în industriile culturale (cinematografia, audiovizualul, editarea de cărți), rolul Ministerului Culturii este, în esență, cel de reglementare. În cazul artelor spectacolului, rolul tradițional de susținere al ministerului se reduce. De asemenea, se reduce rolul statului în susținerea sectorul patrimoniului, în care Ministerul Culturii de obicei avea un rol foarte important. Retragera responsabilității administrației centrale față de domeniul cultural este remarcată și prin reducerile bugetare, diminuarea structurii organizatorice a Ministerului Culturii. Astfel, creșterea investițiilor autorităților locale în domeniul culturii le-au transformat în actori-cheie în ceea ce privește politicile culturale. În același timp, crește rolul organizațiilor culturale din sectorul asociativ. În prezent obiectivele politicilor Ministerului Culturii sunt direcționate spre dezvoltarea unor politici eficiente și coordonate în domeniul culturii și domeniile conexe, în special, în protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural, încurajarea creației artistice și culturale, eficientizarea structurii culturale,

creșterea contribuției artei creative moderne la dezvoltarea țării, încurajarea formării de rețele și parteneriate culturale, formarea publicului și realizarea unei interacțiuni mai largi între cultură, știință și educație și, în coordonare cu ministerul afacerilor externe, internaționalizarea culturii și limbii portugheze [194].

Politicile culturale în *Spania* au trecut prin schimbări profunde și rapide începând din 1977. Modelul cultural al perioadei democratice a combinat hotărârea statului de a promova cultura printr-o descentralizare masivă cu favorizarea implicării companiilor private și a societății civile în gestionarea culturii țării. Cu toate acestea, modelul a suferit schimbări profunde în ultimii ani, ca urmare a crizei economice, dar și a tendințelor de centralizare ale noului Minister al Educației, Culturii și Sportului. Guvernul central deține responsabilitatea exclusivă pentru protejarea exportului proprietății culturale, pentru elaborarea legislației, protecția drepturilor de autor și pentru asigurarea libertății de exprimare, creație și comunicare în cazul în care aceste libertăți sunt amenințate. În același timp, el își păstrează proprietatea asupra anumitor instituții culturale importante, cum ar fi unele muzee, arhive și biblioteci, chiar dacă administrarea lor este uneori delegată în regiuni. Obiectivele principale ale politicilor culturale sunt determinate de declarațiile guvernelor centrale și regionale, pe de o parte, și cheltuielile publice pentru activități culturale, pe de altă parte, și constau în conservarea și promovarea patrimoniului cultural și asigurarea creativității culturale ca patrimoniu cultural în dezvoltare. Pentru politicile culturale regionale în prim-plan sunt promovarea și păstrarea identității naționale și mediului lingvistic. Recunoașterea diversității și pluralității lingvistice și culturale a țării este garantată de Constituția țării. Accesul la cultură și participarea la viața culturală sunt printre obiectivele principale ale politicilor culturale spaniole recente. Totuși, generarea cererii, cu excepția culturii de masă, s-a dovedit a fi mai complexă în realitate. La fel și democratizarea culturii, înțelesă ca dreptul cetățenilor de a-și exprima opinia cu privire la modul în care este definită viața culturală a comunităților lor, creează posibilități de dezvoltare și elaborare a unor politici culturale mai bune [195].

Principiile de bază ale politicilor culturale din *Slovacia* stabilesc drept condiții obligatorii susținerea culturii din fondurile publice și în același timp nu permit influența politică asupra culturii. Protecția și utilizarea patrimoniului cultural, alături de susținerea și prezentarea noilor lucrări artistice autentice, constituie unul dintre elementele principale pentru păstrarea și consolidarea identității naționale în condițiile globalizării și comercializării culturii. Aplicând anumite politici culturale, Guvernul Republicii Slovace este obligat să respecte trei condiții fundamentale – continuitatea, comunicarea și coordonarea. Continuitate înseamnă a urma activitățile cu impact pozitiv în domeniu obținut în perioada anterioară, comunicarea semnifică un element important al procesului de luare a deciziilor esențiale în domeniul culturii printr-un dialog

permanent cu comunitatea culturală și alte grupuri interesate, iar coordonarea – un obiectiv pentru a obține o sinergie pozitivă în crearea condițiilor de utilizare eficientă a surselor pentru protecția și promovarea culturii. Unul dintre obiectivele de bază este extinderea posibilităților de finanțare a culturii din mai multe surse, astfel încât cultura să nu depindă în cea mai mare parte doar de resursele publice. Alte obiective urmate de către politicile culturale sunt crearea condițiilor pentru conservarea și protejarea zonelor și a monumentelor culturale naționale, sprijinirea și dezvoltarea culturală locală și regională, susținerea culturii minorităților etnice și a grupurilor dezavantajate, modernizarea instituțiilor culturale naționale, asigurarea accesului la cultură ca instrument de creștere a valorii vieții umane, dezvoltarea și protejarea limbii slovace [196].

Anexa 9. Prioritățile politicilor culturale naționale în țările UE

Statele	AU	BE	BG	HR	CY	CZ	DK	EE	FI	FR	GE	GR	HU	IR
Prioritățile politicilor culturale naționale	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Suținerea și subsidiaritatea organizațiilor și inițiativelor culturale locale.	X	X					X		X		X		X	
Asigurarea libertății de expresie, creativității, diversificării și democrației culturale.	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X		
Îmbunătățirea accesului populației la produsele și serviciile culturale.	X		X		X	X		X		X				
Crearea condițiilor pentru o cultură participativă, dezvoltarea competențelor culturale, includerea grupurilor minoritare culturale.		X		X			X		X		X	X		X
Protejarea, conservarea monumentelor istorice și a patrimoniului cultural național.	X	X			X	X			X	X		X	X	X
Suținerea efectelor sociale (coeziune, integrare) și economice (inovații, locuri de muncă, taxe fiscale) ale culturii.	X	X		X		X	X		X		X	X	X	X
Suținerea schimbului cultural internațional și a comunicării interculturale.	X	X	X		X			X		X		X	X	X
Îmbunătățirea administrării culturii, cooperarea între sectorul public și cel privat, cooperarea autorităților de diferite niveluri.	X	X		X	X		X		X		X	X	X	
Consolidarea și păstrarea identității naționale.			X		X	X	X	X	X				X	X

Statele	IT	LV	LT	LU	MT	NL	PL	PT	RO	SK	SI	ES	SE	UK
Prioritățile politicilor culturale naționale	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
Suținerea și subsidiaritatea organizațiilor și inițiativelor culturale locale.				X		X	X							
Asigurarea libertății de expresie, a creativității, diversificării și democrației culturale.	X		X	X	X	X	X		X		X	X	X	X
Îmbunătățirea accesului populației la produsele și serviciile culturale.	X	X							X	X	X	X		
Crearea condițiilor pentru o cultură participativă, dezvoltarea competențelor culturale, includerea grupurilor minoritare culturale.		X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
Protejarea, conservarea monumentelor istorice și a patrimoniului cultural național.	X	X	X	X		X		X	X	X	X	X	X	
Suținerea efectelor sociale (coeziune, integrare) și economice (inovații, locuri de muncă, taxe fiscale) ale culturii.		X			X	X	X	X	X					X
Suținerea schimbului cultural internațional, comunicării interculturale și a diplomației culturale.	X		X	X	X	X		X	X		X	X	X	
Îmbunătățirea administrării culturii, cooperarea între sectorul public și cel privat, cooperarea autorităților de diferite niveluri.	X	X			X	X	X	X	X	X				
Consolidarea și păstrarea limbii și identității naționale.			X						X	X	X	X		

Anexa 10. Etapele de dezvoltare a politicilor culturale naționale în Republica Moldova

Din punct de vedere istoric, politicile culturale pot fi privite „ca un sistem real de relații ale tuturor subiecților culturii. Aceste relații schimbă în mod inevitabil multe concepții de bază, inclusiv în sfera culturii. În societatea modernă, cultura își pierde treptat statutul de valoare absolută. Patrimoniul cultural, valorile materiale și spirituale devin niște produse, iar activitățile culturale obțin un statut din sectorul serviciilor” [197, p. 37] .

Analiza sistemului de relații ale subiecților principali ai politicilor culturale, statul, cultura și societatea în Republica Moldova, de la constituirea sa ca republică unională sovietică în 1940 până în prezent, evidențiază patru etape de dezvoltare a politicilor culturale: 1940 – 1953 – proletare, 1954 – 1990 – comunist-educative, 1991 – 2013 – de supraviețuire în condițiile de tranziție, 2014 – până în prezent – de creare a unui mediu durabil de dezvoltare a culturii.

Prima etapă este considerată perioada de la crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (1944) și până la formarea noului aparat administrativ al culturii din republică în 1953, anul instituirii Ministerului Culturii. Este perioada de reproducere a tuturor structurilor și mecanismelor ideologice, politice, economice și culturale comuniste, inclusiv a principiilor caracteristice „culturii sovietice” în teritoriul republicii nou-formate. Principiul „culturii partinice” prevedea promovarea ideologiei comuniste prin activitățile culturale. „Principiile respectate cu vehemență de autoritățile sovietice au fost principiul caracterului de clasă al literaturii și artei și principiul caracterului popular al culturii. ... Ideologia comunistă rezerva proletariatului rolul de conducere în realizarea misiunii socialiste. Literatura și arta trebuiau să reflecte modul de trai și preocupările muncitorului și ale aliatului său, țăranul colhoznic. Omul de artă, provenit din rândurile poporului, este cel ce e dator, dar și dispune de abilitățile necesare pentru a proslăvi munca, dăruirea, devotamentul, responsabilitatea, tenacitatea etc. – calitățile cetățeanului unei societăți noi – comuniste. Dintre toate principiile, cel ce a influențat puternic politica culturală a PCUS a fost principiul realismului socialist” [198, p. 40].

În perioada interbelică, Basarabia a avut un statut special în cadrul României. Statul român considera necesar de acționat prudent pentru integrarea teritoriului în componența țării. Cota populației Basarabiei integrate în structura țării constituia 15,1%, un număr destul de considerabil. Cu toate că majoritatea populației o constituiau românii – 56,2%, ponderea minorităților naționale era mai mare decât în restul teritoriului statului. Era necesar de asigurat un tratament egal pentru toată populația teritoriului, indiferent de naționalitate sau limba vorbită. O primă măsură a fost includerea în componența Guvernului României a doi miniștri reprezentanți ai Basarabiei, responsabili de dezvoltarea regiunii. La 1 aprilie 1919 limba română a fost declarată ca limbă

oficială pe întregul teritoriu al țării. În același timp, decretul prevedea un șir de acțiuni pentru studierea de către alogeni a limbii române prin deschiderea școlilor și cursurilor speciale de studiere a limbii române pentru minoritățile naționale. După nivelul de dezvoltare, spre deosebire de alte regiuni ale țării, Basarabia era cea mai înapoiată. Din cauza politicii țariste de deznaționalizare și obstrucționare a relațiilor cu România, teritoriul ducea o lipsă acută de specialiști instruiți pentru dezvoltarea social-culturală. Datorită politicilor adoptate a fost posibilă accelerarea procesului de modernizare a societății și asigurarea unui salt calitativ în dezvoltarea învățământului, științei și culturii.

În 1924 a fost adoptată Legea învățământului în România, care a creat un sistem complex de organizare pe tot teritoriul țării și a stabilit durata învățământului obligatoriu de 7 ani. Dacă în 1897 numărul știutorilor de carte în Basarabia constituia 19,4%, atunci la sfârșitul perioadei interbelice ei au constituit 55,0%. În 1920 la Chișinău se înființează Teatrul Popular, unde se jucau spectacole în limba română, iar din 1928 începe să funcționeze Conservatorul Național și din 1936 Conservatorul Municipal. Alături de spectacolele în limba română ale Teatrului Național din Chișinău, spectacole în limba rusă prezintă Teatrul „Pușkin”. Un rol important în dezvoltarea culturală au jucat căminele culturale, care au fost construite în toate orașele și majoritatea absolută a satelor. Activitatea lor era direcționată în special asupra maturilor prin organizarea de conferințe, seminare, discuții pe diferite teme cu participarea preoților și învățătorilor locali, dar și a unor personalități marcante. O creștere considerabilă în această perioadă a înregistrat și numărul bibliotecilor. Au apărut și primele biblioteci pe domenii. Activitatea lor nu consta doar în deservirea cititorilor cu carte, dar și în organizarea întâlnirilor cu autorii, a discuțiilor publice ale cărților. Un lucru important, necesar de evidențiat, este faptul că presa în limba română a înregistrat o creștere esențială după numărul de titluri și tiraj, dar nu a putut depăși presa tipărită în limba rusă, care era citită de minoritățile naționale, dar și de români.

Politicile culturale ale statului sovietic au fost îndreptate, în primul rând, spre înlocuirea sistemului cultural constituit de către autoritățile României cu unul nou, cel socialist, care a constat în stabilirea dictatului și monopolului ideologic comunist asupra culturii, detașarea politicilor culturale de la nevoile și valorile populației băștinașe, impunerea „moldovenismului” și suprimarea moștenirii românești, promovarea cadrelor sosite din afara republicii, cu un nivel redus de cunoaștere a culturii băștinașilor, și includerea limbii ruse la toate nivelele de comunicare, crearea unui sistem de cenzură, intimidare și formare a cadrelor naționale în baza ideologiei comuniste.

Până în 1953 administrarea proceselor culturale era dispersată între diferite instituții de partid și guvernamentale. Crearea Ministerului Culturii a avut ca scop concentrarea administrării

domeniului în cadrul unei instituții. Începutul etapei a doua în procesul de dezvoltare a politicilor culturale poate fi considerat înființarea Ministerului Culturii al RSSM prin Hotărârea nr. 460 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești din 27 mai 1953 „Cu privire la confirmarea structurii și statelor de personal ale aparatului Ministerului Culturii al RSS Moldovenești”, decizie aprobată în corespundere cu Hotărârea Sovietului Miniștrilor al URSS nr. 1011 din 11 aprilie 1953. În primii ani ai existenței sale, Ministerul Culturii a fost o instituție multifuncțională angajată în administrarea tuturor ramurilor culturii. În curând a devenit clar că noua structură guvernamentală este prea încărcată și a fost adoptată hotărârea privind separarea unor departamente, astfel, către 1964, în subordinea Ministerului au rămas doar acele domenii ale artei, care până în 1953 erau conduse de Comitetul pentru Arte. În perioada inițială, la inițiativa Ministerului, a avut loc redistribuirea împuternicirilor între instituțiile statului. În perioada 1953-1957 s-au extins drepturile autorităților locale, a crescut autonomia instituțiilor culturale (de exemplu, în stabilirea politicii repertoriale, selecția trupei de teatru etc.). Din 1963, s-a remarcat o tendință opusă spre centralizarea administrării culturii, unele instituții fiind transferate din subordinea locală în subordinea Ministerului. Politicile culturale se elaborau în cadrul departamentului respectiv al comitetului central al partidului comunist al RSSM. Liderii de partid conduceau direct Ministerul Culturii, care implementa deciziile aprobate de organele partinice, iar departamentele comitetului central îndeplineau funcțiile de control și monitorizare ale activităților Ministerului. Propunerile înaintate către comitetul central al partidului și către Consiliul de Miniștri aveau susținere doar dacă erau în conformitate cu direcțiile de activitate aprobate de către partid.

Pentru această perioadă este caracteristică includerea mai largă a specificului național în politicile culturale centrale. Pentru a asigura accesul cât mai larg al populației la produsele culturale, care au trecut cenzura ideologică și care se încadrau în cerințele platformei realismului socialist, în RSSM, în perioada 1953 – 1991 a fost creat un sistem integru de instituții culturale, care au constituit baza tehnico-materială a sistemului cultural existent și în prezent. Instituționalizarea centralizată a sistemului cultural și existența cenzurii au asigurat controlul ideologic asupra instituțiilor de cultură, manifestărilor și acțiunilor culturale. Viața culturală se afla sub controlul politic și ideologic total al organelor respective ale partidului comunist moldovenesc. Oamenii culturii erau obligați să se conformeze cerințelor ideologice ale „realismului socialist”. Orice mișcări neformale în arte erau persecutate și substituite.

În 1957 a fost fondat Teatrul Moldovenesc de Stat de Operă și Balet „A.S. Pușkin” (din 2001 – Teatrul Național de Operă și Balet al Republicii Moldova, din 2012 în numele Mariei Bieșu), a fost inaugurată Aleea Clasicilor, în acest an a fost fondat și Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți, iar în 1960 – Teatrul pentru Tineret „Luceafărul” ș.a. În localitățile rurale se deschid

biblioteci și case de cultură, astfel că în 1991 în toate satele Moldovei existau 1603 cluburi și case de cultură cu un număr total de 392 mii locuri. Potrivit istoricului Valentin Burlacu, „prin programul "revoluției culturale", partidul bolșevic a încercat și, uneori, a reușit să modeleze un "om nou", să realizeze, în limbajul epocii, "coeziunea ideologică și spirituală a poporului", pentru a mobiliza la transpunerea în viață a ideilor comuniste” [198, p. 39].

În această perioadă a continuat politica de deznaționalizare, izgonirea limbii române din domeniile esențiale ale vieții, sfidarea tradițiilor naționale. Toate acestea au condiționat avântul mișcării de democratizare și renaștere spirituală de la sfârșitul anilor '80. Mișcarea a fost inițiată, în mare parte, de intelectualitatea culturală și a dus la decretarea limbii române ca limbă de stat în 1989, trecerea la grafie latină și în final la proclamarea independenței Moldovei față de Uniunea Sovietică. Această mișcare a provocat un interes sporit al populației față de cultura și tradițiile naționale. În această perioadă s-au lansat noile colective artistice și teatrale – Teatrul de Etnografie și Folclor „Ion Creangă” (1989), Teatrul „Satiricus” (1990), Teatrul „Eugene Ionesco” (1991), Teatrul de revistă „Ginta Latină” (1991), apar noi publicații, noi forme de manifestări culturale. Are loc consolidarea bazei tehnico-materiale a instituțiilor de cultură. La dispoziția oamenilor de artă au fost puse clădiri de unicat, precum sala „Prietenia”, din 1988 – Centrul Republican de Cultură și Artă, sediul comitetului orășenesc al PCUS, Casa Învățăământului Public, sediul societății „Știința” ș.a., în care încep să activeze colective artistice, teatre, instituții de învățământ.

Anexa 11. Evoluția indicatorilor statistici pentru calcularea subindicilor infrastructurii, producției și consumului cultural

Tabelul 1.A11. Indicatorii statistici ai infrastructurii culturale

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Populația	3563695	3560430	3559541	3559497	3557634	3555159	3553056	3550852	3547539	3542708
Muzee – total	106	108	109	116	119	123	123	126	127	127
Teatre și instituții concertistice	21	21	21	22	22	22	22	22	22	22
Case de cultură	1 228	1 230	1 234	1 232	1 229	1 218	1 219	1 219	1216	1216
Numărul de locuri în casele de cultură – total, mii	335	337	336	335	335	332	331	336	338	338
Instalații cinematografice (la sfârșitul anului)	30	29	18	14	14	14	12	11	11	10
Numărul de biblioteci	1 380	1 383	1 374	1 368	1 360	1 353	1 343	1 338	1334	1326
Cărți și reviste în biblioteci, milioane exemplare	17	16,9	16,9	16,9	16,8	16,6	16,3	15,6	16,02	15,8
Total	100,00	102,58	102,66	104,41	104,69	104,8	104,41	104,46	105,13	104,96

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică [103].

Tabelul 2.A11. Indicatorii statistici ai producției culturale

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Populația	3563695	3560430	3559541	3559497	3557634	3555159	3553056	3550852	3547539	3542708
Spectacole și concerte	3 182	3 385	3 291	3 245	3 269	3 366	3 358	3 089	2906	2812

Numărul de cărți și broșuri (unități de tipar)	2 366	2 470	2 724	2 685	2 724	2 700	2 550	2 655	2500	2200
Tirajul cărților și broșurilor, milioane exemplare	2,9	3,5	3,5	3,1	2,3	2,2	2,3	2,5	2,0	1,8
Numărul de reviste și alte publicații periodice	245	227	232	230	258	216	208	176	205	189
Tirajul revistelor și publicațiilor periodice, milioane exemplare	2,9	4,2	2,9	4,1	3,3	2,7	2,1	1,0	1,5	1,3
Numărul de ziare (publicații)	207	184	166	176	171	153	130	131	126	122
Tiraj anual, milioane exemplare	50	42	40	36	37	34	25	32	40,0	24
Total	100,00	106,8	99,9	102,9	96,8	89,1	81,0	76,2	78,2	68,2

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică [103].

Tabelul 3.A11. Indicatorii statistici ai consumului cultural

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Populația	3563695	3560430	3559541	3559497	3557634	3555159	3553056	3550852	3547539	3542708
Numărul de vizite la muzee, milioane	1,00	1,00	0,80	0,80	0,90	1,00	0,80	0,80	0,8	0,8
Numărul de spectatori ai teatrelor, mii	536,00	530,00	576,00	487,00	528,00	551,00	542,00	500,00	488,0	469,0
Numărul de spectatori ai	438,00	466,00	598,00	700,00	553,00	429,00	425,00	610,00	485,0	687,0

reprezentațiilor cinematografice, mii										
Utilizatori biblioteci, mii	839,00	821,00	839,00	827,00	838,00	840,00	833,00	810,00	795,6	785,2
Vizite biblioteci, mii	8253,70	8591,90	7888,00	8022,60	8148,90	8196,60	8191,70	7821,30	7482,1	7203,7
Cărți și reviste eliberate, milioane exemplare	20,40	20,40	20,10	20,10	19,90	17,20	15,70	12,80	12,11	11,71
	100,00	100,29	102,35	103,5	101,1	96,63	91,74	93,96	87,35	80,96

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică [103]

Tabelul 4.A11. Evoluția indicelui sintetic al vieții culturale în Republica Moldova în corelație cu subindicii de infrastructură, producție și consum cultural

Anii	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Populația, mln	3,564	3,560	3,560	3,560	3,558	3,555	3,553	3,551	3,547	3,542
Subindice consum (%)	100,0	100,29	102,35	103,50	101,10	96,63	91,74	93,96	87,35	80,96
Subindice producție (%)	100,0	106,77	99,86	102,86	96,80	89,09	81,04	76,20	78,15	68,2
Subindice infrastructură (%)	100,0	102,58	102,66	104,41	104,69	104,8	104,41	104,46	105,13	104,96
Indicele vieții culturale (%)	100,0	103,21	101,62	103,59	100,86	96,84	92,40	91,54	90,21	84,71

Sursa: Elaborat în baza datelor Biroului Național de Statistică [103].

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Veaceslav Reabcinschii

Data _____

CURRICULUM VITAE AL AUTORULUI

1. Nume de familie și prenumele:

Reabcinschii Veaceslav

2. Cetățenia:

Republica Moldova



3. Studii:

Perioada	Instituția	Specialitatea	Calificarea
1.09.1992 – 1.07.1995	Institutul de Sociologie, Filosofie și Drept al Academiei de Științe a Republicii Moldova	Doctorat în sociologie	Doctorand
1.09.1990 – 1.06.1993	Academia de Studii Economice din Moldova, Facultatea „Management și Marketing”	Management	Nefinisate
1.09.1980 – 1.07.1985	Institutul Politehnic din Chișinău, Facultatea „Electrofizică”	Electrofizica	Inginer
1.09.1970 – 1.07. 1980	Școala medie din satul Dinăuți, reg. Cernăuți	Elev	Studii medii

4. Stagii:

10.11. – 17.11.2015	„Animația culturală”, Towarzystwo Inicjatyw Tworzych ”e”, Polonia, Warszawa	Organizarea animației culturale
10.02. – 17.02.2009	„Team Building”, European Cultural Foundation (Olanda) și Education for Democracy (Polonia), Varșovia	Trainer în Team Building
10.10. – 15.10.2007	„Train - The Trainers Workshop”, Amsterdam, Olanda	Trainer
10.2003 – 03.2004	„Managementul mass-media”, de B. Șerban și T. Ciulei (România), Chișinău	Manager radio
16.01. – 19.01.2003	„ENCATC Training the Trainers Academy”, Utrecht, Olanda	Trainer
05-06.2002	„Arts management” curs de Giep Hagoort, Utrecht School of the Arts, Olanda	Manager organizații culturale
18.10.2000 – 25.10.2000	„Managementul și evoluarea proiectelor pentru organizații non-guvernamentale” de Boris Streciansky (Croatia), Fundația Soros-Moldova, Chișinău	Manager proiecte
19.02. – 26.02.2000	„Managementul instituțiilor de cultură” de Alan Teedy (Regatul Unit), Chișinău	Manager organizații culturale

- 18.11. – „Managementul grupurilor artistice mici”, Academy for Manager organizații
25.11.1999 Performing Arts, Sofia, Bulgaria culturale

5. Domenii de interes științific

1. Politicile culturale.
2. Managementul artistic.
3. Planificarea strategică pentru organizațiile de cultură.

6. Participări în proiecte științifice naționale și internaționale

- 02.2019 – „New cultural policies for Moldova”, International Visegrad Fund
12.2019
09.2016 – „CHOICE: Patrimoniul cultural – oportunitate pentru îmbunătățirea
10.2017 angajamentului civic”, ICOM Moldova
07.2015- „Concepția politicii culturale a Republicii Moldova”, Forumul Societății Civile a
12.2015 Parteneriatului Estic
09.2011- „Casa de Cultură – model de dezvoltare comunitară în baza parteneriatului civic”,
01.2014 Fundația Soros Moldova
10.2007 – „Consolidarea sectorului cultural din Republica Moldova”, Fundația Culturală
12.2010 Europeană și Fundația Soros
11.2006 – „Viziuni de viitor: politica culturală a Moldovei de la schimbări la viabilitate”,
07.2007 Fundația Soros Moldova
05.2005 – Studiul sociologic „Sectorul asociativ cultural din Moldova”, labforculture.org
09.2005

7. Participări la manifestări științifice (naționale și internaționale)

- 21.11.2019 Conferința Internațională „Politici culturale inovative”, Chișinău
19.03.2019 Conferința Internațională „Strategia” Cultura 2020”: realizări și probleme”,
Chișinău
8.12.2016 Creative Georgia Forum „Culture and Creativity for Innovation and
Development: Roadmap for Creative Georgia”, Tbilisi, Georgia
29.09. - Forumul „Между глобализацией и традиционализмом: вызовы в работе с
1.10.2016 историко-культурным наследием в странах Восточного Партнерства.
Культурная политика”, Lvov, Ucraina
20.01.2016 Conferința Programului „Culture and Creativity”, Bruxelles, Belgia
08 - Conferință Regională a Programului Estic de Parteneriat Cultural, Kiev,
09.10.2012 Ucraina

8. Lucrări științifice și științifico-metodice publicate – număr de monografii, articole, materiale ale comunicărilor științifice, brevete de invenții, manuale, ghiduri etc.

1. REABCINSCHII V. Politicile culturale: abordare europeană. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. Nr. 3, Chișinău: Editura ICJPS, 2020, pp. 118-126, ISSN 1857-2294.
2. РЯБЧИНСКИЙ В. Культурное трансграничное сотрудничество. În: *Традиционная культура в условиях глобализации: синергия традиции и инновации*. Харьков: ТОВ Друкарня Мадрид, 2020, pp. 213-221, ISBN 978-617-7845-90-3.

3. REABCINSCHII V. Evoluția indicelui vieții culturale în Republica Moldova. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Nr. 3*, Chișinău: Editura ICJPS, 2019. Paginile:169-176. ISSN 1857-2294.
4. РЯБЧИНСКИЙ В. Национальные культурные политики в условиях глобализации. În: *Традиционная культура в условиях глобализации: синергия традиции и инновации*, . Харьків: ТОВ Друкарня Мадрид, 2019, pp. 284-290, ISBN 978-617-7845-00-2.
5. REABCINSCHII V. Dimensiunea culturală în procesul mobilității sociale ascendente. Consolidarea suportului social. În: *Evoluția clasei mijlocii în Republica Moldova: premise socio-economice și politice*. Chișinău, Editura ICJPS, 2019, pp: 226-253, ISSN 1857-2294.
6. REABCINSCHII V. Politicile culturale în Republica Moldova: aspecte istorice, teoretice, practice. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Nr. 2*, Chișinău: Editura ICJPS, 2018, pp: 199-210, ISSN 1857-2294.
7. REABCINSCHII V. Dimensiunea culturală în contextul stratificării sociale. În: *Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc*. Chișinău: Editura ICJPS, 2017, pp: 245-252. ISBN 978-9975-9761-9-0.
8. РЯБЧИНСКИЙ В. Модель «партисипативной» культурной политики: основа сохранения самобытности, În: *Материалы науково-практичної конференції „Сохранение аутентичности и развитие креативных индустрий*, Харьків: ТОВ Друкарня Мадрид, 2018, pp. 349-355, ISBN 978-617-7683-27-7.
9. REABCINSCHII V. Conținutul și esența noțiunii "politica culturală. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3 , Chișinău: Editura ICJPS, 2016, pp: 187-196, ISSN 1857-2294.
10. REABCINSCHII V. Politicile culturale: aspecte conceptuale și tipologii. În: *Moldoscopie*, nr. 3, Chișinău: Editura AMSP, USP, 2016, pp. 93-117, ISSN 1812-2566.
11. РЯБЧИНСКИЙ В. Национальная культурная политика в условиях глобализации. În: *Материалы науково-практичної конференції „Родинні цінності і трансляція соціокультурного досвіду поколінь*, Харьків: Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2016, pp. 231-236, ISBN 978-617-669-200-3.
12. РЯБЧИНСКИЙ В. Роль учреждений культуры в условиях социальных преобразований. În: *Материалы науково-практичної конференції „Платформа для міжкультурного та міжрегіонального суспільного діалогу*. Харьків: Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2015, pp. 188-193, ISBN 978-617-669-199-0.
13. РЯБЧИНСКИЙ В. Дома культуры Молдовы в новых экономических условиях. În: *Материалы науково-практичної конференції „Регіональні особливості та розвиток туризму*. Харьків: Обласний організаційно-методичний центр культури і мистецтва, 2013, pp. 199-204, ISBN 978-966-8482-98-4.
14. REABCINSCHII V. Politica lingvistică și culturală. Specificul Găgăuziei. În: *Integrarea grupurilor etnice și consolidarea națiunii civice în Republica Moldova*. Chișinău: Editura IPP, 2012, pp. 150-166, ISSN 1857-2294.
15. REABCINSCHII V. Politicile culturale și dezvoltarea sectorului civil: tendințe actuale și perspective. În: *Politicile culturale locale ca stimulent al schimbării*. Chișinău, Editura Fundația Culturală Europeană, 2011, pp. 45-64. ISBN: 978-9975-61-611-9.

9. Premii, mențiuni, distincții, titluri onorifice etc.

Diplome de mențiune

10. Apartenență la societăți/asociații științifice naționale și internaționale

ENCATC (The European network on cultural administration and training centers) – 1998 – 2007.

11. Activități în cadrul colegiilor de redacție ale revistelor științifice

Nu sunt.

12. Cunoașterea limbilor (cu indicarea gradului de cunoaștere)

	Înțelegere	Vorbire	Scriere
Limba română	maternă		
Limba rusă	C2	C2	C2
Limba engleză	B2	B2	B2

13. Date de contact de serviciu (adresă, telefon, e-mail)

MD-2028, Chișinău, str. Grenoble 5, ap. 3

Tel. domiciliu 022 28-34-98

Tel. serviciu 022 23-20-23

Mobil: +373 69135687

e-mail: reabcinschi@gmail.com